

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 22484

CALL No. 069.09(5432)/W.M

D.G.A. 79.

D.G.A. 79.

THE ANNUAL REPORT
OF THE
WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES
AT RAJKOT,

For the year ending 31st March 1914.

22484

वॉटसन म्युजियम ऑफ़ एन्टीक्वीटीज

राजकोट

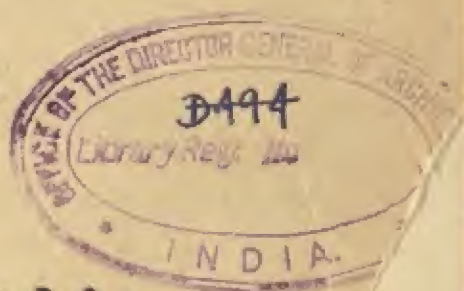
नो.

069.09(5432)

W.M.

वार्षिक रिपोर्ट

सन् १९१३-१४नो.

A.h.
2539

1720

અનુક્રમણિકા.

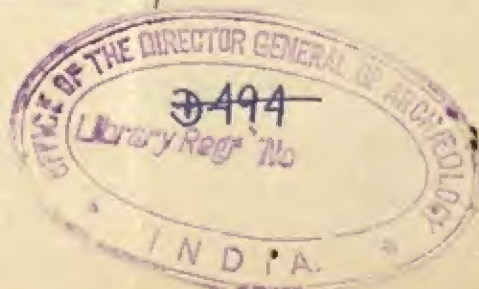
નંબર	વિષય	પાનું
૧ ...	આનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં.	૧
૨ ...	„ ગુજરાતીમાં.	૭
૩ ...	કમિશનરનો રીપોર્ટ.	૧૭
૪ ...	મુકામ પત્રક આંક ૧ જો.	૪૭
૫ ...	લેખ પત્રક આંક ૩ જો.	૫૬
૬ ...	સાબ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૪ જો.	૭૩
૭ ...	સરવૈયું આંક ૫ જો.	૮૫
૮ ...	ફંડની રિયલિ જતાવનારું સરવૈયું આંક ૬ જો.	૮૭
૯ ...	વિગતવાર હીસાબ આંક ૭ જો.	૮૯
૧૦ ...	કલકત્તાની મુસાફરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં આંક ૮ જો.	૯૫
૧૧ ...	„ ગુજરાતીમાં.	૧૦૧

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 22484

Date. 8. 2. 56

Call No. 069.09(5432) W.M.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

1964

To,

The President and Members of the

Managing Committee of the

Watson Museum of Antiquities,

RAJKOT.

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report of the working of this institution for the year 1913-14.

Personnel.

There has been no change in the personnel of this institution because I was re-elected Hon. Secretary on the 6th February, 1913.

Trustees.

The present trustees are Azam Pranlal V. Modi B. A. L. L. B., the Junagadh State Wakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Wakil.

Funds.

Funds at the close of the year amount to Re. 30200/-in Government Promissory Notes and to Re. 24000/-loaned out to the Wadhawan State. The current account with the Post Office Saving Bank has about Re. 3379/-while the cash on hand was rupees 232-15-7.

I would invite your kind attention to Appendix 6 for details on this point.

Main event of the year.

The India Museum at Calcutta celebrated the centenary of that

Institution and so they moved the Government of India and through them the Local Authorities to send delegates from various Museums under their charge. On receipt of the letter No. 7154 dated 22nd December 1913, a special extraordinary Meeting of the Committee was called and it was decided to depute me to Calcutta as a delegate for the Museum. On my return from the tour, I have submitted the report marked 8.

Meetings.

As usual two ordinary Meetings were held on or about dates as fixed under the rules.

As shown in the last paragraph, one extraordinary Meeting was held in order to enable the Committee to decide the selection of a suitable delegate to attend the Centenary Celebrations of the India Museum at Calcutta.

Addresses.

The Curator, is required to deliver 3 addresses under rule 26 of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monograms on subjects connected with Archaeology or Antiquities and you, all, are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past. The Curator, like his father, the late Curator, has been taking a special personal interest in the work of the Institution and I am glad to note that he has been acquiring a special knowledge in the art of deciphering old inscriptions which is very rare. Lately we had an inscription to be deciphered from Mr. K. H. Dhruva, who was kind enough to testify to the intelligence and the skill of the Curator of this Museum.

Visitors.

Among the distinguished Visitors who visited the Museum from a critic's sense of view, was Lt. H. W. Bell, who appeared to be a regular student of India Archaeology and Antiquities.

Tours.

The Curator was out in the district for about 2 months and 8 days and visited about 73 villages. He covered about 348 miles in his tours and did considerable amount of good work in Jhalawad by taking rubbings of about 72 inscriptions.

The important find in this district tour is connected with the tank of Chandrasar about a mile from the village of Sitha under the Dhrangadhra State. The Curator has here come across an inscription of Samvat year 1534 (1478 A. D.) which upsets the view hitherto held by eminent archæologists on the subject of this tank. The belief till now held by the predecessors of the Curator who went to this tank is that it was constructed somewhere about the year Samwat 1634 (1578 A. D.) by the king Chandrasinhji. The inscription as now deciphered by the Curator exposes the fallacy at once. It says that the lake was constructed not in Samvat year 1634, but in Samvat year 1534; that it was built, not by Chandrasinhji but by Dipchandra. That Dipchandra is not the ancestor of the Present Rulers of Dhrangadhra but that he was a mere Zamindar (क्षेत्रिन्) of दर्भ गोत्र. The Ranas of Dhrangadhra are Markandeya by Gotra.

I therefore have the great pleasure to submit this information which will materially affect the views till now propounded in the Bombay Gazetteer and in the revised list of the Antiquarian remains in the Bombay Presidency by James Burgess.

The Curator has been very lucky in finding an inscription of the Samvat year 1583 (A. D. 1527) in the well (बाव) of Sarneshvar. It contains a regular geneology of nine Rulers from A. D. 1392 to A. D. 1564. The novel feature about this new find is that the same contains the names of the wives of the successive Rulers as placed against the name of each Ruler.

I would also take the opportunity of inviting your special attention to an inscription in the Ganpati Temple near Gala which throws an additional light on the fact of the conquest of Malva by Jesing Dev of Anhilwad. The latest Archæological Survey Report of the Western Circle has been able to fix the date of this conquest as between St. 1191 and 1195. The inscription at Gala however brings the date still nearer in that the inscription which is dated St. 1193 mentions Jesing Dev as Avanti Nath viz the Lord of Malva.

We are thus because of this new find, very near the exact date of the conquest of Malva by Jeysing Dev of Gujrata.

The careful study of the various inscriptions on which the Curator has been able to lay his hand this year will at once show that the inscriptions bear dates as old as Samvat year 1193 (A. D. 1137) and as recent as Samvat 1911 (A. D. 1855). These inscriptions disclose the identity of the successive rulers in the Jbala-wad Prant and in the Jhala Dynasty of the Dhrangadhra House.

The names of Rana Amarsinghji, Rana Chandrasen, Rana Surdas, Jhala Kasangji, Arajansinhji, Rana Mansinhji, Jhala Harpal, Rana Jasvatsinhji, Rani Ramade, Rana Shri Ramdas, Rani Arjande, Rana Ranvir, Rana Varsang De. These and various other names and the dates marked against their names, with names of their wives and Ministers would be quite sufficient for preparing

a geneology of the Dhrangadhra House. I have therefore asked the Curator to prepare a correct geneology in a regular Chronological order and then to compare the same with materials on the point available from the Records of the Dhrangadhra State and from books of the bards on the point.

The Curator has also been lucky in coming across specimens of Archæology. The Drupad tank in the north from Methan near Bharada appears to be a piece of architecture which is very rare in Kathiawar. The temple of Ganpati at a place between Gala and Dudapar, on the banks of the river Chandra Bhaga is also a speciality in that there are very few temples in Kathiawar on this side of India, that are dedicated to Ganpati.

The Curator's good luck has not stopped here. He has come across a large collection of Sanskrit Manuscripts in the possession of Vyas Ratanji Madhavji of Rajkot.

The books are yet to be classified and their contents are yet to be noted and so no attempt at present is made to appreciate this collection of Manuscripts at their proper worth. The cursory glance however has brought out the fact that the Manuscripts are books of Hindu and Brahminical rituals.

Conclusion.

In conclusion, I have the great pleasure in bringing to the Committee's notice the all along consistent good work of the Curator to whom we are indebted for the vast amount of useful knowledge now placed before the public.

As I said in my last report, I am anxious to weave a connected story from the loose pieces of useful knowledge now in the possession of the Museum but I must frankly own that the task is very

difficult unless the Curator assists me in the work. I hope, however to take up the work in near future.

I take this opportunity of thanking the auditors Messrs. Jamnadas and Harakhehand for the trouble they took in auditing the accounts.

RAJKOT,
17th July, 1914.

I beg to remain,
Gentlemen,
Your most obedient Servant,
Vithaldas G. Trivedi
HONORARY SECRETARY.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમીટીના મેહેરબાન મેસીડન્ટ સોહબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા મહં ૭૭.

આ સાલ દરમીયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કોઈ પણ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓ. સેક્રેટરી તરીકે તા. ૬૬૧ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૩ના રોજ મહેનજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદી પી. એ. એલ એલ. પી. જુનાગઢ રોડ વકીલ અને આજમ મગનલાલ પી. કાશ. પી. એ. જામનગર રોડ વકીલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

ચાલુ સાલ આખર રા. ૩૦૨૦૦ની ગવર્નમેન્ટ ગ્રામીસરી લોન નોટો છે અને રા. ૨૪૦૦૦) વડવાણ રોડને બ્યાનુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફિસ સેવીંગ બેંકમાં રા. ૩૩૭૫) હતા બ્યારે રોકડી સીલક રા. ૨૩૨-૧૫-૭ની હતી. આંકે નાં, ૬૭ આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડાઓ આપેલા છે.

કલકત્તાના ઇડીયા મ્યુઝીયમમાં તેની રાતાખેડી ઉજવવાની હતી તે પ્રસંગે જુદાં જુદાં મ્યુઝીયમો તરફથી ડેલીગેટો મોકલવા માટે મે. એન્ટ દુ ખી ગવર્નર સાહેબ તરફથી નાં. ૭૧૫૪ તા. ૨૨ ડિસેમ્બર ૧૯૧૩ના પત્રથી લખાઈ આવતાં રપેક્ષીયલ મીટીંગ બોલાવવામાં આવી હતી અને ડેલીગેટ તરીકે મહેન મોકલવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી આવ્યા બાદ મહેન રીપોર્ટ રજુ કરેલ છે તે આ સાથે આંકે નાં. ૮ મે ઇંગ્રેજીમાં તેમજ ગુજરાતીમાં સામેલ રાખેલ છે.

મ્યુઝીયમના રૂલ ૨૬ માં પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ માસો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે મહેન માસ તરીકે વાંચવાથી અકર્ષક થતાં

નથી અને તેટલાજ માટે એમ કરાવ્યું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જે લેખો તૈયાર કરે તે જુદાજ હપ્તાવાને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યંત બહાર પાડેલા તેવા લેખો કેટલા ઉપયોગી તથા ગ્રાન દાયક થાયછે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. હાલના આજમ ક્યુરેટર પશ્ચ માછ ક્યુરેટર તેમના મરદુમ પિતાની મારફત આ સંસ્થા માટે ખાસ અભિમાન ધરાવે છે અને મદને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે તેઓએ જુના લેખો વાંચવા વિગેરેનું ખાસ, અસાધારણ ગ્રાન સંપાદન કરેલ છે. તાન્તરમાંજ મી. કેસરલાલ એચ. મુવે એક લેખ વાંચવા માટે મેરફેલો હતો અને તેઓએ આજમ ક્યુરેટરની શક્તિ તેમજ બુદ્ધિ માટે બહુ સારો અભિપ્રાય દરશાવ્યો હતો.

લેફ્ટેનન્ટ એચ. ડગ્લસ. ખેલ સાહેબે આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને જુના શોધ ખાતાને જગતી ચીજો બહુ રસ પૂર્વક જોઈ હતી. તેઓ સાહેબ પ્રાચીન ઇતિહાસ તેમજ જુના શોધ બોળ તરફ આરે શોખ ધરાવતા હોય એમ જણાયું.

આજમ ક્યુરેટર ચાલુ સાલમાં જાન્યુઆરી ૧ માસ અને ૮ દિવસ ડીરૂકટમાં રૂપાંછે અને ૭૩ ગામડાંઓની મુલાકાત લીધી હતી. તેઓએ એકંદર ૪૪૮ માઈલની મુસાફરી કરી ઝાલાવાડ પ્રાંતમાંના ૭૨ શિલાલેખોનાં રબિંગો છાપી લીધાં છે.

તે મુસાફરી દરમિયાન ઉપયોગી શોધ પૈકીની એક ચંદ્રાસર તળાવના લેખ સંબંધની છે. સીયા પાસેના ચંદ્રાસર ગામડા પાસેના તળાવમાંના વિ. સં. ૧૫૭૪ સાલનો લેખ તેઓના વાંચવામાં આવ્યો અને પરિણામે તે તળાવ સંબંધી આજ પર્યંત ચાલી આવતી માન્યતા ખોટી હરે છે. આજ પર્યંત એમ મનાતું કે આ તળાવ વિ. સં. ૧૬૭૪ માં ચંદ્રસિંધજીએ બંધાવેલું છે. પરંતુ ઉપર જતાવેલો લેખ આજમ ક્યુરેટરે ખારીદીથી વાંચ્યો ત્યારે માલુમ પડ્યું કે આ તળાવ વિ. સં. ૧૬૭૪માં નહીં પણ વિ. સં. ૧૫૭૪ માં બંધાવેલું છે, અને બંધાવનાર ચંદ્રસિંધજી નહીં પણ દીપચંદ્ર નામનો માલુસ હતો. આ દીપચંદ્ર હાલના પ્રાંત-ધરાના રાજ્યકર્તાઓના વંશનો નહોતો પણ માત્ર તે એક (દર્બ જોતનો) જમીનદાર હતો. પ્રાંતધરાના રાજાઓ તો મારકેડેવ જોતના છે. આ નવી માહિતીથી મુંગઈ ગેઝેટીઅર તેમજ જર્મસ જર્નલ્સ ફ્રી “મુંગઈ હલાકાની પ્રાચીન જમાઓનું સુધારેલું લીસ્ટ” માં જે હકીકત આપેલી છે તે ખોટી હરે છે.

સરજેશ્વરની વાવમાં વિ. સં. ૧૫૮૩ (ઇ. સ. ૧૫૧૭) નો લેખ જે આજમ ક્યુરેટરના જોવામાં આવ્યો છે તેમાં ઇ. સ. ૧૩૯૧થી ઇ. સ. ૧૫૬૪ સુધીની રાજ્યકર્તાઓની વંશાવળી આપેલી છે. આ વંશાવળીમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે તેમાં તે બધા રાજ્યકર્તાઓની પત્નીનાં પર્વ નામો આપેલ છે.

ગાળા પાસેના ગણપતિના મંદીરમાંથી મળેલા લેખ તરફ આપનું ખાસ ધ્યાન ખેંચુ' છઉં. તે લેખમાંથી અણ્ણહિલવાડના રાજા જયસિંહ દેવની માલવાની છત બાબતમાં નવી હકીકત મળે છે. પશ્ચિમ વિભાગના ઓર્ડોઓલોજીકલ સર્વે રીપોર્ટના છેલ્લા અંકમાં લખેલ છે કે આ છત વિ. સં. ૧૧૯૧ અને ૧૧૯૫ની દરમિયાનમાં થવી જોઈએ પરંતુ આ ગાળાના લેખથી તે સમય વધારે ચોક્કસ થાય છે. આ લેખ વિ. સં. ૧૧૯૩ની સાલનો છે અને તેમાં જય-સિંહદેવ ને અવન્તીનાથ એટલે કે માળવાનો ધણી લખેલ છે તેથી જયસિંહદેવે માળવા વિ. સં. ૧૧૯૧થી ૧૧૯૩ સુધીમાં જીતેલું હોતું જોઈએ એમ ચોક્કસ થાય છે.

જે જે લેખો આજમ ક્યુરેટરને મળ્યા છે તે તપાસતાં જણાય છે કે જુનામાં જુનો વિ. સં. ૧૧૯૩ (ખ. સ. ૧૧૩૭નો) અને નવામાં નવો વિ. સં. ૧૯૧૧ ખ. સ. ૧૮૫૫નો છે. આ લેખોમાં ઝાલાવાડ પ્રાંતમાં અને દ્રાંગધરાની રાજગાદી ઉપરના ઝાલા વંશની રાજા પરમ્પરાનાં નામો મળી આવેલ છે. તેવાં નામો પૈકી રાણા અમરસિંધજી, રાણા ચંદ્રસેન, રાણા સુરદાસ, ઝાલા રાસંગજી, ઝાલા અરજણસિંધજી, રાણા માનસિંધજી, ઝાલા હરપાલ, રાણા જસવતસિંધજી, રાણી રમાદે, રાણાશ્રી રામદાસ, રાણી અરજુનદે, રાણા રણવીર, રાણા વરસંગદે વગેરેનાં નામો ખાસ ધ્યાનમાં લેવાં જોવાં છે.

આ તેમજ ખીજાં રાજાઓનાં, રાણીઓનાં, તેમજ મંત્રીઓનાં નામો ઉપરથી દ્રાંગ-ધરાના રાજકર્તાઓની વંશાવળી તૈયાર થઈ શકે તેમ છે. તેવી વિશ્વાસપાત્ર વંશાવળી તૈયાર કરવા મ્હોં આજમ ક્યુરેટરને ખાસ સૂચના કરી છે અને પછી દ્રાંગધરા રોડમાંથી તેમજ બાઠ મારણો પાસેથી મળતી વંશાવળી સાથે સરખામણી કરવી.

આજમ ક્યુરેટરે મેથાણ પાસે જે દુપદ કુંડ તથા મંદીર જોએલ છે તે ખરેખર જુની કારિગીરીના નમુના રૂપ છે. ગાળા અને દુદાપર વચ્ચેનું ચંદ્રમાયા નદી ઉપરનું વિનાયકનું મંદીર પણ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કારણકે આ બાબતમાં ગણપતિ પ્રધાન દેવ હોય તેવાં મંદિરો જવલેજ નોવામાં આવે છે.

આજમ ક્યુરેટરે વ્યાસ રતનજી માધવજીને લાંબાં જુનાં સંસ્કૃત પુસ્તકોનો એક મ્હોટો ખંડાર તપાસેલો છે. આ પુસ્તકોને વિભાગવાર ગોઠવવા વિગેરેનું કાર્ય હજુ બાકી છે તેમાં તેની ઉપયોગિતા બાબત ચોક્કસ ખ્યાલ અત્યારે આવી શકેતો નથી. ધણીખરાં પુસ્તકો આઝણોના કર્મકાંડ તેમજ યજ્ઞ યાગાદિક સંબંધનાં છે.

આજમ ક્યુરેટર આ પ્રમાણે જે સંગીન કામ સતત કરે ત્યજ છે તે કમિટિના લક્ષ ઉપર

મુકવાને મદને ખુશી ઉપજે છે અને જે નવી હકીકતો આપણે પ્રકાશમાં મુકી શક્યા હોય તે તેનેજ આભારી છે.

મહેં મ્હારા ગયા રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે તે અનુસાર મ્યુઝીયમમાંના છૂટા જવાબા ફકરા-માંથી શૃંખલા બદલ ઇતિહાસ ઉભો કરવાની મ્હારી તીવ્ર ઇચ્છા છે, પણ તે બાબતમાં મ્હારે કબુલ કરવું જોઈએ કે આજમ કયુરેટર મદને મદદ ન કરે તો તે કાર્ય બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડે તેમ છે. તે કામ તરતમાં હું હાથ લેવા પાડું છઉં.

મેસર્સ જમનાદાસ અને હરખચંદે હીસાબ તપાસી જે તરફી લીધી છે તેને માટે તેમનો આભાર માનવાની હું આ તક લઉં છઉં.

આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૯-૧૦ ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમની બે ઝોર્ડીનરી મીટીંગ અને એક સ્પેશીયલ મીટીંગ બરવામાં આવી હતી, અને તેમાં પસાર થયેલા ઠરાવોનો નોંધ કલમ ૧૮ ને અનુસરીને મિનિટ બુકમાં કરવામાં આવેલ છે. આ સર્વની વિગત નીચે મુજબ છે.

ખીજી ઝોર્ડીનરી મીટીંગ—તા. ૨૮-૯-૧૩.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમીટીની ખીજી ઝોર્ડીનરી મીટીંગ રૂલ ૫ ને અનુસરીને તા. ૨૮ જુલાઈ સને ૧૯૧૩ ના રોજ સવારના ૮ા વાગે મ્યુઝીયમ હોલમાં બરવામાં આવી હતી. નીચે લખ્યા મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

૧ મે. જે. સ્વેડન ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલ — પ્રમુખ.

૨ આજમ પ્રાણલાલ વર્ધમાન મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જીનાગઢ સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૩ „ વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર સ્ટેટ વકીલ અને ઝોનરરી સેક્રેટરી.

૪ „ ત્રિભોવન એન. વેદ પાલીતાણા સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૫ „ હરખલાલ એસ. બક્ષી મોજા „

૬ „ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી વઢવાણ „

૭ „ ગિરજાશંકર વી. આચાર્ય ખી. એ. કયુરેટર વો. મ્યુ.

૧ ગઇ મીટીંગનું પ્રોસીડીંગ પસાર કરવામાં આવ્યું.

૨ ઝોનરરી સેક્રેટરીનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજૂ થતાં સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.

- ૩ સને ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો આવક અર્થનો વિગતવાર હીસાખ રજુ કરવામાં આવ્યો અને તેજ પ્રમાણે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો.
- ૪ આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદીએ દરખાસ્ત કરી કે આજમ જમનાદાસ માણિક્યદ વળા વકીલ અને આજમ હરખચંદ ગોપાલજી જસદણુ વકીલને સને ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો હીસાખ તપાસવા માટે ઓડીટરો નીમવા. આજમ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી-એ સદરજુ દરખાસ્તને ટેકો આપ્યો અને તે ઉપરથી સર્વાનુમતે તે દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવી.
- ૫ પાલીતાણા પાસેના શેત્રુંગના ડુંગર ઉપરનાં જૈન દેવળોમાંના લગભગ ૩૦ ત્રીસ શિલાલેખોનાં રખિંગો લેવાની સગવડતા અર્થે આજમ કચુરેટરને ડુંગર ઉપરજ રહેવા દેવાની ગોડવણ માટે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી ઉપર પત્ર લખેલ તેનો જવાબ આવ્યો હતો તે વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો. તેમાં “તમારી માગણી મુજબ આજમ કચુરેટરને ઉપર રહેવાની સગવડ યદ્ય શકશે નહીં છતાંદિ મતલબનું લખાઈ આવવાથી નીચે રહીને હમેશાં ડુંગર ઉપર જવા આવવાનું તેમનું પોતાનું તેમજ એક પટ્ટાવાળાનું ડોળી અર્થે તેમજ ઠાંગાખાડાના મળીને રૂ. ૪૦ રૂપેશીયલ ગ્રેન્ટ તરીકે મંજૂર કરવા ઝોનરરી સેક્રેટરીએ દરખાસ્ત કરી. તે દરખાસ્તને રીતસર ટેકો અપાયા બાદ વર્ષ આખર બચત રહેતી રકમ વિગેરે તપાસીને માંગણી મુજબની રૂ. ૪૦ની રકમ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.
- ૬ શિક્ષા સંગ્રહ અર્થે ખાતામાં બચત રહેતી રકમ પૈકીના રૂ. ૩-૬-૭ પગાર અર્થે ખાતામાં તુટતા હોવાથી મુજરા લેવાની સર્વાનુમતે મંજૂરી આપવામાં આવી.

ત્યારબાદ મે. પ્રમુખ સાહેબને ઉપકાર માની મીટીંગનું કામ ખલાસ કરવામાં આવ્યું.

રૂપેશીયલ મીટીંગ—તા. ૨૯-૧૨-૧૩.

નં. ૭૧૫૪ (કાઠીયાવાડ એજન્સી ઓફીસ) તા. ૨૨-૧૨-૧૩નો પત્ર તેજ તારીખે ઝોનરરી સેક્રેટરીને સાંજે મળ્યો. મે. એજન્ટ ડુ ધી ગવર્નર સાહેબે તેજ દિવસે કીરટમસના તહેવારને લીધે નળબાવળી જવા માટે વિદાય થવાના હોવાથી રટેશન ઉપર મે. પર્સનલ આસીસ્ટન્ટ સાહેબ, કે જેની સહીનોજ ઉપલ્લેખ પત્ર આવેલો હતો તેની સાથે આ બાબતમાં વાતચિત કરી લેવામાં આવી. તેમને કહેવામાં આવ્યું કે મે. એજન્ટ સાહેબ હમણાં બહાર ગામ રહેવાના છે અને આ બાબત બહુ તાકીદની તેથી મીટીંગમાં તેઓ સાહેબ પ્રમુખરયાન લઈ શકે તેમ નથી. મે. પર્સનલ સાહેબે જણાવ્યું કે બીજા એન્જર્સો ડેલીગેટને કલકતે મોકલવાના મતના ધાય તો મે. એજન્ટ સાહેબ તે મતમાં બહુ ખુશીથી સામેલ થશે.

આ બાબત બહુ તાકીદની હોવાથી કમીટીના મેમ્બર્સોને આ બાબત તા. ૧૩ મીએ જણાવવામાં આવી. ધ્રાંગધરા વકીલ આજમ ભગવાનજી ધ્રાંગધરા ગએલા હોવાથી મેમ્બર્સોનો મત એવો થયો કે શનિવારે મીટીંગ બોલાવવી અને દરમીયાન આજમ ભગવાનજીના કારકુન મી. લક્ષ્મીશંકરે આ બાબતના આજમ ભગવાનજીને ખબર આપવા. તેમને તાર તથા કાગળની નકલ આપવામાં આવી.

આ ગોઠવણુ પ્રમાણે તા. ૨૬ મીએ સરકયુલર કાઢવામાં આવ્યો અને તે બધા મેમ્બર્સોને ફેરવવામાં આવ્યો. મે. એજન્ટ સાહેબ કીચ્ઠમસના તહેવારોને લીધે બહાર ગામ પધાર્યા હતા અને રાજકુમાર કાલેજના મે. પ્રીન્સીપાલ સાહેબ પણ બહાર ગામ હતા.

મીટીંગ વોટસન મ્યુઝીયમ હોલમાં બપોરે ૧ બજે ભરવાનું ચોક્કસ કરેલું હોવાથી તે મુજબ મીટીંગ ભરાણી ત્યારે નીચે મુજબના મેમ્બર્સો હાજર હતા.

આજમ મગનલાલ ખી. કાછ ખી. એ. જામનગર રોડ વકીલ પ્રમુખ સ્થાને.

,, વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ. એલ. ખી. બાવનગર રોડ વકીલ અને ઝોનરરી સેક્રેટરી.

,, અનુભાઈ એસ. દોશી જાહરાબાદ રોડ વકીલ.

,, ત્રીભોવન એન. વેદ પાલીતાણા રોડ વકીલ.

,, હરખલાલ એસ. બક્ષી ધ્રોળ „

,, લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી વઢવાણ „

,, જમનાદાસ માણેકચંદ વળા „

,, ત્રીભોવન એન. વેદ જસદણ „ વતી

,, જમનાદાસ માણેકચંદ બનાણા „

૨૪. શ્રી જીનાગઢના વકીલ આજમ પ્રાણુલાલ વી. મોદી લાંખી રંગ હપર ગએલા હોવાથી તેમના શીરસ્તેદાર મી. મગનલાલ લક્ષ્મીશંકરને મીટીંગના ખબર આપવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ તે ગૃહસ્થ હાજર ન હતા. તહેવાર સંખળ આજમ કચુરેટર જીનાગઢ ગએલા હતા.

મીટીંગની શરવાતમાં મી. વી. જી. ત્રીવેદીએ હરખાસ્ત કરી કે જામનગરના મુખ્ય વકીલ આજમ એમ. ખી. કાછને પ્રમુખ પદ આપવું. સદરહુ હરખાસ્તને આજમ હરખલાલ એસ. બક્ષીએ ટેકો આપવાથી આજમ એમ. ખી. કાછએ પ્રમુખપદ લીધું. ત્યારબાદ ઓ. સેક્રેટરીએ કલકત્તાથી આવેલો તાર તથા પર્સનલ આસીસ્ટન્ટ ટુ ધી પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબનો પત્ર વાંચી સંબંધીતો તેમજ તેનો યુગ્મસાદી તરજુમો કરી બતાવ્યો.

- ૧ આજમ લક્ષ્મીશંકર જેઠા બક્ષીએ દરખાસ્ત કરી કે ઓ. સેક્રેટરી આજમ વિદ્યુલદાસ
જી. ત્રીવેદીને ડેલીગેટ તરીકે પસંદ કરવા. સદરહુ દરખાસ્તને આજમ અનોપચંદ
શવજીભાઈએ અને હરખલાલ એસ. બક્ષીએ ટેકા આપ્યો અને સર્વાતુમતે મંજૂર
કરવામાં આવી.
- ૨ ખીજો સવાલ ખર્ચ મંજૂર કરવા સંબંધનો હતો. આજમ અનોપચંદ શવજીભાઈએ
દરખાસ્ત કરી કે જાતવળત જાણે વખત માટે એક સેકન્ડ ક્લાસ ટીકીટનો ખર્ચ અને
નોકર માટે થઈ ક્લાસ ટીકીટનો ખર્ચ અને ત્યાંની રોકત દરમીયાન ખીજો પરચુરણ
ખર્ચ મ્યુઝીયમ ફંડમાંથી મંજૂર કરવો. સદરહુ દરખાસ્તને આજમ હરખલાલ
એસ. બક્ષીએ ટેકા આપ્યો અને સર્વાતુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

પ્રમુખનો ઉપકાર માન્યા બાદ મીટીંગ ખલાસ કરવામાં આવી હતી.

પહેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગ—તા. ૨૧-૨-૧૪.

પહેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગ તા. ૨૧મી ફેબ્રુઆરીના રોજ સવારના ૮ાં બજે ભરવાની
હતી તે વખતે નીચે પ્રમાણેના મેમ્બર્સો હાજર હતા.

- ૧ મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબ-પ્રમુખ.
- ૨ આજમ વી. જી. ત્રીવેદી ભાવનગર વકીલ.
- ૩ „ એચ. એસ. બક્ષી પ્રેમજી „
- ૪ „ એલ. જી. બક્ષી વડવાણ „
- ૫ „ એચ. જી. વોરા જસદણ „
- ૬ „ જી. વી. આચાર્ય કચુરેદર.

રૂલ ૧૪ પ્રમાણે કોરમ પૂર્ણ થવાથી તા. ૧૦મી માર્ચ સુધી મીટીંગ મુક્તતવી રાખ-
વામાં આવી.

તા. ૧૦-૩-૧૪ મુક્તતવી રહેલી મીટીંગ આજરોજ ૮ાં બજે મ્યુઝીયમ હોલમાં ભરવામાં
આવી હતી. નીચે પ્રમાણે મેમ્બર્સો હાજર હતા.

મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર સાહેબ પ્રમુખ સ્થાને.

- ૧ આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જીનાગઢ વકીલ.
- ૨ „ વિદ્યુલદાસ જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવ. „
- ૩ „ હરખલાલ એસ. બક્ષી પ્રેમજી „
- ૪ „ લક્ષ્મીશંકર જેઠા બક્ષી વડવાણ „

- ૫ „ જમનાદાસ માણેકચંદ વળા „
 ૬ „ હરખચંદ છ. વોરા જસદણ „
 ૭ „ જમનાદાસ માણેકચંદ બગણા „
 ૮ „ ગિરમશંકર વી. આચાર્ય બી. એ. કચુરેટર.

આ મીટીંગમાં નીચે પ્રમાણેનું કામકામ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ૧ તા. ૨૮ જુલાઈ ૧૯૧૩ ને દીવસે મળેલી ઓર્ડીનરી મીટીંગનું, તા. ૧૭ ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ ને દીવસે મળેલી એક્સ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગનું તેમજ તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૪ના રોજ મુક્તવી રહેલી મીટીંગનું રોજકામ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.
- ૨ નીચેના સુધારા વધારા સાથે બજેટ એસ્ટીમેટ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ થયો.
 - (અ) તા. ૨૭મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ ના રોજ મળેલી એક્સ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગે કરેલા ઠરાવ અનુસાર ડેલીગેટ તરીકે ઓર્ડીનરી સેક્રેટરી કલકતે ગએલ ત્યારે થએલા ખર્ચના રા. ૨૧૫-૧૫-૦ નો આગળ ઠરાવ નંબર ૬ માં બતાવ્યા પ્રમાણે બંદોબસ્ત કરવો.
 - (બ) છપામણી ખર્ચ માટે મંજૂર થએલા રા. ૧૫૦ ને બદલે રા. ૨૦૦ મંજૂર કરવા કે જેથી વાર્ષિક રીપોર્ટ ગુજરાતીમાં તેમજ ઠરાવ નં. ૭ માં મુચવ્યા મુજબ ઈંગ્લેશમાં પણ છપાવવા પુરતા ખર્ચનો સમાવેશ થઈ જાય.
 - (ક) ચાલુ વર્ષમાં (પ્લેગ સમય) પાલીતાણા જઈ રાકાચું નથી તેથી બચત રહેલા રા. ૪૦ આવતા વર્ષમાં આજમ કચુરેટરને ખરચવા માટે મુસાફરી ખર્ચ ખાતામાં ઉમેરવા.
 - (ડ) ઉપર મુજબના સુધારા વધારાને પરિણામે બંને બાજુના સરવાળામાં જરૂર જોઈતો સુધારો કરવો.
- ૩ સને ૧૯૧૪-૧૫ ની સાલ માટે મેનેજીંગ કમિટિના નીચે પ્રમાણેના મેમ્બરો સર્વાનુ-મતે પસંદ કરવામાં આવ્યા.
 - ૧ મે. એજન્ટ હુ ધી ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલ પ્રમુખ (દુદાની રૂએ).
 - ૨ રાજકુમાર કોલેજના મે. પ્રીન્સીપાલ સાહેબ દુદાની રૂએ.
 - ૩ સ્વ. જુનાગઢ રોટ્ઠ વકીલ સાહેબ.

૫ સ્વ. આવનગર સ્ટેટ વકીલ સાહેબ.

૬ „ પ્રાંમધરા „

૭ „ ગોંડલ „

૮ „ ભાદરાખાદ „

૯ „ પાલોતાણી „

૧૦ „ ત્રિગળ „

૧૧ „ વડવાણ „

૧૨ „ માણુવદર „

૧૩ „ ચાણુદેવળી „

૧૪ આજમ મુળુવાળાના „

૧૫ „ કપુરેટર વે. મ્યુ.

સ્વસ્થાન ગોંડલના સ્ટેટ વકીલ સાહેબનું નામ આ વખતે નહું ઉમેરવાના કારણ તરીકે ઓનરરી સેક્રેટરીએ દરખાસ્ત કરી કે ત્યાં ભરનાર સ્ટેટ તરીકે ગોંડલ પણ છે અને જો કે ત્યાંના સ્ટેટ વકીલ આહી રહેતા નથી તો પણ સ્ટેટ વકીલ તરીકેનું બહુ કામ-કાજ તેઓ કરે છે તેથી તેઓને પણ કમિટિ ઉપર રાખવા જોઈએ. આ બાબતમાં સહુ મેમ્બરોના મત લેતાં તે દરખાસ્ત સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

૪ આવનગરના સ્ટેટ વકીલ આજમ વી. જી. ત્રીવેદીને ઓ. સેક્રેટરી તરીકે આવવી સાલ માટે કાયમ રાખવા માટેની દરખાસ્ત આજમ પી. વી. મોદી ગુનામદ સ્ટેટ વકીલે કરી અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર રાખવામાં આવી.

૫ સને ૧૯૧૩-૧૪નો હીસાબ પણ હાલના ઝોડીટરો આજમ જમનાદાસ માણેકચંદ તથા આજમ દરખચંદ જી. વોરાએ તપાસવો એમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

૬ હેડ નં. ૯ માંથી શ. ૫-૦-૦ હેડ નં ૧ (ઈંટીજન્ટ ખર્ચ) માં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવા મંજૂરી આપવામાં આવી.

૭ મ્યુઝીયમનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ગુજરાતીમાં છપાવજે તે ઉપરાંત ઇંગ્રેજીમાં છપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો અને તેને માટે બજેટમાં છપામણી ખર્ચ ખાતામાં શ. ૫૦ વધારે મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

૮ શ. ૧૧ મુજબ ઇંડીયન મ્યુઝીયમની પહેલી શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે ઓનરરી સેક્રેટરી કલકત્તા મથા હતા સારેનો તેમનો રીપોર્ટ મ્યુઝીયમમાં રેકર્ડ ઉપર મુકવો અને વાર્ષિક રીપોર્ટમાં તેને દાખલ કરવા માટેનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૯ કલકત્તાની મુસાફરી દરમિયાન યજ્ઞેલા ખર્ચના રા. ૨૧૫-૧૫-૦ નું બીલ મંજૂર કરવાનો હરાવ કરવામાં આવ્યો.

પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

આગમ ક્યુરેટરનો આ સાલ (૪. સ. ૧૯૧૩-૧૪) નો રીપોર્ટ આંક ૧ લે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

આ સાલમાં મ્યુઝીયમમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૪ થી રાખ્યું છે.

આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૫-૬-૭ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાયે કે ૪. સ. ૧૯૧૩-૧૪ માં કુલ ખર્ચ રા. ૧૯૧૮-૧૦-૦૧ થયું છે અને તે બજેટમાં તેમજ તા. ૨૭-૧૨-૧૩ના રોજ મળેલી એકસ્ટ્રા ઓર્ડીનરી મીટીંગમાં મંજૂર થયેલી રકમની અંદર છે.

આ સાલમાં આ મ્યુઝીયમ જોવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદરે ૧૨૧૪૩ની છે જેની રાજીંદી સરેરાસ ૧૮૧૨૩ની આવે છે.

તા. ૧૮-૭-૧૪

મુ. રાજકોઠ

Vithaldas G. Trivedi

ઓ. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

આંક ૧.

સને ૧૯૧૩-૧૪ એટલે તા. ૧-૪-૧૩ થી

તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધીનો રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વોટીઝની
મેનેજીંગ કમિટિના આનરરો સેક્રેટરી સાહેબ

મુ. રાજકોટ.

વિ. જે સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રમ્મ લઈ છઉં.

ડીરેક્ટર.

૧. આલુ સાલમાં નવેમ્બર ડિસેમ્બરમાં, પ્રાંગધરા હળવદ બાજુમાં અને જાનેવારીમાં મીટીંગ ઉઠેલા બાદ ફેબ્રુઆરી અને માર્ચમાં પાલીતાણા પાસેના રોવુંગ ઉપરના લેખો છાપવાનું ધારેલું. તે અનુસાર તા. ૬-૧૧-૧૩થી તા. ૧૯-૧૨-૧૩ સુધી પ્રાંગધરા હળવદ બાજુમાં ૧ માસ અને ૧૪ દિવસની મુસાફરી કરી. મીટીંગ જાનેવારીમાં ભરવાની સગવડ ન હોવાથી તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરીના રોજ ભરવાનું ચોક્કસ થયું તેથી ત્યાં સુધી રોકાઈ રહેવું પડ્યું. તા. ૨૧ મી એ પણ કોરમ પૂર્ણ ન થવાથી તા. ૧૦ મી માર્ચ ઉપર મીટીંગ મુલતવી રાખવામાં આવી તેથી સાલ પૂરી થવા આવી હતી તેથી દરમીયાનના વખતમાં એટલે તા. ૨-૩-૧૪થી તા. ૯-૩-૧૪ સુધી દિવસ ૮ વસાવડ તથા આસપાસનાં ગામોમાં મુસાફરી કરી. મીટીંગ ઉઠેલા બાદ પાલીતાણા જવું ધાર્યું હતું પરંતુ ત્યાં પ્લેગ હોવા સમજાતાં ત્યાંના મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબ તરફથી ના લખાઈ આવતાં વાચવ્ય હાલાર તરફ એટલે કે જોડીયા બાળબા બાજુ તરફ જવાનો નિશ્ચય કરી લાગતાં વળગતાં રોટો તરફ ખજર લખી મોકલીને તા. ૧૬ માર્ચ ૧૯૧૪ના રોજ ઉપડી તા. ૪થી એપ્રિલ સુધી મુસાફરી કરી હતી. એટલે પરિણામે આખી સાલમાં એ મહીનાને આઠ દિવસની મુસાફરી થઈ શકી.

ભાષણ.

૨. આલુ સાલમાં તૈયાર કરવાનાં ભાષણો જેમ જેમ તૈયાર થતાં જશે તેમ તેમ અનુક્રમ-તા પ્રમાણે છપાવીને સમરકાઠમરોને તેમજ અન્ય સંસ્થાઓને વાર્ષિક રીપોર્ટની માફક પુરાં પા-ડવામાં આવશે. અશોકના લેખના પહેલા એ વિભાગ છપાઈને તૈયાર આવી ગયાં છે પરંતુ

ત્રીજો વિભાગ આવતી દીવાળી બાદ છપાઇ તૈયાર થશે સારે ત્રણે વિભાગ સાથે બંધાવીનેજ વેચવામાં આવશે જેથી તે પુસ્તકના આકારમાં સુરક્ષિત રહે.

પ્રેક્ષકો.

૪. તા. ૨૪મી ડીસે. ૧૯૧૭ના રોજ સોરઠ પ્રાંતના પોલીટીકલ એજન્ટ લેફ. એચ. ડબ્લ્યુ. જેલ સાહેબ મ્યુઝીયમ જેવા પધારેલ. તેઓ સાહેબ પ્રાચીન ઇતિહાસ તરફ સારા શોખ ધરાવે છે અને મ્યુઝીયમમાંના પ્રાચીન શિક્ષાઓ તેમજ પુસ્તકો બહુજ રસપૂર્વક જોયાં.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૫. અમદાવાદથી રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવે અમદાવાદ પાસેના ગામ અડા-ળજમાંથી નીકળેલી બૌદ્ધ મૂર્તિની ખેંસણી ઉપરના લેખનો ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો હતો જે ઉપરથી તેનું અક્ષરાંતર યથાશક્તિ કરી મોકલ્યું હતું. પાછળથી ખાસ માગણી ઉપરથી તેઓ સાહેબે તે ફોટોગ્રાફ મ્યુઝીયમને બેઠ તરીકે મોકલી આપ્યો હતો.

૬. ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે ૨ માસ અને ૮ દીવસ ડીરેક્ટરમાં ફરવાનું થયું તેમાં ૭૩ ગામો જોયાં તથા રેલ્વેની મુસાફરી બાદ કરતાં કુલ ૧૭૪ ગાઉની મુસાફરી કરી છે. આ બાબતનું સ્થળ તેમજ તારીખવાર પત્રક આ સાથે આંકે ૨ જે સામેલ રાખેલ છે.

૭. આ સાલમાં મુસાફરી દરમીયાન લેખનાં રબિંગો છાપી લેવા સિવાય બીજાં શું શું જોયું તથા શોશો સામાન સંગ્રહિત કર્યો તે પણ આંકે ૨ના પત્રકના આસન ૧૦માં દેખાડ્યું છે.

૮. આ મુસાફરી દરમીયાન ૪૨ લેખોનાં રબિંગો તે તે જગ્યાએ જઈ છાપી લેવાની ધારણા હતી. તે પૈકી ૩૯ લેખોનાં રબિંગો લીધાં બ્યારે બાકીના ત્રણ લેખો (ચંદ્રાસરના તળાવ કાંઠેના) મળ્યા નહીં. ઉપરાંત ૩૩ લેખો આજ પર્વત નહીં જાણવામાં આવેલા જેવા તદન નવા મળ્યા. આ બધા લેખોનું સ્થળ, માપ, વિગેરે વિગતવાર હકીકતવાળું પત્રક આ સાથે આંકે ૩ જે સામેલ રાખેલ છે. નવા મળેલા લેખોમાંથી કેટલાક ધણા પ્રાચીન તેમજ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી નીકળ્યા છે જે બધાનું સવિસ્તર વિવેચન પ્રત્યેક ગામના વર્ણનની સાથે આપવામાં આવશે.

૯. મુસાફરી દરમીયાન જેએલી જગ્યાઓનું તેમજ છાપી લીધેલા લેખોનું જરૂર જોઈતું વર્ણન યથાશક્તિ તૈયાર કરેલ છે તે આ નીચે આપવા રજા લઈ છઉં.

૧૬. ચંદ્રાસર—ધાંઘરાના મહાલ સીયાપુરનું મુખ્ય ગામ સીયાપુર જે વડવાણ

ધ્રાંગમરા વચ્ચેની રેલ્વે લાઇન ઉપર આવેલું છે સાંથી પૂર્વમાં ૧ માઇલ છેટે પ્રસિદ્ધ ચંદ્રાસર તળાવ છે તે ઉપરથીજ આ ગામડાનું નામ પશુ ચંદ્રાસર પડેલું હોયું જોઇએ. આ ગામડું પશુ ૧૭૦૦ (વિ. સં.) લગભગમાં વસ્યું હોયું જોઇએ એમ નોંધ પૈકીના આંહીના તળાવને કાંઠે પડેલા પાણીયામાંના વિ. સં. ૧૬૮૭ના લેખમાંના “મોજે ચંદ્રાસર” શબ્દો ઉપરથી ચોકસ થાય છે.

આંહી પાંચ લેખો હોવાનો નોંધ હતો તે પૈકીના ખુદ તળાવના એ લેખ મળ્યા પશુ આંહીના કાંઠેના એ પાણીયા દરેક વિ. સં. ૧૬૮૭ની સાલના તેમજ અગ્નિ ખૂણે શિવજીની ડેરીમાંના વિ. સં. ૧૭૦૧ની સાલનો એમ ત્રણ લેખો મળ્યા નહો.

પાંચ લેખો પૈકીના જ એ મળ્યા તેનું જરૂર જોઇતું વિવેચન નીચે આપેલ છે. ૧

નં. ૧-આ લેખ ચંદ્રાસર તળાવના દક્ષિણાદા આરા તરફ પાણી આવવા માટે પાકી આંધેલી નાળ છે તેના છેક દક્ષિણાદા છેડા ઉપર ગરણી તરીકે આંધેલી પથ્થરની જાળી છે તેની ઉપર છે. આ લેખનું અક્ષરાંતર નીચે મુજબ છે.

૧ સંવત ૧૫૩૪ વર્ષે ફાલગુણ સુદિ . . સોમે . . મનોહરં
તઢાગંચ। કારિતં દર્મ ગોત્રિણા

૨ સત્વાનાં શાંતયે નૂનં દીપચંદ્રેણ ક્ષેત્રિણા ?

ભાવાર્થ — પ્રાણીઓની શાંતિ માટે આ મનોહર તળાવ દર્શ ગોત્રી દીપ-ચંદ્ર નામના ક્ષેત્રીએ કરાવ્યું.

નં. ૧-તેજ તળાવના ઉત્તરાદા આરા તરફની નાળના પૂર્વાદા ટોડા ઉપર આરસમાં તળાવનો છલ્લોદાર કરાવ્યા મુજબનો વિ. સં. ૧૯૧૧ની સાલનો લેખ છે. આ લેખની પંક્તિ ૪ થીના અંતમાં લખેલ છે કે—

મહારાણાશ્રી ૭ ચંદ્રસિંઘજી પૂર્વે થા તેડયે પોતાના નામથી આ ચંદ્રાસર તલાવ કરાવ્યું તેનો શિલાલેખ દક્ષણ દિસા તરફ પાણી આવવાની નાલી છે તેના ભારવટ ઉપર આ અક્ષર લખેલ

૧ આ પ્રમાણે પ્રત્યેક જગ્યાએથી મળેલા શિલા લેખોનું વર્ણન તે તે ગામવાર આપવામાં આવશે. તે વર્ણનમાં લેખ પત્રક પાછળ આંકે ઉઠે આપેલ છે તે પૈકીની હકીકતનો સમાવેશ કરેલ નથી તેથી ચોકસ રચણ, માપ, ભાષા વિગેરે માટે તે પત્રક જોતા જવાનું છે. લેખોના નંબરનો આંકડો છે તે પશુ તેજ પત્રક માંહેલોજ છે.

છે. સંવત ૧૬૨૪ વર્ષે ફાલ્ગુન શુદ્ધ ૫ સોમે । શ્લોક । ચંદ્રા-
હરં તદાગંચ કારિતં દર્ભે મોત્રીણા ॥ સત્વાનાં શાંતયે તુના
દીપચંદ્રેણ ક્ષત્રીણા.

ભાવાર્થ — મહારાષ્ટ્રાશ્રી રઘુમલસિંધજીએ વજીર બહેન સાંગાજીને
હુકમ કરી આ તળાવનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

બોમ્બે ગેઝેટીઅરના કાઠીવાવાડ વિભાગવાળા વોલ્યુમમાં પાને ૬૫૬ મે સીધાના વર્ણન
પ્રસંગમાં લખેલ છે કે “સીધાથી પૂર્વે ૧ માઇલ ઉપર ઇ. સ. ૧૬૨૪માં રાજ ચંદ્રસિંધજી-
એ બંધાવેલું ચંદ્રાસર નામનું એક ઠીક ઠીક મ્હોટું તળાવ છે.” તેજ પ્રમાણે અદ્વૈતશા:
કાઠીવાવાડ સર્વ સમ્રાટમાં પશુ પાને ૫૯૬ મે લખેલ છે.

ઉપરાંત જર્નેસ જરનેસ દ્વિત મુંગઈ ઇલાકાની પ્રાચીન વસ્તુઓનું સુધારેલું લીસ્ટ (Re-
vised list of the antiquarian remains in the Bombay presidency New
Imperial Series Vol. XVI) ન્યુ ઇમ્પીરીયલ સીરીઝ વોલ્યુમ ૧૬ મામાં પાને ૨૪૧ મે
લખેલ છે કે “સીધાથી પૂર્વે ૧ માઇલ ઉપર હળવદના મરહુમ રાજ ચંદ્રસિંધજીએ સંવત
૧૬૬૫ માં બંધાવેલું ચંદ્રાસર નામનું તળાવ છે. સંવત ૧૫૨૪ નો લેખ તે તળાવના એક
પથ્થર ઉપર છે તે નીચે મુજબ છે.

ચંદ્રાહારં તદાગંચ કારિતં દર્ભે મોત્રીણા ।

કૃપાણાં શાન્તયે ન્યૂનં ચંદ્રરાધન ક્ષત્રિણા ॥

મુંગઈ ગેઝેટીઅરમાં તેા જીર્ણોદ્ધારના લેખ (નં. ૨) માં પંક્તિ પાંચમીએ જ સંવત
૧૬૨૪ લખેલ છે તેને ઇસ્વી સન માની ઇ. સ. ૧૬૨૪ લખેલ હોવા જોઈએ. બ્યારે જર્નેસ
સાહેબવાળા ગ્રંથમાં લેખની નકલ આપી છે તેમાં સંવત ૧૫૨૪ લખેલ છે છતાં સંવત
૧૬૬૫માં તળાવ બંધાવ્યાનું લખ્યું છે તે અગ્નયખીવાળું છે.

મનોહરં ને બહે ચંદ્રાહારં લખેલ છે તે પશુ જીર્ણોદ્ધારના લેખની જુદા ઉપરથી લ-
ખાએલું હોવું જોઈએ. નં. ૧ વાળો લેખ જોકે અરપટ છે તોપણ સંવત વાળો ભાગ ચોખ્ખો
છે અને સંવત ૧૫૩૪ નિઃશંક વાંચી શકાય છે છતાં જીર્ણોદ્ધારમાં ૧૫૩૪ને બદલે ૧૬૨૪ કેમ
લખેલ હશે એ સમજાતું નથી. ચંદ્રાહારં ઉપરથી ચંદ્રાસર અને ચંદ્રાસર તે ચંદ્રસિંધજીનું
બંધેલું હોવું જોઈએ એમ પ્રથમ માની લીધું અને ચંદ્રસિંધજી ઇ. સ. ૧૫૮૪ થી ૧૬૨૮
સુધી એટલે કે વિ. સં. ૧૬૪૦ થી ૧૬૮૪ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા તેથી ચંદ્રસિંધજીનો
સમય બંધ એસનો આજુબા માટે નકલ કરનારે સંવત ૧૫૩૪ને બદલે સંવત ૧૬૨૪ લખ્યા

હોય એમ માનીએ તો પણ ૧૬ વર્ષનો ફેર રહી જાય છે (કારણ ચંદ્રસિંધણ સંવત ૧૬૪૦માં ગાદીનયીન થયા) એટલે આ જુલ માટેની તેવી કલ્પના પણ યથાર્થ માની શકાય નહીં.

આ સિવાય પણ આ તળાવ મહારાજા ચંદ્રસિંધણનું બંધાવેલ નથી એમ માનવાને ખીજાં ત્રણ સબળ કારણો છે.

- (૧) તળાવ બંધાવનારનું ગોત્ર દર્મ ૨૫૯ રીતે લેખમાં લખ્યું છે (દર્મ ગોત્રિણા) જ્યારે ધ્રાંગધરાની ગાદી ઉપરના ઝાલાઓ મકવાણાની એક શાખા પૈકીના છે અને તે મકવાણાનું 'મર્કડેય' ગોત્ર છે એમ જોખે ગેઝેટીઅરમાં લખેલ છે. (૫ ૪૨૦).
- (૨) તળાવ બંધાવનારના નામ તરીકે દીપચંદ્ર ૨૫૯ રીતે લેખમાં આપેલું છે. આ દીપચંદ્ર કોણ અને ક્યાંનો હશે એ બાબત હજી કાંઈ જાણી શકાયું નથી.
- (૩) દીપચંદ્ર ૫થી ક્ષત્રિણા નહીં પણ ક્ષેત્રિણા છે અને તે કયા શબ્દની તૃતીયા (એક વચન) છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. આજ પર્વત ક્ષત્રિણા વંચાવાનું કારણ એ છે કે ક્ષની માત્રા ઉપર નથી પણ પાછળ છે (છત્ર) એટલે તે સદજ ધ્યાનમાં આવે તેમ નથી. આજ લેખમાં જે, જો, ગો, જે અને દ્રે એ બધે ઠેકાણે માત્રા ઉપર છે છતાં આ ક્ષની માત્રા પાછળ લખવાનું શું કારણ એ સવાલ સદજ ઉઠે એવો છે પણ તેનું સમાધાન રબિંગ જોવાથી થશે કે ઉપરની લીટીમાંનો ક્ષની ઉપરનો અક્ષર મેં એટલે બધો નીચો આવી ગયો છે કે ક્ષની માત્રા ઉપર લખવા પુરતી જગ્યા રહી નથી તેથી સ્થળ સંકોચથી માત્રા પાછળ કરેલી હોવી જોઈએ. ક્ષેત્રિણા એ ક્ષેત્રિનું તૃતીયા એકવચનનું રૂપ છે અને ક્ષેત્રિનું અર્થ જ્ઞેને ક્ષેત્ર (ખેતર-જમીન) છે એવો યાવ છે એટલે દીપચંદ્ર કોઈ મહોટો રાજા નહોતો પણ સાધારણ જમીનદાર ગરાસીઓ વિગેરે વર્ગનો માણસ હોવો જોઈએ.

૧૧. સીધાપુર—ધ્રાંગધરા રટેટના સીધાપુર મહાલનું મુખ્ય ગામ છે. તે ધ્રાંગધરાથી અગ્નિ ખૂણે ૧૩ માઇલ અને વઢવાણથી વાયવ્યમાં ૧૩ માઇલ છેટે છે. ગામને ફરતો ગઢ છે જે રાજસાહેબ રણમલસિંહજીએ ઇ. સ. ૧૮૪૬ લગભગમાં બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આંહીથી નીચેના ચાર લેખો તદન નવાજ મળ્યા છે.

નં. ૩-સમય વિ. સં. ૧૮૬૩ શાકે ૧૭૨૮ માધ વદિ ૧૩ ગુર.

બાવાર્ય—મહારાજાશ્રી અમરસિંધણ રાજ્ય કરતા હતા (ઇ. સ. ૧૮૦૪-૪૩) અને વજીર પટે જાડેજા સુરાજી હતા તે વખતે આ શિવ મંદીર મહંતશ્રી પરતાપગરે શ. ૧૫૦૪૫ ખરવીને કરાવ્યું છે.

નં. ૪-સમય વિ. સં. ૧૮૬૭ શાકે ૧૭૨૮ માધ વદિ ૧૭ ગુરુ.

ભાવાર્થ — મહારાણ્યશ્રી અમરસિંઘજીના રાજ્યમાં મહંતશ્રી પરતાપગરે મોજે સીયામાં વાવ ચણાવી છે તેનો ખરચ રા. ૧૪૭૨૫ થયા. સલાહ અરજી મુલજીએ વાવ ચણી છે.

નં. ૫-સમય વિ. સં. ૧૭૦૧ શાકે ૧૫૬૬ આષાઢ સુદ ૨ ભોમવાર, પુષ્ય નક્ષત્ર, હરિ-પણ્ય યોગ.

ભાવાર્થ — પાદશાહશ્રી શાહજહાન (ઇ. સ. ૧૬૨૭-૫૮) દેશપતિ મહારાણ્યશ્રી ચંદ્રસેનના સુત વજીરાતશ્રી અમરસિંઘજી (ઇ. સ. ૧૬૭૪-૪૫) ના રજપુતશ્રી સીયામાં પરમારશ્રી લીજડ સવાના કુટુંબમાં લીજડ ગોષ્ઠઆ (ગોવા) એ રૂંદે કરાવ્યું. રૂંદે ચણનાર મજધર રામજી આણુંદ.

નં. ૬-સમય વિ. સં. ૧૭૦૪ વૈશાખ સુદ ૩.

ભાવાર્થ — સતીનો પાળાયો છે તે ચતો પડેલો છે તેથી રાજવાતના ભાગ સિવાય બધો વસાઈ ગયો છે તેથી સતીનું નામ રપટ વંચાતુ નથી.

૧૨. ખેડ — વઢવાણ તાબાના તેજ નામના મહાલનું મુખ્ય મથક છે. તે વઢવાણથી વાયવ્યમાં ૧૫ માઇલ અને ધ્રાંગધરાથી દક્ષિણે ૧૭ માઇલ યાવ છે. રાજ્યેજના સમયમાં એટલે કે ઇ. સ. ૧૬૩૦ લગભગમાં આંહી રાજધાની હતી અને તેને લીધે ગામમાં જીનો ખાધેલો મ્હોટો દરખાસ્ત છે. આંહીના ૪ લેખ પૈકીના પહેલા બે એટલે કે નં. ૭ અને ૮ ઉપયોગી છે.

નં. ૭-સમય (તકરારી) વિ. સં. ૧૧૪૧-૧૭૪૧.

ભાવાર્થ — આ એક સતીનો પાળાયો છે અને તે ધણોખરો વસાઈ ગયો છે પણ ઉપરનો ભાગ વંચાય છે. ખેડેએ એઝેરીઅરમાં આ લેખ સંજંધમાં પૂટ પાપ મે લખેલ છે કે વિ. સં. ૧૧૪૧ શાકે ૧૦૦૬ આવણ વદ ૨ ને દિવસે જોશી વિહાની મા સતી થઈ. લેખનું રખિંગ જોતાં સંવત ૧૧૪૧ નહીં પણ ૧૭૪૧ હોય એમ લાગે છે તેમજ શાકે પણ ૧૦૦૬ નહીં પણ ૧૬૦૬ છે. પ્રથમ હજારના અંક તરીકેના એકડાનું ઉપરનું મીઠું ફાટેલું છે જ્યારે સોના અંક તરીકેના સંદિગ્ધ એકડાનું ઉપરનું મીઠું જરાખર બંધ કરેલું છે તેમજ નીચેનું પાંખડું પણ જરાખર એકડા તરફ જાય છે. નીચે ખાડા

જેવું છે તેથી તે પાંખડું પાણું જમણી બાજુ વળ્યું હોય એમ જમ થાય છે તેને લીધેજ સાતઠાને જલ્લે એકડો વંચાયો હશે. શાકેના અંકમાં પણ ખીજો શતકનો અંક જુની ઢળનો છગડો છે અને મીડું નથી એમ રપષ્ટ દેખાય છે. ઉપરાંત માસ પણ ખોટો વંચાણો છે. ત્રીજી લીટીમાં ... શ્રી સૂર્યે પછી અને છેવટના કૃષ્ણ પક્ષ ... ની વચમાં ચારજ અક્ષરનો સમાસ (લખી શકાય તેટલી જગ્યા) છે તેમાંથી છેવટના બે માસે છે અને બાકીના બે આગલ્યા આસો છે એટલે શ્રાવણ માસે એમ પાંચ અક્ષરનો સંભવ છેજ નહીં. એકંદર બાપા પણ અશુદ્ધ છે તેથી વિ. સં. ૧૧૪૧ નો નહીં પણ ૧૭૪૧ નોજ હોવો જોઈએ એમ ખાતરી થાય છે.

નં. ૮-સમય વિ. સં. ૧૫૪૪.

બાવાર્થ—આ પથ્થર છૂટો બે કટકે ટુલેશ્વરની ડેરીથી અગ્નિ દિશાએ આશરે ૧૫-૧૬ કમને છેટે પડેલો છે. આ બંને કટકાને દરબારગઢમાં સુકી દેવ-રાવવાની પુરી જરૂર છે કારણ નહોતર કાળાંતરે યુગ યજ્ઞ જશે. આ પથ્થર કાંઈ મંદિરની ઉપરની શાખનો હશે એમ તેમાં લખેલી હકીકત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. ઝાલાવાડ ત્રોળ ભાગના ધણી રાણુશ્રી સુરેદાસના મરણ નિમિત્તે તેની માતાશ્રી પુરાદેએ કડીયા બોટા પાસે આ ડેરી કરાવી. આ સુરેદાસ તે કુઆના રાણુશ્રી વાધોજના દીકરા સુલતાનજી અથવા સરતાનજી હોવા જોઈએ એમ બોમ્બે ગેઝેટીઅરમાં લખ્યું છે.

નં. ૯-૧૦-કચ્છરસ્તાનમાં બલોચની મસીદમાં સામે ઉપરાઉપર યુજરાતી બાપામાં લખેલ છે તેમાં ઉપરનામાં વિ. સં. ૧૭૯૬ છે અને તેની નીચેનામાં સંવત્ છેજ નહીં. ઉપરનામાં ઝાલા રાસંગજી (રામસંઘજી) તસ્યસુતશ્રી અરજણસંઘજીનું નામ છે. નીચેનામાં છૂટક વજલ, જીવણ, માણુક, કરપારામ ઇલાદિ નામ સિવાય કાંઈ ખાતરીપૂર્વક વંચાતું નથી.

૧૩. વેળાવદર—ખોડુ તાખાનું લાંબી પશ્ચિમમાં ૨ ગાઉ છેટે આ વેળાવદર આવેલું છે. ગામની અંદર નૈઋત્ય દિશા તરફ જુની વાવના પહેલા મતવાલામાં એક માથોડું ઉંચો લાંબા બારવટના પથ્થરમાં આ લેખ છે.

નં. ૧૧-સમય વિ. સં. ૧૫૯૪ શાકે ૧૪૫૯ વૈશાખ સુદ ૫ ગુરૂ. જન્મે સંવતના છેલા આંકડાઓ ઘસાઇ ગયા છે.

ભાવાર્થ—આમાં ગુજરાતના પાદશાહ બહાદુરશાહ (ઇ. સ. ૧૫૨૬-૩૬)નું તેમજ સ્થાનિક રાજા રાણુશ્રી માનસંગજી (ઇ. સ. ૧૫૨૩-૬૪)નાં નામ છે. આ રાણુશ્રી માનસંગજી તે રાણોજીના ત્રણ પુત્રમાંથી જ્યેષ્ઠ હતા. સતરા (સથવારા) કુટુંબની કોઇ બાઇએ વાવ કરાવી છે એવો ભાવ નીચેના ભાગમાંથી નીકળે છે. પથ્થર જીખરો છે તેથી ધણોખરો લેખ ખવાઇ ગયો છે.

૧૪. રાવળીયાવદર—આ ગામ ધ્રાંગધરા તાબાનું છે અને તે વેળાવદરથી વાવ-વ્યમાં ૨ ગાઉ દુર છે. આંહી પાદરમાં શંકરડેરી પાસે ૧૭૨૬ ની સાલનો બોડીયા અક્ષરનો પાળીયો છે તેમાં (સ્વલ્લઙ્ગવદર) રાવળીયાવદર એવું ગામનું નામ લખેલ છે. આ ગામથી દક્ષિણમાં એકાદ ગાઉને છેટે જીનું રખમ નામનું ગામડું હતું તેમાંનું રખમ માતાજીનું મંદીર હતું હતું છે. આસપાસ ઘટા સારી છે. માતાજીનાં ધણુંખરાં સ્થાનકોની આસપાસનાં ઝાડો કાપવાની મના હોવાથી થોડા વર્ષમાં સારી ઝાડી થઇ ગઇ છે.

આ ગામડા માટે એવી દંતકથા છે કે રા' નોંધણે સિંધ ઉપર સ્વારી કરી ત્યારે આંહી રહેતી ચારણીયાણી વરડીએ તેની સારી પરાણી ચાકરી કરી તેથી રા' નોંધણે ખુશ થઇ બાર ગામ આપવા માંડ્યાં પણ વરડીએ લીધાં નહોં. રા' નોંધણે બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેના બત્રીજા સાખડાએ તે ગામ લીધાં અને પછી તે બધાં રાવળોને આપી દીધાં. હાલ તે બધાં રાજ સાહેબને ત્યાં ખાલસા થઇ ગયેલ છે. સદરહુ બાર ગામ એક દુકામાંથી નીચે પ્રમાણે મળે છે.

૧ રખમ, ૨ રાવળીયાવદર, ૩ કજીમાલ, ૪ કાનત્રોડી, ૫ ગાજનવાવ, ૬ ગોગેરે (નારીયાણા), ૭ મહીયાણી, ૮ મહીગામ, ૯ ધનાળુ, ૧૦ ટીકર, ૧૧ જીનવાવ (વાંઠાવદર) અને ૧૨ સાળધરં.

ધણુંખરા રાવળો બહારગામ ભાગવા આજ્ઞા ગયા હતા તેથી દુકાઓ મળ્યા નહોં. એમાસામાં તેઓ બધા ઘેર આવે છે તે વખતે જવાબ તો મળી શકે.

૧૫. ખાંભોડા—ધ્રાંગધરા તાબાનું ત્યાંથી અગ્નિ ખૂણા તરફ ચાર ગાઉ છેટે આવેલ છે. આંહી ખાંભોડીયા નામનું સ્થાનક છે અને તેની માનતા ચાલે છે. આને માટે દંત-કથા બોમ્બે ગેઝેટીઅર તેમજ કાઠીયાવાડ સર્વ સંગ્રહમાં વિસ્તારથી આપેલ છે તેથી આં-હી પુનરુક્તિ કરેલ નથી. આંહીથી ૫ પ્રાચીન અને બે પ્રમાણમાં અર્વાચીન લેખો નવા મળ્યા છે.

નં. ૧૩-સમય વિ. સં. ૧૫૩૧ શ્રાવણ સુદિ ૧૨ સોમ.

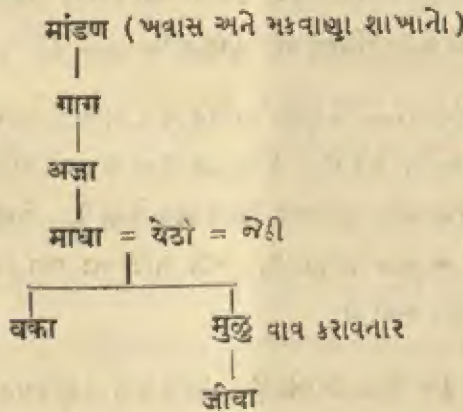
ભાવાર્થ—ઝાલાશી હરપાલ એટલું નામ વંચાય છે એટલે હરપાલના દીકરાની વાંસે ડેરી કરાવી હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ લેખમાં ખાં-બડા (ખાંમડા)નું નામ પણ છે.

નં. ૧૪-સમય વિ. સં. ૧૮૫૨.

ભાવાર્થ—મહારાણ્યાશ્રી જસમતસંઘજી (ઈ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧)ના રાજ્યમાં મકવાણા શાખાના ખવાસ મુળુ માંધાએ વાવ કરાવી છે. સલાહ અરજી મુજબ, આગળદોતીયોર મેતા મુજબ, ગોર રામરામ, ખર્ચ રૂ. ૫૫૦૦.

નં. ૧૫-સમય ૧૮૫૨ (વિ. સં.) તથા શાકે ૧૭૧૭ દક્ષિણાયન, શ્રાવણ માસ, શુકલ પક્ષ ૧૫ બૃશ્વ.

ભાવાર્થ—ઉપલીજ વાવમાંના કોડા ઉપરના ભાગમાં આ લેખ છે. લેખની ઇચ્છારેત સારી છે. મહારાણ્યાશ્રી જસવતસિંઘજી (ઈ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) ના રાજ્યમાં ખવાસ મુળુએ ખાંમડાના પાદરમાં વાવ કરાવી. આ લેખ પાછળથી તૈયાર કરાવી નાંખ્યો હશે અને તે લખાઈ આવતાં સુધી કામચલાઉ તરીકે આગળ્યો નં. ૧૪નો લેખ નાંખ્યો હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ લેખમાં મુળુના બીજા વધારે કુટુંબીઓનાં નામ આપેલ છે જેનો કોડો નીચે મુજબ છે.

આની અંતમાં સંસ્કૃત શ્લોક લખેલ છે જેનું પ્રયોજન એ છે કે એક વાવ બંધાવવાથી

૨. આગળદોતીયો શબ્દ કામદારને માટે વપરાતો એમ દેહલાકનું કહેવું છે.

હસ કુવા અંધાવવા જોડકું પુણ્ય થાય છે.

શ્લોક — દશ કુપ સમા વાપી દશ વાપી સમો સરઃ

દશસર સમા કન્યા દશ કન્યા સમોદિજ.

નં. ૧૬-સમય વિ. સં. ૧૬૬૫ શાકે ૧૫૬૦ ઉત્તરાયન વૈશાખ વદ ૩ શુક્ર.

ભાવાર્થ — આ સતીનો પાળાયો છે અને તે ખળાવાડની યજ્ઞાંજ છે. સતીનું તેમજ તેના પતિનું નામ નિશ્ચયાત્મક વાંચી શકાતું નથી. નીચેનો ભાગ યોગ્ય ગયો છે.

નં. ૧૭-૧૮-૧૯-આ બધા પાળાયોના લેખ ઉપરનાં ચિત્ર ખાસ જુદા પ્રકારનાં છે. સતીના પાળાયોમાં ધણેખરે ઠેકાણે માત્ર સતીનો હાથ ખભાથી માંડીને કાણીએથી વાળેલો એવો કાતરવામાં આવે છે. જ્યારે આ બધામાં તેને બદલે આખી મનુષ્ય આકૃતિઓ દેાતરેલી છે. નં. ૧૭ તથા ૧૮ માંની આકૃતિઓ સ્ત્રી પુરુષના જોડલાની હાથે છે જ્યારે નં. ૧૯ માંની બે આકૃતિઓ બે સતીની હોવી જોઈએ એમ તેના લેખમાંથી સુચન થાય છે. નં. ૧૭ રાહલ (રાવળ) હરિ x x સતી આ (વા)લીનો વિ. સં. ૧૫૩૦ ની સાલનો પાળાયો છે. નં. ૧૮-સમય ૧૫૭૨ (વિ. સં.) આવણ વદિ ૨. આ પણ રાહલ (રાવળ) વીસાની સ્ત્રીનો પાળાયો છે. નં. ૧૯ તેડલોજ જુનો જતાં ભોંતમાં ચણી લીધેલો હોવાથી સુરક્ષિત છે. અક્ષર જુની હબના પણ સાફ છે. આમાં બે સતીઓનાં નામ છે. પહેલી સતી શ્રીમાલા ચાતિની મહં. ખીમાની સ્ત્રી કરમાદે વરસ ૧૬ ની અને બીજી વરસ ૧૩ ની છે. બીજીનું નામ રપટ નથી.

૧૬. જોગડવા — શ્રાંમધરા તાબાનું નાનું ભાયાતી ગામ છે. તે શ્રાંમધરાથી અમિ ખૂણા તરફ બે માઉને છેડે છે. ગામ ધાર ઉપર છે અને દક્ષિણાદ્ય ખાદરમાં એક મ્હોટી જુની વાવ છે જ્યાં પાંચ જુદે જુદે ઠેકાણે પાંચ લેખો છે. તેમાંથી ત્રણ વિ. સં. ૧૫૧૮ ની સાલના છે અને બે સાલ વગરના છે. બધા લેખો આ વાવ દરાવી તે સંબંધનાજ છે પણ દરેકમાં વિગત જુદી જુદી છે.

નં. ૨૦-આ લેખ સાલ વગરનો છે. પરંતુ વાવ ચણાવનાર રાણી રમાદેનું તેમાં નામ છે. ધ્રુવરત આલંકારિક છે. રમાદેને રાજપિં રણવીરની પટરાણી લખેલ છે. પહેલી પંક્તિમાંના બાકશી રમયા એટલા રાખ્દો બાદ કરીએ તો બાકીનો આખો લેખ બે શ્લોકમાં લખેલો છે.

વાર્દશી રમયા

વાપિકા કાપિ કારુણ્યા (જી)વ જીવન જીવના
ઉચ્ચિતા રચિતા દેવ્યા રમયા સમયા (તળા) ૧
રણવીરસ્ય રાજવે પટરાણી રમાભિધા
વર્તતે નિકલંકસ્ય ધર્મસ્ય કરુણા યથા

અર્થ—આશ્રી રમાએ કર્ણા અને સરલતાને છવાડનાઈ જેમાં જળ મધું છે
અને સમય..... યોગ્ય વાવ કરાવી, એ રમા નામની બી રાજપિં રણવીરની
પટરાણી છે જેમ કલંક રહિત ધર્મની કર્ણા (પટરાણી) છે તેમ.

નં. ૧૧-આ લેખ પણ સાલ વગરનો છે પણ તે બધો લૂણાથી ખવાઈ ગયેલ છે અને
તેમાં છૂટક શબ્દો વંચાય છે જેવા કે રત્નાદેવી, કલિદૂષિત સતી રમાદેવ્યા
વસંગતા, ધસાદિ.

નં. ૨૧-સમય વિ. સં. ૧૫૧૮ વૈશાખ સુદ ૧૦.

આવાર્થ—રામનું નામ આપેલ નથી પણ વંશ (સહુવંશે=ઝાલાના વંશમાં)
આપેલ છે. રાણીના નામ ઉપરાંત તેનો પણ વંશ આપેલ છે. રમાદેવી
મુદિત વંશનાં દત્તાં એમ આ લેખ ઉપરથી જણાય છે. રાણીના ત્રણ દીક-
રાનાં નામ પણ આપ્યાં છે. ૧ રાણુશી રામદાસ, ૨ રાણુશી ઝર્જનદે,
૩ રાણુશી (ગજ) ધ્રમ. છેવટ વાપિ વાવ કરાવી એમ લખેલ છે.

નં. ૨૩-આ લેખ નં. ૨૨ની સાથે લગભગ મળતો આવે છે. વિશેષમાં નં. ૨૨માં
રહી ગયેલ રામનું નામ રાંખડી રણવીર આમાં આપેલું છે.

નં. ૨૪-આ લેખમાં વિશેષમાં નેગડવા ગામનું નામ (જેઘડુઆ) સ્પષ્ટ રીતે આપેલ
છે. શરવાતમાં સંવત ૧૫૧૮ છે તેથી નેગડવા ગામની હવાતી નિઃશંકપણે તે-
ટલા જુના વખતથી પુરવાર થાય છે.

આ પાંચ લેખ એકજ બાળતના એકજ સમયના અને એકજ સ્થળે નાંખવાની મતલબ
સમજાતી નથી. પથ્થર, અક્ષરની લંબાઈ તથા ઉંડાઈ અને અક્ષર કોટરવામાં એકજ સરખો
વળાક વિગેરે જોતાં આ બધા લેખો (સાલ વગરના સુદાંત) બહેલા મોડા નહીં પણ એકજ
વખતે એકજ માણસના હાથથી કોતરાયેલા હોવા જોઈએ એમ સિદ્ધ થાય છે. ધ્યારતની
નજરે જોતાં નં. ૨૦વાળો શ્રેષ્ઠ છે જ્યારે પુરી હકીકત આપનાર તરીકે નં. ૨૩ શ્રેષ્ઠ છે.
લેખમાંના રાણુશી રણવીર તથા પટરાણી રમાદેવી તે કાણુ એ ચોક્કસ થઈ શકતું નથી. સૈ-

ઓને ભાયાતી વર્ગમાંનાં માનવામાં, અત્યારે પણ જંગમવા ભાયાતી ગામ છે એ હકીકત જોડે દરજ્જે સાધક છે તેથી વિશેષ પ્રમાણમાં તે બંનેનાં ખીરદો 'મહારાણી' અને 'પટરાણી' બાધક છે. ઇતિહાસનાં ઉપલબ્ધ સાધનો તપાસનાં રાણી રણવીર તેમજ પટરાણી રમા-દેવીનાં નામો જોવામાં આવતાં નથી તેથી છેવટે ખીજ પુરાવાને અભાવે અત્યારે તો તેઓ ભાયાતી વર્ગમાંથી હશે એમ માનવું પડે છે.

હળવદમાંની શરણેશ્વરની વાવમાંના લેખમાંથી જે વંશવૃક્ષ મળેલું છે (જુઓ આગળ પારા નં. ૨૧ ના પેટામાં) તેમાં છતાંહે ઉદ્દે જોતસિંહજી પછી રણવીરનું નામ લખેલ છે પણ તે રણવીર ઇ. સ. ૧૪૪૧ થી ૧૪૬૦ સુધી જોડેલે વિ. સં. ૧૪૬૭ થી ૧૫૧૬ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા. જ્યારે આ લેખમાં વિ. સં. ૧૫૧૮ માં રણવીરને મહારાણી અને રમાદેને પટરાણી લખેલ છે જોડેલે આ જે રણવીર ભિન્ન હોવા જોઈએ એમ સાબીત થાય છે. વળી શરણેશ્વરની વાવમાંના લેખમાંના રણવીરની પટરાણી લીલાદે અને કુંવર ભીમસિંહજી લખેલ છે જ્યારે આ લેખમાં પટરાણી રમાદે છે અને કુંવરોનાં જે ત્રણ નામ આપેલ છે તેમાં ભીમ-સિંહજીનું નામ નથી.

નં. ૨૫-પુરાતની 'કાળાસર તળાવ (હાલ માત્ર ખાડાના રૂપમાં આવી રહેલા) ને કાંઠેના પાળીયામાં આ લેખ છે. આમાં ખાસ વિચિત્રતા એ છે કે લગભગ બધા પાળીયામાં ખુદ લેખ ચિત્રની નીચેથી શરૂ થાય છે. જ્યારે આમાં સાંકડી સવારના ચિત્રની ઉપર ત્રણ લીટી છે અને બાકીના ભાગ દરતુર મુજબ નીચે લખેલા છે. લેખમાં વિ. સં. ૧૫૨૪ માસ માસ શુકલ પક્ષ ૨ ભીમ, શતભિષા નક્ષત્ર, શિવ યોગ, બવ કરણ ઇલાદિ સંપૂર્ણ માસ પક્ષાદિક આપેલ છે. સાતમી પંક્તિમાં મહારાણશ્રી વરશંગદે વિજયરાજે એવા શબ્દો ૨૫૯ છે. વરશંગદે નહીં પણ વરસિંહજી રાણી સતરશાલજીનો ૧૧ મો પુત્ર હતો એમ જોખે જોડેડીઅરમાં લખેલ છે પણ તેને અને આ લેખના વરશંગદેને એક માનવામાં મહારાણી અને વિજય રાજ્યે એ બે શબ્દો સંપૂર્ણ રીતે બાધક છે. તે સતરશાલજીના પુત્ર વરશંગદે ગાદી ઉપર આવેલજ નથી તો પછી તેનું વિજય રાજ્ય ક્યાંથી થયું અને તે મહારાણી પણ ક્યાંથી કહેવાય. વિ. સં. ૧૫૨૪ જોડેલે ઇ. સ. ૧૪૬૮ માં તો મહારાણી ભીમસિંહજી ગાદીપતિ હતા. સારપટ્ટી ઇ. સ. ૧૪૬૬માંજ ભીમસિંહજીના પુત્ર વાઘોજી ગાદીએ આવ્યા પણ વરશંગદે અને વાઘોજીને એક માનવા એ પણ અશક્ય લાગે છે. પરિણામે વરશંગદેનું વ્યક્તિત્વ પણ તેટલેજ દરજ્જે અચેક્ષિત રહે છે.

૧૭. મેથાણુ—ધ્રાંગધરાના તેજ નામના મહાલતું મુખ્ય મથક છે તે ધ્રાંગધરાથી પૂર્વ દિશામાં સાત ગાઉને અંતરે છે. આંહી બે લેખ મળ્યા પણ બન્ને લગભગ અર્વાચીન છે. આંહીનું ચતુર્લુંગનું મંદીર જુદું મનાય છે પણ અસલ લેખ નથી અને છે તે માત્ર જીર્ણોદ્ધારનો વિ. સં. ૧૮૦૬ ની સાલનો છે.

નં. ૨૬-વિ. સં. ૧૮૦૬ ની સાલનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા સમયનો આ લેખ છે. તેમાં કુંઅરશી ગજસિંધજી (ઇ. સ. ૧૭૪૫-૧૭૮૨) નું નામ લખેલું છે. બીજું કાંઈ ઉપયોગી નથી.

નં. ૨૭-આ લેખ પણ આધુનિક વિ. સં. ૧૮૮૬ ની સાલનો ધર્મશાળા કરાવ્યા બાજતનો છે. મહારાણાશ્રી અમરસિંધજી (ઇ. સ. ૧૮૦૪ થી ૧૮૪૩) નું નામ છે તથા ધર્મશાળા ચલ્યાવનાર પટેલ કાના રાજ શાખે જાકાસણી (યા) નું નામ છે. ગામનું નામ પણ (મેથાણુ) અંદર લખેલ છે.

મેથાણુથી ઉત્તરમાં ભરડા જતાં અંધવચમાં ગાડા માર્ગથી આશરે ૨૫ કમ પૂર્વ તરફ 'દુપડ' નામનો કુંડ છે. આ કુંડ અતિ મોટા ચોરસ પથ્થરોથી બાંધેલ છે અને તે સમ-ચોરસ મોટા તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૪૦ શી. ૪ ઇ. છે. કુંડમાં લીલું પાણી ભર્યું રહે છે. અંદર ફરતા પગથીયાં છે અને તે મોટા પથ્થરનાંજ બાંધેલાં છે. કુંડની પશ્ચિમ બાજુએ ૧૨ રચંબી છત્રી જેવું છે જેની ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઈ ૨૩ શી. ૯ ઇ., પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઈ ૧૨ શી. ૯ ઇ. અને ઉંચાઈ ૮ શી. ૭ ઇ. છે. પશ્ચિમ તરફથી ભીંત ભીડી લીધી છે અને તે ભીંતમાં વચમાં ગોખલા જેવું છે તેમાં માતાજીની મૂર્તિ છે. ઉપર અગાસી છે. આયમણી ભીંતમાંના ઉત્તરાદી બાજુથી બીજા પીલરની કુંભીના ઉપરના ભાગમાં બે ચાર અક્ષરો દેખાય છે તેથી લાં લેખ હશે એમ અનુમાન થાય છે. આસપાસ ખારો (ખારી લૂણાવાળી જમીન) છે તેથી પથ્થરો બંધા ખવાઈ ગયા છે. કુંડના પથ્થરો પણ ખજભળી ગયા છે. છત્રીથી વાયવ્યમાં ૧૪-૧૫ પગલાંને છેટે બીજી નાની ડેરી છે તે ઉત્તર દક્ષિણ ૭ શી. ૮ ઇ. લાંબી પૂર્વ પશ્ચિમ ૭ શી. પહોળી અને ૭ શી ૪ ઇ. ઉંચી છે. કુંડથી શુદ્ધ પ્રસાદમાં ૧૦૦ કમને છેટે બીજી ડેરી છે પણ તેના પથ્થરો બધા પડી ગયા છે. આમાં સૌથી મોટો પથ્થર ૫ શી. ૨૧ ઇ. લાંબો ઉભો, ૨ શી. ૦ ઇ. પહોળો આડો, અને ૦ શી. ૭ ઇ. જડો છે. આસપાસ ખેતરવા જેટલી જમીનમાં ઘણા પથ્થરો ઉભા જોયા તેથી તે બધાને ખારીકાથી તપાસતાં તેમાંથી ૨ બેમાં સતીના હાથનું ચિત્ર હોય એવો ભ્રમ થાય છે તેથી વખ્તે બધા પાળી-વાઓ હોય એમ માનવાનું કારણ મળે છે.

૧૮. ગાળા—ધ્રાંગધરાથી પૂર્વમાં ૪ ગાઉને અંતરે આ ગામ આવેલું છે. મેથા-

જુદી પ્રાંગધરા આવવાને ઉપડતી વખતે કહેવામાં આવ્યું હતું કે રસ્તે ગાળા ગાળ આવશે તેમાં એક જૈનનું મંદિર છે તેમાં લેખ છે. આ ઉપરથી રસ્તે રોકાઈ ગાળાઓ ઠાકરના મંદિરનો તેમજ આ જૈન મંદિરનો એમ બન્ને લેખ તપાસ્યા અને પ્રાંગધરાથી અનુકૂળતા પ્રમાણે આંદી આવી છાપી લેવાનો નોંધ કર્યો. તે લેખો છાપવા માટે ગાળા મુકામ કર્યો ત્યારે એમ પણ કહેવામાં આવ્યું કે આંદીથી વાયવ્યમાં લગભગ ૧૦૦૦ પોણા ગાઉને છેટે 'વહી' નું ડેકું છે તે જુનું છે અને તેમાં થાંભલા ઉપર અક્ષર પણ છે. આ ઉપરથી લાંબાં જમને જોતાં મળ્યુંત મહોટા પથ્થરથી બાંધેલું પુરાતની મંદિર તથા તેમાં જુદી જુદી જગ્યાએ સાત લેખો નજરે પડ્યા. આ બધા તેજ દીવસે છાપવાની સગવડતા ન હોવાથી પ્રાંગધરાથી ખીજવાર આવી બે દિવસ ગાળામાં મુકામ રાખી છાપી લીધા.

આ ડેકું ગાળા તથા દુદાપરથી સરખે અંતરે છે અને ચંદ્રભાગા નદીના કિનારા ઉપરજ છે. પ્રાંગધરાથી માત્ર ચાર ગાઉજ છે છતાં આજ પર્યંત આવું પ્રાચીન ડેકું કોઈના જાણવામાં આવ્યું નથી એ ખરેખર અજાણ્ય બનેલું છે. આ ડેરાને આસપાસના લોકો 'વહી' નું અમર વસંતનું ડેકું કહે છે. આ ડેકું ખીજાં ધણાંખરાં ડેરાની માફક પૂર્વાભિ મુખે છે પણ નિજ મંદીર ઉત્તરાભિમુખ છે તે ખાસ વિચિત્ર છે. પ્રાધાન્ય દેવ તરીકે ગણપતિ છે અને ખંડિત મૂર્તિ અત્યારે પણ નિજ મંદીરમાં મોજુદ છે. પ્રથમ દર્શને મ્હાફ માનવું એમ થયું હતું કે અસલ મૂર્તિ ભાંગી નુરી ગઈ હશે ત્યારે આ ગણપતિની મૂર્તિને બેસારી દીધી હશે પણ પાછળથી લેખ નં. ૩૭ વાંચતાં એમ ચોક્કસ થયું કે આ મંદીરમાં પ્રાધાન્ય દેવ તરીકે વિનાયકજ હોવા જોઈએ. ગણપતિ પ્રધાન દેવ તરીકે પૂજવાનો અને સ્થાપવાનો આપણી તરફ એટલો પ્રચાર છે અને કાઠીયાવાડમાં તેવું કેવળ ગણપતિનું મંદીર મ્હારા જોવામાં તથા સાંભળવામાં આ પહેલુંજ આવ્યું છે. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં કેવળ ગણપતિ અગર કેવળ હનુમાનનાં મંદિરો ઘણાં હોય છે પણ આ તરફ કવચિતજ જોવામાં આવે છે.

મંદિરનો બહારનો મંડપ સમચોરસ છે અને તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૨૦ ફી. ૬ ઇં. છે. પૂર્વાદિ બાજુએ મંદીરમાં જવા માટે નાળ જોવું છે અને તેની ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઈ ૮ ફી. ૪ ઇં. છે અને પૂર્વ પશ્ચિમ લંબાઈ ૬ ફી. ૪ ઇં. છે. આ સમચોરસ મંડપ ઉપર અષ્ટ કોણ આકારમાં મોટા પથ્થરો ગોઠવી ઉપર ધુમટવાળી લીધા છે. આ અષ્ટ કોણના પથ્થરોમાંથી પૂર્વ પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફની ત્રણ અને અગ્નિ ખૂણા તરફની એમ ગળી ચાર શાળો ઉપર લેખ છે. આ ધુમટના ટેકા માટે દરેક બાજુ ચાર ચાર પીલરો ઉભા કરેલા છે અને બાકીના ત્રણ લેખો આ પીલરોમાં કોતરેલા છે. આ પીલરો નીચેના ભાગમાં સમચોરસ, વચમાં અષ્ટ કોણ અને ઉપરના ભાગમાં ગોળ છે. પીલરોની જડાઈ સરેરાસ ૧ ફી. ૬૫ ઇં.

અને ઉંચાઈ ૪ શીટ છે. આ પીલરોના નીચેના છેડા મંડપમાં ફરતી કઠેરાબંધ બેસણી છે તેના ઉપર રાખેલા છે અને તે બેસણી જમીનથી ચાર શીટ ઉંચી છે. દક્ષિણ બાજુએ બહાર પડતું નિજ મંદીર છે જે ઉત્તર દક્ષિણ લાંબુ ૬ શી. ૧૧ ઇ. અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળું ૬ શી. ૮ ઇ. છે. આ નિજ મંદીર તળે બોયડું છે અને તેમાં નિજ મંદીરના બાર નીચેથી જવાય તેમ રસ્તો છે. બોયડું પોતે પણ નિજ મંદીરના માપતુંજ પર્યટથીજ બાંધેલું છે અને નિજ મંદીરના બારની આગળ મ્હોટી શિલા પડેલી છે તે બરોબર ઢાળી દેવાથી બોયડું છે એવો ભાસ સ્વપ્ને પણ થાય તેમ નથી.

આ ડેરાના બધા લેખો જુદા જુદા સમયના છે. પીલરો ઉપરના લેખો તો પાછળથી કોતરેલા છે; પણ શાખ ઉપરના ચારે લેખ એક સરખા પ્રાચીન દેખાય છે છતાં તે બધાના સમયમાં પણ ફેરફાર છે. સદુથી પ્રાચીન નિજ મંદીરની દિશાવાળી શાખ ઉપરનો વિ. સં. ૧૧૯૩ની સાલનો (નં. ૩૭) છે. ખાસ આશ્ચર્યકારક એ છે કે આ લેખ સદુથી જુનો છતાં સદુથી વધારે સ્પષ્ટ અને વાંચી શકાય તેવી સ્થિતિમાં છે. બાકી બધા ઘણાખરા ઘસાઈ ગયા છે અને તેથી વાંચી શકાય તેમ નથી. સદુથી અર્વાચીન ૧૫૨૧ (વિ. સં.) નો (નં. ૩૩) છે.

નં. ૨૮—તળ માળા મામમાં જૈન લોકોના કુન્તુનાથ મહાદેવના મંદીરમાં નિજ મંદીરની બહાર આયમણી બાજુએ ગોખલા ઉપર આ લેખ છે. લેખના પર્યટમાં બે-આડી ફાટ પડેલી છે તેથી તેટલા અક્ષરો ગયા છે બાકીનો ભાગ સ્પષ્ટ છે. સમય—વિ. સં. ૧૬૬૮ શાકે ૧૫૩૩ ઉત્તરાયન ફાલ્ગુન માસ શુકલ પક્ષ, દ્વિતીયા, ઉત્તર ભાદ્રપદ નક્ષત્ર, શુકલ ચોમ, શુભ લગ્ન.

ભાવાર્થ—૪થી પંક્તિમાં (અકબ્બરશાહિ વિજયિનિ રાજ્યે) તથા નૃપતિ શ્રી દ ચંદ્રસિંઘજી એમ બન્નેનાં નામ છે. રાણાશ્રી ચંદ્રસિંઘજી ઇ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮ એટલે કે વિ. સં. ૧૬૪૦-૧૬૮૪ સુધી રાજ્યાસન ઉપર હતા તેથી તેમનો સમય લેખના સંવત ૧૬૬૮ સાથે બંધબેસતો આવે છે. પરંતુ અકબર આદશાહ ઇ. સ. ૧૫૫૬-૧૬૦૫ એટલે કે વિ. સં. ૧૬૨૬-૧૬૬૦ સુધી હતા તેથી વિ. સં. ૧૬૬૮ માં અકબર વિજયિનિ રાજ્યે લખ્યું છે તે દેખીતી રીતે ભુલ થયેલ છે. સાતમી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પાતિ-શાહિશ્રી અકબર પ્રદત્ત જગદગુરુ બિલ્લધારક ^{હિરાચિન} યસુરિ. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે જૈન મતાનુયાયીનેએ આચાર્યને જગદગુરુનો ધલકાળ અકબર આદશાહે આપેલ હતો. આચાર્યનું પોતાનું નામ વાંચી

શકાતું નથી (તે જગ્યાએ શટ હોવાથી) પણ તેના પિતા-તથા પિતામહના નામ અનુક્રમે વિગ્રવસૈનસરિ અને વિમલસરિ આપેલ છે. પંક્તિ ૯મીમાં ગાલાગ્રામે વાસ્તવ્ય એ શબ્દો ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૬૮ થી ગાળા માનનું અસ્તિત્વ અને તેમાં જૈન મતનો પ્રચાર પુરવાર થાય છે. પંક્તિ ૧૪ના અંતમાં શ્રી કુંજપુર વાસ્તવ્ય લખેલ છે તે કુંજપુર તે હાલનું કોંઠ હશે એમ મ્હાઈ માનવું છે.

નં. ૨૯-આ લેખ પણ તળ ગાળામાં ગાળીયા કાકરનું મંદિર છે તેમાં તે મંદીરના જીર્ણોદ્ધારનો લેખ છે. જીર્ણોદ્ધારનો સમય વિ. સં. ૧૮૫૨ જોડ સુ. ૨ લખેલ છે. બ્યારે મુળ મંદીર વિ. સં. ૧૧૦૫માં કરાવ્યું એમ પ્રથમ પંક્તિમાં લખેલ છે. પરંતુ આ મંદિરની સ્થિતિ બાંધણી વિગેરે જોતાં તેટલું જુનું હોય એમ સંભવતું નથી. વખતે ૧૬૦૫ને બદલે ૧૧૦૫ વંચાણેલ હોય અને તે સંવત જીર્ણોદ્ધારના લેખમાં નાંખી દીધો હોય. આ લેખના અક્ષર બોડીયા છે.

વિનાયકની (વહી-વસાઈ) ડેરીના લેખો, ધ્રાંગધરાના લેખ છાપ્યા બાદ છાપ્યા તેથી નં. ૩૦ને બદલે નં. ૩૨ થી શરૂ થાય છે.

નં. ૩૨-નંબર ૩૨-૩૩ અને ૩૪ એમ ત્રણ લેખો નીચેના પીલરો ઉપરના છે. આ (નં. ૩૨) લેખમાં સમય વિ. સં. ૧૩૦૬ ચૈત્ર વદ ૧૪ ભોમવાર આપેલ છે. બાકીનો ભાગ અરપટ છે.

નં. ૩૩-સમય વિ. સં. ૧૫૨૧. આ લેખ પીલરના અષ્ટ કોણવાળા વિભાગમાં એકજ બાજુએ હોવાથી સાંકડો ઉભો કોતરેલ છે. નીચે હોવાથી અણુસમજી લોકોના હાથથી ટોચાઈ ગયેલ છે તેથી નીચેના ભાગમાં સંબંધ પૂર્વક વાંચી શકાતું નથી.

નં. ૩૪-સમય વિ. સં. ૧૩૦૫ કાર્તિક. બાકીનો ભાગ ધસાઈ ગયેલ છે. નં. ૩૨ અને ૩૪ કરતાં નં. ૩૩ વાળો વધારે આધુનિક હોવાથી પ્રમાણમાં વધારે સ્પષ્ટ છે પણ નીચે હોવાથી માણસોના અટકચાળાપણાથી ઘણાખરો ભાગ ધસાઈ ગયેલ છે.

આ ત્રણ લેખો અસલ મંદીરના જીર્ણોદ્ધાર સંજ્ઞાના અગર મંદીરમાં કોંઈક સુધારા વધારા કર્યા સંજ્ઞાના હોવા જોઈએ એમ મ્હાઈ માનવું છે.

બાકીના લેખ ચાર નં. ૩૫થી ૩૮ સુધીના પીલરો ઉપરની બાકી મુકેલી શાખ ઉપર કોતરેલા છે.

નં. ૩૫-સમય વિ. સં. ૧૨૪૯ વૈશાખ સુદિ ૧૫ રવિ.

ભાવાર્થ—પથર નતે જુખરો તેમ ઉપરના ઘુમટમાં પડી ગએલ ફાટોમાંથી પાણી પડે તેથી અક્ષરો બધા ખવાઈ ગયા છે.

નં. ૩૬-સમય વિ. સં. ૧૨૧૫.

ભાવાર્થ—લેખનો વચનાનો ભાગ કંઈક સ્પષ્ટ છે અને તેમાં મહામાત્યશ્રી ‘અવ-પ્રસાદ’ તથા ‘કલનપ્રસાદ’નાં નામ છે. ૬૬ી પંક્તિમાં માંડલિ વાસ્તવ્ય આચાર્યશ્રી માસ્કર સુત ઇલાદિ આપેલ છે. આ માંડલિ તે દસાડાથી અગ્નિ ખૂણે ૩ ગાઉ છેડે અને ગાળાથી ઇશાનમાં લગભગ ૧૪ ગાઉ છેડેનું માંડલ ગામ માનીએ તો સંભવિત લાગે છે. અમાલનાં નામ વિગેરે માટે નં. ૩૭ના લેખમાં તે નામ હોવાથી તે પ્રસંગે વિસ્તારપૂર્વક લખાશે.

નં. ૩૭-આ લેખ મંદીરનો ખુદ અસલ લેખ હોવો જોઈએ કેમકે તે સૌથી વધારે પ્રાચીન તેમજ મંદીરની સામે ઉભતાં માયા ઉપરનીજ શાખમાં કોતરેલ છે. સુભાગ્યે ખીજ બધા લેખો કરતાં આ લેખ વધારે સ્પષ્ટ છે. સમય—વિ. સં. ૧૧૯૩ વૈશાખ વદિ ૧૪ ગુરુવાર.

ઈડીયન એન્ટીક્વેરી વોલ્યુમ ૬૬ના (પ. સ. ૧૮૭૭) જીલ્લાપના અંકમાં પાને ૧૮૦-૨૧૩ સુધીમાં ડૉ. જી. યુલરે અજુહિલવાડના ચાલુક્યોનાં ૧૧ દાનપત્રો છપાવ્યાં છે. તે બધાંની ઇમારત વિગેરે આ લેખની સાથે સરખાવતાં અક્ષરશઃ મળતી આવે છે. સદરહુ અંકમાં ડૉ. જી. યુલરે તથા મુંગઈ દસાડાનું ગેઝેટીઅર વોલ્યુમ ૧ પાર્ટ ૧ લાના પાને ૧૭૩ મે જી. એમ. કેમ્બેલ સાહેબે સિદ્ધરાજ નવસિંહનાં જે જે ખીરદો આપેલાં છે તેમાંના નીચે મુજબનાં આ લેખમાં જોવામાં આવે છે.

૧ સમસ્તરાજાવલી વિરાજિત, ૨ મહારાજાધિરાજ, ૩ સિદ્ધ ચક્રવર્તિ,
૪ અવંતીનાથ, ૫ શ્રીમદ્.

ત્યારપછી શ્રીમદ્ ના અનુસંધાનમાં જયસિંહદેવ કલ્યાણ વિજયરાજ્યે એ અક્ષરો ધ-શ્યાજ સ્પષ્ટ હોવાથી નિઃશંક રીતે વાંચી શકાય છે. ૩૭ પંક્તિમાં વચલા ભાગમાં વ્યયકરણે મહામાત્યશ્રી અવપ્રસાદ લખેલ છે તેનું તેમજ મયા લેખ (નં. ૩૬)માંના કલનપ્રસાદ નાં નામો ઇતિહાસ, ગેઝેટીઅરો તેમજ ખીજાં ઉપલબ્ધ પુસ્તકો, તપાસતાં મળે મળી શક્યાં નથી. તેથી આ નામ અમાલ તરીકેનાં તદન નવાંજ મજબૂતામાં આવ્યાં

છે એમ માનવા કારણ મળે છે. અવપ્રસાદ ખળનચીની જગ્યા ઉપર હશે એમ વ્યવકરણે એ શબ્દો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. ૪થી પંક્તિના કેટલાક અક્ષરો ગણેલા છે તોપણ નીચેના ત્રીસ અક્ષરો ઉપરથી આ વિનાયકનું મંદીર બંધાવ્યા સમયનો આ લેખ છે એમ સર્વાંશે સિદ્ધ થાય છે.

ઝીદિયચ કુલે નહુમતી × જ્ઞાન્યાંધી ઉદ્ધારિ × × × × દેવ × યા :

× × × × વિનાયક દેવ કુર્વ × × મમે × × કારિત × × .

પાંચમી પંક્તિમાં આશીર્વાદાત્મક શબ્દો છે તથા સૂત્રધાર (સલાહ)નું નામ છે.

આ લેખમાંના જયસિંહદેવનાં બિરહો પૈકીનું અવન્તીનાથ એ બિરહ એતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુજ ઉપયોગી છે. જયસિંહદેવ અવન્તીનાથ ક્યારે થયો એટલેકે અવન્તિ (માળવા) ક્યારે હતું એ અધાપિ પર્વત ચોકસ યથ શક્યું નથી. આઈઝોલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટન સર-કલના છેલા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં પાર્ટ ૨ ખીન્નમાં પાને ૫૪ મે પારીઆદ ૩૪ માં જણેલ છે કે જયસિંહદેવે માળવાના રાજા યશોવર્માને વિ. સં. ૧૧૯૧થી ૧૧૯૫ના અરસામાં હરાવેલ હોવો જોઈએ. આ અનુમાનનું કારણ તેમાં એવું આપ્યું છે કે ઉજ્જયિનીમાંથી નીકળેલ વિ. સં. ૧૧૯૧ની સાલવાળા તામ્રપત્રમાં યશોવર્માને “મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર” એ ઠલ-કાળ આપેલ છે તેથી વિ. સં. ૧૧૯૧ સુધી માળવા છતાણું હોવું જોઈએ નહીં. હમજાંજ ગણ સાલમાં ઉજ્જયિનીમાંથી શિલા લેખનો એક કટકો (લેખ નંબર ૨૫૯૭) મળ્યો છે તે વિ. સં. ૧૧૯૫ની સાલનો છે. આ લેખમાં જયસિંહદેવનાં ખીન્ન બિરહોની સાથે અવન્તીનાથ પણ જોવામાં આવે છે એટલે વિ. સં. ૧૧૯૫ પહેલાં માળવા છતાણું હોવું જોઈએ એમ પ્રાપ્ત થાય છે.

પરંતુ આ માળા પાસેના વિનાયકના લેખમાં વિ. સં. ૧૧૯૩માં જયસિંહદેવને અવન્તીનાથ લખ્યો છે તેથી માળવા વિ. સં. ૧૧૯૧થી વિ. સં. ૧૧૯૩ સુધીમાં છતાણું હોવું જોઈએ એમ હવે કહી શકાય છે.

નં. ૩૮-શાખ ઉપરના બધા લેખો કરતાં આ લેખ સહુથી વધુ ખવાઈ ગયેલ છે અને પહેલી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૨૨૫ની સાલ તેમજ છેલી લીટીમાં આશીર્વાદ સચક શબ્દો સિવાય કંઈ પણ ખાતરી પૂર્વક વાંચી શકાતું નથી.

૧૯. ધ્રાંગધરા—તળ ધ્રાંગધરામાં ત્રણ લેખોનો નોંધ હતો તે ઉપરાંત એક નવો મળ્યો. તે ત્રણ પૈકીનો જુમા મસીદવાળો લેખ પ્રથમ મળ્યો નહોતો કારણ તે મસીદ બાંધી નીકળી ગયેલ છે. પણ હજવદ બાજુથી વળતાં ધ્રાંગધરામાં એક દીવસ શેકત યથ

લાં મે. દીવાન સાહેબને આ ખાખતમાં વિનતિ કરવાથી તેઓ સાહેબે શ્રમ લઈ તપાસ કરાવી દીધો અને મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફિસમાં તે લેખ હોવાના ખબર થવાથી લાં જઈ જોતાં તેજ નીકળ્યો તેથી છાપી લીધો. ત્યાંજ હજુર ઓફિસમાં પાછળના કોદામાં પડેલા એક પાળીયામાં લેખ છે એમ મે. દીવાન સાહેબે વાત કરી તે ઉપરથી તે કોદો ઉધડાવી જોતાં વિ. સં. ૧૬૫૭ની સાલનો લેખ નીકળ્યો તે પશુ છાપી લીધો.

નં. ૩૦—આ લેખ ખજૂરની મધ્યમાંના મણીનાગેશ્વરના મંદીરમાં દક્ષિણાદી ભોંતે છે. સમય વિ. સં. ૧૮૦૯ આવજુ સુદ ૯ ગુર.

ભાવાર્થ—એકમદશાદ બાદશાહ (ઇ. સ. ૧૭૪૮-૫૪) તેમજ દેશપતી મહારાજાશ્રી રાવસંઘજીના સમયમાં (ઇ. સ. ૧૭૩૦-૪૫) રાજાસ આવરદાસ મુળજીએ મંદિરની સરવાત કરી અને વિ. સં. ૧૮૧૫ વૈશાખ સુ. ૧૩ બુધે પૂર્ણાહુતી (સમાપ્તિ) થઈ. આ વખતે રાજાશ્રી ગજસંઘજી (ઇ. સં. ૧૭૪૫-૮૨) અને કુંવરશ્રી જસવત્સંઘજી (ઇ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) હતા એમ લખેલ છે. મંદીરના નિર્વાહ માટે પ્રતિ વર્ષ ૬૧ કળશી^૧ દાણા આપવા બંધાયેલ છે.

નં. ૩૧—આ લેખ મુર્તિની ખેસણીમાં ફરતો ચારે બાજુમાં છે. સમય વિ. સં. ૧૭૨૨ માઘ સુદિ ૫ બુધવાર.

ભાવાર્થ—શ્રીમાલ ગુપ્તિના ઠા. વીલ્હજી ચાર જિંબની સ્થાપના કરાવી અને તે અનુક્રમે પોતાના પિતા ઠા. હન, પોતાની માતા (નામ નથી), પોતાના ભાઈ પદમા અને શ્રીતેજ (પછીના બે અક્ષર ગયા છે) ના શ્રેય માટે ખેસ-રાવ્યાં છે. પ્રતિષ્ઠા કરનાર તરીકે શ્રીપ્રભાચંદ્રસૂરી હતા એમ પણ લખેલ છે.

૩ વિ. સં. ૧૮૦૯ એટલે કે ઇ. સ. ૧૭૫૩ માં મહારાજાશ્રી-રાવસંઘજી દેશપતી હોવાનું લખ્યું છે તે કાંઈક ભુલ થયેલ લાગે છે કારણકે ઇ. સ. ૧૭૪૫ એટલે વિ. સં. ૧૮૦૧ માં મ. રાવસંઘજી સ્વર્ગસ્થ થયા હતા.

૪ આ ગજસંઘજીને જહલે ધ્રાંગધરાના સ્ટેટીસીયલ એકાઉન્ટમાં પાને ૩૧મે ૩૫ મા રાજા તરીકે ભુલથી બખસિંદજી લખેલ છે, તે જ ને જહલે જ ભુલથી લખાણો હશે.

૫ એક કળશી એટલે નીચેના કોષ્ટક અનુસાર ૩૨ મણુ થાય છે.

૪૦ શ. ભારનો ૧ શેર

૫ માપની ૧ સહ

૨ શેરની ૧ પાલી

૧૬ અઘની ૧ કળશી

૮ પાલીનું ૧ માપ

નં. ૬૭-૬૭મામસીદમાંનો લેખ જે દાલ મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફિસમાં પડેલો છે તે અરખી તુઘામાં લખેલો છે. ઘણાખરા ફારસી લેખોની માફક આના અક્ષર પશ્ચુ ઉપડતા છે. હજુ લેખ ઘણાજ રપટ અને સુરક્ષિત છે.

નં. ૬૪-૭૬જુર ઓફિસની પાછળ ઇશાન ખૂણે કોઠો છે તેમાં આ પાળાયો પડેલો છે. તેની પહેલી ચાર પંક્તિ પછીથી નીચેનો ભાગ તુડી નોખો થઈ ગયો છે અને તેને લીધે પાંચમી લીટીની શરૂવાતના આશરે ૪૦૫ અક્ષરો ખંડિત થઈ ગયા છે. સમય વિ. સં. ૧૬૫૭ વૈશાખ સુદ ૫ ભોમ.

બાનામં—કચ્છના રાજોશ્રી ભારમલજી (ઇ. સ. ૧૫૮૬-૧૬૩૨)ના વચનથી પી ગામમાં નંદવાણા પીતાંબરના પુત્રને પુત્ર પૌત્રાદિક ભોગવે તેવી રીતે જમીન આપેલ છે. ગામનું નામ રપટ નથી. પહેલો અક્ષર ‘પી’ છે અને છેલ્લો ‘ડી’ છે. વચલા અક્ષરો સંદિગ્ધ છે.

૨૦. કુઆ — (કંઠાવડી) આ ગામ અલારે ભાંગી તુડી ગયું છે પણ અગાઉ ડા-લાઓની (હળવદની પહેલાંનું) રાજધાનીનું શહેર હતું. આ ગામ ઇ. સ. ૧૩૪૨માં ઉદે-સિંધજીએ વસાવ્યાનું કાઠીવાવાડ જેઝેરીઅરમાં લખેલ છે. વાઘોળના સમયમાં (ઇ. સ. ૧૪૬૯થી ઇ. સ. ૧૪૮૬) મહમદ બેગડની વતી સોરઠના સુબા તરીકે તેનો પુત્ર ખલીલ-ખાન હતો તેની સાથે વાઘોળજીએ લડાઈ આદરી. આથી સુલતાન મહમદ મોટું ભરકર લઈ કુઆ આળ્યો અને તુમુલ સુદ થયું તેમાં બન્ને પક્ષનાં પુષ્કળ માણસો મરાણાં. વાઘોળ પોતે પણ રણમાં પડ્યો અને રાણીઓ બધી સતી થઈ. સુસલમાનોએ લુટફાટ કરી એટલો ત્રાસ વરતાવ્યો કે હજુ પણ મહાન આપત્તિનો ખ્યાલ આપવા માટે “કુવાનો કેર” વર્ત્યો એમ કહેવાય છે. સુસલમાનોએ ત્યાં યાજ્ઞ રાખ્યું અને મસીદ બંધાવી જે હજુ દેખાત છે. જુના-મદ વિગેરેનાં ખંડેર હજુ ગામથી નૈઋત્યમાં જોવામાં આવે છે. જુના રાજદરબારની રીતિ અનુસાર મદના બેવડા દરવાજાનો અમુક અમુક ભાગ હજુ ટકી રહેલ છે. બહારનો દર-વાજો ઉત્તરાભિમુખનો પૂર્વ પશ્ચિમ ૧૧ શી. ૭ ઇ. પહોળો, ઉત્તર દક્ષિણ ૬ શી. ૦ ઇ. ઉંડો અને ૧૪ શી. ૬ ઇ. ઉંચો છે. બ્યારે અંદરનો દરવાજો પશ્ચિમાભિમુખનો હોઈ ઉત્તર દક્ષિણ ૧૨ા શી. પહોળો, પૂર્વ પશ્ચિમ ૧૫ શી. ૧૦ ઇ. ઉંડો અને ૧૪ શી. ૬ ઇ. ઉંચો છે. બન્ને દરવાજામાં ભોગળ નાંખવાનાં કાંચા હજુ છે. હંડાઇના ભાગમાં ચોક્કાસરોને બેસવા વિગેરેની કેટલી છે. આશ્વર્થદારક એ છે કે એટલા ૧૨ શીટ પહોળા દરવાજા ઉપર શાખ તરીકે લાકડાને બદલે સળંગ એક જ પથ્થરની શિલાઓ ઢાળેલી છે. તેવી એક શિલા ૧૫ શીટ

લાંબી ૧૧ શીટ પહોળી અને ૧૧ શીટ ળડી ૧૫ શીટની ઉંચાઈએ સાખ તરીકે, હાલનાં
ચાંત્રિક બળનો અભાવ હોવા છતાં, શી રીતે ચડાવેલ દરો એ ખ્યાલ આવી શકતો નથી.

આંદીના ચાર લેખો પૈકીના નં. ૩૫ મો ખારી વાવમાંનો છે જ્યારે બાકીના ત્રણ પા-
ળીયા ઉપરના છે.

નં. ૩૬-ખારી વાવની નાળમાં જતાં જમણી બાજુએ ઉંચો આ લેખ છે. સમય વિ.
સં. ૧૫૭૨ શાકે ૧૪૩૭ ગ્રાવણ સુદ ૯ ભૃગુ રોહિણી નક્ષત્ર.

આવાય—મુઝદર પાદશાહ (ખ. સ. ૧૫૧૩-૨૬) તથા મહારાણાશ્રી રાણગદે-
નાં નામ આપેલ છે. (રાણગદે=રાણાજી ખ. સ. ૧૫૦૦-૨૩). કુવા બાં-
આ પછી આંદી યાજ્ઞ રાખી સુખાને નીમવામાં આવતા તે પૈકીના ખાનશ્રી
તાજખાન તથા અમનનાં નામ લખેલ છે. ગામ પટેલ પછુ તે વખતે
'મુસો' નામનો મુસલમાન હતો. આ વાવ કરાવનાર તરીકે આ મુસાનુંજ
નામ લખેલ છે અને તે ઉપરાંત તેના આખા વંશના નામ આમાંથી મળે છે.

નં. ૪૦-મસીદની પાછળ શિવ મંદીર છે તેના ફળીયામાં ધણુ પાળીયા છે પણ તેમાં
ના ત્રણ ઝાલાઓના હતા તે છાપી લીધા છે. નં. ૪૦ મો ૧૬૮૨ની સાલનો
(વિ. સં.) છે.

આવાય—ઝાલાશ્રી જાખાજી તેના દીકરા સુરાજી અને તેના દીકરા ગોપાળજી
ગાયત્રી વ્હારે ચડેલ સાં કામ આવ્યા (મરણ પામ્યા).

નં. ૪૧-સમય ૧૬૮૭.

આવાય—ઉપરના લેખવાળા ઝાલા ગોપાળજીના દીકરા મેપજી ગાયત્રી વ્હારે
ચડતાં કામ આવ્યા.

નં. ૪૨-સમય વિ. સં. ૧૬૮૮.

આવાય—મરનાર મકનદાસનું તેમજ તેના પિતા, પિતામહ અને પ્રપિતામહનાં
નામ જોગજી, ગંગદાસજી અને સારંગજી એમ અનુક્રમે આપેલ છે. આ

૮ તે સમયમાં કલહનું કારણ ઉજું કરતામાં પ્રતિપક્ષીના ગામનાં ટોર વાળી જવાં એ એક
સાધારણ પગલું હતું. પ્રતિપક્ષી ટોર પાછાં વાળવાને સામે ચઢીને આવે અને
લડાઈ થાય તેમાં લડતાં મરે તે ગાયત્રી વ્હારે ચડતાં મુઆ એમ ગણાય અને તેની
યાદગીરમાં પાળીયો ખોડતા.

ત્રણે પાળીયામાંના ઝાલાઓ ઉત્તરોત્તર બાયાત વર્ગમાંથી ઉતરેલા હશે.

૨૧. ટીકર — પ્રાંગધરા તાગાનું છેક વાયવ્ય ખૂણા ઉપરનું રજુને ઠાંઠે આવેલું આ ગામ છે. પ્રથમ તે મહાલનું મુખ્ય મથક હતું અને ત્યાં વહીવટદારની કચેરી હતી. વિ. સ. ૧૩૮૪ ઇ. સ. ૧૩૨૮માં રાજ મેધપાલજી (ઇ. સ. ૧૩૨૬-૩૧) એ આ ગામ વસાવ્યાનું લખ્યું છે. આંદી એક આવકનું મંદીર તાજેતરમાં ઇ. સ. ૧૮૭૭માં સંધવી હીમા સુરચંદે બંધાવેલ છે. પરંતુ તેમાં લેખ નથી. આંદીથી પાટીવા છેટે વરણ પરમારની દેરડી (નાની ડેરી) છે. દક્ષિણાદ્ય પાદરમાં કેટલાક પાળીયા છે તેમાંનો ૧ વિ. સ. ૧૬૭૫ની સાલનો છાપી લીધો.

નં. ૪૭-સમય વિ. સ. ૧૬૭૫ માગશર વદિ ૧૭ શુક્રવાર.

ભાવાર્થ — મહારાણા અંદ્રસિંધજી ઇ. સ. (૧૫૮૪-૧૬૨૮) ના રાજ્યમાં ટીકરના રહીશ ઢબુખી જોવિંદની બાવાં સતી યજ્ઞ એવી દફાઈત છે.

૨૨. હુળવદ — મુસલમાનોને હાથે કુઆ બંગાલું ત્યારમાઢ વાધોજના પુત્ર રાજે-ધરજીએ વિ. સ. ૧૫૪૪ (ઇ. સ. ૧૪૮૮) મહા વદ ૧૩ને દિવસે હળવદ શેહેરનો પાયો નાંખ્યો, અને ત્યાં રાજગાદી સ્થાપી. (કા. જો.) ઇ. સ. ૧૪૮૮થી ઇ. સ. ૧૭૩૦ સુધી ઝાલાઓની રાજધાની આંદીજ રહી. ઇ. સ. ૧૭૩૦માં રાયસંધજીએ પ્રાંગધરાનો કિલ્લો બાંધ્યો અને અમુક મુદત ત્યાં રહેવું શરૂ કર્યું. ગામથી પૂર્વમાં થોડે છેટે રાજેદર નામની જગ્યા છે ત્યાં ધણા પાળીયા તથા ડેરીઓ છે. અત્યારે પણ તે જગ્યા રૈયત વર્ગનું સ્મરણ તરીકેજ વપરાય છે. જે કુટુંબની ડેરી જ્યાં હોય તેની આગળજ તે કુટુંબનું માણસ બાળવાનો ઢબુપણ ત્યાં રીવાજ છે.

આંદીના પાળીયાઓમાંથી ઐતહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી જણાયા તે કુલ મળીને ૧૬ છાપી લીધા. ઉપરાંત તળાવને ઠાંઠે શરણેશ્વર મહાદેવની જગ્યા છે તેમાં વાવમાં ઉતરતાં જમણી બાજુએ લેખ હોવાનો નોંધ હતો તે જોવા જતાં તેમાં પાણી છેક ઉપર સુધી ભરેલું હતું તેથી તે લેખ જોવાજોજ નહીં તો છપાયતો ક્યાંથી. ગામમાં મહોટો દરબારગઢ છે જે સંવત ૧૭૬૫માં રાણા જસવતસિંધજીએ બંધાવેલ છે. ગામમાં આઢાજોની વસ્તી સારી છે અને તેમાંના કેટલાકે સારી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલ છે.

હળવદના વતની બાસ રતનજી માધવજી જે ધણા વર્ષો થયાં આંદી રાજકોટમાંજ વસીલાતુનો ધધો કરે છે તેને ત્યાં પોતાના બાગમાં આવેલ પુસ્તક તથા પોથીઓનો મહોટો જથ્થો છે જે ગયા વર્ષમાં મહેં તપાસ્યો હતો. તે બધાં મથોનું લીસ્ટ તૈયાર કર્યું છે અને

તે તેઓ છપાવવા ધારે છે. આ બધા અંગે ઉપરથી અગાઉ હળવદમાં જે હંચા પ્રકારની સર્વદેશીય વિદ્યા હતી તેનું જ્ઞાન થાય છે. તેવા બધા બ્રાહ્મણોનેલાં અત્યારે પણ અમૂલ્ય અંગે હશે પણ વંશ પરમ્પરા વિદ્યા ઓછી થતી ગઈ તેથી તેની તરફની ઉપેક્ષાને લીધે પ્રભુ જાણે તેમજ ચરતોની શી દશા હશે. રા. રા. રતનજીભાઈનાં પુસ્તકો જેવા પછી ખુદ હળવદમાં હજુ વધુ સારાં પુસ્તકો જેવા મળશે એમ આશા હતી પણ ત્યાં મુકામ થયો ત્યારે તપાસ કરતાં સંતોષકારક જવાબ ક્યાંકથી પણ મળ્યો નહોતો તેથી નિરાશ થવું પડ્યું.

શરણેશ્વરની વાવવાળા ક્ષેત્રમાં ઉત્તરોત્તર ૫ પેઢી સુધીના રાણા સાહેબોનાં સખતિનક નામ આપેલ છે. વાવ બંધાવ્યાનો સમય વિસ્તારપૂર્વક નીચે મુજબ આપેલ છે—વિ. સં. ૧૫૮૩ શાકે ૧૪૪૮ ઉત્તરાયન શિશિર ઋતુ, ફાલ્ગુન માસ, કૃષ્ણ પક્ષ, ૧૩ ગુરુવાર, ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર, સિદ્ધિયોગ, ગિર કરજી અને મીન લગ્ન. આ બધા રાણા સાહેબોનાં નામ જાણી જવાના કરતાં વંશવૃક્ષના ૨૫માં મુકવાથી વધુ સરલતા પડશે એમ ધારી તે પ્રમાણે આપેલ છે.

ઝાલા રણુમલ (સિંધજી) = રાણી લલિયાદે—ખ. સ. ૧૩૯૨.

શત્રુશલ્ય (સતરસાલજી) = રાણી મીજીલદે—ખ. સ. ૧૪૦૮.

જીતા (જેતસિંધજી) = રાણી જીતાદે—ખ. સ. ૧૪૨૦.

રણુવીર (વનવિરસિંધજી) = રાણી લીલાદે—ખ. સ. ૧૪૪૧.

શ્રીમ (સિંધજી) = રાણી ત્રી (વી) મલદે—ખ. સ. ૧૪૬૦.

વાઘ (વાઘેજી) = રાણી નીજીદે—ખ. સ. ૧૪૬૯.

રાજધર (રાજેધરજી) = રાણી અહિકારદે—ખ. સ. ૧૪૮૬.

સારંગદેવ વાઘેલા = રાણી વીરાદે.

રાણિંગ (રાણેજી) = રાણી કલ્યાણીદે—વાવ બંધાવનાર—ખ. સ. ૧૫૦૦.

માનસિંધજી—ખ. સ. ૧૫૨૩-૬૪.

નં. ૪૪—સમય વિ. સં. ૧૭૯૧ આવજી વડ પ.

ભાવાર્થ—ઝાલા જેઠીજી કુંવર મહારાણાશ્રી રાવસંધજીના મ્હો આગળ (ખ.

સં. ૧૭૩૦-૪૫) કામ આવ્યા.

નં. ૪૫—સમય વિ. સં. ૧૭૬૦ ફાગણ સુદ ૧૦.

ભાવાર્થ—કડીયા ભોમજી વળજી મહારાજાશ્રી માતાભાઈ (જસવંતસિંધજીના પુત્ર માનસિંધજી જોને માળવજી તાલુકા ભાગમાં મળ્યો હતો).

નં. ૪૬-સમય વિ. સં. ૧૮૨૨ આસુ વર ૪ ગુર.

ભાવાર્થ—મહારાજા રાવસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૩૦-૪૫)ના સુત મહારાજાશ્રી ગજસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૪૫-૮૨) લડાઈમાં કામ આવ્યા છે અને તેની સાથે ગાજણીયા કેસરના પુત્ર હરિસિંહ પણ કામ આવ્યા છે.

નં. ૪૭-સમય વિ. સં. ૧૭૩૪ શાકે ૧૬૦૪ શ્રાવણ સુદિ ૧૪ રવિ.

ભાવાર્થ—ચાવડા રામદાસના પુત્ર નારજીદાસ અને તેના પુત્ર વાલજી મહારાજાશ્રી ગજસિંધજીના રાજ્યમાં (ધ. સ. ૧૬૬૧-૭૩) રાજના ખવાસ હતા.

નં. ૪૮-સમય વિ. સં. ૧૬૮૮ જેઠ સુદ ૫.

ભાવાર્થ—ઝાલા કરસનજીના પુત્ર ભીમજી અને તેના પુત્ર કાપડીજી ચંદ્રસેનજી (ધ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮)ના આગળ લડતાં મરાઠા.

નં. ૪૯-સમય વિ. સં. ૧૭૭૯ ચૈત્ર સુદ ૭.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી મેઘરાજજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી ગજસિંધજી (ધ. સ. ૧૬૬૧-૭૩) અને તેના પુત્ર મહારાજાશ્રી જસવંતસિંધજી (ધ. સ. ૧૬૭૩-૧૭૧૮) ની આ ડેરી છે.

નં. ૫૦-સમય વિ. સં. ૧૫૯૨ પોષ સુ. ૮.

ભાવાર્થ—ગોહેલશ્રી ડુંગરની ભાર્યા બાઈ હીરાદેએ સહયમન કીધાં (સતી યષ).

નં. ૫૧-સમય વિ. સં. ૧૮૫૦ અસાડ વર ૯ બુધ.

ભાવાર્થ—ડુંગરજીના પુત્ર રવાજી અને તેના દીકરા કેસાભાઈ સરવાર રાજ-કોટનું કટક આવતાં ગાયતી વ્હારે મડતાં રાજશ્રી જસવંતસિંધજી (ધ. સ. ૧૭૮૨-૧૮૦૧) ના મ્હો આગળ કામ આવ્યા.

નં. ૫૨-સમય વિ. સં. ૧૧૫૫ કાર્તિક સુદ ૫.

ભાવાર્થ—ઝાલાશ્રી ભીમજી સુત ઝાલાશ્રી વાળાજી રામશરણ પાખ્યા અને રખમણીએ સહયમન કીધું.

નં. ૫૩-સમય વિ. સં. ૧૭૩૨ આસુ સુદ ૮.

ભાવાર્થ—ગોહેલ લાખાજી મહારાજાશ્રી ગજસિંધજીને (ઇ. સ. ૧૬૬૧-૭૩)
કામ આવ્યા છે.

નં. ૫૪-સમય વિ. સં. ૧૭૪૯ વૈશાખ સુદ ૧૦.

ભાવાર્થ—ગોહેલ વસાજી મહારાજાશ્રી જસવતસિંધજીને (ઇ. સ. ૧૬૭૩-
૧૭૧૮) કામ આવ્યા છે.

નં. ૫૫-સમય વિ. સં. ૧૬૫૪ ભાદ્રવા વદ ૧૩ ભોમ.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી અરજીજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી ગોપાળાધીશજીની સ્ત્રી
અને રાજાશ્રી સગરામજીની પુત્રી બાઈ મીરાં સતી થઈ.

નં. ૫૬-સમય વિ. સં. ૧૬૯૩ વૈશાખ વદ ૧૦ ચુર.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી માનસિંધજીના પુત્ર મહારાજાશ્રી રાસંધજી (ઇ. સ.
૧૫૬૪-૮૪) તેના પુત્ર મહારાજાશ્રી ચંદ્રસેનજી (ઇ. સ. ૧૫૮૪-૧૬૨૮)
મૃત્યુ પામ્યા. તેની ડેરી મહારાજાશ્રી અમરસિંધજી (ઇ. સ. ૧૬૩૪-૪૫)
એ કરાવી. સમય તરીકે ૧૬૯૩ની સાલ ચંદ્રસેનજીના મરણની નહીં પણ
મરણ પછી ૧૦ વર્ષે અમરસિંધજીએ ડેરી કરાવી ત્યારની હોવી જોઈએ.

નં. ૫૭-સમય વિ. સં. ૧૬૨૦ કારતક સુ. ૧૫.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી માનસિંધજી હરિ ચરણ પામ્યા.

નં. ૫૮-સમય વિ. સં. ૧૮૧૫ શકે ૧૬૮૧ ઉત્તરાયન, વસંતઋતુ, ચૈત્ર સુદ ૪ રવિ.

ભાવાર્થ—હજવદ ભાંગતાં ઝાલા કીડીયા ફલજી સુત ખેંગારજી કામ આવ્યા છે.

આ લેખમાંના ‘હજવદ મારતા’ એ શબ્દો ઉપરથી, ઇ. સ. ૧૭૫૯ વિ. સં. ૧૮૧૫માં
મરાઠા સરદાર સદાશિવ રામચંદે હજવદ ઉપર રાતનો હુમલો કર્યો હતો એમ મુંબઈ ગેઝેટીઅર-
માં લખેલ છે તેને પુષ્ટી મળે છે.

નં. ૫૯-સમય વિ. સં. ૧૬૯૦ ચૈત્ર સુદ ૧૧ રવિ.

ભાવાર્થ—મહારાજાશ્રી આસકરજીજી (ઇ. સ. ૧૬૨૮-૩૪) મૃત્યુ પામ્યા.

આ બધા પાળીયામાંથી એકંદર રીતે કંઈપણ વિસ્તાર પૂર્વક ઐતિહાસિક હકાર્થે મળી

શકતી નથી અને મળી શકેજ નહીં પરંતુ તેમાંથી ધણાખરા મહારાજાઓના સમયની તેમજ અવસાનની ચોક્કસ સાલ તેમજ તિથિ માસાદિક ખાત્રી પૂર્વક મળી શકે છે.

૨૩. સુંદરી — હળવદથી દક્ષિણમાં ૬ ગાઉ અને સરાથી વાયવ્યમાં ૨-૨૫ ગાઉને અંતરે આવેલ છે. આ ગામડું બહુજ નાતું છે પણ ત્યાંથી પૂર્વમાં એકાદ ખેતરવા છેટે સુંદરી બવાની માતાનું સ્થાનક છે તે ચમત્કારિક યજ્ઞાવાથી આસપાસનાં તેમજ દુરથી માનતા પુરી કરવા ધણા મુસાફરો આવેછે તેથી પ્રસિદ્ધ છે. ગામનું નામ પણ આ સ્થાનક ઉપરથીજ પડ્યું હશે એમ સંભવ છે. આસપાસ ધાટી ઝાડી છે અને સ્થાનકની બહાર પાસેજ સજીવન પાણીનો ઝરો છે. જગામાં નૈઋત્ય ભાગમાં બુદ્ધેશ્વર શિવજીનું પુરાતની શિવાલય છે તેની આગળ સામસામી બે ડેરી છે જેના આગળના સ્થાનો ઉપર બે લેખ છે.

નં. ૬૦—સમય વિ. સં. ૧૫૨૨ ક્રાગણ વદ ૨.

ભાવાર્થ—મદવી માંડણ માત્રા સુત મદવી વીસલે ડેરી કરાવી.

નં. ૬૧—સમય વિ. સં. ૧૬૨૬ આસુ વદ ૪.

ભાવાર્થ—રાગ્ન રાણા ભારમલ ડેરી કરાવી ચારણ પુત્ર

આ જગ્યાથી નૈઋત્ય ભાગમાં બહાર મ્હોટા પુરા કદની સાત મૂર્તિઓ પડેલી છે. તે મૂર્તિઓ પાંચ પાંડવની ૫ અને કુન્તા માતાજી અને નારાયણની મળીને સાત છે એમ ત્યાંના લોકો કહે છે. ખરેખર કેટલીક મૂર્તિઓ વર્ણન અનુસાર મળતી આવે છે તેથી તેમ હશે એમ માનવાનું કારણ મળે છે. સૌથી મ્હોટામાં મ્હોટી મૂર્તિ ભીમની માપી લેતાં ૬ ફી. ૯ ઇં. ઉંચી, ૨ ફી. ૫ ઇં. પહોળી અને ૧ ફી. ૧૦ ઇં. જડી થઈ. બધી મૂર્તિઓ બુખરા પથ્થરની છે અને બહુ જુની હોય એમ લાગતું નથી.

૨૪. કેંઈ — ધ્રાંગધરા તાળાનું નૈઋત્યમાં ૭ ગાઉ છેટે ભાયાતી ગામ છે. ગામથી આયમણી બાજુએ નદીને સામે કાંઠે કોઢેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેના નિજ મંદીરમાં સામા ગોખલામાં વિ. સં. ૧૬૬૩ની સાલનો લેખ છે. આ લેખ મ્હોટો તથા ઐતિહાસિક હકીકત પુરી પાડે તેવો છે પરંતુ કેટલાંક અનિર્વાર્ય કારણોને લીધે તેનું રખિંગ જોઈએ તેવું સાદ્દ લઈ શકાણું નહીં અને પરિણામે શરવાતની ત્રણ લીટી સિવાયનો ભાગ સંતોષકારક રીતે વાંચી શકાતો નથી.

નં. ૬૨—વિ. સં. ૧૬૬૩ શાકે ૧૫૨૯ ઉત્તરાશ્વિન, વસંતઋતુ વૈશાખ સુદ ૧૫ બુધ વિ-
શાખા નક્ષત્ર, વરીયાત યોગ, શુભ કરણ.

બાવાય — મંદીર કરાવ્યા સમયનો હશે પણ રમિંગ સ્પષ્ટ ન આવવાથી વાંચી શકાયો નથી.

૨૫. વસાવડ — સોરઠ પ્રાંતના પોલીટીકલ એજન્ટ મે. એલ સાહેબની મુલાકાત અનુસાર તા. ૨-૩-૧૪ થી તા. ૭-૩-૧૪ સુધી વસાવડ મુકામ રાખેલ. તે જગ્યાએ અગાઉ મહોટું શેહેર હશે અને ખોદકામ કરવાથી જુના શોધખોળ ખાતાને ઉપયોગી પદાર્થો નીકળશે એમ અનુમાન કરવામાં આવેલ તેથી તેવી કંઈ પણ નિશાનીઓ માટે આસપાસ સીમમાં ફરીને ચડીયાતી જગ્યાઓ બધી તપાસી તેમ કેટલેક ડેકાણે થોડું ઘણું ખોદાવી જોયું પણ તેવું કંઈ મહત્ત્વ પડ્યું નહીં. ગામની પાસેજ માંડવીનો ઢોરો તેમજ કબરસ્તાનનો ઢોરો જોયો અને થોડે છેટે લુખીયાનો ઢોરો પણ જોયો પરંતુ તેવું અનુમાન બાંધવા પુરતી કંઈપણ વિશ્લેષણતા જોવામાં આવી નહીં. ઉપરાંત તળ વસાવડમાંથી કે આસપાસના વિભાગમાંથી આજ પર્યંત પ્રાચીન શિક્ષા અગર તામ્રપત્ર વિગેરે પણ કોઈવાર નીકળેલાં જાણવામાં આવેલ નથી. મહેને જવા રીતે સુચના થઈ હતી તેમ રા. રા. ડી. આર. માંડારકર એમ. એ. વેસ્ટર્ન સરકલના આર્કેઓલોજીકલ સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબને પણ થઈ હતી તેથી તેઓ પણ બે દિવસ આવી જોઈ ગયા પણ તેઓ સાહેબને પણ કંઈ તેવું જણાયું નહીં અને તેઓને નાહક ફેરો થયો એમ તેઓ સાહેબ મહારી ઉપરના ડેમી ઓરીશીયલ પત્રમાં લખે છે. પ્રથમ જોયેલા આંદીના બે લેખ પાળીયા ઉપરના છાપી લીધા.

નં. ૬૫-સમય વિ. સં. ૧૭૫૭ આવજી સુદ ૮ શુક.

બાવાય — મકવાણા હીરા સુત વા (બા) વા વસાવડ કંઠક આવ્યું સારે કામ આવ્યા.

નં. ૬૬-આ લેખ મસીદમાં કબરના બહાર નીકળતા પડયાર જેવા ભાગ ઉપર છે તેમાં સને નથી.

બાવાય — આ કબર નસીરખાં અહમદખાંની છે.

આસપાસનાં ગામો પૈકી વસાવડ તાળાનું ગાઉ ઠોઢ ગાઉ છેટેનું દડવા તથા જામનગર તાળાનું સાણથળી (ત્રણ ગાઉ છેટેનું) જોયાં પણ ક્યાંઈ લેખ નથી.

તા. ૧૬-૩-૧૪ થી તા. ૪-૪-૧૪ સુધીની જોડીયા-બાજાંના બાજુની મુસાફરી કેવળ નિરસ નીવડી. તે મુસાફરી દરમિયાન લગભગ ૨૫ ગામો જોયાં પણ પરિણામમાં ૫ પાંચ લેખો જુના તેમજ ૧ નવો જોયા તથા છાપ્યા તે સિવાય ક્યાંઈથી પણ જુના શોધખોળ ખાતાને લગતી હકીકત અગર માહિતી મળી નહીં. બાજાંના પહોંચવા રૂસ્તે ગવરીદડ,

કોટડા નાપાણી તથા ઢંકારામાં સુકામ રાખેલ. ગવરીદડમાંથી કાંઠ નવું મળ્યું નહીં જ્યારે કોટડામાંથી ૧ લેખ નવો મળ્યો. ઢંકારામાંતો તપાસ કરવાનું બની શક્યું નહીં, કારણકે આંહીથી અગાઉથી રીતસર લખાણ કરેલ તેમજ ભાં જઈ ફરી મે. દીવાન સાહેબને વિનંતિ લખેલ છતાં ઉતારાનો જાહેરસ્ત થયો નહીં એટલુંજ નહીં પણ ભાંના લેખો વિગેરે જેવા તથા છાપરાની પરવાનગી પણ મળી નહીં. બાળંબા જતાં પીકડમાં પીકડાઈ માતાજીની જગા જેઠ તેમજ તારાણા મોરાણામાં હલામણ જેઠવાની કહેવાતી ગુફા જેઠ. તપાસ કરતાં ગુફા જેવું તો કાંઈ જણાયું નહીં. ગામ પોતે આજી નદીને કાંઠે પથ્થરની ઉંચી બેખડ ઉપર છે અને તેની નીચે નદીના બહેનને લીધે બેખડમાં પડી ગયેલ જખોલને ગુફા માની લીધી હતી. બાળંબામાં કામઈ માતાજીનો કુંડ તથા સ્થાનક જેવાં પણ લેખ નથી. લતીપરને માગે બાળંબાથી થોડે દુર નોંધણ કુઈ કહેવાય છે તે જેઠ. ભાં સજવન સ્વચ્છ પાણી બારેમાસ તેમજ દુકાળ વર્ષમાં પણ ભર્યું રહે છે. આને માટે દંત કયા એવી છે કે રા' નોંધણ સિંધ જતો હતો ત્યારે આંહી આવી પહોંચતાં તેના લશ્કરનાં માણસો તૃપાથી પીડાતાં હતાં. આખરે રા'નોંધણે માતાજીનું રમરણ કર્યું અને તેને આરાધ્ય કે અમુક જગ્યાએ “તાજું બાહું ખુચાડ” એટલે પાણી નીકળશે. તે અનુસાર તે વખતે જમીનમાંથી બાહું મારીને આ પાણી કાઢ્યું છે એમ મનાય છે. જેડીયામાંથી પણ કાંઈ જણવા જેવું મળ્યું નહીં આસપાસની કહેવાતી જુની જગાએ જેઠ પણ લેખ અગર ખીલું કાંઈ મળ્યું નહીં.

૨૬. હડીયાણા—જામનગર તાબાનું કોળથી વાયવ્યમાં પાંચ ગાઉ છેટે આવેલું છે. ગામ જુનું અને ખજાનગી મળેલું છે. ગામથી પશ્ચિમે નદીને સામે કાંઠે વિશ્વનાથજીની જગા છે તેના મંદીરના રૂપ મંડપમાં ગણપતિજીના ગોખલા નીચેનો સંવત ૧૮૫૬ નો લેખ છાપી લીધો.

નં. ૬૮—સમય ૧૭૮૧ આસુ સુદ ૧૦ પુષ.

બાવાઈ—પ્રથમ વિ. સં. ૧૭૮૧ માં રાવલશ્રી ૫ મ્હાદેવ સુત રામજી સુત જસ-વંતે સમુ કરાવ્યું અને સારપછી વિ. સં. ૧૮૫૬ શાકે ૧૭૨૨ આસુ વદ ૧૦ ગુરૂના રોજ રાવલશ્રી ૫ ગણેશે ફરી સમરાવ્યું.

૨૭. કોળ—આંહીથી વાયવ્યમાં ૧ ગાઉ ઉપર ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ જુયરમોરી નામની જગ્યા છે, જ્યાં અગાઉ ઇ. સ. ૧૫૯૧ માં તુમુલ યુદ્ધ થયું હતું. એક બાવુ જામ સતાજી, મુઝફ્ફર, ફાલતખાન ઘોરી અને લોખા ખુમાણ હતા જ્યારે સામે ગુજરાતનો સુબો ખાન આઝમ મિરજા અઝીઝ કોકલતાશ હતો. આ યુદ્ધમાં જામનો કુંવર અજેજી તથા પ્રધાન

જસો બને મરાણા અને બને બાળુનાં એટલાં બધાં માણસો મરાણા કે અસારે પણ 'ભુયર-મોરી' એ નામ હળરો માણસની કતલ સચક થઇ પડેલ છે.

નં. ૬૬-સમય વિ. સં. ૧૭૯૦ ઉત્તરાયન, વર્ષા ઋતુ, આષાઢ માસ, કૃષ્ણ પક્ષ ૩ ગોમવાર.

ભાવાર્થ—ધરોલ (દ્રોળ) મધ્યે નંદવાણા ગાતિના ગોવાલ સુત રઘનાથ સુત વાલજી શ્રીજીનાચરણ પામ્યા.

નં. ૭૦-સમય વિ. સં. ૧૬૪૭ શ્રાવણ વદ ૮ રવિ.

ભાવાર્થ—બારડશ્રી ગોલા અને નાપાણી ગોહેડીઆ, કુંવરશ્રી અન્નેજી સાથે મરાણા. ખાનશી આજમખાનની સાથે લડતાં મરાણા.

આ પાળાયો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ધણો ઉપયોગી છે. ભુયરમોરીના મહાન યુદ્ધની સાચી તારીખવાર તેમજ આજમ ખાનની સાથે લડતાં જામના કુંવર અન્નેજી મરાણા એ બે હકીકત આ લેખ ઉપરથી નિઃશંકે પુરવાર થાય છે. યુદ્ધની સાલ તરીકે ઇ. સ. ૧૫૯૧ કે ૯૨ એમ બે મત છે પણ આ લેખ ઉપરથી ઇ. સ. ૧૫૯૧ ચોક્કસ ઠરે છે.

૨૮. ખારવા—દ્રોળથી અગ્નિ ખૂણે એક ગાઉ ઉપર નાનું ગામડું છે તેમાં બે લેખો છે.

નં. ૭૧-સમય વિ. સં. ૧૫૧૯ વૈશાખ વદિ ૧૦ શુક્ર.

ભાવાર્થ—..... પદ્મનાભની મૂર્તિ કરાવી. મૂર્તિ કરાવનાર કણુખીની બાઇનું નામ છે પણ અક્ષર ઘસાઇ ગયેલ હોવાથી વાંચી શકાતું નથી.

નં. ૭૨-સમય વિ. સં. ૧૭૧૬ વૈશાખ વદિ ૧૩ રવિ.

ભાવાર્થ—ગડેજશ્રી જીજ્ઞાણના અવિચળ રાજ્યમાં પટૈલ રતના પુત્ર બાણજી તથા ગંગદાસ વિગેરેએ ગામ ખારવામાં વાવ કરાવી છે. આ લેખમાં આ ગામને સદાશિવગામ લખેલું છે તેથી કદી શિવજીની પૂજા વિગેરે સારૂ અર્પણ થયું હોય એમ સંભવે છે. તેમજ વાવથી ઇશાનમાં ગામના થડમાં જીનું શિવાલય પણ છે.

૨૯. પોરબંદર—માણેકચોકમાં ખોદ કામ થતાં તેમાંથી જીનો પાળાયો નીકળ્યો છે અને તે વિ. સં. ૧૨૦૦ની સાલનો છે એમ ખખર મળ્યા તે ઉપરથી મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબને વિનંતિ કરી તે પાળીએ આંહી મંગાવી લીધો પરંતુ તેને આંહી તપાસતાં વિ. સં. ૧૨૦૦ની નહીં પણ ૧૬૦૦ની સાલનો નીકળ્યો. તે કોઈ મઢવીનો મરણ રથમાં છે. રસ્તે ધણા ખરા અક્ષર ટોચાઈ ગયા છે તેથી નીચેનો ગામ વાંચી શકાતો નથી.

૩૦. અડાળજી—અમદાવાદની પાસેના અડાળજી ગામમાંથી નીકળેલ પુદ્ગ મૂર્તિ ઉપરના લેખનો ફોટોગ્રાફ રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય મુવે બેઠ મોકલેલ છે. તે લેખમાં સાલ સંવત કાંઈ નથી પણ લિપિ ઉપરથી ઇસ્વી સાતમી આઠમી શતાબ્દી જેટલી જુની આ મૂર્તિ હોવી જોઈએ એમ અનુમાન થાય છે. સાધારણ રિવાજ અનુસાર લેખમાં મૂર્તિ કોણે અને કયારે કરાવી તે જાણત કાંઈ લખેલ નથી. પણ પુદ્ગ ધર્મના સિદ્ધાંત સંબંધીનો ગાથા છંદમાં એક શ્લોક માત્ર લખેલ છે.

છેવટમાં આ સાલની મુસાફરી દરમીયાન જે જે સ્ટેટો તેમજ ગૃહસ્થો તરફથી મળે જે મદદ તથા અનુકુળતા મળી છે તેને માટે તે તે સ્ટેટોના સત્તાધિકારીઓનો તેમજ અન્ય ગૃહસ્થોનો ઉપકાર માની આ રીપોર્ટ પુરો કરું છઉ.

તા. ૩૦-૬-૧૪

આચાર્ય ગિરમશંકર વલ્લભજી

મુ. રાજકોટ.

કચ્છરેશ્વર વો. મુ. ઓ. એ.

આંક ૨.

મુકામ પત્રક સને ૧૯૧૩-૧૪.

સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ દરમીયાન બેઝાલાં સ્થળોનું વિગતવાર પત્રક.

તારીખ.	વાર.	નાંબર	ગામ કે સ્થળનું નામ.	કેડલા ગાઉ.	જવાનો ઉદ્દેશ.	લેખ મળ્યા.			સિવાય શું મળ્યું તથા કયું.	રીમાર્ક.
						કુલ	ગેર	ગેરકુલ		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧-૧૧-૧૩	ગ્રહ	૧	સીયાપુર	રેલ્વે સ્ટે	તળ તથા આસપાસનાં ગામડાં બંનેવાં	૦	૪	૦		
૮-૧૧-૧૩	શનિ	૨	ચંદ્રાસર	૧	લેખ ૫ છાપવા	૨	૦	૩		
૧૦-૧૧-૧૩	સોમ	૩	પટ્ટમઢ	૧	રસ્તો	૦	૦	૦		
"	"	૪	ગુજરાવલી	૧	"	૦	૦	૦	તળાવ કોઠેની શિવની હેરી તથા પાવ-ળીયા તપાસ્યા. કુવામાંનો લેખ બેઝાલાં પલ્લુ વસાઈ ગયો છે.	

૧૦-૧૧-૧૭	સોમ	૫	બેડુ	૨	લેખ ૩ છાપવા	૩	૧ ૦	તળાવ કાઠેના પાળીયા તથા કબરો જોઈ.
૧૨-૧૧-૧૭	બુધ	૬	વેળાવદર	૨	લેખ ૧ છાપવા	૦	૧ ૦	૧૬ સ્થંભી છત્રી જોઈ. લેખ નથી.
૧૩-૧૧-૧૭	ગુરુ	૭	રાવળીયાવદર	૨	મુકામ-દંત કથા માટે	૦	૧ ૦	૨ખડ માતાજીનું મંદીર જોઈ તથા વર્ણન લખી લીધું. લેખ નથી.
૧૪-૧૧-૧૭	શુક્ર	૮	અંકેવાગીયા	૩	રસ્તો	૦	૦ ૦	તળાવ કાઠેના પાળીયા જોયા.
"	"	૯	ખાંભડા	૩	મુકામ ૧ લેખ માટે	૦	૭ ૦	સીમમાં સાત સતીના પાળીયા જોયા.
૧૬-૧૧-૧૭	રવિ	૧૦	જેગડવા	૧૧	મુકામ લેખ ૫ માટે	૫	૧ ૦	
૧૮-૧૧-૧૭	મંગળ	૧૧	લવાણા	૧	રસ્તો	૦	૦ ૦	
"	"	૧૨	મેયાણા	૪	મુકામ લેખ ૧ માટે	૦	૨ ૦	આહિથી શા ગાઉ છે તે કુપદકુંડ જોયો, તથા વર્ણન લખ્યું.
૧૯-૧૧-૧૭	બુધ	૧૩	દુદાપર	૧૧	વસતીનું ડેક જોવા	૦	૦ ૦	
"	"	૧૪	ગાળા	૦	મંદીર બેમાં લેખની તપાસ માટે	૦	૦ ૦	
"	"	૧૫	હરિપુર	૩	રસ્તો	૦	૦ ૦	
"	"	૧૬	કાંગધરા	૧	મુકામ લેખ ૩ માટે	૦	૦ ૦	

રક-૧૧-૧૩	રવિ	ગાળા	૪	લેખ ૨ છાપવા	૦ ૧ ૦	વસમનું રેફ જેમું પણ લેખ ૭ સાત મ્હોડા નવા જેવા તેથી આગળ ઉપર પાછું તે માટે આવવાનું રાખવું પડ્યું.
"	"	પ્રાંગધરા	૪		૨ ૦ ૦	
૧૯-૧૧-૧૩	શનિ	ગાળા	૪	વસમની રીના લેખ છાપવા	૦ ૭ ૦	
૧-૧૨-૧૩	સોમ	પ્રાંગધરા	૪	દળવદ બાજુ જવા પાછા	૦ ૦ ૦	
૨-૧૨-૧૩	મંગળ	રાજપુર	૧	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	કુઆ	૪	મુકામ લેખ માટે	૧ ૩ ૦	
૪-૧૨-૧૩	ગુરુ	ગોપાળગઢ	૨૥	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	મંગળપુર	૦૥	"	૦ ૦ ૦	
"	"	વેગડવાવ	૨૥	"	૦ ૦ ૦	ગામ બહારની છત્રીઓ તપાસી. લેખ નથી.
"	"	દળવદ	૧૥	મુકામ લેખ ૧૬ માટે	૦ ૦ ૦	
૬-૨-૨-૧૩	શનિ	રાવસંગપુર	૩૥	રસ્તો	૦ ૦ ૦	
"	"	વીઠાવદર	૦૥	"	૦ ૦ ૦	રેરી તથા પાળોયા જેવા.

६-११-१३	शनि	२५	दीकर	३	सुक्राम	० १ ०		
७-१२-१३	रवि	२६	भीमाष्टमी	०॥	रस्तो	० ० ०		
"	"	२७	अमरापुर	१॥	"	० ० ०		
"	"		इण्ड	३॥	पाछा	१६ ० ०		
१४-१२-१३	रवि	२८	पांडवतीर्थ	३॥	रस्तो	० ० ०		
"	"	२९	सुंदरी	२॥	शेष २ भाटे	२ ० ०	पांडवोनी भूति विजये ज्येष्ठा तथा भाप कपी.	
१६-१२-१३	मंगल	३०	दीपडिबु	१॥	रस्तो	० ० ०		
"	"	३१	सायडु	२	"	० ० ०		
"	"	३२	कटि	१॥	सुक्राम	० १ ०		
१७-१२-१३	बुध	३३	नावणी	४	"	० ० ०	निशाण पाछणना पाणीया तपारया तथा सामे कटिनुं मंदीर ज्येष्ठा.	
"	"		क्रांतधरा	३	सुक्राम	१ १ ०	तोपाणामाना सिक्का आशरे १०० ज्येष्ठा. ओक पाणीये जुतो छाये.	
१८-१२-१३	शुक्र		राजकाल	रेल्वे रस्तो		० ० ०		

૨-૩-૧૪	સોમ	૩૪	ગાંધી	રહેવે રસ્તે	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૩૫	મોવેલું	૨	"	૦	૦	૦
"	"	૩૬	રોઝડી	૩	"	૦	૦	૦
"	"	૩૭	કેશનાળું	૨૥	"	૦	૦	૦
"	"	૩૮	વસાવડ	૧૥	સુકામ લેખ ૨ માટે તથા તપાસ માટે	૨	૦	૦
૫-૩-૧૪	ગુરુ	૩૯	સાબીયળી	૩	તપાસ માટે	૦	૦	૦
૬-૩-૧૪	શુક્ર		વસાવડ	૩	પાછા	૦	૦	૦
૭-૩-૧૪	શનિ	૪૦	દડવા	૧૥	તપાસ માટે	૦	૦	૦
"	"		વસાવડ	૧૥	પાછા	૦	૦	૦
૮-૩-૧૪	રવિ	૪૧	મેથપર	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૪૨	ગાંધીયાળા	૨	"	૦	૦	૦
૯-૩-૧૪	"	૪૩	વેરાવળ	૧	"	૦	૦	૦
"	"	૪૪	સતાપર	૦૥	"	૦	૦	૦

શિક્ષા કોનપના બરીદ કર્યા.

૮-૩-૧૪	૪૫	રામોદ	૧૥	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	
"	૪૬	ખાડાધાર	૧૥	"	૦	૦	૦	૦	
"	૪૭	રાજગઢ	૧	"	૦	૦	૦	૦	
"	૪૮	કાટડા સાંગાણી	૦૥	સુકામ	૦	૦	૦	૦	
૯-૩-૧૪	૪૯	અરડોડ	૨	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	
"	૫૦	દીબડા	૨	"	૦	૦	૦	૦	
"		રાજકોટ	૨૬૩૨ રસ્તે		૦	૦	૦	૦	
૧૧-૩-૧૪	૫૧	બેડી	૧૥	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	
"	૫૨	ગવરીદડ	૨	સુકામ	૦	૦	૦	૦	
૧૮-૩-૧૪	૫૩	નગળીયા	૨૥	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	
"	૫૪	કાટડા નાયાણી	૧	સુકામ	૦	૧	૦	૦	પાદરમાનાં મંદીર તથા પૂજીયા બેઠ્યા. મચ્છુની ડેરીતો લેખ બાપો.
૨૦-૩-૧૪	૫૫	વાડાસણી	૨	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	
"	૫૬	અરણીદીબા	૧૥	તપાસ માટે રોકત	૦	૦	૦	૦	હનુમાનનું ડેર તથા શિવ મંદીર બેઠું. પાળીયામાં અક્ષર નથી.

૨૮-૩-૧૪	શુક	૫૭	અમરાપુર	૧૥	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૫૮	દકારા	૨	સુકામ	૦	૦	૦
૨૧-૩-૧૪	રવિ	૫૯	ખાનડીયું	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૬૦	મેઘપુર	૨	"	૦	૦	૦
"	"	૬૧	રશનાળ	૨૥	"	૦	૦	૦
"	"	૬૨	પીરક	૦૥	સુકામ	૦	૦	૦
૧૪-૩-૧૪	મંગળ	૬૩	બોડકું	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૬૪	જરાગઢ	૧	"	૦	૦	૦
"	"	૬૫	તારાજુ	૧	હવાખર્ચની કહેવાતી સુકા ન્યેવા	૦	૦	૦
"	"	૬૬	માવાપર	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૬૭	ખાળંબા	૧	સુકામ	૦	૦	૦
૨૧-૩-૧૪	ગુરુ	૬૮	ન્યેડિયા	૪	સુકામ	૦	૦	૦
૨૮-૩-૧૪	રવિ	૬૯	કુનડ	૧૥	રાકત રસ્તો તપાસ માટે	૦	૦	૦
"	શુ	૭૦	હડિયાળી	૨૥	સુકામ	૧	૦	૦

૩૧-૩-૧૪	મંગળ	૭૧	વાવડી	૧	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"	૭૨	નયુ વડલા	૨૧૧	"	૦	૦	૦
"	"	૭૩	દોળ	૧૧૧	લેખ માટે	૨	૦	૦
૩-૪-૧૪	શુક્ર	૭૪	ખારવા	૧	લેખ ૨ માટે	૨	૦	૦
૪-૪-૧૪	શનિ	૭૫	પડખરી	૭	રસ્તો	૦	૦	૦
"	"		રાજકોટ	૭		૦	૦	૦

1881

1881

1881

Name	Age	Sex
John Smith	25	M
Mary Smith	22	F
James Smith	20	M
Elizabeth Smith	18	F
William Smith	15	M
Sarah Smith	12	F
Thomas Smith	10	M

સને ૧૯૧૩-૧૪ની

ઝાલાવાડ, ઉત્તર હાલાર, તેમજ વસાવડમાંથી

નંબર.	ગામનું નામ	ચોકસ રચળ.	લેખનો પથર.					
			લાંબો ઉભો શી. ઈ.	પહોળો આડો શી. ઈ.	ઝડો શી. ઈ.	જમીનથી ઉંચો શી. ઈ.	જાત	રંગ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	ચંદ્રાસર	ચંદ્રાસર તળાવના દક્ષિણાદ્ય આરે પાણીના ગાળામાં ગરણી છે તેને મથાળે	૧-૨	૬-૩	ભીંતમાં	૪-૬	ભુખરો	ધોળો
૨	"	તેજ તળાવને ઉત્તરારે આરે ટોડામાંના પશ્ચિમ-આદ્યમાં	૧-૦	૨-૦	"	૧૦-૦	આરસ	સફેદ
૩	સીંચાપુર	અંબાજીને આરેનાં મંદીરોમાંથી સૌથી મોટા મંદિરમાં સામી બીને નિજ મંદીરમાં	૧-૭	૧-૭	"	૪-૫	"	"
૪	"	ઉપરવા મંદીરથી વાયવ્ય-માં વાવ છે તેની નાળમાં ડાબી બાજુએ	૧-૧	૧-૪	"	૪-૬	"	"
૫	"	મામની મધ્યમાં લક્ષ્મી-નારાયણના મંદીરમાં જ-તાં જમણી બાજુ શિવ-જીના મંદીર બહાર દક્ષિણાદી બાજુ ગોખલામાં	૧-૯	૧-૨	"	૩-૬	"	"

૩.

સાલ દરમીયાન.

મળેલા લેખોનું વિગતવાર પત્રક.

પ્રદ લેખ.								આવૃત્તિ	રીમાર્ક
લેખો ઉમે. શી. ઇ.	પહેલો આડે શી. ઇ.	પંક્તિ	અંતિમ અંક	લીપિ	ભાષા	સાલ વિ સં.	નવો કે જુનો		
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૦-૫	૦-૮૧	૨	૧૬થી ૩૪	દેવ	સં.	૧૫૩૪	જુનો	તળાવ અં- ધાંબુ	
૦-૧૦	૧- ૧૦	૧૩	૪૨થી ૪૩	"	ગુજ.	૧૯૧૧	"	લણીદાર કરાબો	
૧-૫૧	૧-૪	૧૩	૧૪થી ૧૬	"	"	૧૮૧૩	તેવો	મંદીર અં- ધાંબુ	
૧-૦	૧-૨	૧૧	૧૩થી ૧૮	"	"	૧૮૬૩	"	વાવ અં- ધાવી	
૧-૮	૧-૨	૨૧	૧૫થી ૨૧	"	"	૧૭૦૧	"	મંદિર અંધાંબુ.	

૬	સીયાપુર	ચંદ્રાસરને માર્ગે સડકથી દક્ષિણાદે પડખે પડેલા સતીના પાળીયાનો	૫૨	૧-૪૧	૦-૯	જમીન ઉપર	ભુખરો	સફેદ
૭	ખોડુ	કુલેશ્વરની ડેરીના ઓઠ-લાના કશાન ખુલે સતીના પાળીયાનો	૨-૧૧	૧-૯	૦-૬	ખોડેલો	"	રતું-બડો
૮	"	તેજ ડેરીથી અમિ ખૂબા તરફ ૧૬ કમને છેટે હેઠે બે દરકે પડેલા બારશાખના પથ્થરમાંનો	૧૦-૦	૫-૮	૦-૯૧	જમીન ઉપર	"	ધોળો
૯	"	દક્ષિણ દીશમાં તળાવની બારીથી પશ્ચિમમાં બે મ-સોદ છે તેમાંથી પશ્ચિમા-દિની ત્રણ કમાનમાંથી વ-ચલી ઉપરનો ઉપલ્લે	૧-૨	૨-૭૧	ભીંતમાં	૪-૩૧	"	"
૧૦	"	" નીચલો	૫-૯	૨-૭૧	"	૩-૧	"	"
૧૧	લેળાવદર	ગામથી નૈઋત્યમાં બુની વાવ છે તેમાંના પહેલા મતવાલા ઉપરનો	૧-૬	૬-૦	૧-૪૧	૮-૧૧	"	રતું-બડો
૧૨	રાવળી-વાવદર	ગામથી આથમણી શંકર ડેરીના ઓઠલાના અમિ ખૂબામાંના પાળીયાનો	૩-૪	૧-૬૧	૦-૮	દાટેલો	"	ધોળો
૧૩	ખાંભડા	ખાંભડીયા નાગની જગા-માં શંકર ડેરી છે તેમાંની ઉત્તરાદી મ્હોની નાનીના બારશાખ ઉપરનો	૦-૯	૨-૧	૦-૪	૩-૮૧	"	"
૧૪	"	તળાવની ઉત્તરાદી વાવ-માંના મહિપાસુરીના ગો-ખલાનો	૧-૪	૧-૭	ભીંતમાં	૬-૧૧	કુખડી (આરસ જેવો)	"
૧૫	"	તેજ વાવમાં કોડામાં નૈ-ઋત્ય ખૂલે	૧-૨૧	૧-૪	"	પાળથી નીચે ૦-૧૭	કુખડી	"
૧૬	"	ખળાવાડના અમિ ખૂબા-ના પાળીયાનો	૩-૧૦	૧-૭	૦-૯	દાટેલો	ભુખરો	"

૧-૪૧	૧-૩	૬૬ થી ૧૦	દેવ	ગુજ.	૧૭૦૪	નવો	સતી યજ્ઞ
૧-૦	૧-૫૧	૭૧૦ થી ૧૨	"	"	૧૭૪૧	"	સતીનો પા- ળીયો
૦-૫	૪-૮૧	૩૩૨ થી ૩૩	"	"	૧૫૪૪	ગુનો	સુરેશસતી પાછળ ડેરી કરાવી
૦-૪	૨-૨	૩૨૦ થી ૨૧	ગુજ.	"	૧૭૯૬	"	
૦-૪૧	૨-૧	૩૧૪ થી ૧૬	"	"		"	બલોચ સે- તાબખાતું નામ છે
૦-૯	૧-૧૦	૫૪૦ થી ૪૧	દેવ	"	૧૫૯૪	નવો	વાવ કરાવી
૦-૬૧	૧-૫૧	૬૨૨ થી ૨૪	ગુજ.	"	૧૭૨૬	"	પાળીયો છે અક્ષર બો- ડીયા છે
૦-૮	૨-૧	૪૧૪ થી ૧૫	દેવ	"	૧૫૩૧	"	ડેરી કરાવી
૧-૧૧	૧-૪૧	૧૦૧૫ થી ૧૭	"	"	૧૮૫૨	"	વાવ કરાવી
૧-૦	૧-૩૧	૧૩૧૮ થી ૨૪	"	"	૧૮૫૨	"	"
૧-૫	૧-૫૧	૮૬ થી ૧૧	"	"	૧૩૯૫	"	સતી યજ્ઞ

૧૭	ખાંભડા	ખાંભડીયા નામના ઝો- ટલાને નૈઋત્ય ખૂણેના બે- માંથી પૂર્વાદિ પાળીયાનો	૨-૧૧	૧-૨	૦-૭	દાટેશે	ભુખરા	ધોળા
૧૮	"	" પશ્ચિમાદિ પાળીયાનો	૨-૨૧	૦-૧૧	૦-૭	"	"	"
૧૯	"	ફરતા વંડાની દક્ષિણાદી ભીતે લગભગ વચમાં ભી- તમાં ચણેલ પાળીયા છે તેમાંનો	૩-૧૦	૧-૩૧	ભીતમાં	દાટેશે	"	પીળ- ચટો
૨૦	જંગડવા	માત્રીની વાવમાં પેલી ડે- રીમાં પૂર્વાદિ ભીતના ગો- ખલા ઉપરનો	૧-૬૧	૨-૬	"	૪-૧૦	"	"
૨૧	"	તેજ વાવમાં પેલી ડેરીમાં પશ્ચિમાદિ બાજુના ગો- ખલા ઉપરનો	૧-૬	૨-૧૧	"	૪-૧૦	"	"
૨૨	"	" બીજી ડેરી પછી- ના મતવાલાના ઉગમણી બાજુના દક્ષિણાદિ સ્થાનનો	૩-૬	૧-૧	૦-૭	૧-૬	"	"
૨૩	"	" બીજી ડેરીમાંના પૂર્વાદિ બાજુના ઉત્તરાદિ સ્થાનનો	૫-૫	૧-૨	૦-૭	૧-૭	"	રત્ન- ખડો
૨૪	"	" બીજી ડેરી નીચે માત્રીના ગોખલા ઉપરનો	૧-૭	૩-૪	ભીતમાં	૫-૦	"	ધોળા
૨૫	"	સીમમાં પૂર્વમાં કાળાસર તળાવને કાંઠે ડેરીને ઇ- શાન ખૂણેના પાળીયાનો	૩-૬	૧-૩૧	૦-૧૧	દાટેશે	"	પીળ- ચટો
૨૬	મેથાણ	ચતુર્ભુજના મંદીરની આ- ગળના ધુમ્મની નૈઋત્ય ખૂણે ફરતી શાખના પ- થ્થરમાંનો	૧-૨	૨-૧૦	ભીતમાં	૮-૧૦	સ્થેટનો	પાકો રાતો
૨૭	"	ધર્મશાળામાં આયમણી ભીતે ઓશરીમાં	૧-૩	૦-૯	"	૪-૧૧	કુખડી	ધોળા
૨૮	ગાળા	ગૈનના કુતુનાય મહાદે- વના મંદીરમાં આયમણી ભીતે ગોખલા ઉપર	૧-૦	૧-૪૧	"	૩-૭	આરસ	"

૦-૭	૧-૦	૪	૫-૭	દેવ	ગુજ.	૧૫૩૦	નવે	સતી યર્ધ	
૦-૬	૦-૮	૪	૫-૭	"	"	૧૫૭૨	"	"	
૦-૮	૧-૨	૫	૮-૧૦	"	"	૧૫૭૨	"	સતી યર્ધ	
૧-૧	૨-૫	૭	૬-૧૬	"	"	નથી	જુને	વાવ કરાવી	
૧-૨	૨-૫	૭	૬-૧૬	"	"	"	"	"	
૧-૧૧	૧-૧	૧૦	૮	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૨-૩	૧-૨	૧૨	૮-૯	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૦-૮	૧-૬	૫	૫-૧૩	"	"	૧૫૧૮	"	"	
૦-૫ +	૧-૦	૧૧	૧૫	"	"	૧૫૨૪	નવે		
૦-૧૧	૨-૫	૬	૧૭થી ૧૮	"	"	૧૮૦૯	"	જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો	ખોડીયા અ- ક્ષરે છે
૧-૧	૦-૮	૧૨	૧૦	"	"	૧૮૮૬	"	ધર્મશાળા કરાવી	
૧-૦	૧-૪	૧૫	૩૩	"	સં.	૧૬૬૮	"	મંદીર કરાવ્યું	ગ્રાંદીના ખીજા લેખા નં. ૩૨ થી ૩૮ સુધી છે

૨૯	ગાળા	ગાળીયા ડાકરના મંદીર- ના ઉત્તરાદી બાજુના ગો- ખલા ઉપરનો	૦-૬	૧-૨	ભીતમાં	૬-૮	સ્કેટનો	રાતો
૩૦	ધ્રાંગધરા	માણેકચોકમાં મણિ ના- ગેશ્વરના મંદીરની દક્ષિ- ણાદી બીંતે	૧-૮	૧-૫	"	૪-૭	આરસ	ધોળો
૩૧	"	અજીતનાથના મંદીરમાં મેડી ઉપર પેલી ડેરીમાં ચોમુખની મૂર્તિની બેસ- ણીમાં ફરતો	૧-૦	૪-૩ ફરતો લાંબો	૦-૧-૧ ૦-૧-૧	૩-૩	"	પીળ- ચટો
૩૨	ગાળા— વહીની ડેરી	પૂર્વાદી નાળના દક્ષિણ ત- રફના પીલર ઉપરનો	૪-૧	૧-૦	૧-૦	૧-૬	ભુખરો	ધોળો
૩૩	"	દક્ષિણ દીસામાં નિજ મં- દીરમાં જતાં પૂર્વાદી બા- જુના પીલરનો	૪-૧	૧-૦	૧-૦	૧-૭	"	"
૩૪	"	પશ્ચિમાદી બાજુના ઉત્ત- રાદા પીલર ઉપરનો	૪-૧	૧-૧	૧-૧	૧-૭	"	"
૩૫	"	ધુમટના ટેકા માટે અષ્ટ કોણ ગોડવેલી શિલાઓ- માંથી પૂર્વ શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૩	૧-૩	૭-૧૧	"	"
૩૬	"	" અગ્નિ ખૂણાની શિલા ઉપરનો	૧-૧	૬-૯	૧-૨	૭-૧૦	"	"
૩૭	"	" દક્ષિણ દિશાની શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૬	૧-૩	૭-૧૦	"	"
૩૮	"	પશ્ચિમ દિશાની શિલા ઉપરનો	૧-૨	૪-૪	૧-૨	૮-૨	"	"
૩૯	કુઆ	ઉત્તરાદી પડવાડમાં ખારી વાવની નાળમાં ઉત્તરાદી બાજુએ	૧-૫	૩-૧૦	ભીતમાં	૭-૮	"	"

૦-૬૧	૧-૨૧	૧૦	૧૪થી ૧૫	દેવ	ગુજ.	૧૮૫૨	નવે	જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો	ખોડીયા અક્ષર
૧-૭૧	૧-૩	૨૨	૨૧	"	"	૧૮૦૯	જીતો	મંદિર કરાવ્યું	આંદોના પીઠા ૨ લેખ નં. ૧૩ અને ૬૪ મે આગળ છે
૨-૦	ઉ. ૦- ૧૦ પ. ૦- ૧૧ દ. " " પ. " "	૨	૨૦થી ૨૩	"	સં.	૧૭૨૨	"	પ્રતિષ્ઠા કરાવી	સમચોરસ લગ- ભગ છે ફરતો ચારે બાજુ છે
૦-૧૧	૧-૦	૬	૭-૮	"	ગુજ.	૧૩૦૬	નવે		ગાળાથી વાયવ્ય- માં ૦૧૧ ગાઉ છેટે ચંદ્રબાગા નદીને કાંઠે
૧-૮	૦-૫	૧૦	૩-૪	"	"	૧૫૨૧	"		
૦-૧૧	૧-૧	૫	૮-૯	"	"	૧૭૦૫	"		
૧-૨	૪-૩	૮	?	"	સં.	૧૨૪૯	"		
૧-૧૧	૫-૨	૧૧	"	"	"	૧૨(૧૫)	"		
૦-૮	૩-૭	૫	"	"	"	૧૧૯૩	"	વિનાયકનું ઉડું કરાવ્યું	
૦-૫	૩-૯	૩	"	"	"	૧૨૨૫	"		
૧-૧	૩-૪	૮	૩૦થી ૩૨	"	ગુજ.	૧૫૭૨	જીતો	વાવ કરાવી	

૪૦	કુઆ	મસીદની પાછળના શિવ મંદીરના વંડામાં બેવડી દારે પાળીયા છે તેમાંની આથમણી દારમાં ૧૬૮૨- ની સાલના બે છે તેમાંથી ઝાલાનો	૩-૭	૧-૭	૦-૫	ખોડેલો	ભુખરો	ધોળો
૪૧	"	" ૧૬૮૭ની સાલનો પાળીયો	૪-૭	૧-૭	૦-૬	"	"	"
૪૨	"	" ૧૬૮૮ની સાલનો પાળીયો	૪-૪	૧-૭	૦-૭	"	"	"
૪૩	ટીકર	દક્ષિણાદ પાદરમાં સથ- વરા કાકરશીની વાડીમાં લીંબડાના ઝાડ નીચે	૪-૦	૧-૮	૦-૧૦	"	"	"
૪૪	ફળવડ	પૂર્વમાં રાજેદરની જગો- માં બવાની માતા પાસે ધણી ડેરી છે તેમાં ગામ- થી જતાં ખીજ દારની ડેરીના પડધાર નીચેનો ૪થો પાળીયો	૪-૩	૧-૮	૦-૭	"	"	"
૪૫	"	" ૭મો પાળીયો	૪-૨	૧-૬	૦-૫	"	"	"
૪૬	"	" ૧૧મો પાળીયો	૪-૯	૧-૮	૦-૬	"	"	"
૪૭	"	" ગામથી જતાં પેલી કેનની ડેરીમાં આગળ- ના પાળીયામાંથી ઉત્તર આગ્રુનો ૧લો	૪-૧૦	૧-૬	૦-૭	"	"	"
૪૮	"	" ૨જો	૪-૨	૧-૪	૦-૭	"	"	"
૪૯	"	" ૩૬ થયેલી મ્હોટી ડેરીમાં ધુમટવાળી ચાર ચંબીમાં પાળીયા છે તેમાંનો પહેલો દક્ષિણ તરફનો	૪-૫	૧-૯	૦-૭	"	"	"

૦-૭૧	૧-૭	૪	૧૦ થી ૧૧	દેવ	ગુજ.	૧૬૮૨	તવે	માયની બંદા- રે જતાં મરાણો	
૦-૧૦	૧-૬	૫	૧૦ થી ૧૨	"	"	૧૬૮૭	"		
૧-૩	૧-૬	૬	૧૦ થી ૧૧	"	"	૧૬૮૮	"		
૧-૩૧	૧-૪	૮	૭-૮	"	"	૧૬૭૫	"	સતી ધર્મ	
૧-૨૧	૧-૬	૭	૧૦ થી ૧૧	"	"	૧૭૬૧	જુનો	બેઠીય કામ આવ્યા	છાપેલું લીસ્ટ નં. ૬૫૦
૦-૧૧	૧-૮	૫	૧૨ થી ૧૩	"	"	૧૭૬૦	"	કીડીયા મો- નજી કામ આવ્યા	" ૬૫૧
૧-૨	૧-૮	૭	૧૫	"	"	૧૮૧૨	"	હડિસિંધ કામ આવ્યા	" ૬૫૨
૧-૧	૧-૬	૭	૧૦ થી ૧૧	"	"	૧૭૩૯	"	વાલજી ખ- વાસનો પા- ળીયો	" ૬૫૩
૧-૬	૧-૪	૭	૫-૭	"	"	૧૬૮૮	"	ઝાલા કાપ- ડીજનો પા- ળીયો	" ૬૫૪
૦-૬૧	૧-૭	૫	૧૨	"	"	૧૭૭૯	"	મહારાણા જસવંતસિ- ંધજીની ડેરી છે	" ૬૫૫

૫૦	દેળવડ	,, ભવાની માતા પાસે દશાન ખૂણે જુદી ડેરી છે તેમાંના સતીના પાળીયાનો	૩-૭	૧-૦૧	૦-૬	ખોડેલો	ભુખરો	ધોળો
૫૧	"	,, ભવાની માતા પા- સે પૂર્વમાં ૪ થી લેનની ડેરીઓમાંની ઉત્તર તરફ- ની છેલી ડેરી જેમાં ૩ પા- ળીયા છે તેમાંનો ૩જો ઉત્તર તરફનો	૪-૧૦	૧-૭	૦-૭	"	"	"
૫૨	"	,, ભવાની માતા પા- સે ૩૬ સ્થંભની ડેરીથી પૂર્વમાં છૂટા ખોડેલા સ- તીના પાળીયાનો	૩-૦	૧-૫	૦-૧૧	"	"	"
૫૩	"	,, ૩૬ સ્થંભની ડેરી- ના ઉત્તર દશાન વચ્ચેના પડયાર ઉપરના પાળીયા ચારમાંના પહેલા દક્ષિણ તરફના પાળીયાનો	૪-૪	૧-૭	૦-૮	"	"	"
૫૪	"	,, ૩૬ સ્થંભની ડેરી ના ઉત્તર દશાન વચ્ચેના પડયાર ઉપરના ૪માં છે- લા ઉત્તર તરફના પાળીયાનો	૪-૩	૧-૫	૦-૭૧	"	"	"
૫૫	"	,, ૨૮ સ્થંભની ડેરી- માં સતીના પાળીયા ૨ ઉભા છે, ત્રીજો દક્ષિણમાં અર્ધો છે અને ૧ ઉત્તરમાં પડયો છે તેમાંના ત્રીજા ઉભા પાળીયાનો	૩-૮	૧-૦૧	૦-૬	"	"	"
૫૬	"	,, ભવાની માતાથી શુદ્ધ પૂર્વમાં ૧૬ સ્થંભની ડેરી છે તેના અગ્નિ ખૂણા- ના સ્થંભની પશ્ચિમ બા- જુએનો	૫-૨	૧-૧	૧-૧	૧-૩ પડયારથી	"	રત્ન- બડો
૫૭	"	,, વાયુ ખંડના ઇ- શાન સ્થંભનો	૫-૧	૧-૦	૧-૦	૧-૨	"	ધોળો

૦-૧૧૧	૦-૧૦	૫	૬-૭	દેવ	ગુજ.	૧૫૯૨	ગુનો	હીરાદે ગોદિ- લ સતી યજ્ઞ	છાપેલું લીસ્ટ નં. ૬૫૬
૧-૧	૧-૭	૭	૧૧થી ૧૨	"	"	૧૮૫૦	"	કેસાભાઈનો મરણ સ્થળ	" ૬૫૭
૦-૮	૧-૨	૬	૮	"	"	૧૬૫૫	"	રૂખમણી સતી યજ્ઞ	" ૬૫૮
૧-૫	૧-૬	૭	૭	"	"	૧૭૩૨	"	ગોદેલ લા- ખાઈનો મરણ સ્થળ	" ૬૫૯
૦-૯૧	૧-૪૧	૬	૧૨થી ૧૩	"	"	૧૭૪૯	"	ગોદેલ વસા- ઈનો મરણ સ્થળ	" ૬૬૦
૧-૪	૧-૦	૧૧	૬-૭	"	"	૧૬૫૪	"	સતી યજ્ઞ	" ૬૬૧
૧-૭૧	૧-૦	૧૨	૭	"	"	૧૬૯૩	"	ચંદ્રસિંઘ- ઈનો મરણ સ્થળ	" ૬૬૨
૦-૧૧	૦-૧૧	૫	૬	"	"	૧૬૨૦	"	માનસિંઘ- ઈનો મરણ સ્થળ	" ૬૬૩

૫૮	હળવદ	” ૧૬ સ્થંભની ડેરી- ઓની છેલી પૂર્વ તરફની લેનમાં પહેલી દક્ષિણ ત- રફની ડેરીનો	૫-૭ા	૧-૮ા	૦-૫ા	ખોડેલો	ભુખરો	ધોળો
૫૯	”	” સોળ સ્થંભની ડેરીના વાયુ ખંડમાંના પાળીયાનો	૪-૦	૧-૧૦	૦-૭ા	”	”	”
૬૦	સુંદરી	ગામથી એકાદ ખેતરવા છેટે સુંદરી માતાની જગા- માં મંદીર બહાર જે ડેરી છે તેમાંથી આથમણી બાજુની ડેરીનો	૪-૦	૦-૯	૦-૯	૫-૦	”	”
૬૧	”	” ઉગમણી બાજુની ડેરીનો	૩-૬ા	૦-૧૧	૦-૧૧	૫-૬	”	”
૬૨	કોંઠ	કોંઠેશ્વર મહાદેવમાંના નિજ મંદીરમાં સામી બી- તે ગોખલામાંનો	૧-૨	૧-૦	ભોંતમાં	૩-૦	કુંબડીનો	સ્વે- ડીઓ
૬૩	ધ્રાંગધરા	દરબારગઢમાંની જુભા મસીદમાંનો કાલ છૂટો મ્યુનીસીપાલિટીની ઓરીસમાં પડેલો	૧-૫	૨-૦ા	૦-૩ા	છૂટો	આરસ	ધોળો
૬૪	”	હજીર ઓરીસની પાછળ પ્રશાન ખુલાના કોઠામાં જે કટકે પડેલા પા- ળીયાનો	૩-૦ા	૧-૩	૦-૬ા	હેઠે પડેલો	ભુખરો	”
૬૫	વસાવડ	પૂર્વમાં અગ્નિ ખૂણે ઢેઢ- વાડાને ખૂણેના પાળીયા- ઓમાંનો	૨-૩	૧-૩	૦-૫ા	ખોડેલો	”	”
૬૬	”	મરજીદમાંની કબરના ઓઠલા ઉપરનો	૦-૪	૧-૦	જમીન ઉપર	”	આમી	પીળ- ચટો
૬૭	કોઠડા નાવાણી	ઉત્તરમાં કેશરીસિંહની ખળાવાડથી આથમણી મચ્છુ માતાની ડેરીની બહાર દક્ષિણ તરફ ભીતે	૦-૫	૦-૭ા	ભોંતમાં	૧-૧૦	આનીઠ	કાળો
૬૮	હડીપૂજા	કાશીવિશ્વનાથના દેવળ- ના રૂપ મંડપમાં ગણેશ- ની મૂર્તિ નીચેનો	૧-૫	૦-૧૧	”	૦-૯	”	પીળ ચટો

૦-૨૧	૧-૮	૭/૧૨થી ૧૪	દેવ	ગુજ.	૧૮૧૫	ગુનો	ખેંગારછ ગામ કળ- વદ મારતાં કામ આપ્યા	ભાષેલું લીસ્ટ નં. ૬૬૪
૦-૧૧	૧-૭	૪ ૭-૯	"	"	૧૬૯૦	"	આસકરજી- છનો પાળીયો	" ૬૬૫
૧-૦	૦-૬	૭ ૭	"	"	૧૫(૨)૧	"	વીસલે દેરી કરાવી	
૦-૧૦૧	૦-૧૦	૫ ૭-૮	"	"	૧૬૨૬	"	ડેરી કરાવી	
૧-૦૧	૧-૧૧	૨૧ ૪૫થી ૫૦	"	સં.	૧૬૬૩	નવો	મંદીર કરાવ્યું	
૧-૩	૧-૧૧	૧ ક- તી ૩	અરખખી			ગુનો	મસીદ કરાવી	
૧-૭	૧-૧	૧૨ ૧૦	દેવ	ગુજ.	૧૬૫૭	નવો	જમીન આપી	
૦-૬	૦-૧૧	૬ ૭થી ૮	"	"	૧૭૫૭	ગુનો	મકવાણાનો પાળીયો છે	
૦-૩	૦-૬	૧	અરખખી			"	કબર છે	
૦-૫	૦-૭૧	૭ ૮	ગુજ.	"		નવો	ભરવાડની વાંસે ડેરી ચણાવી છે	
૧-૪૧	૦-૧૧	૧૭ ૧૪	દેવ	"	૧૭૮૧	ગુનો	મંદીર કરાવ્યું	

૬૬	ઘોળ	ભમનાથ મહાદેવની જગામાં મુખ્ય મંદીરથી ઉત્તર તરફ ડેરી નીચેના ખેમાંથી દક્ષિણ તરફના પાળીયાનો	૪-૮૧	૧-૧૦૧	૦-૮	ખોડેસો	ભુખરો	ઘોળો
૭૦	"	ભુચરમોરીની જગામાં મંદીરથી ઉત્તરાદી બાજુ સૌથી ઉંચો અને સંકડો પાળીયો છે તેનો	૫-૧૧	૧-૧૧	૦-૧૦	"	ચામીનો	પીળ-ચરો
૭૧	ખારવા	ચોરામાંની મૂર્તિની બેસણીમાંનો	૦-૭	૦-૧૦	૦-૫	સિંહા-સનમાં	ખારસ	કાળો
૭૨	"	ઉત્તરાદા પાદરમાંની ઝાંપા સામેની વાવમાંની નાળમાં પૂર્વાદી ભીંતે ચોખલા પાસે	૧-૩	૧-૬	ભીંતમાં	૬-૦	ભુખરો	ઘોળો
૭૩	પોરબંદર	માણેકચોકમાંથી નીકળેલા પાળીયાનો	૪-૬	૧-૦	૦-૬	જમીન ઉપરજ	"	"
૭૪	અડાળજ	અડાળજમાંથી નીકળેલી બોદ મૂર્તિની બેસણીમાંનો (અમદાવાદ પાસે)						

તા. ૩૦-૬-૧૪

સુ. રાજકોટ.

૧-૧૧	૧-૭૧	૮	૧૫થી ૧૬	દેવ	ગુજ.	૧૭૫૦	જીનો	નંદવાળા વાલજી દરિ- યરજી પામ્યા
૨-૬	૦-૧૦	૧૪	૫-૬	"	"	૧૬૪૭	"	યુદ્ધમાં મરાજી
૦-૩	૦-૧૦	૩	૨૨	"	સં.	૧૫૧૯	"	
૧-૦	૧-૫૧	૯	૧૨	"	ગુજ.	૧૭૫૦	"	વાવ કરાવી
૦-૬૧	૦-૭૧	૭	૧૦	"	"	૧૬૦૦	નવો	મરજી સ્થાન ગઢવીના છે
		૨	૧૯	પ્રાચીન	સં.		"	ધર્મના ઉપ- દેશવાળો મ્લોક છે
								અસલ પાળીયો મ્યુઝીયમમાં બેઠ તરાકે મોકલેલ છે
								રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવ ત- રકથી ફોટોગ્રાફ બેઠ આવેલ છે

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

કચુ. વો. મ્યુ. ઓ. ઓ.

નોંદ — ૫૪ જી, પંક્તિ ૨૩.

વર્ગ ૭માં ૧૬ મે નંબર જે બે જસતનાં ચક્રતાં લખેલાં છે તે માટે વધુ તપાસ કરતાં તે બે ઇન્ડો પોર્ટુગીઝ શિક્ષા છે એમ ચોકસ થયું છે. એક બાબુ સ્થિતિ જેવું છે તે જસ-કાષ્ટનો કોસ છે અને બીજી બાબુ તાજ છે. તાજની બન્ને બાબુ D D એમ બે અક્ષરો છે તે દીવને માટે લખેલા છે. કોસના ચાર માળામાં અનુક્રમે ૧, ૮, ૦, ૧ એમ ચાર અંક છે તે ઇ. સ. ૧૮૦૧ ને માટે લખેલા હશે એમ અનુમાન થાય છે. આ શિક્ષાઓ માટેનું, રાયલ એસીઆટીક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાના જરનલ નં. ૩૮, વોલ્યુમ ૧૪, ના પાને ૧૭૩ મે વિસ્તાર પૂર્વક વિવેચન લખેલ છે.

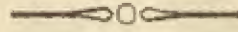
1870
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the membership of the Society since the last meeting of the Council, held on the 10th of January, 1870.

Admitted on the 10th of January, 1870.

Mr. John Smith.

આંક ૪.

સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૩થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયે છે તેના નોંધ,

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

આ વર્ગમાં કંઈ પણ આ સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

શિલા લેખની અસલ છુની શિલાઓ વિગેરે.

૧	લેખવાળા પાળીયો ૧ વિ.
સં. ૧૬૦૦ ની સાલનો
પોરબંદરથી | પોરબંદરના જે. એડમીનીસ્ટ્રેટર
સાહેબ તરફથી ભેટ. | ૧૪-૮-૧૩ |
|---|--|--|---------|

લેખનાં રખિંગા.

૧	૭૪ સાલ દરમીયાન ડીસ્ટ્રીક્ટમાંથી
લીધેલાં રખિંગા. જુઓ લેખ
પત્રક આંક નં. ૩ | ક્યુરેટરે ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન
જાપેલાં. | ૧૯૧૩-૧૪
ની સાલમાં |
|---|---|---|----------------------|

શિક્ષાઓ.

ક્ષત્રપ વંશના.

૧	દામસેનના પુત્ર યશો દામાનો	વેચાતો શા. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૨	હર્સિંદના પુત્ર વિશ્વસેનનો	" "	" "

(૬૪)

૩	સ્વામી શ્રદ્ધામ પુત્ર સ્વામી શ્રદ્ધસેનનો	વેચાતો	શ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૪	શ્રદ્ધસેનસ પુત્રસ રામ મહા ક્ષત્રપસ- + + દામ ઝોલા અક્ષરો વાળો	"	શ. ૦-૨-૦	૭-૩-૧૪
૫	રાજો મહા ક્ષત્રપસ શ્રદ્ધસેન ઝોલા શબ્દો વાળો	વેચાતો	શ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૬	અરપણ મસાઈ ગઝેલા નં. ૨	વેચાતા	શ. ૦-૮-૦	"
૭	" નં. ૨	"	શ. ૦-૨-૦	૭-૩-૧૪

ગુપ્ત વંશના.

૧	કુમાર ગુપ્ત મહેન્દ્રાદિત્યના નં ૫૦	વેચાતા	શ. ૧૦-૦-૦	૧૭-૧૦-૧૩
---	------------------------------------	--------	-----------	----------

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧	ગધેયાં દલકી ધાતુનાં નં ૩૫	કપટન એ. એસ. મીઠ સાહેબ	૨૬-૬-૧૩	તરફથી બેઠ
૨	ગાડાં ગધેયાં નં. ૩ ત્રાંખાનાં	વેચાતાં	શ. ૬-૦-૦	૧૦-૬-૧૩
				ના લીધા તે પૈકીનાં

મુસલમાન બાદશાહોના.

૧	શાહ આલમ બાદશાહ ગાશી સીલ્લે	વેચાતો	શ. ૦-૧૨-૦	૨૨-૪-૧૩
	મુબારક જુલુસ ૪૬ ઝર્ખ સુરત			
૨	અરધો રૂપૈયો બાદશાહ ગાઝી શાહ-	"	શ. ૦-૮-૦	"
	બદાન હી. સ. ૧૧૧૪			
૩	શિકાઈ રૂપૈયો બાદશાહ ગાશીનો જુ-	"	શ. ૦-૧૧-૬	"
	લુસ ૩+			
૪	" સન ૧૧૭૮	"	"	"
૫	શિકાઈ અરધીયાં જેવા ગાડા દલકા	"	શ. ૨-૦-૦	૭-૩-૧૪
	નં. ૮૦			

મુસલમાની ધાટના હિંદુઓના.

૧	કોરી દીવાનશાહી જુનાગઢમાં ચા-	વેચાતી	દરેક ૦-૫-૪	૩૦-૭-૧૩
	લતી ૫			
૨	કોરી અરધીયાં દીવાનશાહી નં. ૨	વેચાતાં	દરેક ૦-૨-૮	"
૩	કોરી આખી સુરજમુખી	વેચાતી	૦-૬-૦	"

રૂપિઆ—હિંદુસ્તાનમાંના.

૧ ચિત્રકુટ ઉદયપુરનો	વેચાતો	શ. ૧-૨-૦	૩૦-૭-૧૩
૨ સયાજીરાવ ગાયકવાડનો ૧૯૪૬નો	"	શ. ૧-૦-૦	"
૩ પોર્ટુગીઝનો હિંદુસ્તાન માટેનો લ્યુડો- વિગસ ૧ લાનો ૧૮૮૧	"	"	"

રૂપિઆ—હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ બે શીક્ષોંગનો ૧૮૯૭નો	વેચાતો	શ. ૧-૬-૦	"
૨ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટસનો અરથો ડાલર ૧૯૦૭	"	શ. ૧-૨-૦	"

અરથો રૂપિઆ હિંદુ. બહારના.

૧ એક કોરોના નં. ૨ ૧૮૯૪, ૫૬	વેચાતા દરેક	શ. ૦-૧૨-૦	૧૨-૪-૧૩
૨ વિક્ટોરીયા પ્રમેન્યુઅલનો છટાલીનો ૧૮૬૩	"	શ. ૦-૭-૦	"
૩ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટનો ૨૦ સેન્ટનો ૧૮૯૧	"	શ. ૦-૮-૦	૩૦-૭-૧૩
૪ " " ૧૯૦૩	"	"	"
૫ રૂકમા ૧ ગ્રીક અક્ષરનો	"	"	"
૬ શિર્લોંગ ૧ ૧૯૦૨નો	"	શ. ૦-૧૧-૦	૫-૧૧-૧૩

પાવણાં હિંદુ. અંદરનાં.

૧ પાવણી ૧ ઉદયપુર ચિત્રકુટની	વેચાતી	શ. ૦-૫-૦	૩૦-૭-૧૩
-----------------------------	--------	----------	---------

પાવણાં હિંદુ. બહારનાં.

૧ યુનાઇટેડ સ્ટેઇટ્સ ઓફ અમેરિકાનો ઓફ ડાઇમ ૧૯૦૭	વેચાતો	શ. ૦-૩-૦	૨૨-૪-૧૩
૨ પાવણું ૧ કરતુનતુનીયાનું	"	શ. ૦-૪-૦	૩૦-૭-૧૩
૩ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટનું ૧૦ સેન્ટનું ૧૮૮૪	"	"	"
૪ હોંગકોંગ માટેનું ૧૦ સેન્ટનું ૧૮૮૩	"	"	"

બેઆની હિંદુ. બહારની.

૧ ક્રાન્સની ૧૦ સેન્ટની ૧૮૬૭ની	વેચાતી	શ. ૦-૨-૦	"
-------------------------------	--------	----------	---

૨ હોંગકોંગની ૫ સેન્ટની ૧૮૮૭ વેચાતી રા. ૦-૨-૦ ૩૦-૭-૧૩

એક આની હિંદુ, અંદરની.

૧ ચિત્રકુટ ઉદયપુરની વેચાતી રા. ૦-૮-૦ „

એક આની હિંદુ, બહારની.

૧ અરધી પેની કવીનની ૧૮૪૩ વેચાતી „ „

મોટા બેવડીયા પૈસા.

૧ દેવળના ચિત્રવાળો મોટો પૈસો રવ. મણીલાલ છોટાલાલ જુવ ૭-૩-૧૪
તરફથી (વસાવડ) બેટ

૨ સીલોન માટે પાંચ સેન્ટનો „ „

બેવડીયા પૈસા હિંદુ, અંદરના.

૧ ઈંદોરના અર્ધી આનાનો ૧૯૫૭ વેચાતો ૧૮-૭-૧૩

૨ પોટુંગીઝ ઈંડીયા માટેના અરધા ટા- „ „
ગાના નં. ૨ ૧૯૦૧, ૩

૩ સિયાછરાવ ગાયકવાડના નં. ૨ „ ૧૦-૬-૧૩
૧૯૪૭, ૪૯

૪ ઇસ્ટ ઈંડીયા કંપનીના ૧ સેન્ટના નં. ૨ „ „
૧૮૪૫ના

બેવડીયા પૈસા હિંદુ, બહારના.

ચાલતા જુદી જુદી ભતના કુલ નં. ૨૬ નં. ૮ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૧૮-૭-૧૩
નં. ૧૮ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩ + ૭-૩-૧૪

પૈસા હિંદુ, અંદરના.

ચાલતા જુદી જુદી ભતના કુલ નં. ૨૬ નં. ૪ બેટ ૧૮-૭-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩
નં. ૨૨ વેચાતા ૭-૩-૧૪

પૈસા હિંદુ, બહારના.

ચાલતા જુદી જુદી ભતના કુલ ૫૯ નં. ૧૨ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૧૮-૭-૧૩
નં. ૪૭ વેચાતા ૭-૩-૧૪

અરધા પૈસા હિંદુ. અંદરના.

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ ૩૮	નં. ૩ બેટ ૧૦-૪-૧૩ + ૨૨-૪-૧૩
	નં. ૩૫ વેચાતા ૧૨-૮-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩

અરધા પૈસા હિંદુ. બહારના.

ચાલતા જુદી જુદી જાતના કુલ ૧૧૨	નં. ૪ બેટ ૨૨-૪-૧૩ + ૬-૮-૧૩
	નં. ૧૦૮ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩ + ૭-૩-૧૪

પાઠ હિંદુ. અંદરનો.

ચાલતી જુદી જુદી જાતની કુલ નં. ૧૪	નં. ૫ બેટ ૧૦-૬-૧૩ + ૨૪-૨-૧૪
	નં. ૬ વેચાતી ૭-૩-૧૪

પાઠ હિંદુ. બહારની.

ચાલતી જુદી જુદી જાતની કુલ નં. ૫	નં. ૩ બેટ ૭-૩-૧૪
	નં. ૨ વેચાતી ૧૦-૬-૧૩

પરચુરણ.

ત્રણ દોકડાનો શિકકો ૧ જામશ્રી ૭ વિભા- જનો ૧૯૨૮	વેચાતા ૧૦-૬-૧૩
બે દોકડાના શિકકો કુલ નં. ૬	" ૧૦-૬-૧૩
દોંગલા ૧ જામશાહ 'જામ' અક્ષરવાળો	" "
દોંગલા દારસી કુલ નં. ૧૨	" "
દોકડા જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૩૨	" "
દોકડા મુસલમાની જુદી જુદી જાતના કુલ નં. ૬	" ૧૮-૭-૧૩ + ૧૦-૬-૧૩
દોકડા પરચુરણ જુદા જુદા અક્ષરવાળા કુલ નં. ૩૭	" "
ત્રાંખીયા દેશી રામબોના જુદી જુદી જા- તના નં. ૪	" "
ત્રાંખીયા મુસલમાની કુલ નં. ૩૪	નં. ૧ બેટ ૧૦-૪-૧૩
	નં. ૩૩ વેચાતા ૧૦-૬-૧૩

ત્રાંખીયા પરચુરણ જુદી જુદી જાતના ફુલ	નં. ૧ બેટ	૧૦-૬-૧૩
નં. ૩૦	નં. ૨૯ વેચાતા	"
ઝાંખા પરચુરણ ફુલ નંગ ૬	"	૧૮-૭-૧૩

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

આ ચારે વર્ગમાં આ સાલમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૭મો.

હુન્નર કારોગિરી.

ઝાંખલ પેઇન્ટીંગ ફેરોઆફ ચિત્ર વિગેરે.

૧	ઈંડીયન નેશનલ કોંગ્રેસના ડેલીગેટનો ફોટોગ્રાફ	વેચાતો રા. ૮-૧૦-૦	૩૧-૩-૧૪
---	---	-------------------	---------

પીતળ, કસી, ત્રાંખા વિગેરેના.

૧	પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ (એડવર્ડ) ની હિન્દુસ્તાનની મુલાકાતની યાદગીરિનો નવે. ૯ સને ૧૯૪૧	પારેખ રામચંદ્ર તરફથી બેટ	૧૦-૪-૧૩
૨	તાળું ૧ પીતળનું દેશી જનાવટનું બે કુંચીઓ સહિત	કાઠી. સ્વદેશી કો-ઓપરેટીવ સ્ટોર્સ તરફથી બેટ	૧૪-૮-૧૩
૩	જાહેર ખર્ચનું ચકતું બાઈસીકલ ઉપર માણસ તથા ઉપર પોલોની બે લાકડી નં. ૨ પાછળ પપનો અંક છે	મેઘાણી ધરમચંદ પાસેથી વેચાતા પૈકીના	૧૮-૭-૧૩
૪	પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના હાથે સોવરેનનો નમુનો	"	"

૫	પ્રેદેસર હોસોવેની ગાળીના જાહેર ખખર એવડીયા પૈસામાં ૧૮૫૮	મેથાણી ધરમચંદ પાસેથી વેચાતા પૈકીના	૧૦-૬-૧૩
૬	જાહેર ખખર વાળો એવડીયા પૈસો	"	"
૭	૨૦ ના અંકવાળો બન્ને બાજુ ફરતા અક્ષરવાળો ૧૮૨૦	"	"
૮	કવીન વિક્ટોરીયાનો જન્મ દીવસ ત- થા રાજ્યારોહણની તારીખવાળો કાંચાવાળો	"	"
૯	હુ હેનોવરના નમુનાના કવીનના મ્હો- રાવાળા ૧૮૩૭ નં. ૨	"	"
૧૦	પૈસા જેવડો તદ્દન લાસો	"	"
૧૧	વાયોસીન મીકેનીશીયનનો શીંગડાં- વાળો મ્હોરાવાળો પારીસ ૧૮૫૫	"	"
૧૨	પીતળનો ફેશીક ડી. પદ્મ વચમાં એમ. એમ. તથા પારીસ અક્ષરવાળો	"	"
૧૩	પીતળના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સના મોડેલ દ્વાદ્દ સોવરેનના નં. ૭	"	"
૧૪	પીતળનો ઇસ્ટ ઈન્ડીયા કંપનીના અ- રધા પૈસાનું મોડેલ ૧૮૫૩	"	"
૧૫	પીતળનો વીક્ટોરીયા ડી. એશીઆ ૧૮૭૨ પાછળ બ્રોટેનીઅમ રેગલ- ના શીડ ડી. આઇ. નો નમુનો	"	"
૧૬	જસતનાં ચક્રતાં બે સ્વસ્તિકની આ- કૃતિવાળાં મ્હોટાં નં. ૨	"	"

લોહાનો સામાન.

૧	કોરડો ૧ લોહાનો કડી ૧૦નો	ધોરાજીના રહીશ હેબરઅલી હાકેમઅલી તરફથી બેટ	૧૭-૩-૧૪
---	-------------------------	---	---------

વર્ગ ૮ મો તથા ૯ મો.

કપડ વણાટ તથા શીવણ ભરત.

આ બંને વર્ગમાં આ સાથે દરમીયાનમાં કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

હિંદી.

- ૧ હિંદુસ્તાની અંગ્રેજી
કોશ

વેચાતો ૩૦-૬-૧૩

૦-૬-૦

મરાઠી.

- ૧ અંગ્રેજી મરાઠી કોશ

બાબા પદમજીનો
અનાવેલો

વેચાતો ૩૦-૬-૧૩

૦-૬-૦

ગુજરાતી.

- ૧ અષ્ટાંગ હૃદયનું ગુ-
જરાતી ભાષાંતર

પ્રાણશંકર પ્રેમશંકર
પટ્ટણી કૃત

વેચાતું ૧૭-૧૦-૧૩

૩-૦-૦

- ૨ કાન્હડદે પ્રજ્ઞ

ડાહ્યાભાઈ પી દેરા-
સરી

કર્તા તરફથી ૨૫-૧૦-૧૩

બેટ

- ૩ ગુજરાતીનો દીવાળી-
નો ખાસ સચિત્ર
અંક ૧૯૬૬નો

ગુજરાતી પ્રેસ

બેટ ૨૦-૬-૧૩

- ૪ સૌરાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ

બગવાનલાલ સંપત-
રામ કૃત

વેચાતો ૨-૩-૧૪

૪-૦-૦

અંગ્રેજી.

૧	ઇડીયન એન્ટીકવેરી વો. ૪૨ પાર્ટ ૫૨૮ થી ૫૩૮, વો. ૪૩ પાર્ટ ૫૩૯થી ૫૪૧	સર રીચર્ડ કાર્નાક ટે- મ્પલ અને ડી. આર બાંડારકર	વાર્ષિક રા. ૨૦ ના બરખાથી	સને ૧૯૧૩-૧૪માં માસિક
૨	ઇડીયન એન્ટીકવેરી- ની અતુકમશ્ચિકા વો. ૪૦ તથા ૪૧ ની ૧૯૧૧ તથા ૧૯૧૨ની	"	"	"
૩	અજમેર મ્યુઝીયમનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૧-૧૨નો	પંડિત ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઝોઝા	બેટ	૧૬- ૪-૧૩
૪	હિંદુસ્તાનનો નકશો ૬૫૬ા ઉપર પાનાં ૨૪	આર. એમ. ગ્રીન- લેન્ડ કૃત	વેચાતો ૦-૧૪-૦	૨૦- ૬-૧૩
૫	વેલ્થેબલ અને ફલા- વર સીડસનું પત્રક	ડક્ટર સીડસ રોસ તરફથી	બેટ	"
૬	ખર્ખા આર્કે. સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૩ સુધીનો	સુપરી.	"	૨૬- ૮-૧૩
૭	ફોન્ટીઅર સરકલના આર્કે. સર્વેનો ૧૯૧૨-૧૩ની સાલનો રીપોર્ટ	"	"	૮- ૯-૧૩
૮	સાઉથ ઇડીયન ઇન્ડીપશન્સ વો. ૨જી	"	"	૨૫- ૯-૧૩
૯	એમીકલચરલ સી- રીઝ બુલેટીન નં ૨૮	ઇ. ડબ્લ્યુ. ઝોલીવર	"	૨૯- ૯-૧૩

૧૦	એન્થ્રોકોલયરલ સી- રીઝ યુલેટીત નં. ૨૯	એમ. આર. સી. હેઝલી	બેઠ	૧૨-૧૧-૧૪
૧૧	એન્થ્રોકોલયરલ લેઝર નં. ૬ ૧૯૧૧-૧૨નો	મવર્તમેંદ	"	૨૪-૧૧-૧૪
૧૨	સર્વેન સરકલ મદ્રાસ- ના આર્ક. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૨-૧૩ નો	"	"	૨૦-૧૧-૧૪
૧૩	" આર્સીસ્ટેટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટનો	"	"	"
૧૪	ઈસ્ટર્ન સરકલના આર્ક. સર્વેનો ૧૯૧૨-૧૩નો વાર્ષિક રીપોર્ટ	"	"	૧૫- ૧-૧૪
૧૫	ભોપાલમાંના મ્યુઝી- યમનો પાંચ વર્ષનો રીપોર્ટ	સુપરીન્ટેન્ડન્ટ	"	૧૪- ૨-૧૪
૧૬	ઉત્તર વિભાગમાં મુ- સલમાની તેમજ ઈંગ્લેશ મોન્યુમેન્ટસ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૩ સુધીનો રીપોર્ટ	"	"	૧૬- ૨-૧૪
૧૭	રાસમાળા બાગ ૧લો તથા ૨લો	ફોર્જસ સાહેબ કુન	વેચાતો ૭- ૦-૦	૨- ૩-૧૪
૧૮	ખંગેલ સાક્ષિ ૫- રિપડના મ્યુઝીયમમાં શિક્ષા વિજેરનું લીઝ	સેફ્ટરી	બેઠ	૧૩- ૩-૧૪
૧૯	સારનાયનાં ખડેરની માલિતી	હવારામ સહાની	"	"
૨૦	ફૂડીયન મ્યુઝીયમનો અહેવાલ	અમુનોપ મુકરજી	"	"

- ૨૧ ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ ડાયરેક્ટર જનરલ બેઠ ૨૪-૩-૧૪
આર્ક. નો ૧૯૧૧-૧૨નો
રીપોર્ટ પાર્ટ ૧લો
- ૨૨ કાઠીયાવાડ પોલીસી- કાઠીયાવાડ એજન્સી ,, ૬૨ અદવાડીયે
કલ એજન્સી ગેઝેટ
વો. ૫૧ નં. ૧૪૫૫ ૫૨
વો. ૫૨ નં. ૧-૧૭
- ૨૩ એપીઆરીઆ ઇંડીકા સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ઓફીસ વાર્ષિક રા. ૮ના ૧૦-૩-૧૪
વો. ૧૧ પાર્ટ ૬ ઇંડીયા પ્રેસ બરજ્યાથી
એપ્રિલ ૧૯૧૨

તા. ૩૧-૩-૧૪

મુ. રાજકોટ.

આચાર્ય ગિરનાશંકર વટલભાઈ

ડાયરેક્ટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

(૮૫)

આંક ૫.

સને ૧૯૧૩-૧૪

એટલે તા. ૧-૪-૧૩ થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

૪

૫૭૭૧૨-૦-૪ શ્રી વોલસન મેમોરીયલ
ફંડ.
૬૦-૦-૦ રા. રા. જાદવરાય બેઠા-
બાઈ બક્ષી મેનેજર
પ્રેમસાગર પ્રેસ.
૫૭૮૧૨-૦-૪

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
કચુરેદર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

૬

૨૪૦૦૦- ૦-૦ શ્રી વલ્લભજી સ્ટેટ.
૩૦૨૦૦- ૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એન-
ન્સી ટ્રેઝરી.
૩૩૭૬- ૦-૬ શ્રી સરકાર હા. પોસ્ટલ
સેવિંગ બેંક.
૫૭૫૭૬-૦-૬
૨૩૨-૧૫-૭ સીબક બાજી રોકડી.
૫૭૮૧૨-૦-૪

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
કચુરેદર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી જોતાં અમેને બરાબર લાગે છે. તા. ૧૫-૭-૧૪.

અંગ્રેજીમાં સહી જમનાદાસ માણિક્યંક
વળા વણીલ.

” હરખચંક છ. વોરા
બીધ વણીલ જસદણ સ્ટેટ.

1881

1881

1881

1881

આંક ૬.

વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ બતાવનારું સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલ
એટલે તા. ૧-૪-૧૩થી તે તા. ૩૧-૩-૧૪ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

જ	ક
૫૫૭૬૩-૧૨-૭૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ	૧૯૧૮-૧૦-૦૧ ખરચ સાલ દરમીયાન.
૩૮૪૬-૧૩-૬ ઉપજ સાલ દરમીયાન	૨૧-૬-૩ કંટીનન્ટ ખર્ચ ખાતે
૩૭૭૬-૦-૬ વ્યાજના	૧૩૧-૧૫-૦ છપામણી ,,
૭૦-૧-૬ વહાવ લોન	૨-૧૫-૦ ડેડ સ્ટોક ,,
નોટો લેતાં	૩-૧૩-૦ ટપાલ ,,
૦-૧૧-૩ પરચુરજ	૧૪૨૭-૨-૧૦ પગાર ,,
વેચાણના	૧૫-૧૩-૮૧ પરચુરજ ,,
૩૮૪૬-૧૩-૬	૪૨-૧૨-૦ પ્રેસ્ટ્રક ખરીદી ,,
૬૦-૦-૦ આશામીવાર લેણા	૩૮-૨-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ,,
૬૦-૦-૦ રા. સં.	૬-૧૩-૦ સામાન દુરરતી ,,
વનવરાય	૧-૬-૦ સામાન સંગ્રહ ,,
જેઠાભાઈ બક્ષી	૨૨૪-૪-૩ સુસાધરી ખર્ચ ,,
મે. પ્રેમસાગર	૧૯૧૮-૧૦-૦૧
પ્રેસ	૫૭૫૭૬-૦-૬ આશામીવાર લેણા
૬૦-૦-૦	૨૪૦૦૦-૦-૦ શ્રી વહવાજ સ્ટેડ
	૩૦૨૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા.
	એન-સી ટ્રેઝરી
	૩૩૭૬-૦-૬ શ્રી સરકાર હા.
	પો. સેવીંગ બેંક.
૫૬૭૩૦-૧૦-૪૧	૫૭૫૭૬-૦-૬

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભજી
કુરુદર વો. મ્યુ. એ. એ.

૨૩૨-૧૫-૭ સીલક ખાતી રોકડી.

૫૬૭૩૦-૧૦-૪૧

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભભાઈ

કચ્છરો વો. મ્યુ. એ. એ.

આ સરવૈયું ખાતાવહી તથા બાકીયો વિષે તપાસી જોતાં અમોને બરાબર લાગે છે.
તા. ૧૫-૭-૧૪ મુ. રાજકોટ.

અંગ્રેજીમાં સહી જમનાદાસ માલુકચંદ

વળા રોડ વડોદરા.

” હરખચંદ જી. વોરા

મીઠ વડોદરા જસદણ રોડ.

આંક ૭.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્થ્રોપોલોજી સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલનો હિસાબ.

૬

૨૧-૬-૩ કંટીનન્ટ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૧૩-૦ નોટપેપર ૬૫૨

૦-૪-૦ નોટપેપર બંડલ ૧ પા. ૯૦

૦-૪-૦ કવર નં. ૧૦૦ પા. ૯૦

૦-૨-૦ „ નં. ૫૦ પા. ૯૩

૦-૩-૦ „ નં. ૫૦ પા. ૯૩

૮-૧૨-૬ કાગળો

૨-૦-૦ આંકેલા ૧૨ રતલી રી. ૦૧

૧-૪-૦ „ ૧૪ „ રી. ૦૧

૧-૧૪-૦ કુલરકેપ ૧૨ „ રી. ૦૧

૧-૦-૦ „ ૧૪ „ રી. ૦૧

૦-૬-૦ ખરચી ઝીણા પા. ૮૫

૦-૭-૬ આઉનપેપર નં. ૧૮ પા. ૯૩

૦-૯-૦ „ નં. ૧૮ પા. ૯૩

૦-૧૨-૦ અમદાવાદી પા. ૦૧ પા. ૯૫

૦-૮-૦ „ પા. ૦૧ પા. ૧૦૩

૧-૧૨-૦ શાહી

૦-૧૪-૦ લાલ શાહી અરધીયું પા. ૮૫

૦-૮-૦ રબર સ્ટાંપની શાહી બાટલી ૧ પા. ૯૫

૦-૬-૦ શાહી છાપવાની પાટી પા. ૯૮

૦-૧૦-૩ દોરી, શીત, ટેપ

૦-૬-૦ રાતી શીતનાં બંડલ ૩ પા. ૮૫

૦-૦-૩ દડી ૧ દોરાની „

૦-૪-૦ શાહી ટેગ નં. ૪૮ પા. ૯૩

૦-૧-૬ જોડાઈય પેપર

૦-૧-૬ તા. ૨ પા. ૮૫

૦- ૪-૬ ટાંક

૦- ૩-૦ રીલીફ પેન ડ. ૧ પા. ૮૫

૦- ૦-૬ ઓ. નંબર ડ. ૦૧ ,,

૦- ૦-૬ કુવાડા પેન ,, ,,

૦- ૨-૦ ગુંદ

૦- ૧-૬ શે. ૦૧ પા. ૮૫

૦- ૦-૬ પા. ૮૭

૦- ૧-૬ કાઠી નં. ૧ પા. ૮૫

૦- ૧-૬ કઠી ૧ કુંચી રાખવા પા. ૬૦

૦-૧૨-૦ રબર સ્ટાપનું પેડ પા. ૮૫

૦-૧૫-૦ પીનકુશન ,,

૦- ૬-૦ ટાંકણીની ડબ્બી ૧ ,,

૦- ૪-૦ પેપર વેઇટ બાકનો ,,

૨-૧૦-૦ આવક તથા આવક બુક પા. ૬૨

૦- ૪-૦ ડાયરી બુક ત્રિપાઠીની સં. ૧૯૬૬ નંદી પા. ૮૫

૦- ૫-૬ પેનસીલ

૦- ૨-૬ ડ. ૦૧ પા. ૮૭

૦- ૩-૦ ,, ,,

૦- ૮-૦ લાખ દેશી શે. ૦૧ ,,

૦- ૪-૬ બસ માટે ટીનનું બુગળું તથા રેલ્વે દેવાવતાં પા. ૬૫

૧- ૭-૦ ડિસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૮૭

૦-૧૨-૦ વાદળી નં. ૧ પા. ૮૮

૦- ૩-૬ ખડીયા ૨ નાના કાચના

૨૧- ૬-૪

૧૩૧-૧૫- ૦ છપામણી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૧- ૦-૦ અરોડના લેખના ૧ વિભાગના રેલ્વે પાર્સલનો પા. ૮૭

૦- ૮-૦ ,, ખીબા વિભાગનો પા. ૮૮

૪૦- ૭-૦ અરોડના ભાષણના બન્ને વિભાગની છપામણી વિગેરેનું ખીબા
શુભરાવી પ્રેસનું પા. ૧૦૧

૯૦-૦-૦ સને ૧૯૧૨-૧૩ની સાલના રીપોર્ટની છપામણી માટેના એડ-
વાન્સ પા. ૧૦૩

૧૩૧-૧૫-૦

- ૨-૧૫-૦ ડેડ સ્ટોક ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭
૧-૦-૦ પેટી ૧ આંખાની કરાવી તેના પા. ૮૫
૦-૭-૦ પેટીના નકુચા સાંકળ વિગેરના „
૧-૮-૦ પીતળના પેપર વેષ્ટ નં. ૨ પા. ૯૦

૨-૧૫-૦

- ૩-૧૩-૦ ટપાલ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭
૨-૭-૩ પોસ્ટ પેસ્ટ કાગળો ઉપર
૦-૨-૦ અમદાવાદી કાગળ છુક પોસ્ટ મોકલતાં પા. ૯૪
૦-૫-૦ છુગળું ૧ અશનું પાર્સલ કરતાં પા. ૯૫
૦-૪-૦ શાહીનો ડબો પાર્સલ કરતાં પા. ૯૬
૦-૧૦-૯ ક્યુરેટર મારફત ડીરપ્રીકટ દરમીયાન પા. ૯૭

૩-૧૩-૦

૧૪૧૭-૨-૧૦ પગાર ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૧૦૭૫-૦-૦ ક્યુરેટરનો પગાર વિગતે

૮૫-૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૩નો

૯૯૦-૦-૦ એપ્રિલ ૧૯૧૩થી ફેબ્રુ. ૧૯૧૪ સુધીનો પ્ર. ૯૦

૨૨-૧૦-૧૦ સોશીયલ કારકુનનો પગાર

૧૩-૦-૦ નવે. દી. ૨૬નો પ્ર. ૧૫ પા. ૯૫

૯-૧૦-૧૦ ડીસે. દી. ૨૦નો પા. ૯૭

૧૨૦-૦-૦ શેખ હુસેન લાલુ પટ્ટાવાળાનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ડા. બેરામ ગોર્વાલ્ડ પટ્ટાવાળાનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૯ લેખે

૯૬-૦-૦ ભટ્ટ જીવરામ નથુ હમાલનો માસ ૧૨નો પ્ર. ૮ લેખે

૫-૮-૦ ભટ્ટ પટ્ટાવાળાને વિગતે

૩-૨-૦ નવે. રોજ ૨૫નો પ્ર. ૦)૨

૨-૬-૦ ડીસે. રોજ ૧૯નું પ્ર. ૦)૨

૧૪૨૭-૨-૧૦

૧૫-૧૩-૮૧૧ પરચુરજી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૧૦-૦ ગાડી બાકું

૦-૪-૦ વઢવાણની હુંડી વઢાવી રા. બરવા જતાં પા. ૮૪

૦-૬-૦ વ્યાજ લેવા જતાં પા. ૮૬

૨-૪-૦ પાણીકાં

૧-૨-૦ હાથ ૬ દુવાલ સાથે તા. ૪-૪-૧૩ પા. ૮૫

૧-૨-૦ " " તા. ૩-૧૧-૧૩ પા. ૯૩

૦-૮-૬ કાનસ સંબંધી

૦-૮-૦ પોટો નવો પા. ૮૭

૦-૦-૬ રેણુ દેવરાવતાં "

૨-૪-૦ નોકરો ત્રણને છત્રી "

૭ ૧૨-૧૦ ગ્યાસસેટ વિગતે

૨-૮-૩ ડબ્બો ૧ તા. ૧-૬-૧૩ પા. ૮૮

૨-૯-૩ " તા. ૨-૯-૧૩ પા. ૯૨

૨-૧૦-૯ " તા. ૬-૧૨-૧૩ પા. ૯૮

૦-૦-૭ દાણ

૦-૧-૦ તાણું ૧ સરખું કરાવતાં પા. ૯૩

૦-૧-૦ કુંચી ૧ નવી " પા. ૮૯

૦-૬-૦ ઓશીસની ગળી ઉપર નામ લખાવતાં મજૂરીના પા. ૯૦

૦-૦-૬ ચાકુ સજાવતાં પા. ૯૨

૦-૪-૦ સાવરણી નં. ૧૨ પા. ૯૪

૦-૧-૦ ડબ્બો ટીનનો શાહી મોકલવા લીધો તેના પા. ૯૬

૦-૦-૬ સાણુ હાથ ધોવાનો પા. ૯૭

૧-૮-૦ ઘડીયાળ રીપેર કરાવતાં પા. ૧૦૦

૦-૦-૪૧૧ હડી ૧ તથા સોષ પા. ૧૦૦

૧૫-૧૩-૮૧૧

૪૪-૧૨-૦ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૭

૦-૩-૦ કાર્તિકી પંચાંગ ૧૯૬૬નું પા. ૮૪

૦-૬-૦ ઉરદુ અંગ્રેજી કોશ પા. ૮૫

૦-૧૦-૦ અંગ્રેજી મરાઠી કોશ પા. ૮૫

- ૦-૧૪-૦ હિંદુસ્તાનનો નકશો પા. ૮૬
 ૩- ૦-૦ અષ્ટાંગ હૃદયનું પુસ્તક પા. ૯૨
 ૦- ૪-૦ ડાયરી બુક ૧૯૭૦ ની પા. ૯૩
 ૦- ૨-૦ કાર્તિકી પંચાંગ ૧૯૭૦ નું પા. ૯૩
 ૨૦- ૦-૦ હિંદીયન એન્ટીક્વેરીનું વાર્ષિક ભરણું પા. ૯૮
 ૮- ૦-૦ એપીગ્રાફીઆ હિંદીકાનું વાર્ષિક ભરણું ”
 ૦- ૫-૦ જનનેતા મનીઓરડર ચાલુંસ ”
 ૭- ૦-૦ રાસમાળા ભા. ૧ તથા બીજો પા. ૯૯
 ૪- ૦-૦ સૌરાષ્ટ્રનો ઇતિહાસ પ્ર. ૧ પા. ૯૯

૪૪-૧૨-૦

૩૮- ૨-૦ શિક્ષા સંગ્રહ અરથ ખાતે ખ. પા. ૧૮

- ૪- ૨-૦ પારેખ ગુલાબચંદ પાસેથી નં. ૮ પા. ૮૬
 ૦-૧૨-૦ જગસરાના મેઘાણી પાસેથી ત્રાંખાના પા. ૮૯
 ૧૩- ૫-૦ હરિલાલ જયંદ પાસેથી પરચુરણ પા. ૯૦
 ૬- ૦-૦ જગસરાના મેઘાણી પાસેથી ત્રાંખાના હિંદ યોર ધા પા. ૯૧
 ૧૦- ૦-૦ ગુપ્તના નં. ૫૦ પા. ૯૨
 ૦-૧૧-૦ શીર્ષાંગ ૧ એડવર્ડનો પા. ૯૩
 ૧- ૦-૦ ગોવાઈ રૂપીઓ પા. ૧૦૦
 ૨- ૪-૦ ક્યુરેટરે ડીરક્ટ્રેક્ટ હરમીયાન ખરીદ્યા પા. ૧૦૧

૩૮- ૨-૦

૬-૧૩-૦ સામાન દુસ્તી અરથ ખાતે ખ. પા. ૧૮

- ૨-૧૪-૦ મેથિલેટડ રૂપીરીટ આટલી ૪ પા. ૮૬
 ૦- ૭-૦ નેપ્થેલાઈન બોક્સ રતલ ૧ પા. ૮૬
 ૩- ૦-૦ પીતળનાં ઠામ બધાં ધસાવતાં પા. ૯૦
 ૦- ૮-૦ ફોટોગ્રાફને ફરી કાચ ફ્રેમ કરાવતાં પા. ૧૦૦

૬-૧૩-૦

૧- ૯-૦ સામાન સંગ્રહ અરથ ખાતે ખ. પા. ૧૮

- ૦-૧૪-૦ વડનગરમાંના હાટકેશ્વરના એન્સાઈમેન્ટને કાચ ફ્રેમ પા. ૮૪

૦-૧૧-૦ ચોરખંદરથી પાળીયો લાવતાં મજુરીના પા. ૬૧

૧-૯-૦

૨૨૪-૪-૩ મુસાફરી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૮

૦-૦-૬ લેખ છાપવાનો સામાન ઘેર લાવતાં

૭-૨-૬ પ્રાંતધરા હળવદ આગુની ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા.

૧-૨-૦ વસાવડની ડીસ્ટ્રીક્ટ દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૧૦૧

૨૧૫-૧૫-૦ બોનરરી સેક્રેટરી કલકત્તા ડેલીગેટ તરીકે જતાં ખર્ચના પા.

૨૨૪-૪-૩

૧૯૧૮-૧૦-૦૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

APPENDIX 8.

To,

THE PRESIDENT AND MEMBERS OF THE

MANAGING COMMITTEE, OF THE

WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES,

RAJKOT.

Gentlemen,

I beg to submit a detailed account of my tour to Calcutta on the occasion of the celebration of the centenary of the India Museum, where I had the honour to attend as your Delegate. I need not detain you by a reference to the correspondence which was the cause of my going to Calcutta.

The India Museum was founded in the year 1814 A. D. and so the trustees of the said Museum were anxious to celebrate the centenary of this unique Institution which has played an important part in the history of India.

The Royal Asiatic Society of Bengal and the India Museum have always been independent institutions but I have found from my visit that both institutions from the beginning have been worked on parallel lines.

From the photographs and paintings in both institutions, I have been able to see that the workers also have been connected with both institutions. On the present occasion therefore, the Science Congress, which was more or less an appanage of the Royal Asiatic Society of Bengal, held its first sitting in connection with the centenary celebrations of the India Museum. Both together found a very interesting series of functions and I am glad to say that the occasion was unique for the Kathiawar delegate to see what rapid Strides are being made elsewhere. His Excellency Lord

Carmichiel was the patron in both these functions and he made it a point to grace the occasion by personally attending them. I could there see personally how favourable impressions H. E. Lord Carmichiel had produced in Bengal by the simplicity of his manners and by the liberality of his views on all present day questions. Dr. Annaldale, the Superintendent of the India Museum was actively associated with the Science Congress. Dr. Annaldale was exceedingly glad to see that I was sent by Kathiawar as a Delegate and he took the very earliest opportunity on the very first day to present me to His Excellency Lord Carmichiel. His Excellency's first inquiries were naturally in connection with the Watson Museum but then he took me at once into the exchange of views on Kathiawar. He was kind enough to inquire of Kathiawar affairs and the various personalities in Kathiawar. Dr. Annandale also introduced me to several distinguished gentlemen of Calcutta. I could at once see that Dr. Annandale was the most active member of the movement. He is a very great student of Natural History and his two papers and his learned discourses as a critic of other papers were most learned. The idea of the Science Congress is that the work done by the Scientists in their special branches during the course of the year should be placed before the Public. The idea is not a desire of so much as publicity of the scientific work as for collating the results of the search work by the various workers in the field of science.

The Museum centenary and the science congress brought together best men from all parts of India.

We had delegates from Ajmere, Lahore, Allahbad, Lucknow, Benaras, Nagpur, Bombay, Poona, Cochin, Mysore, Rangoon, Mandalay, and several other places in India. Bengal was fully represented and all well known persons, both the European and Native

that have anything to do with science and Museum were there in the functions. Dr. Annandale's idea on the Museums is that there should be a regular exchange of views between the different Museums in India and that they, one and all should now try to coordinate the results of their work. The idea therefore has gone round that various Museums in each Presidency should be placed under Provincial Museums in the Presidency towns and that the Provincial Museums should be representative Museums of all branches of the Museum Work special to each Presidency.

The Provincial Museums then should be in touch with each other and thus a coordination of the work in different branches should be made. With this object in view, they think of holding a conference a year or two hence and I believe it will not be long before the idea is worked out. The India Museum has various departments and each department is in charge of a specialist who works on the materials available to him in the Museum collection and on materials he gathers in his district tours. Among the several papers read before the science congress, there were several such papers of these specialists connected with the Museum. We were busy with these lectures and the functions and so I have not been able to make a personal acquaintance of the various scientists to meet whom was an honour in itself. Each one of the scientists was a deep and well read scholar who was doing original work. The programme annexed herewith will at once show the variety of subjects on which these learned discourses were delivered.

The functions connected with the celebrations of the centenary of the India Museum were more or less social. They included an informal reception on the 1st day viz on the 14th January at the Bengal Asiatic Society Rooms, the "at home" by the Superinten-

dent Dr. Annandale and the conversazion in the rooms of the India Museum. These functions gave us chances of being introduced to different delegates, from different parts of India. It is no use giving names but I am proud to have the advantage of making friends with delegates from Lucknow, Nagpore, Ajmere, Lahore, Benares, and Allahbad.

On my way to Calcutta, I had halted for a couple of days in Benares and there I took the opportunity of seeing the ruins of Sarnath and the collections obtained therefrom. The images of Buddha in various portions are very fine and instructive. I came across in those collections, various images of Buddha which furnished a history of Buddha from his birth to his death. This was all carved out in stone which is all in tact. The most attractive thing however in these collections is the Capital of Ashok Pillar which is beautifully carved. Instead of adding much from my own observations, I should refer you to a small pamphlet which I have brought from Sarnath. The excavations are being still made and the antiquarians are quite confident of having more Buddah relics from this place. I had a great mind to go to Patna to see the excavations there but I was told that on account of the recent heavy rains the whole thing was submerged in water.

At Calcutta, I requested Dr. Rakhidas Bannerji the Assistant Superintendent of the India Museum to be kind enough to give me the classified list of the India Museum collection but he said the same was under preparation and that he would be most glad to send me a copy as soon as the list of even some parts of the list would be ready.

While in Benares, I saw the Government Sanskrit College which granted degrees to Pandits. The Professors or the head Pan-

ditions were all men of the widest scholarship in their various special branches and one could very well see, while in their presence, what best Shastris and Pandits could be in India.

It will thus be seen that I had a most enjoyable trip to Calcutta and that the trip was quite instructive too.

The Bang Sahitya Parishad in Calcutta which I visited in Calcutta is a very notable institution and is a regular store house of all that is best in the Bengali Literature. It has on its roll about 2000 members and it holds its annual meetings. The past and the present of every thing best in the Calcutta life is there.

The Victoria Memorial Collection which is at present stored up in the residence of till now the Lieutenant Governor of Bengal is also a very instructive collection from stand points of Indian History. The pictures here are most rare and have been obtained from sources which would not be available except to the Government. The life of the Mogals and the rise of the East India Company are fully represented here.

Before concluding my report, I must take this opportunity of thanking most sincerely the President and the Committee who enabled me to see these various things and acquire a first hand knowledge therefrom.

I beg to remain,

Sir,

Your most obedient Servant,

Vithaldas G. Trivedi

HON. SECRETARY.

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

(આંક ૮ માનો ગુજરાતી તરજુમા.)

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમિટિના

મે. પ્રેસીડેન્ટ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો

મુ. રાજકોટ.

શ્રદ્ધસ્થો—

ઈંડીયન મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે હું વો. મ્યુઝીયમના ડેલીગેટ તરીકે કલકત્તા ગયો હતો તેનો વિગતવાર હેવાલ રજુ કરવા રજા લઉં છઉં. જે પત્ર વ્યવહારને પરિણામે મ્હારું લાંબવાનું થયું હતું તે ખાતર આપની પાસે મુકી વખતનો વ્યય કરવા માગતો નથી.

ઈંડીયન મ્યુઝીયમ ઇ. સ. ૧૮૧૪ માં સ્થાપવામાં આવ્યું હતું અને તેથી હિંદુસ્તાનની તવારીખમાં અત્ર ગણ્ય આ અપ્રતિમ સંસ્થાની શતાબ્દી ઉજવવાને તે મ્યુઝીયમના ટ્રસ્ટીઓ ઇતેન્નર હતા.

બેંગાલની રાયલ એસીઆટીક સોસાયટી અને ઈંડીયન મ્યુઝીયમ એ બે સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ છે પણ બન્ને સંસ્થાના પ્રત્યક્ષ દર્શનથી મ્હને જણાયું કે પ્રથમથીજ આ બન્ને સંસ્થાઓ સમાન રેખા ઉપર ચાલી ગય છે.

બન્ને સંસ્થાઓમાંના ફોટોગ્રાફ તથા ચિત્રો ઉપરથી હું જોઈ શક્યો કે કાર્ય વાહકો પણ બન્ને સંસ્થા સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

ઈંડીયન મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણીના પ્રસ્તુત પ્રસંગે બેંગાલની રા. એ. સોસાયટીના અંગત તરીકેજ સાયન્સ કોંગ્રેસની પ્રથમ બેઠક કરવામાં આવી હતી. આ બન્ને સાથે સાથે હોમને કાર્ય ક્રમ રમુજ પડે તેવો થયો હતો અને મ્હને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે, અન્ય સ્થળોએ કેવી ત્વરિત પ્રગતિ ચાલી રહી છે તેનો કાઠીયાવાડ ડેલીગેટને ખ્યાલ આવવામાટે આ અપ્રતિમ તક હતી. બન્ને પ્રસંગમાં નામદાર લોર્ડ કારમીકલ ચેટ્ટન તરીકે હતા અને જાતે હાજરી આપીને શોભામાં વૃદ્ધિ કરી હતી. તેઓ સાહેબે પોતાની સાદી રીતમાતથી તેમજ ચાલુ સવાલો સંબંધી ઉદાર વિચારોને લીધે બેંગાલમાં જે પ્રીતિ સંપાદન કરેલી છે તે હું જાતે જોઈ શક્યો. ઈંડીયન મ્યુઝીયમના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ડૉ. એન-ડેવિલ સાયન્સ કોંગ્રેસ સાથે નિકટ સંબંધ ધરાવતા હતા. કાઠીયાવાડ તરફથી ડેલીગેટ તરીકે મ્હને મોકલવામાં આવ્યો છે તે જાણીને ડૉ. એન-ડેવિલ બહુ ખુશ થયા હતા અને પહેલેજ દીવસે પ્રથમ તકે, નામદાર લોર્ડ

કારમીકસ સાથે મળે જોઈએ હશે. તેઓ નામદારે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝીયમ સંબંધી પુછ-પરછ કરી પણ પછી તરતજ કાઠીયાવાડ સંબંધીના વિચારોની આપ લે શરૂ કરી. કાઠીયાવાડ સંબંધી તેમજ કાઠીયાવાડમાંની જુદી જુદી વ્યક્તિઓ સંબંધી તેઓએ માળાગુપ્તે પ્રશ્નો કર્યા. કલકત્તાના ખીજ પણ પ્રસિદ્ધ ગૃહસ્થો સાથે મળે જોઈએ. મળે તરતજ જણાવું કે આ હીલચાલમાં અગ્ર ભાગ ડૉ. એનન્ડેઇલનોજ હતો. નેચરલ હિસ્ટરી (ગ્રાણી વિદ્યા) ના તે એક મહોટા પંડિત (રોકાલર) છે અને તેના પોતાના બે લેખો તેમજ ખીજ લેખો ઉપરનું તેનું વિવેચન બહુ વિદ્વતા બરેલું હતું. સાયન્સ કોંગ્રેસ બરવાનું પ્રયોજન એ હતું કે પોત પોતાની શાખામાં સાલ દરમીયાન કરેલું કામકાજ જાહેરમાં મુકી શકાય. સાયન્સ સંબંધી કામકાજને જાહેરમાં મુકવા કરતાં તે ક્ષેત્રમાં જુદા જુદા પંડિતોએ કરેલી શોધખોળને એકત્ર કરવાનો ખાસ ઉદ્દેશ હતો.

મ્યુઝીયમની શતાબ્દી અને સાયન્સ કોંગ્રેસને લીધે હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા વિભાગ-માંથી ઉત્તમ માણસો ભેળા થયેલા હતા.

અજમેર, લાહોર, અદલાખાદ, લખનૌ, બનારસ, નાગપુર, મુંબઈ, પુના, કોમ્પીન, માઇ-સોર, રંગુન, માન્ડલે અને હિંદુસ્તાનના ખીજ કેટલાક વિભાગમાંથી ડેલીગેટ આવ્યા હતા. ભેંમાલમાંથી પુષ્કળ માણસો આવેલાં હતાં અને યુરોપીયન તેમજ દેશી જે જે માણસોને સાયન્સ અને મ્યુઝીયમ સાથે કોઇ પણ પ્રકારનો સંબંધ હતો તે બધા લાં હાજર હતા. મ્યુઝીયમ માટે ડૉ. એનન્ડેઇલનો અભિપ્રાય એવો છે કે હિંદુસ્તાનમાંના જુદાં જુદાં મ્યુઝી-યમોએ વિચારોની આપ લે કરવી જોઈએ અને દરેક પોતાની શોધખોળનું સંમેલન કરવું જો-ઈએ. તે ઉપરથી એવો વિચાર ઉદ્ભવ્યો છે કે દરેક ઇલાકામાંના મ્યુઝીયમોને ઇલાકાના શહેર માંહેના ઇલાકાના મ્યુઝીયમ નીચે મુકવાં અને ઇલાકાનાં મ્યુઝીયમોને પ્રત્યેક ઇલાકામાંની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિના નમુનારૂપ બનાવવાં.

ઇલાકાનાં મ્યુઝીયમોએ એક ખીજની સાથે સંબંધમાં રહેવું અને તે પ્રમાણે જુદી જુદી શાખામાંના કામકાજની એકત્રતા થવી જોઈએ. આ હેતુ બર લાવવા માટે એકાદ બે વર્ષમાં તેઓ કનફરન્સ બરવાનું ધારે છે અને હું માનું છું કે આ ધારણા બર લાવવામાં બહુ લાંબો વખત જશે નહીં.

હીંચા મ્યુઝીયમમાં જુદાં જુદાં ખાતાંઓ છે તે દરેક ખાતાંઓ તે તે ખાતાંઓના હિ-માયતીના ચાર્જમાં છે. આ લોકો મ્યુઝીયમના સંગ્રહમાંથી તેમજ પોતાની મુસાફરી દરમીયાન ભેળાં કહેલાં સાધનોમાંથી શોધખોળ કર્યા જાય છે. સાયન્સ કોંગ્રેસમાં વંચાયેલા લેખોમાંથી કેટલાક ઉપલી દળ ઉપર લખાયેલા લેખો હતા. અમે આવા લેખો તથા આવી પ્રવૃત્તિમાં

મશયુલ હતા તેથી, કેટલાક સાયન્સ શાસ્ત્રીઓ, કે જેને મળવું એ પણ મગર થવા જેવું છે, તેવાઓની સાથે અંગત જોળખાણ હું કરી શક્યો નહીં. તેવા દરેક ગૃહસ્થો સંગીન તેમજ બહોળા અભ્યાસવાળા હતા અને તેઓ અદિતીય કામ કરે જતા હતા. આ સાથે રાખેલા કાર્ય ક્રમ ઉપરથી જે વિદ્યતાભરેલાં આપણો કરવામાં આવ્યાં હતાં તેનો તરત ખ્યાલ આવશે.

ઈંડીયા મ્યુઝીયમની શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગેના મેળાવડાઓ ધણે અંશે ઔચકારિક હતા. પહેલે દીવસે એટલે તા. ૧૪ મી જાનેવારીએ મેંગાલ રોયલ એસીઆટીક સોસાયટીના મકાનમાં સ્વાગતનો મેળાવડો હતો. ઉપરાંત સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ડૉ. એન-ડેવિસને લાં એટ-હોમ અને ઈંડીયા મ્યુઝીયમના મકાનમાં વાતચીત માટેનો મેળાવડો હતો. આ પ્રસંગે જુદા જુદા ભાગના ડેલીમેટ સાથે હળવા મળવાની અમને તક મળી. નામ આપવાથી કાંઈ ફાયદો નથી પણ લખના, નાગપોર, અજમેર, લાહોર, જનારસ અને અલ્હાબાદના ડેલીમેટ સાથે મ્હારે મિત્રાચારી થઈ તેને માટે હું મગર છઉં.

કલકત્તા જતાં હું એક દીવસ જનારસ રોકાયો હતો અને લાં સારનાથનાં ખડેરા તેમજ તેમાંથી નીકળેલી ઝીંજે જોવાની તક મળે લીધી હતી. જુદની જુદી જુદી મૂર્તિઓ ધણી સારી અને જ્ઞાનદાયક છે. તે સંગ્રહમાં મળે કેટલીક મૂર્તિઓ જેમ કે જેમાંથી જુદની જન્મ-થી અવસાન પર્યંત જીવનરેખા મળી શકે. આ બધી પર્યટનમાં કોતરેલી હતી અને તે હજુ આગાહ છે. સહુથી વધારે ચિત્તાકર્ષક, સુંદર રીતે કોતરેલો, અશોકનો સ્થંભ હતો. મ્હારા પોતાથી વધારે કહેવાના કરતાં લાંથી હું નાની ચોપડી લાવ્યો છઉં તે વાંચવા હું બહામણુ કરું છઉં. હજુ જોડકામ ચાલે છે અને હજુ વધારે જુદા ધર્મની નિશાનીઓ નીકળશે એમ માને છે. પઠના જઈ લાંત્ર જોડકામ જોવાની મ્હને બહુ ઇચ્છા હતી પરંતુ મ્હને કહેવામાં આવ્યું કે હાલના ભારે વરસાદને લીધે તે પાણીથી ડુબી ગયેલ છે.

કલકત્તામાં ઈંડીયન મ્યુઝીયમના આસી. સુપરીન્ટેન્ડન્ટને, મ્યુઝીયમમાંની ઝીંજેનું વર્ગ-વાર લીસ્ટ આપવા માટે મળે વિનંતિ કરી પણ તેણે કહ્યું કે લીસ્ટ તૈયાર થાય છે અને તૈયાર થશે ત્યારે તુરંત જુશીથી મોકલી આપીશ.

જનારસમાં, ગવર્નમેંટ સંસ્કૃત કોલેજ કે જે પંડિતને ડીગ્રીઓ આપે છે તે મળે જોઈ. પ્રોફેસર્સ અને પંડિતો ધણાજ વિદ્વાન હતા અને તેઓની સમક્ષ હરકોઈને હિંદુસ્તાનમાં કેવા કેવા શાસ્ત્રી તથા પંડિતો પડ્યા છે તેનો ખ્યાલ આવે તેમ હતું.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજશે કે મ્હારી કલકત્તાની મુસાફરી બહુજ આનંદદાયક નીવડી હતી તેમજ તે મુસાફરી બહુજ જ્ઞાનદાયક હતી.

કલકત્તામાં બંગ સાહિત્ય પરિષદની મહેં મુલાકાત લીધી હતી અને ત્યાં બંગાલિ સાહિત્યના ઉત્તમ વિભાગનો બંડાર હતો. તેમાં ૧૦૦૦ સભાસદો છે અને તેઓ વાર્ષિક સભાઓ બરે છે. કલકત્તામાં ભૂત તેમજ વર્તમાનમાં જે કેંઈ ઉત્તમ કહેવાય તે ત્યાં જોવામાં આવેલ.

બેંગાલના લેફ. ગવર્નરના બંગલામાં બેઠો કરી રાખેલો વિકટોરીયા મેમોરીયલનો સંગ્રહ પણ બહુ જ ગાનદાયક છે. અંદીના ચિત્રો બહુજ અમુલ્ય તેમજ સરકાર સિવાય ખીમ્તી ન મેળવી શકાય તેવાં છે. મોગલોની છંદગીનાં તેમજ ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીની ચડતીનાં ચિત્રો ત્યાં ધણું છે.

મ્હારો રીપોર્ટ પુરો કરતાં પહેલાં આ બધી ચીજો જોવા માટે તેમજ તેમાંથી સીધું જ્ઞાન મેળવવા માટે મ્હને જે તક આપી છે તેને માટે મે. પ્રેસીડન્ટ સાહેબનો તેમજ કમિશ્નરો દ્વં અંતઃકરણ પૂરંક આભાર માનું છઉં.

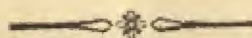
હું છઉં ઇત્યાદિ

(સહી) વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રિવેદી

જો. સેક્રેટરી.

THE ANNUAL REPORT
OF THE
WATSON MUSEUM OF ANTIQUITIES
AT RAJKOT,

For the year ending 31st March 1915.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝ

રાજકોટ

નો

વાર્ષિક રીપોર્ટ

સને ૧૯૧૪-૧૫ નો.

THE ANNUAL REPORT

OF THE

NATIONAL BOARD OF AGRICULTURE

FOR THE YEAR 1901

WASHINGTON, D. C. 1902

Published by the Government Printing Office

1902

U. S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE

1902

BUDDHIST CAVES IN THE SANA HILLS.

(By G. V. Acharya B. A. Curator, Watson Museum of Antiquities, Rajkot.)

The Sana hills form as it were the eastern boundary of the famous Gir jungle in 'Saurashtra. They are 16 miles north of Una and 10 miles s. w. of Dedan, but there is a convenient small village named Mansa (મણસા પેટ) only 3 miles away from them.

These hills extend over a sufficiently long area though they are in no way precipitous. The caves are cut out at convenient places without any regard to the distances between them. They are of different sizes and shapes as at other places and a detailed description of those that are important will be given hereafter

In the 13th number¹ of the journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society there is an article on "the cave temples and monasteries, and other ancient Buddhist, Brahmanical and Jaina remains of Western India" by John Willson, D. D., F. R. S. This is an exhaustive article and the writer has gone to the length of mentioning even the caves at Talaja (under Bhavnagar) which are of minor historical importance. In as much as he is completely silent about these Sana caves, I am inclined to infer that they must not have been known to him.

The first mention² of these caves is found in a booklet styled "Notes of a visit to Somnath, Girnar and other places in Kathiawad in 1869, by T. Burgess M. R. A. S., F. R. G. S." He had however to devote a larger space to other ancient relics of greater historical importance and as a result he has dealt

1. Vol. III January 1850.

2. I make this assertion on the strength of the stock of books (poor as it is) on this subject which I have with me in the Museum Library.

with these caves in a paragraph of some 40 lines only (pages 10 and 11 of that booklet).

The Cutch and Kathiawad volume, being the 2nd of the series of Archæological survey reports (Western India) is very rare and I have only seen it once in 1909 when I was at Bombay. From what I can remember, there too these caves are referred to in about 40 lines.

In the Bombay Gazetteer, Kathiawad Volume VIII p. 647 and the Kathiawad Sarvasamgraha, there is a meagre mention of these caves in about 7 or 8 lines.

In short it seems that these caves have not as yet received a detailed scientific treatment anywhere partly because the local authorities had no idea of their importance and partly because they are too far inland to attract the attention of visitors and scholars who are interested in antiquities.

I visited the said caves in November 1912 during the course of my usual district tour and the description of the same has been incorporated in the museum report for the year 1912-13 (ending 31st March 1913). These reports have to be written in Gujarati and consequently I avail myself of this opportunity of putting the same in English at the kind suggestion of the Editor of this Magazine.

They say there are about 60 caves of different dimensions but I found that not even half that number could be easily approached and it is feared that even these few will be in course of time, overgrown with trees and other rank vegetation and eventually such important relics of ancient history will be lost to the world for ever. It is hard for me to decide whether to thank or to blame the local shepherds and Rabaries who render these caves filthy and full of urine and cowdung by utilising them as a shelter from the sun and the rain. They however are instrumental directly or indirectly in saving them at least from vegetation and such other equally destructive agencies.

Like so many other caves these too are popularly known as Pandawa caves³ The 'Gupta Vanavasa' (undetected stay in the forest) of the Pandavas must be, I believe, at the root of this strange nomenclature. At least in the case of these Sana caves the belief is so firm rooted that even the different portions of the caves are styled after different members of the family (e. g. Bhimchori from Bhim and Gandharis Mahal from gandhari). Even a flying visit to the caves would however convince us that they have absolutely nothing to do with the Pandavas. They are Buddhist caves pure and simple and even though there is not a single inscription to throw any light as to their age, yet their shape, size, and architecture help us a good deal in coming very near to the period to which they belong. In the Bombay Gazetteer, Kathiawad Volume, it has been conjectured that these caves must be the very Vihar (विहार) which was constructed under the orders of Dudda (दुद्ध) the sister's daughter of the Valabhi king Dhruvasen I (A. D. 526-535) as mentioned in a copperplate, dated Gupta Samvat 216 (A. D. 535) found from Valabhi and published in the Indian Antiquary Vol. IV (1875) p. 105-106.

In the copperplate itself however the reference is in the following words—

+ + + + बलभ्यां स्व भागिनेयी परमोपासिका दुद्धा कारित विहार प्रतिष्ठापितानां

(English Translation) + + + who have been been consecrated at Valabhi in the monastery erected by my own sister's daughter the Bauddha devotee Dudda + + + (Indian Antiquary Vol. IV p. 105 106).

It is too much to say that the caves which are at the distance of about 80 miles from Valabhi may be identical with the विहार at Valabhi (बलभ्यां) mentioned in the said copperplate. Unfortunately no such Vihar विहार has as yet been noticed round about बलभी site in proximity of the present बल-Vala. If, how-

3. Cf. Nasik caves are called Panda Lens.

ever, it eventually turns out that the reference in the above copperplate is to these very caves, it is possible to ascertain a specific period at which they were excavated. The copperplate is dated A. D. 535 and the word कर्त्तु in the above quotation shows that the caves must have been excavated before that year. Even otherwise looking to the soft nature of the rock out of which these caves have been cut out it is impossible to assign any earlier date to these caves.

These caves are void of any architectural beauty in as much as the carving is neither elaborate nor of an ornamental nature. Sculptures there are none and even the pillars are devoid of any figures on them. Only in the Bhimehori the roof is supported by four octagonal columns with capital and base; of the waterpot pattern so frequent in the Nasik caves.

Dr. John Wilson has in his above mentioned article⁴ described the Buddhist excavation to consist of "oblong *chaityas* or temples generally though not always with the lofty roofs excavated in the shape of a horseshoe—enshrining what have been called *dahgobs*—masses of rock or erections in the form of a bell or beehive enclosing some supposed relic or emblem of a Buddha. *Viharas* or *Mathas*—monasteries containing the cells of Buddhist devotees associated as *cænobists*, frequently with a principal figure of some Buddha as an object of devotion, and various other sculptured figures for worship and ornament; *Shalas*—square or oblong halls for public instruction and consultation detached *Grihas*—cells intended for solitary hermits or the accommodation of their stores; and *Vinhas*—reservoirs for collecting water for the personal consumption of the monks and their disciples and use in their religious rites. Exterior to the excavations now referred to and particularly the temples are frequently to be found ornamental or commemorative *Stambhas*—pillars generally monoliths hewn like the temples out of

4. Journal of the Bombay Branch of Royal Asiatic Society No. XIII Vol. III January 1850.

the living rock; small *Dahgobs*—either monoliths consecrated to the Buddhas or their worshipers or built like the preceding in the ordinary manner; and stupas or “tops” resembling these dahgobs—mounds covering the ashes of distinguished Buddhist worshippers.”

Of these, we have at Sana the following four as will be evident from the detailed description which I have given below.

I	Chaitya (popularly known as)	Shankerderi.
II	Shala	Hathikhana.
III	Griha	Gandharis Mahal.
IV	Vinhas-reservoirs,,	Tanks.

I. **Chaitya**—This is popularly known as Shankerderi, (temple of the God Shiva). It consists of an open verandah and a room $31\frac{1}{2}'$ by $20'$ containing the waghoba which is 20 ft. 10 in. in circumference. At the top there is pit 1 ft. 5 in. deep and 1 ft. 2 in. diameter. In the verandah there are two apertures on both sides for light and air.

Shala—Known as Hathikhana⁵ (place where elephants are kept). This is a spacious hall measuring $40'$ by $36'$ with an approximate height of $23'$. At the entrance there are two small rooms on each side and though all the pillars supporting the roof at the front are gone we can, with the help of the basis and tops (of these pillars) that are still there, infer that there must be six of them each being $2'$ $3''$ square.

Grihas—Known as Gandharis Mahal. The construction of this cave is rather strange. It consists of a room about 30 ft. with 8 cells in it four on each side. In each of these cells there are semi circular recesses cut out from the wall opposite for sleeping purposes. The beauty about them is that there are rais-

5. James Burgess writes “this too like the one at Talaja is popularly known as Ebhel Mandap.” I did not however hear that name from any of the villagers there.

ed platforms measuring $2' \times 1'$ at one end of each of these recesses to serve the purpose of pillows. There are several other such sleeping recesses round about this Griha but all of them are in open verandahs. The peculiar accomodation therefore of this Gandharis Mahel leads us to conjecture that it must have been a sort of reserved accomodation for Sadhus of a higher order.

Vinhas—Reservoirs. Just at the foot of the mountain there is a small river named Rupena (रुपेण) with good drinkable water. This was not however the only water supply to those who dwelt in these caves. Round about these caves there are tanks hollowed out of the natural rock, at convenient places and the rain water is made to flow to these tanks through shallow passages cut out from the rock. Even at present some of these tanks are full of very good rain water which is generally used all along the year by the visitors as well as by the shepherds and wood cutters.

Special features—Over and above the caves mentioned above there is one particularly interesting cave which is popularly styled Bhim Chori (भीम चोरी). It has two compartments the outer verandah and the inner room measuring $38' \times 40'$. The roof of this inner room is supported by four octagonal columns with capitals and bases of the water-pot pattern. These four columns form a square in the centre of the room and they are each 16ft. apart from the other. They look very much like a chori (marriage mandap with water pots placed one over the other at all the four corners of the mandap) and the villagers should certainly be congratulated for their ingenuity. All round the sides of the inner room runs a raised stone bench. Recently some one has placed therein 3 memorial stones (स्तुतियाँ) which were besmeared with plenty of red lead.

Steps—At some places where the hill is rather precipitous, regular steps have been cut out from the rock itself. One

has to use these steps when he visits the Bhim Chori (भीमचोरी) and Shanker Deri (शंकर डेरी) caves.

Water room—Lower down the hill there is an open verandah with recesses on all the three sides. These however are at a higher level and are not of sufficient length, (to serve the purpose of sleeping berths). It is quite plausible that this verandah may have been meant as a sort of water room.

Stable—In another verandah the front pillars which support the roof have holes at all the four corners big enough for a rope to pass through. It looks as if this may be something like a stable for the cattle.

This would, I think give some idea about the individual importance of these caves and I conclude this paper with a prayer to the authorities concerned to take early steps for the conservancy of these ancient and interesting relics of the Buddhist architecture of which Kathiawar can justly be proud.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનું
૧ ...	ઝોનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં.	૧
૨ ...	” ગુજરાતીમાં.	૫
૩ ...	ઠકુરેટરનો રીપોર્ટ.	૧૩
૪ ...	મુકામ પત્રક આંક ૧ જો.	૩૧
૫ ...	લેખ પત્રક આંક ૩ જો.	૩૮
૬ ...	સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૪ થો.	૪૭
૭ ...	સરવૈયું આંક ૫ મો.	૫૭
૮ ...	ફંડની સ્થિતિ જતાવનારું સરવૈયું આંક ૬ ઠો.	૫૯
૯ ...	વિમતવાર હિસાબ આંક ૭ મો.	૬૧

1881

1881	1880	1879
1 1881 ... 1	1880 1880 ... 2	1879 1879 ... 3
2 1881 ... 2	1880 1880 ... 3	1879 1879 ... 4
3 1881 ... 3	1880 1880 ... 4	1879 1879 ... 5
4 1881 ... 4	1880 1880 ... 5	1879 1879 ... 6
5 1881 ... 5	1880 1880 ... 6	1879 1879 ... 7
6 1881 ... 6	1880 1880 ... 7	1879 1879 ... 8
7 1881 ... 7	1880 1880 ... 8	1879 1879 ... 9
8 1881 ... 8	1880 1880 ... 9	1879 1879 ... 10
9 1881 ... 9	1880 1880 ... 10	1879 1879 ... 11
10 1881 ... 10	1880 1880 ... 11	1879 1879 ... 12

To,

The President and Members of the
Managing Committee of the
Watson Museum of Antiquities,
RAJKOT.

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this institution for the year 1914-15.

Personnel.

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was reelected Honourary Secretary on the 2nd February 1914.

Trustees.

3. The present Trustees are Azam Pramlal V. Modi B. A., LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 32700/- invested in G. P. Notes and Rs. 24000/- loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 428-2-8 while the cash on hand was Rs. 3-5-11½.

I would invite your kind attention to Appendix 5 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary meetings were held during the course of the year.

Addressesa.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26 E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

The Curator has prepared three monographs during the present year on the following interesting subjects :—

- (a) His monograph on "Buddhist caves in the Sana hills" has already been sent to the Bahauddin College Magazine and I expect its early publication if it has not already been published by this time.
- (b) The third part of Asoka is also already in the hands of the Editor and Proprietor of the "Gujarati" who has been asked to expedite its publication.
- (c) The Address on Kshatrapa Princes which has been divided in four chapters or parts is also ready for publication.

Visitors.

7. Among the distinguished visitors who visited the Museum from an antiquarian experts' view, was Mr. D. R. Bhandarkar M. A. the Superintendent of Archaeology in Western India and the Superintendent of the Prince of Wales' Museum at Bombay with his assistant Mr. Dixit. The visitors were much pleased with what they saw in the Museum and they have applied for several coins to be transferred to the Prince of Wales' Museum at Bombay. The sense of the meeting has been against the bodily transference of these coins and so they have been for the present given as a loan on the

distinct understanding that as soon as the research work on hand with Mr. D. R. Bhandarkar was over they should be returned immediately. I have however in the meanwhile put myself in communication with the Superintendent in charge of His Majesty's Mint at Bombay who is of opinion that there are ways of multiplying these coins. The subject however yet requires more discussion and I hope I shall be in a position to obtain your final sanction to my proposal of the multiplication of coins after I have quite satisfied myself that the coins do not lose in value or usefulness, while passing through the process of multiplication at the Mint.

The visit of Mr. D. R. Bhandarkar to Kathiawad has also been useful in another way. He desired me to allow Mr. G. V. Acharya the Curator to go with him in his Kathiawad tours and I am glad to say both together have been trying to obtain materials to throw additional light on the site of the Sudarshana Lake at Junagad which no longer exists at present. They both went to Junagad, studied the local geographical positions as they are at present and compared them with those mentioned in the Rudradaman Inscription. They came across some relics of canals which they believe connect the Khapra Kodhia caves and their reservoirs with the extinct Sudarshana Lake.

Tours.

8. The Curator was out in the districts for about 2 months and he covered about 193 miles and took 26 rubbings which include those of 10 inscriptions which fell for the first time under his notice.

The Curator visited Palitana and took rubbings of inscriptions later than those which came under the notice of Dr. Buhler. Dr. Buhler's work stops at the year 1888-89 A. D. as can be seen by reference to Parts IX and X Volume II of the *Epigraphia Indica*. The Curator therefore has brought out this work to the present date. It

should not however be taken this to mean that the inscriptions whose rubbings have been now taken by the Curator are of recent date. The inscriptions are old but they are on idols unearthed and now installed in the Shetrunjaya temples subsequent to the year 1888-89.

The Curator in his district tour has noticed a step-well (अि) at Bhadla which is similar in structure to the one at Jegadva under Dhrangadra. He has also noticed some temples at Anandpur and Parbadi and a well at Chobari. These lead him to infer that the Solanki King Siddharaj Jaysingh had a military road made from Wadhwan to Junagad along this line of wells and temples.

The Curator has also come across an inscription at Ghela Somnath which speaks of the visit to that place of Thakor Vakhatsinghji of Bhavanagar in V. Samvat year 1850.

The Curator did some work over the rich manuscripts in possession of the late Mr. Ratanji Madhavji but the work is not yet completed.

Conclusion.

9. Once more I have the great pleasure to bring to your notice the consistently good and interesting work of your Curator to whom we are indebted for the useful knowledge now being placed before the public.

10. I take this opportunity of thanking the auditors Messrs. Harakhlal S. Baxi and Amulakhray V. Vohra for the trouble they took in auditing the accounts.

11th August 1915

RAJKOT.

I beg to remain

Gentlemen

Your most obedient servant

Vithaldas G. Trivedi

HONOURARY SECRETARY.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા ભડે' છઉં.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કોઈપણ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૧જી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૧૪ના રોજ મદનેજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૨. આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જુનાગઢ રોટ વડીલ અને આજમ મનલાલ ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર રોટ વડીલ, દ્વારા માર્કેટીંગ છે.

૪. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૨૭૦૦)ની લેન નોટો છે અને રૂ. ૨૪૦૦૦) વડવાણ રોટને બાજુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફીસ સેર્વિસ બેંકમાં રૂ. ૪૧૮-૨-૮ હતા બ્યારે રોકડી સીલક રૂ. ૩-૫-૧૧૧ છે. આંક નં. ૫ મે આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૫. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની જે સાધારણ મીટિંગો બરવામાં આવી હતી.

૬. મ્યુઝીયમના રૂ. નં. ૨૬ ઇ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ બાબતો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાહેર બાબત તરીકે વાંચવાથી આ-કર્ષક થતાં નથી અને તેટલાજ માટે એમ ડરાબુ છે કે આજમ ક્યુરેટરે દર વર્ષે જે જે લેખો તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યં બહાર પાડેલા તેવા લેખો કેટલા ઉપયોગી તથા ગાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. ચાલુ સાલમાં આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ અગત્યના લેખો પ્રસિદ્ધિ માટે તૈયાર કરેલા છે.

(અ) “સાતાની ટેકરીઓમાંની ખુદ યુદ્ધો” સંબંધી તેમનો લેખ બહાઉદ્દીન કાલેજ મેગેઝીનમાં છપાવવા માટે મોકલવામાં આવ્યો છે અને તરતમાં તે છપાઇને આવી જશે એવી ખાતરી છે.

(બ) અશોકનો લેખનો ત્રીજો વિભાગ “શુભરાતી” પત્રના અધિપતિ પાસે વગર છ. પાઓ પડેલા છે અને તે તરતમાં છપાવ એમ જોઈવળ્યું કરવા માટે મે. અધિપતિ સાહેબને લખવામાં આવેલ છે.

(ક) “ક્ષત્રપ વંશના રાજાઓ” સંબંધીનો લેખ ચાર વિભાગમાં છપાવવા માટે તૈયાર છે.

પ્રેક્ષકો.

છ. ચાલુ સાલમાં પશ્ચિમ વિભાગના આર્કેઓલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ મી. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. તથા પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમના આસીસ્ટન્ટ ક્યુરેટર મી. દીક્ષિત આ મ્યુઝીયમ જોવા માટે પધાર્યા હતા અને મ્યુઝીયમમાંના સંગ્રહ જોઇને તેઓ ખુબ ખુશ થયા હતા. આપણે ત્યાંના કેટલાક ઉપયોગી શિક્ષાઓ મુજબમાંના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ માટે લઈ જવાની તેઓએ માગણી કરેલી છે. તે ખુદ શિક્ષાઓ આપી દેવા તરફ કમિટિનું વલણ ન થવાથી અત્યારે તેમાં ત્રણ તરફે આપવામાં આવેલા છે; અને દરકાર મટેથી તે બધા પાછા મોકલી આપવાનું તેઓએ કહ્યું છે. દરમિયાન નામદાર સરકારની મુજબમાંની ઠંકરાળના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સાથે પત્ર વ્યવહાર કર્યો છે અને તેઓનો એમ અભિપ્રાય થયો છે કે તેવા શિક્ષાની પ્રતિકૃતિઓ જની રાકશે. હવે તે બાબતમાં વધુ તપાસની જરૂર છે અને સંતોષકારક રીતે તે વિષયમાં તમ્બીજ કર્યા બાદ પ્રતિકૃતિઓ બનાવવા માટે મંજૂરી માંગવામાં આવશે. મહેં એમસાધ કરેલી છે કે તેવી પ્રતિકૃતિઓ બનાવવામાં, અસલ શિક્ષાઓની કિંમત તેમજ ઉપયોગિતામાં ખસેલ પહોંચશે નહીં.

મી ડી. આર. બંડારકરનું કાઠીયાવાડમાં થએલું આવાગમન ખીજ રીતે પણ લાભ કારક નીવડ્યું છે. કાઠીયાવાડમાંની કેટલીક મુસાફરી દરમિયાન આજમ ક્યુરેટર મી. જી. વી. આચાર્યને પોતાની સાથે સેવાની તેઓએ ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી હતી અને મહેને કહેવાને ખુશી ઉપજે છે કે તેઓ બન્નેએ, જુનાગઢમાંના, અત્યારે નષ્ટ થએલા, સુદર્શન તળાવનું સ્થળ એકસ કરવા માટે જરૂરનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવા માટે, ઉત્તમ પ્રયાસ કરેલા હતા. તેઓએ જુનાગઢ જઈને કેટલીક સ્થાનિક તપાસ કરી હતી અને રૂઢામાંના શિક્ષા લેખમાં વર્ણવેલી કેટલીક જગાઓ માટે માહિતી મેળવી હતી. આપણા કાઠીયાના બોયરામાંના હોજની સાથે સંબંધ ધરાવતી સુદર્શન તળાવમાંથી આવતી પ્રનાલિકાની કેટલીક નિશાનીઓ તેઓએ તપાસી હતી.

મુસાફરી.

૮. લગભગ બે માસ સુધી આજમ ક્યુરેટર ડીરટ્રીક્ટમાં મુસાફરી કરી હતી અને તે દરમિયાન ૧૬૩ માઇલની મુસાફરી કરી હતી. કુલ ૨૧ લેખોના રજિંગ લેવામાં આવ્યાં જેમાંના ૧૦ ફસ, પ્રથમ નહીં માલુમ પડેલા, નવા મળ્યા.

આજમ ક્યુરેટર પાલીતાણા ગયા હતા. ડૉ. ખુલરના સંગ્રહ પછીના શિક્ષા લેખોના રજિંગો લીધાં હતાં. ડૉ. ખુલરે સને ૧૮૮૮-૮૯ સુધીમાં મળેલા બધા શિક્ષા લેખો એપી-ગ્રારીઆ ઇન્ડિકા લે. રજીંગ પાર્ટ ૯-૧૦માં છપાવ્યા છે. પરિણામે આજમ ક્યુરેટરે આજમ પર્યટના બધા લેખોનો સંગ્રહ કરેલો છે; પરંતુ તે બધા આધુનિકજ છે એમ માની લેવાનું નથી કારણ કે સને ૧૮૮૮-૮૯ પછી મળેલી જુની મુલ્તિઓ જે નવાં મંદિરોમાં પધરાવવામાં આવી છે તે ઉપરના લેખો પુરાતની માલુમ પડેલા છે.

આજમ ક્યુરેટરે, પ્રાંતધરા તાબે જંગલમાં જે વાવ છે તેવીજ ઢગની એક વાવ બા-ડલામાં જોઈ હતી. આજીંદપુર, પરગડી, અને જોખારીમાં કેટલાંક મંદિરો તેમજ વાવ તે-ઓએ જોયાં તે ઉપરથી, વડવાજીથી જુનાગઢ સુધીનો જે રસ્તો સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધા-વ્યો હતો તે આ જગ્યાએથી ચઢને જતો હશે એમ યોક્ત કરી શકાય છે.

ધેક્ષા સોમનાથમાં વિ. સ. ૧૮૫૦ની સાલનો લેખ તેઓને મળ્યો છે જેમાં ભાવનગરના ઠાકોર વખતસિંહજી હાં પૂજાએ પધાર્યાની હકીકત છે.

૨૧. રતનજી માધવજીને ત્યાંના અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોનો સંગ્રહ તપાસવાનું કામ આમે છે તે હજી પૂરું થયેલું નથી.

૯. આજમ ક્યુરેટર જે સંગીત અને જ્ઞાનકંદાયાક કામ સતત કરે જાય છે તે આપ સર્વેના લક્ષ ઉપર એકવાર ફરીથી મુકવાને મ્હને ખુશી થયે છે. જે નવી હકીકતો આપણે પ્રસિદ્ધમાં લાવી શક્યા હોય તે તેનેજ આભારી છે.

૧૦. મેસર્સ હરખલાલ એસ. બક્ષી અને અમુલખરાય વી. વોરાએ ઓડીશર દરબને સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હિસાબ તપાસવામાં જે ગ્રંથ લીધો છે તેને મારે તેઓ બન્નેનો આભાર માનવાની હું આ તક લઉં છું.

૧૧. આ મુગ્ધીયમતા ધારાની કલમ ૭-૮-૬ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મુગ્ધીયમ ક-મીટીની બે ઓર્ડીનરી મીટીંગ ભરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા કરાવેલો તેમજ કલમ ૧૫ને અનુસરીને એક સરકયુલર ફેરવવામાં આવ્યો હતો તેનો નોંધ કલમ ૧૮ને અનુસરીને મિનિટ બુકમાં કરવામાં આવેલ છે. આ સર્વની વિગત નીચે મુજબ છે.

૧૨. સરકયુલર તા. ૨૨-૪-૧૯૧૪.

મ્યુઝીયમમાંનાં વાજીઓ દુરસ્ત કરાવવા માટે જોઈતા રૂ. ૧૫) પંદર 'સામાન સંમદ' હેડમાંથી મુજરા સેવા માટેની દરખાસ્ત નાં. ૧ તા. ૨૨-૪-૧૪ના સરકયુલરથી મ્યુઝીયમ કમિટિના મે. મેન્ગર સાહેબો સમક્ષ રજુ કરવામાં આવી અને તે સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવી.

૧૩. ખીજી સાધારણ મીટીંગ તા. ૨૦-૭-૧૪ના રોજ સવારના સાડા આઠ વાગે મ્યુઝીયમમાં બરવામાં આવી હતી. તે વખતે નીચેના મેમ્બર્સ સાહેબો હાજર હતા.

મે. જી. સ્નેડન એસ્કવાયર ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટી ટુ થી ગવર્નર અને અધ્યક્ષ — પ્રમુખસ્થાને.

મ. સી. મેલન એસ્કવાયર એમ. એ. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ રાજકે.ટ.

આનમ પી. વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ ખી. રેટ વકીલ જુનાગઢ.

„ વી. જી. ત્રીવેદી „ „ „ „ આવનગર અને જોનરરી સેક્રેટરી.

„ ડી. એન. વેદ રેટ વકીલ પાલીતાણા.

„ એચ. એસ. ગદી „ ગ્રેલ.

„ એલ. જી. ગદી „ વડવાણ.

„ એલ. જી. ગદી „ માણાવદર.

„ એ. વી. વેરા ખી. એ. એલ એલ ખી. રેટ વકીલ મુલુવાળા દરબાર જેતપુર.

„ જી. વી. આચાર્ય ખી. એ. કપુરેદર.

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા ૧૦મી માર્ચ ૧૯૧૪ના રોજ બરાએલી મીટીંગનું તેમજ તા. ૨૨મી એપ્રિલ ૧૯૧૪ ના રોજ ફરવેલા સરકયુલરનું પ્રોસીડીંગ્સ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૨ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વર્ષનો એ. સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૩ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વર્ષનો ઉપજ ખર્ચનો હિસાબ મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૪ સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હિસાબ તપાસવા માટે આનમ હરખલાલ એસ. ગદી અને આનમ શમુલખરાય વી. વેરાને ઓડીટરો નીમવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

૫ જ્યારે જ્યારે સ્ટેટો તેમજ અન્ય જાહેર પ્રગ્ન વર્ગમાંથી કે જેને આજમ ક્યુરેટરની હાજરીની જરૂર હોય ત્યારે ત્યારે આજમ ક્યુરેટરને અતુલસવા માટેના ધારા ધોરણ સુકર કરવા માટે તેમજ તેવી હાજરીના બદલામાં જે શી ચાર્જ કરવી તેનો દર સુકર કરવા માટેની ઓ. સેક્રેટરીની દરખાસ્ત ઉપરથી નીચે પ્રમાણે કરાવ કરવામાં આવ્યો :—

“સ્ટેટોને તેમજ જાહેર પ્રગ્ન વર્ગને, ખાસ રૂાન ધરાવનાર માણસ તરીકેના અભિપ્રાયની જરૂર પડે તેવા દરેક પ્રસંગે, મ્યુઝીયમ તરફની પોતાની દરજ તેમજ જવાબદારીને ધકકો ન પહોંચે તેવી શરતે, આજમ ક્યુરેટરની વિધાનો લાભ મળી શકશે. (ઉપરાંત) કમિટિએ સર્વાનુમતે કરાવ્યું કે ઉપરના પ્રસંગોએ જ્યારે આજમ ક્યુરેટરની રાજકોટની બહાર જરૂર પડે ત્યારે દરેક દીવસની રૂા. ૧૫ લેખે શી ચાર્જ કરવી; જેમાંથી ૮૦ ટકા આ. ક્યુરેટરને મળે અને બાકીનું મ્યુઝીયમ ફંડમાં જમા થશે. વિશેષમાં તેવા પ્રસંગે ડબલ સેકન્ડ ક્લાસ રેલ્વે ફેર ઉપરાંત સીવીલ સરવીસ રેગ્યુલેશન્સ પ્રમાણે તેના દરજમના અમલદારને મળે તે મુજબ બાનું તથા માઇલેજ ચાર્જ કરવામાં આવશે. રાજકોટની બહાર તેવા પ્રકારના કામ માટે પ્રતિ દિવસની રૂા. ૧૦ થી વધારે ચાર્જ કરવી નહીં અને તે શીની બપોરથી પછુ ઉપરની માફકજ કરવી. આવા પ્રકારનું કામ સ્વીકારવામાં આવે તેવું આજમ ક્યુરેટરે માસિક પત્રક રજુ કરેલું તેમજ શી તરીકે મળેલી રકમ પછુ જાહેર કરવી.”

પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીઠીમનું કામ પુરું કરવામાં આવ્યું.

૧૪. તા. ૬-૨-૧૫ — વોલસન મ્યુઝીયમની મેનેજિંગ કમિટિની પહેલી સાવારણ મીટિંગ આજરોજ સવારના ૮૧૧ સાડા આઠ બજે ભરવામાં આવી હતી. નીચેના મેમ્બર્સ સાહેબો હાજર હતા.

જે. સ્ટેડન એસ્કવાયર બી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર અને મ્યુઝીયમ પ્રેસીડેન્ટ — પ્રમુખ સ્થાને.

આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી બી. એ. એલ. એલ. બી. સ્ટેટ વકીલ જુનાગઢ.

“ મગનલાલ બી. કાજી બી. એ. ” જામનગર.

“ વિઠ્ઠલદાસ જી. ત્રીવેદી બી. એ. એલ. એલ. બી. ” બાવનગર.

“ લક્ષ્મીશંકર કે. શુક્લ બી. એ. એલ. એલ. બી. ” જોડલ.

“ ત્રીભોવન એન. વેદ. ” પાલીતાણા.

“ હરખલાલ એસ. ખડી ” ગ્રાલ.

આજમ લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી	રટેટ વકીલ વદવાણુ.
,, લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી	,, માણાવદર.
,, બાલુભાઈ છ. પટવારી	,, માણાદેવળી.
,, અમુલપરાય વી. વોરા બી. એ. એલ એલ. બી.	,, જેતપુર મુળુવાળા.
,, ગિરમશંકર વી. આચાર્ય બી. એ. કચુરેટર.	

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૧૦ જુલાઈ સને ૧૯૧૪ના રોજ બરાએલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

૨ સને ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

૩ સને ૧૯૧૫-૧૬ માટે મેનેજિંગ કમિટીમાં નીચે મુજબ મેમ્બર્સની નીમવામાં આવ્યા.

૧ મે. એન્ટ હુ થી ગવર્નર ઇન કાડીયાવાડ પ્રેસીડેન્ટ — હુદાની ર.એ.

૨ મે. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ

પહેલો વર્ગ.

૩ આજમ રટેટ વકીલ જુનાગઢ.

૪ ,, ,, જામનગર.

૫ ,, ,, ભાવનગર.

૬ ,, ,, ગોંડલ.

૭ ,, ,, ગાંધીયાદ.

બીજો વર્ગ.

૮ ,, ,, પાલીતાણા.

૯ ,, ,, બ્રેલ.

૧૦ ,, ,, વદવાણુ.

ત્રીજો વર્ગ.

૧૧ ,, ,, સુડા.

૧૨ ,, ,, વડીઆ.

ચોથો વર્ગ.

૧૩ ,, ,, મુળી.

૧૪ કચુરેટર વોટસન મ્યુઝીયમ — હુદાની ર.એ.

૫ મી વી છ. ત્રીવેદીને જોનરરી સેક્રેટરી નીમવામાં આવ્યા.

૫ શિક્ષા સંમંદના હેડમાંથી રૂ. ૧૦ દસ ટપાલ ખર્ચના હેડમાં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.

૬ મે. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. નો પત્ર ખીજી મીટીંગ સુધી મુજતવી રાખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. દરમીયાનના વખતમાં જે જે શિક્ષાઓ મુંબઈના પ્રીન્સ ઓફ વેલ્થના મ્યુઝીયમ માટે માંગવામાં આવ્યા છે તે ફરીથી પડી શકે કે કેમ તે બાબત તપાસ કરવી.

૭ આર્થેઓલોજીકલ સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મે. ડી. આર. બંડારકર સાથે આજમ ક્યુરેટર જુનાગઢ તથા વેરાવળ ગએલ તમારે થએલા ખર્ચના રૂ. ૧૦-૫-૬ ખાસ કેસ તરીકે મુજરા આપવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની મીટીંગનું કાર્ય પૂરું કરવામાં આવ્યું.

૧૫ આજમ ક્યુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૪-૧૫) રીપોર્ટ આંક ૧ લે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૧૬. આ સાલમાં મ્યુઝીયમમાં જે નવો સામાન સંમંદ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૪થે રાખ્યું છે.

૧૭. આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૫-૬-૭મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે ઇ. સ. ૧૯૧૪-૧૫માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૪૩-૬-૧૧ થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થયેલી રકમની અંદર છે.

૧૮. આ સાલમાં આ મ્યુઝીયમ જોવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદર ૭૮૭૭૬ની છે જેની રોજીંદી સરેરાસ ૧૭૨ની આવે છે.

તા. ૧૦-૮-૧૫

મુ. રાજકોટ.

Vithaldas G. Trivedi

ઓ. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આંક ૧.

સને ૧૯૧૪-૧૫ એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી

તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝની
મેનેજીંગ કમિટિના આનરરી સેક્રેટરી સાહેબ

મુ. રાજકોટ.

વિ. ને સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજૂ કરવા રજા લઉં છઉં.

ડીસ્ક્રીપ્શન.

૧. આજુ સાલમાં મુંગઠ સરકારના આર્કેઓલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરી-ટેન્ડન્ટ સાહેબ
સે. ડી. આર. ભંડારકર એમ. એ. કાઠીયાવાડમાં પધારેલા હતા. તેઓ સાહેબે પ્રથમ આ-
ફી પધારી, પ્રાચીન સમયના શિક્ષાઓનો આપણા મ્યુઝીયમમાં જે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે તે બા-
રીકીથી તેમજ રસ પૂર્વક તપાસે. આંદીનું કામ ખલાસ થયા બાદ તેઓ સાહેબનું જુના-
ગઢ, વેરાવળ, બારનગર વિગેરે સ્થળોએ પધારવું થયું ત્યારે જુનાગઢ તેમજ વેરાવળ સુધી
જઈને પોતાની સાથે રાખવાની ખાએશ, વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજીંગ કમિટિના પ્રેસીડન્ટ મે.
એમન્ટ કુધી ગવર્નર સાહેબ પાસે દર્શાવી હતી અને તેઓ સાહેબની પરવાનગી મળેથી હું
તે બન્ને સ્થળોએ, મે. ભંડારકર સાહેબ જેવા બાહોશ એન્ટીકવેરીઅન સાથે ફરી ને ને નવું
જોઈ જાણી શકવાને બાગ્યશાળી થયો તેને માટે ખારે તેઓ સાહેબનો તેમજ મ્યુઝીયમની
મેનેજીંગ કમિટિનો આભાર માનવો જોઈએ. તા. ૧૮-૧૧-૧૪થી તા. ૨૯-૧૧-૧૪ સુધી
દીવસ ૧૧ની આ મુસાફરી દરમિયાન જે જે જોવા બાંધવાનું મળ્યું તેનો નોંધ આગળ ઉપર
સ્થળ પરતેના વર્ણન પ્રસંગે લેવામાં આવેલ છે.

૩. ગયા વર્ષમાં કાલેશ તેમજ પ્લેમને લઈને પાલીતાણા જવાનું બન્યું નહોતું તેથી
આ વર્ષે તા. ૧૨-૧૨-૧૪થી તા. ૨૪-૧૨-૧૪ સુધી લાંબા સમય ઉપરના લેખો
જાપી લીધા.

૪. જાનેવારીના બીજા પખવાડીયામાં થવાની મીટીંગ ખલાસ થયેથી મોરબી તેમજ
આસપાસનાં સ્થળોની તપાસ માટે લગભગ જે માસ જેટલી મુદત તે વિભાગમાં ફરવાનું

ધાર્યું હતું પરંતુ મોરબી તાબાનાં ગામોમાંના અંદાજસ્ત માટે ત્યાંના નામદાર ઠાકોર સાહેબને જે વિનિતિ પત્ર લખવામાં આવેલ તેનો પ્રત્યુત્તર આવતાં વિલંબ થવાથી હવે જસદણ આદ-કોટ વિભાગ તરફની મુસાફરી ગોઠવી તા. ૧૫-૧-૧૫ના રોજ તે તરફ જવા માટે ઉપડી તા. ૧૮-૩-૧૫ના રોજ પાછા ફરવાનું થયું હતું. પરિણામે સાલ મજકુરમાં દીવસ ૧૧ જુનાગઢ વેરાવળની મુસાફરીના, દીવસ ૧૨ પાલીતાણાની મુસાફરીના અને ૧ માસ અને ૮ દીવસ જસદણ આદકોટ વિભાગ તરફની મુસાફરીના મળીને કુલ ૨ માસ અને ૧ દીવસની મુસાફરી થઇ શકી છે.

ભાષણ.

૫. ચાલુ સાલમાં તૈયાર કરવાના લેખો પૈકી “સાનાનો ડુંગર અને જુદાં ગુફાઓ” એ વિષય ઉપરનો લેખ છપાય છે તે તથા ખીમ્મ તૈયાર થએલી છપાવી વાર્ષિક રીપોર્ટની માફક સખરકાષ્ટખરોને પહોંચાડવામાં આવશે. ગવા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં લખેલું છે કે અશોકના ભાષણના ત્રણે વિભાગ સાથે મોકલવામાં આવશે પણ ત્રીજો વિભાગ છપાવવાની સમવડ પુરતમાં ન થવાથી પ્રથમના બે વિભાગ જુદાજ વાર્ષિક રીપોર્ટ સાથે રવાના કરવા પડ્યા હતા.

પ્રેક્ષકો.

૬. ચાલુ સાલમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ મે. ડી. આર. બંડારકર એમ. એ. સુપ-રીન્ટેન્ડન્ટ આર્કેઓલોજીકલ સર્વે વેરલ્ડ સરકલ અને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમના આસી-સ્ટન્ટ ક્યુરેટર કે. એન. દીક્ષિત એસ્કવાયર એમ. એ. પેક્ષક તરીકે પધાર્યા હતા. તેઓ સાહેબોએ મ્યુઝીયમ અને ખાસ કરીને પ્રાચીન શોધનો વિભાગ કાળજી પૂર્વક જોયો અને વીઝીટર્સ બુકમાં આ સંસ્થા માટે સંતોષ જતાવ્યા ઉપરાંત પ્રાચીન અંધ કામ તેમજ કારીગીરીના નમુના વધારે પ્રમાણમાં બેળા કરવા માટે તેમજ મ્યુઝીયમની લાઇબ્રેરીમાં કેટલીક ખાસ જરૂરની ચોપડીઓ મંગાવવા માટે સૂચના કરી છે.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૭. પ્રસંગોપાત શ. રા. તત્ત્વ:સુખરામ મન:સુખરામ ત્રિપાઠી બી. એ. ને ઠાંટેલાના લેખ સંબંધી અને શ. બા. હરગોવિંદલાલ ડી. ઠાંઠાવાળાને હળવદમાંની સરણેશ્વર મહાદેવની વાવ માંના લેખ સંબંધી તેમજ ત્યાંથી મળેલા તામ્રપત્ર સંબંધી જોષ્ટી હકીકત પુરી પાડવામાં આવી હતી.

૮. ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ૨ માસ અને ૧ દીવસ ડીસ્ટ્રીક્ટમાં ફરવાનું થયું તેમાં ૫૩ ગામો જોયાં અને રેલ્વેની મુસાફરી આદ કરતાં કુલ ૧૯૩ માઇલની મુસાફરી કરી છે. આ ભાગતનું રથેજ તેમજ તારીખવાર પત્રક આ સાથે આંક ૨ ને સામેલ રાખેલ છે.

૯. આ સામમાં મુસાફરી દરમીયાન લેખનાં રખિંગો છાપી લેવા શિવાય ખીજું શું જોયું તથા શો શો સામાન સંગ્રહિત કર્યો તે પશ્ચ આંક ૨ નાના પત્રકના આસન ૧૦માં દર્શાવ્યું છે.

૧૦. આ મુસાફરી દરમીયાન ૨૨ લેખોનાં રખિંગો તે તે જગ્યાએ જમને છાપી લેવાની ધારણા હતી. તે પૈકી ૧૬ લેખોનાં રખિંગો લીધાં જ્યારે બાકીના ૬ લેખો મળ્યા નહીં. ઉપરાંત ૧૦ લેખો આજ પર્વત નહીં છપાએલા હતા તેનાં રખિંગ લઈ લીધાં. આ બધા લેખોનું સ્થળ માપ વિગેરે વિગતવાર હકીકત વાળું પત્રક આ સાથે આંક ૩ ને સામેલ રાખેલ છે અને તે ઉપરાંત ઉપયોગી લેખોનું જરૂર જોઇતું વિવેચન તે તે સ્થળ વર્ણન પ્રસંગે આપવામાં આવશે.

૧૧. મુસાફરી દરમીયાન જોએલી જગ્યાઓનું તેમજ છાપી લીધેલા શિલા લેખો પૈકીના ઉપયોગી લેખોનું જરૂર જોઇતું વિવેચન તૈયાર કરેલ છે તે આ નીચે આપવા સ્થલકર્તા છે.

૧૨. બુનાગઢ —

૧ બહાદુરખાનજી મ્યુઝીયમ — આ મ્યુઝીયમમાંનો સંગ્રહ બધો જોયો તથા વડાજી પાસે ડુંગરની તળેટીમાં હસતાપુર નામનું નાતું ગામડું છે તેમાંની ઠીંગાવાડી નામથી જાળખાતી જગ્યામાંથી નીકળેલાં મોતી, પત્થરાળાં, સોનાના પારા, તેમજ મૂર્તિ વિગેરે જોયાં. ઉપરકોટમાં લોટર વકર્સ માટે બોદકામ ચાલેલું ત્યારે જુદા જુદા આકારનાં માટીનાં તેમજ ધાતુનાં જે વાસણો નીકળેલાં તે બધાં જોયાં. આ મ્યુઝીયમની સંભાળ માટે કોઈ ખાસ તે વિષયનું જ્ઞાન ધરાવનાર માણસને અભાવે તે સર્વનો પુરો સંદુપયોગ થઈ શકતો નથી. આઈઓલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટ મારફત ચાલતાં ખોદકામમાંથી નીકળેલી પ્રાચીન વસ્તુઓની તે તે વિભાગના વાર્ષિક રીપોર્ટમાં પ્રસિદ્ધિ થાય છે તે પદ્ધતિ અનુસાર આ બધાં વાસણો પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાની જરૂર છે. કેટલાક પૂતળાં તેમજ પ્રાચીન ખાંધકામ અને કારીગિરીના નમુનારૂપ પથ્થરો બહાર ખુલ્લા કોમ્પાઉન્ડમાં પડેલા છે તે યોગ્ય સ્થળે મુકાવા માટે જોઈવળુ થાય તેો ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

૨ ખાપરા કોટીયાનાં ભોંયરાં — આ ભોંયરાં માટે સામાન્યતઃ જુદે જુદે સ્થળે પુષ્કળ લખાણું છે પણ દામોદરજી કુંડના રસ્તા ઉપરના અશોકાદિ લેખત્રય પૈકી રૂદ્રદામાના લેખમાં વર્ણન છે તે અનુસાર સુદર્શન તળાવ સમરાળ્યું ત્યારે તેમાં બનાવેલી પ્રતાલિકાઓ માંહેની એક આ ભોંયરામાંના હોજ નંગ પને પાણી પૂરું પાડતા માટે વાળીવામાં આ-

વેલી હશે એમ રા. રા. મણીશંકર રામરામ ત્રીવેદી તેમજ પ્રેક્ષક દરિયાલ એમ. મદ સાહેબનું માનવું છે તે ચોક્કસ કરવાના હેતુથી આ બોયરાની અમો સર્વેએ મુલાકાત લીધી હતી. પૂર્વાદિ બાબુએથી નાની આશરે દોઢ છુટ પોળાઇની એક નેહર જેવામાં આવે છે સાંધી હોજવાળા બાગ તરફ જતાં ધણે બાગ પડીને દટાઇ ગએશે છે છતાં તે નેહર સાંધી હોજમાં જતી હોય તો અસંભવિત નથી. વળી આ ચારે હોજનાં પાણી એક ખીજમાં જઇ શકે તેવી તળીયે ખારીઓ છે આ ખંડથી પશ્ચિમમાં એક જુદો ખંડ છે અને તેમાંના હોજમાં પણ પાણી બાબુના હોજમાંથી આવતું હોવું જોઈએ. તે હોજની પશ્ચિમમાં નેહર જેટલીજ પોળાઇની મદર જેવું દેખાય છે અને તે વડે બધા હોજનું પાણી બહાર છેક પશ્ચિમમાં બાબુએ કાઢી નાખવાની ગોઠવણ હોય એ સંભવિત લાગે છે. તોપણ પ્રત્યેક ખંડમાં જોઈતું જોડકામ તેમજ સાફસુધી કરાવવામાં આવે તો આવી બાબતોમાં વિશેષ અજવાળું પડે અને સંતોષકારક નિરાકરણ થઇ શકે.

૩ ઉપરકોટ — ઉપરકોટમાંનાં જુનાં ખંડેરા તેમજ બોયરા વિગેરે જોવાં. દક્ષિણાદી બાબુએ તોપની પાસેના શિક્ષા લેખ તપાસ્યા તથા કેટલીક સંકાઓનું નિરાકરણ કર્યું. પૂર્વાદી બાબુના મદ ઉપરથી સુદર્શન તળાવની સરહદ પૈકીની અપારે હવાત પાળની આકૃતિઓ એક સાથે તપાસી.

૪ લાખા મેડી રતૂપ — જુનામદથી અગ્નિ ખૂણે ડુંગરાઓની ખીણમાં આવેલી બોરદેવીની જગા પાસે લાખા મેડી કહેવાતી જગ્યાએથી નિકળેલા રતૂપ જોયો. આસપાસ કેટલેક ઠેકાણે પાછોતરા વરસાદથી ધોવાએલી પાવા જેવી ચણતર કામની નિશાનીઓ જોઇ. આ બાગમાં જોદ કામ કરવાનું બની શકે તો નવી ઐતિહાસિક માહિતી મળે એમ માનવાને સગળ કારણ છે.

૫ મિરનાર — જૈન દેવજોમાંના નોંધ પૈકીના ઉપયોગી શિક્ષા લેખો તપાસ્યા. રીપેર કામ આવે છે તે વખતે તેમાંના કેટલાકને તુકશાન પહોંચે છે તો હવેથી તેમ ન થાય માટે મંદીરના અધિકારી વર્ગને વિનંતિ લખવાનો નોંધ કર્યો.

૬ શિક્ષા — રથાનિક પારેજો પાસેના શિક્ષા તપાસ્યા અને તેમાંથી આપણા ધ્યુગ્રીવમમાં નહોતા તેવા બે કાપીપણ ખરીદી લીધા.

૧૩-૧૪. વેરાવળ તથા પાટણ (સોમનાથ).

૧ જુના સોમનાથ — નિજ મંદીર તથા આસપાસની જગ્યા તપાસી. મંદીરનો પાટળનો

કેટલોક ભાગ જનરલિત યથ ગએલો તેને સ્તુતરીતે મજાનુત કરી લેવામાં આવેલ છે. પરંતુ મધ્યમાં ઉપરથી પડી ગએલા ભાગમાંથી પડતા વરસાદના પાણીના નિકાસ માટે જોઇએ તેવી સગવડ નથી. આ તથા તેવી ખીછ ઉપયોગી ગાયતોનો મેહેરખાન ભાંડારકર સાહેબે નોંધ કર્યો અને તે વિશે તેઓ જુતામદના મે. એડમીનીસ્ટ્રેટર સાહેબને લખવા ધારે છે તેથી આપણે ખાસ ઠાંક કરવાપણું રહેતું નથી.

૨ ખીજાં જુતાં મંદિરો — દેહોતપર્ગ પાસેનાં ત્રાતાં મ્હોટાં મંદિરો તેમજ પાસેનું સર્વતું મંદિર વિગેરે જાણી. સર્વ મંદિરમાં ઉત્તર જોને કંઈ લેખ છે એમ માન્યતા હતી પણ તેનું કંઈ તજરે પડતું નહીં.

૩ શિક્ષા લેખો — ત્રવેણી દરવાજાનો વિ. સં. ૧૪૪૨ની સાલનો અને વેરાવળ દરવાજાની અંદર જોને મે લેખો પાસે પાસે છે તે મળી કુલ ત્રણ ખુદ પાટણમાં, અને દરસદ માતાના મંદિરમાંનો ચાર સંવત વાળો વેરાવળમાંનો મળી કુલ ૪ ઉપયોગી લેખો તથા સ્થા તેમજ તેમાંની શંકાઓ માટે ચોક્કસ કરી લીધું.

૪ અન્ય પ્રવૃત્તિ — વેરાવળ પાટણના મુકામ દરમીયાન દુરસદને સમયે, મે. બંડારકર સાહેબ પાસે કીમહોત કૃત “નોર્થન ઇન્ડિયા ઇન્ડ્રીપશન્સ” નામની ચોપડી હતી તેમાંથી આપણા મ્યુઝીયમમાંના સંગ્રહ પૈકીના જે જે શિક્ષા લેખો તે પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિ સુધીમાં છપાઇ ગએલા હતા તેનો આપણા છાપેલા લીસ્ટમાં નોંધ કરી લીધો.

૫ તેમજ મે. બંડારકર સાહેબ પાસે ક્ષત્રપના શિક્ષાઓનો મોટો જથ્થો હતો તે તપાસી કેટલોક શિક્ષાઓ ઉપર ૧૧ સાલ વિગેરે માટેનો ઉપયોગી નોંધ કર્યો.

૧૫. પાલીતાણા — શત્રુંજય ડુંગર — ઉપર પારિમાફ ૩ જામાં જણાવ્યા અનુસાર પાલીતાણા પાસેના શત્રુંજય ડુંગર ઉપરનાં મંદિરોમાંના શિક્ષા લેખો છાપી લેવા માટે આ વર્ષ પાલીતાણા જવું થયું હતું.

આ શિક્ષા લેખો પૈકી ધણાખરા, એપીગ્રાફીના હંડિકાના લોલુપ્ત ખીજાના પાટ હ તથા ૧૦માં ૩૦. જુજરે પ્રસ્તાવિક વિવેચન તથા ભાષાંતર સહિત છપાવ્યા છે. તે જાને વિભાગમાં લગમગ ૩૫ શિક્ષા લેખોનું પુરું અક્ષરોત્તર આપવામાં આવેલ છે જ્યારે બાકીના ૮૬નો સાર માત્ર આપેલ છે.

શત્રુંજય ઉપરનાં દેવજો સંબંધી વર્ણનાત્મક સંખ્યાગ્રંથ આર્ટીકલો, ઇન્ડિયન એન્ટીકવેરી લોલુપ્ત ૨ જા, ૧૧ મા અને ૧૩માં જોન્સ બરનેસ સાહેબે છપાવ્યા છે. તૃતીયા તેમાંથી

તારણ રૂપ જુદા પુસ્તકના આકારમાં મ્હોટી મ્હોટી ટુકોના ૧ ફોટોઆડ સહિત સાષકસ અને ડાયર (Sykes and Dwyer) સને ૧૮૬૯માં એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ઉપરાંત ઉપરના તારણમાંથી તેથી પચ્ચ વિશેષ ટુકા સ્વરૂપમાં (ઐતિહાસિક વિવેચન સહિત) “ સત્તુ-જ્ય કુંગરના માત્રાણુઓ માટેની ગાઇડ ૨ ” (બોમ્બે) ઇ. સ. ૧૮૭૮માં લૅન લોકોની અન-દાવાદમાંની શૈઠ આણુદેજી કલ્યાણજીની પેઢી તરફથી છપાવેલી છે.

આ બધા આદિકોમાંથી તારવી કાઢવા જેવાં ઐતિહાસિક તત્ત્વો, એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડિયા વો. ૯ તથા ૧૦માં કો. જુલર સાહેબે છપાવેલા શિક્ષા લેખો સિવાયના ત્યાર પછી સ્થાપિત થએલી જુની મુર્તિઓ ઉપરના શિક્ષા લેખો તેમજ તેઓએ છપાવેલા શિક્ષા લેખોમાંના કેટલાક માંતા વાંચનદેર, એ સર્વ એકી સાથે એક લેખના આકારમાં જૂદું લખવાનું ધારેલું છે તેથી આંહી આટલેથીજ વિરમું છડું.

૧૬. મઠકા — આંહીનાં ઉપયોગી સ્થાનોઃ પૈજી વાસુદેવની જગા, હુરેશ્વર મ્હાદેવ અને પ્રભુજીનાં પગલાંની જગા માટે જરૂર પુરતું વિવેચન સને ૧૯૦૧-૭ના રીપોર્ટમાં પાને પ૩મે લખાઇ ગયેલ છે તેથી આંહી પુનરુક્તિ કરેલ નથી. લેખ ક્યાંક નથી.

૧૭. ભાડલા — જમનગરના આટકોટ મ્હાલ તાબે આણુદેવપુરથી નૈઋત્યે ૨૫ માડ ઉપર છે. આંહી ગામમાંજ અગ્નિ ખૂચે ગેલ માતાજીનું મંદીર છે અને તેનથી ઉમ-મજુમાં જુની મ્હોટી ગેલ માતાની વાવ છે. નજીનો ભાગ પડી જઈ મુરાઈ મએલો છે અને તેમાં ઝાડ ઉગી ગયાં છે. નામ ૧૦ ફુટ પહોળી છે અને પહેલી પૂર્વ-પશ્ચિમ ૫૮ ૮૭-૬ ઇંચ લાંબી છે અને બીજી ઉત્તર-દક્ષિણ ૧૬ ૫૮ લાંબી છે. અંદર એકો વાળી ૪ ભોં છે જેમાંની એક દક્ષિણ મએલ છે. આવીજ દબની ધ્રોગધરા પાસે જગદવા ગામના પાદરમાં જુની વાવ ૨ છે અને તેમાં જુદા જુદા વિ. સ. ૧૫૧૮ની સાલના પાંચ લેખ છે. પરંતુ આમાં એકપણ લેખ નથી તેથી તેના સમય ઉપર જોઇતું અજવાળું પડતું નથી. અમુક અમુક કોઠાના પથ્થરોમાં છૂટા છૂટા એકાદ અક્ષરો જેવાકે કે, શ્રી, વિગેરે જોવામાં આવે છે પણ તે તો શરીરોનાં નામના આધાક્ષર અગર નિશાની હોવી જોઇએ. કુવાના કોઠામાં દરેક પાંચ પાંચ

૧ અમુક શૂદર્યે અધાવેલાં મંદિરોનો સમૂહ તે તે શૂદર્યના નામની ટુંકે કહેવાય છે. જેમકે બાલાબાઈની ટુંકે, મોતીશાહની ટુંકે ઇત્યાદિ.

૨ ગાઇડને માટે ગુજરાતી બોમ્બે શબ્દ વપરાય છે પણ ગાઇડ સજીવ તેમજ નિહંવ અને માટે વપરાય છે બ્યારે બોમ્બે સજીવ માટેજ વપરાય છે તેથી મૂળમાં રહેં ગાઇડ શબ્દજ રાખ્યો છે.

૩ જુઓ વોલસન મ્યુઝીયમ વાર્ષિક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૩-૧૪ પાનું ૨૬.

કુટે કાતરેલી કિનારીઓ બહાર પડતી ચણેલી છે અને તેની એક કિનારીની ઉપરના થરના ફરતા પથથરામાંથી બે ત્રણમાં પાંચનો આંકડો જોવામાં છે અને તેની ઉપરની કિનારી ઉપરના થરના એકમ પથથરામાં ૬૦ નો આંકડો જોવામાં આવે છે. બે કિનારી વચ્ચે પાંચ કુટનું અંતર છે ત્યારે આંકડામાં ૧૦ નો અંતર છે તેથી આ આંકડાઓ કુવાની ઉંડાઇ દર્શક હોય એમ કહી શકાય નથી.

ગામથી ઉતરતાં હંચા ટેકરા ઉપર ફરતો ગદ આંધ્ર છે જેનો અમુક ભાગ અત્યારે પણ હવાત છે. આ ગદવાળી ધારથી ઇશાન ખૂણા તરફ એક હંચા ટેકરી છે તે ચાડકાની ધાર કહેવાય છે અને એમ કહેવાય છે કે અગાઉ ત્યારે આ વિભાગમાં અસ્વચ્છતા હતી ત્યારે એક માણસ ચોકી માટે આ ચાડકાની ધાર ઉપર બેસી રહે અને લુટારા વિગેરે તરફથી ભય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે નિશાની કરે તે ઉપરથી ગામનાં માણસ પોતેનો કિમતી સરસામાન લઈ આ ગદ ઉપર ચડી જતાં. ગદની સ્થિતિ એવી છે કે તેમાંના જુદા જુદા ભાગોમાં આવતા ધાડપાડુઓને હંફાવી દુર રાખી શકે.

૧૮. આણંદપુર — આનંદપુર — અનન્તપુર આ ગામની મધ્યમાં બન્ને બાજુ ઢેથર — અનન્તેથરનું મંદીર છે. નીચે ખડસલના ભાગથી આરંભી હાલના મંદીરની અરધો અરધ હંચાઇ જેટલા ભાગ સુધી મુળની સ્થિતિએ ટકી રહેલાં આંધકામ તથા કારીગિરી ઉપરથી સ્થેજ જેમ શકાય તેવું છે કે આ મંદીર મૂળ ૧૦-૧૧મી સદીમાં બંધાએલું હોયું જોઈએ. કાળે કરીને તે જીર્ણ થઈ પડી જવાથી નીચેનો ભાગ કાયમ રાખીને ઉપરનો ભાગ નવો કરાવવામાં આવેલ છે. ઉપર નીચેના બન્ને વિભાગ લગભગ મળી જાય એવા હેતુથી દુર દેશથી કારીગરો બેસાવી ઉપરના ભાગનો ઉઠાવ પશ્ચરણ રીતે કરવામાં આવેલ છે.

નીચેના વિભાગમાં બે કારીગિરી તથા ઢગ જોવામાં આવે છે તેવીજ ઢગનાં મંદિર આસપાસ ચોખ્ખા રીતે સ્થળોએ છે તેથી બધાનું ધૃષ્ટ વિવેચન થયા બાદ એકંદર વિવેચન પ્રસંગે સમય વિગેરે માટે વિસ્તારથી લખવામાં આવશે.

૧૯. પરબડીનાં દેવળ — પાંચ પાંડવનાં દેવળ — હઠીયા વણકારનાં દેવળ. આણંદપુરથી ચોખ્ખા જતા રસ્તે આણંદપુરથી એકાદ માળને બંને સડકને પશ્ચિમ કાંઠે નજીક આ મંદીર આવેલાં છે. તે મંદીર માટે આસપાસના પ્રદેશોમાં જુદી જુદી ઉપર લખી ત્રણ સંજ્ઞાઓ આપવામાં આવેલ છે.

૧. પરબડીનાં દેવળ કહેવાવાનું કારણ એ છે કે ત્યાં પાસે પરબડી નામનું ગામડું છે અને પરબડી પાસેનાં દેવળ તે પરબડીનાં દેવળ.

૨ પાંચ પાંડવની ડેરીઓ કહેવાતું કારણ પણ તેટલુંજ સખળ છે, અને તે એ છે કે દેવજોની કુલ સંખ્યા ૫ પાંચ છે.

૩ હઠીયા વણઝારાનાં દેવળ કહેવામાં આધાર ખૂન એક દંતકથા છે તે દંતકથા અનુસાર હઠીયા વણઝારો ચોખારીમાં અમુક દીવસ મુકામ કરીને રહેલ અને આજુદંપુર ચોખારી વચ્ચે રીસાળુ રાખના હાથે માર્યો ગયો. ચોખારીમાંની તેની સ્થિતિ દરમીયાન સમૃદ્ધિવાન હોવાથી તેણે આ દેવળ બંધાવેલાં હશે એ અનુમાનથી હઠીયા વણઝારાનાં દેવળ કહેવાય છે.

આ પાંચ દેવજો કયાં મ્હોટા પડધાર ઉપર આવેલાં છે. પડધાર લગભગ આખો હજુ આબાદ છે. પાંચ દેવજોમાંથી ત્રણ પાસે પાસે અને એ જુદાં પડધારના નૈઋત્ય અને વાયવ્ય ખૂણા ઉપર આવેલાં છે. પાસપાસેનાં ત્રણમાંનું મ્હોટું મુખ્ય પૂર્વાભિ મુખ છે અને બાકીનાં એ તેની આગળ સામસામે મુખે એટલે ઉત્તરદા તેમજ દક્ષિણદા મુખે છે. મુખ્ય મંદીરમાં સામે નાનો ગોખલો છે તેમજ બાજુનાં સામસામેનામાં બન્નેમાં સારી બીંતે લગભગ ૪ ફુટ કયાં એટલા છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે મુખ્ય મંદીર શંકરનું હોતું જોઈએ અને આ બાજુનાં સામસામેનાં ગણપતિ તથા હનુમાન માટેનાં હોવાં જોઈએ. બીજાં બધાં શિવ મંદીરોમાં પ્રાયશઃ ગણપતિ તથા હનુમાન માટે નાના ગોખલાઓ રાખવામાં આવે છે તેને બદલે આઠી નાનાં મંદિરોજ ચણેલાં છે તેથી કુલ બરાબરી હશે (પાંચ પાંડવનાં કહેવામાં). આ પ્રમાણે આ ત્રણ દેવજોનું સમાધાન થયા બદ પ્રશ્ન માત્ર નૈઋત્ય તથા વાયવ્ય ખૂણા ઉપરનાં એ દેવજો માટે છે. તે બન્ને નાની ડેરીના રૂપમાં છે અને કાઠમાં અત્યારે મૂર્તિ નથી. આવી રીતે પાછળ તે જગાએ નાની ડેરીઓ આજ પર્યંત મ્હારા જોવામાં આવી નથી. મુખ્ય મંદીરની પૂજા માટે રહેતા બાવા વિગેરેની સમાધો મંદીર પાસે હોય છે ખરી પણ આ ડેરી તો અસલ મંદીરનીજ શૈલીથી તેજ સમયે બાંધેલી લાગી છે તેથી માતાજી વિગેરે જાણુ દેવ દેવી માટે ઉભી કરેલી હોય એ સંભવિત છે.

આ બધાં પાંચ દેવજોની કારીગરી આજુદંપુરમાંના આજુદેશ્વર મહાદેવના મંદીરની સાથે એટલી બધી મળતી આવે છે કે તે પણ તેજ સમયમાં તેજ રાખની કારકીર્દીમાં અને તેજ કારીગરોથી બનાવેલાં હોવાં જોઈએ.

૨૦. ચોખારી — આજુદંપુરથી શુદ્ધ ઇશાન ખૂણા તરફ ૨૧ માલને છેડે આ ગામડું આવેલું છે. આ ગામડાનું નામ ચોખારી શા ઉપરથી પડ્યું હશે તે રહેજ વિચારવા જોઈએ. ગામને ચાર બારીઓ (નાના દરવાજા) હોય તે ઉપરથી ચોખારી નામ પડ્યું હોય એમ સંભવે છે. તેની ચાર બારી પૈકીની પશ્ચિમદી હજુ હયાત છે બપોરે દક્ષિણ તેમજ

પૂર્વે તરફનો મઠ પડી ગએલ છે તેથી ત્યાં દશે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. વળી ગુજરાત કા-
નીયાવાડમાં પ્રચલિત “ચોખારીને ચોતરે” એ વાક્ય પણ આ ચોખારીનેજ ઉદ્દેશને હોય એ
સંભવિત છે. અત્યારે પણ ચોખારી ઉંચા ટેકરા ઉપર છે અને આસપાસ અહુ છેડેથી તે
દેખાય છે. નેવી રીતે ચોતરો-ચતુરસર ઉપર કરેલું ફૂલ મામ આખામાં પ્રકટ થાય છે તેવી
રીતે ચોખારીમાં થતી હીલચાલ પણ ચારે પાસેથી નિહાળી શકાય તેમ છે.

પ્રાચીન ઇતિહાસના અભ્યાસી માટે એ એક અગત્યનું રચણ છે. આંહી નીચે મુજબ
ની જગ્યાએ ધ્યાન પૂર્વેક જોતાં એમ સહજ જાન થાય છે કે આંહી પ્રથમ બહુજ મહોદું શ-
હેર હોતું જોઈએ. ચોખારીને “ચોખારી નગરી” એવું નામ હજુ પણ ભાટ ચારણો વાર્તા
પ્રસંગે આપે છે.

૧ પંચમુખી વાવ — જો કે આ સાધારણ રીતે વાવ તરીકે ઓળખાય છે તોપણ
અરેખરતો એ એક કુંડના આકારમાંજ છે. વચ્ચેમાં ચોરસ કુંડ જેવું બાંધી તેની એ-
ક બાજુએજ ઉતરવા માટે પગથીયાં બાંધવાને બદલે ચારે દિશાએ ચાર લાંબી નાળો
બાંધી પગથીયાં બાંધેલાં છે, અને તે ઉપરાંત પશ્ચિમ અને ઉત્તર બાજુની નાળો વચ્ચે
ઉપરથીજ વાંક પડતાં પગથીયાં છે જેને પાંચમું મુખ ગણી વાવને પંચમુખી એવું ઉપ-
નામ લાગુ પાડવામાં આવેલું દર્શે. વચ્ચેના કુંડ જેવા ચોરસ ભાગ ઉપર બે માળ છે
અને ચારે બાજુનાં નાળવાળાં પગથીયાં નીચે મળે જાય છે જ્યારે ઉપરે માળે આ-
વવા માટેજ વાયવ્ય ખૂણે વાંક પડતાં પગથીયાં વાળું મુખ ખાસ મુકેલું હોય એમ
ભાસે છે. આ ઉપરના માળમાં ઉભા પીલરો મુકી કુંડમાં પડતા ચારે બાજુ ઝરખા
મુકેલા છે એમ જ્યાંપિ પર્યંત ટકી રહેલા દક્ષિણ બાજુના ઝરખા ઉપરથી સિદ્ધ થાય
છે. આ વાવમાંના દરેક નાળ ઉપરના મતવાલા ગોખલાઓ વિગેરે બારીકાથી ત-
પાસના છતાં ક્યાંઈ પણ લેખ મળ્યો નહીં. માત્ર અમુક અમુક પર્યટોમાં દેવનાગરી
લીપિમાં ક્ષી અક્ષર લખેલા છે.

૨ જુનાં છટક દેવજો — (અ) ગામના મઠમાંજ દક્ષિણ ભાગમાં એક નાની જુની ડેરી
ખંડિત સ્થિતિમાં ઉભેલી છે જે તદ્દન વિખાઈ ગએલી છે તેમ અંદર મૂર્તિ વિગેરે પણ
કાંઈ નથી. (બ) પશ્ચિમ વિભાગમાં છેક મઠને અડીને ચોરસ મહોદા પડચાર ઉપર
તેવીજ ઢગનું મંદિર છે. આ મંદીરનો લણેખરો નીચેનો ભાગ આબાદ છે જોકે ઉ-
પરના પર્યટો વીખાઈને ઢગલો યથા ગયા છે. આ જન્મે દેવજો પણ આજુંદપુર તેમ-
જ પરમડીનાં દેવજોનીજ ઢગ તેમજ કારીગરી વાળાં છે.

૩ એકલ દાંડીયું માળાંયું — તેવીજ ઢગમાં પશ્ચિમ વિભાગમાંના (૨ બ) દેવજોથી ઇશાન-

માં પાસેજ ચારે બાજુએથી ખુલ્લી છત્રો જેવું છે જેને લાંબા લોકો રીસાળુ રાગની જીનું એકલ દાંડીયું માળીયું કહે છે. અત્યારે તો તેને એકજ માળ છે પણ તે ઉપર ખીખ બે મળી કુલ ત્રણ માળ જેનારા અત્યારે ત્યાં હયાત છે. અત્યારે તો આની બન્ને બાજુએ માટીયર ભીંતડી ચણી પાસેના લોકોએ ઉપયોગમાં લીધેલ છે અને (૧૫) નંબર વાળા મંદીર અને આ માળીવાની વચ્ચેમાં દીવાલ કરીલીધેલ છે. પરંતુ ખડસલનો ભાગ તપાસતાં અટકળ થાય છે કે તે બન્ને એકજ પડયાર ઉપર હોવાં જોઈએ.

૪ તળાવ — ગામથી બહાર નૈઋત્ય ખૂણામાં એક તળાવ આંધેલું છે. તળાવની પૂર્વાદી બાજુએ પગથીયાં વાળી પાજ આંધેલી છે જ્યારે બાકીની બાજુએ કુદરતી ટેકરીઓજ પાળેના અર્થ સારે છે. પાજના પથ્થરો તેમજ આંધકામ પણ ઉપરનાં મંદીરોના જેટલાંજ જુનાં છે અને ત્યાં બહુ મોટા વિસ્તાર વાળું તળાવ હોવું જોઈએ એમ અત્યારે પણ આપણને પ્રતીત થાય છે.

૫ શેપશાયી ભગવાનની ડેરી — આ તળાવમાં લગભગ મધ્યમાં (ઈશાન ખૂણા તરફ એકલે ગામની બાજુએ વધારે લગતી) એક નાની ડેરી છે. ડેરી પોતે પૂર્વાભિમુખની છે અને બહાર સમા મંડપમાં ઉત્તર દક્ષિણ બાજુએ ઉંચા ઝરખા કાઢેલ છે. આ ઝરખા, ધ્રાંગધરા પાસેના ગાળા ગામની સીમમાં વિનાયકનું મંદીર જે ગયા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં વર્ણવાઈ ગયું છે (પાનું ૩૦) લાંબા જેવાજ પણ નાના માપના છે. ડેરીમાં અંદર કાળા આરસની બનાવેલી બહુજ નમુનેદાર શેપશાયી ભગવાનની મૂર્તિ ખડિત દશામાં પડેલી છે. નીચેથી ધન ખોદી લેવાના ઇરાદાથી કે ખીખ ગમે તે પ્રયોજન વશાત્ આ મૂર્તિ જમીનથી જુદી ખોદી કાઢી છે અને અત્યારે વાંકી હમી મુકેલી છે. શેપનાગની ફણોના અરધ ભાગ કપાઈ ગયેલ છે અને પગી મારફત તપાસ કરતાં કહેવામાં આવ્યું કે માણસો પગલાં (ચરણ પગલાં) બનાવવા માટે તેમાંથી કટકા કાપી જાય છે. આ મૂર્તિ ઉપર વધુ આવે જીલમ યુગરતો અટકાવવા સારી બીમોરાના મે. દરબાર સાહેબો તેમજ ચોટીલાના આજમ થાણુદાર સાહેબને વિનંતિ પત્ર લખી તે મૂર્તિ આ મ્યુઝીયમમાં બેઠ તરીકે મંગાવી લેવા ધાર્યું છે. અત્યારે તો તળાવમાં ગાળ બરાઈ જઈને મંદીરની સપાટી જેટલી ઉંચાઈ સુધી માટી બરાઈ મળે છે પણ તે ડેરીથી તળાવની પાળ સુધી આંધેલો રસ્તો છે એમ પગીએ કહ્યું. જે તે યથાર્થ હોય તો તળાવ બહુ હોય ત્યારે પણ દર્શન માટે જઈ શકાય તેવો પુત્ર હોવો જોઈએ. ડાકોરમાં ગોમતીજીના તળાવમાં પણ આવીજ રીતે મંદીર આંધેલું છે. ભગવાને સમુદ્રમાં શેપનાગ ઉપર

શયન કર્યું હતું તે હકીકતનું અનુકરણ કરીને (સમુદ્રને બદલે) આંહી પણ તળાવમાં મંદિર કરી શેષશાયી ભગવાનની મૂર્તિ પધરાવી હોય એમ કલ્પના કરવી અવધાર્ય ન કહેવાય.

૧ ગણેશ વાવ —ગામથી ઇશાનમાં એકાદ પાટીવા ઉપરનીજ દબ તથા કારીગિરીની જુની વાવ છે. અંદર ઉતરતાં જમણી બાજુ ગણપતિની મૂર્તિ બે પાસપાસેનાં ગોખલામાંથી પૂર્વાદ ગોખલામાં છે. જ્યારે સામેની બીંતે પાસપાસે બે ગોખલામાં બે સ્ત્રીની મૂર્તિઓ છે જે રિદ્ધિ તથા સિદ્ધિની હોય એમ સંભવે છે. આ વાવના કોઠામાં મંડાણ મુળથીજ બાંધેલાં છે અને અત્યારે પણ દયાત છે. નળમાંની ગણપતિની મૂર્તિ ઉપરથી આનું નામ ગણેશ વાવ પડ્યું હતું. અંદરના ગણપતિ ઉપરાંત વાવથી નાડાવા પશ્ચિમમાં મ્હોટી ઉભી ગણપતિની બે મૂર્તિઓ સામ-સામી થોડે થોડે છેટે છે. દક્ષિણાદ મુખની અરધી જમીનમાં દઢાઇ ગમેલી છે જ્યારે ઉત્તરાદ મુખની આબાદ આખી બહાર છે અને તે પા શીઠ ઉંચી, શા શીઠ પહોળી અને બા ડુઠ જડી છે. આવીજ પુરા કદની એક મૂર્તિ મદની દીવાલમાં શુદ્ધ પૂર્વાભિમુખ છે પણ તે હુણ્ણાથી એટલી બધી ખવાઇ ગઇ છે કે તે શેની છે તે યોક્ષ કરી શકાયું નથી.

મુખ્ય ગેઝેટીઅરના કાઠીવાવાડ વિભાગના વોલ્યુમમાં પા. ૧૧૯એ વેપાર અને હુસરના પ્રકરણ પ્રસંગમાં જણેલ છે કે “ત્યાર બાદ અણહિલવાડના સોલંકીઓએ (ઇ. સ. ૧૦૯૪-૧૧૪૩) વઢવાણથી જુનાગઢ સુધી સરકરની સગવડતા માટે રસ્તો બાંધ્યો અને તે રસ્તો વઢવાણ, સાયલા, ધાંધણપુર, ચોખ્ખારી, આણંદપુર, ભાડલા, સરધાર, ગોંડલ, વીરપુર, જેતપુર, વિગેરે ગામોએ યઇને ચાલતો. તેજ પાને દુરનોટમાં જપ્ત્યું છે કે આ રસ્તો અણહિલવાડના સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધાવ્યો હતો અને તે રસ્તા ઉપરના ડિલ્લાઓ, તળાવો, અને મંદિરો પણ તેણેજ બંધાવ્યાનું મનાય છે.

ભાડલામાંની ગેલ માતાની વાવ, આણંદપુરમાંના અનન્તેશ્વરનું મંદિર, આણંદપુર ચોખ્ખારી વચ્ચે પચ્ચડીનાં દેવળ, ચોખ્ખારીમાંની પંચમુખી વાવ, એક દંડીયું માળીયું, ગણેશ વાવ, અને પાદરમાંનું તળાવ વિગેરે મકાનોની એક સરખી દબ, કારીગિરી તથા બાંધકામ ઉપલી કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. ધાંધણપુરમાં પણ એક મ્હોટી જુની વાવ સાંભળી છે અને સાયલામાં માન સરૌવર છે પણ તે જન્ને રથજોએ હજુ જવાનું બન્યું નથી તેથી તેને માટે અત્યારે કાંઈ પણ કહી શકાયું નથી. ધાંધણપુરથી ભાડલા સુધીનો મુલક ડુંગરી છે તેથીજ તે બે વચ્ચેનાં લગભગ બધાં રથજોએ મ્હોટા સરકરને પાણી પુર પાડી શકે તેવાં જળાશયો

બંધાવ્યા હોવાં જોઈએ. તે બધાં રથજો પૈકી ક્યાંકપણ શિલા લેખ કળા સુધી જોવામાં આવેલ નથી એ ખરેખર શોચનીય છે. તેવી કાંઈ લેખિત પ્રતીતિને અભાવે અત્યારે તો આ બધાં આંધકામો વિક્રમની ૧૨મી શતાબ્દીમાં બંધાએલાં હોવાં જોઈએ એમ કલ્પના માત્ર કરીને સંતુષ્ટ રહેવું પડે છે.

૨૧. ભીમરા — ચોખારીથી ઉત્તરમાં ૩ માફ છેટે અને ચોટિલાથી દક્ષિણમાં પાંચ માઉને અંતરે આ ગામડું આવેલ છે. મુળ આ ગામ હંચા ટેકરા ઉપર વસેલું હોવું જોઈએ જે કે અત્યારે તો અમુક દરબારો ઉપર રહે છે તે તથા તેનાં વસવાયાં પુરતીજ વસ્તી ભીમરામાં છે. સાધારણ ધણીખરી વસ્તી પાસેજ વાયવ્યમાં નીચેના ભાગમાં પીવાવા નામના ગામડામાં રહેલે. આ ભીમરામાં “ભીમની ઘરા” ને નામે જાળખાતી શુદ્ધ જોતી હતી તેટલા માટે જવું યજ્ઞેત્ર. ચોખારીથી શુદ્ધ પૂર્વમાં મેવાસા પરખારું જવાને મદલે દેરખાઇને શુદ્ધ ઉત્તરમાં ભીમરા આવીને તે શુદ્ધ કહેવાતી જગા જોઈ ત્યારે ઉપજોતી નાસીપાસનો ખ્યાલ આવવો કંઠજ નથી. તે શુદ્ધ નહીં પણ ડુંગરમાંની એક મ્હોટી જાળખના રૂપમાંજ છે. નજીકમાંજ એક શિવ મંદીર ચણી તે જાળખના ભાગમાં જોટલા તથા એકઢાળીયાં માટીયર કામથી કરેલાં છે તેથી જે કે કુદરતની ખુબી જોવા નીકળેલાઓ માટે આ એક આનંદદાયક જગ્યા હતી પણ ઐતિહાસિક તત્વ શોધવાવાળાઓ માટે તો કેવળ નિરસ નીવડી. પરિણામે આ માત્ર બે ત્રણ કલાક રોકાઈ મેવાસા જઈ મુકામ કર્યો.

૨૨. ચિર્છીઆ — જસદણ રોડ તાલે તેજ નામના મ્હાલનું મુખ્ય સ્થાન છે. આંહી શ્રાવકતા દેરાસરમાં પીતળની મૂર્તિ ઉપરના ત્રણ લેખો હોવાનો નોંધ હતો તેથી આ જરૂર તપાસ કરી તે ત્રણે છાપી લીધા. આ ત્રણ ઉપરાંત ચોથી મૂર્તિ નજરે પડતાં તે તપાસી તો જે મૂર્તિ જસદણમાંના કણખી નયુ તારણના ઘરમાંથી ખોદતાં નીકળેલી હતી તે આજ છે એમ કહેવામાં આવ્યું. તે મૂર્તિ પ્રથમ મ્યુઝીયમમાં જોઈ તરીકે આવેલી પરંતુ મ્હાજનની માગણી ઉપરથી પાછી મોકલવામાં આવી હતી અને તે ચિર્છીઆના મ્હાજને ધામધૂમથી આંહી પધરાવી છે એમ મે. મહાલકારી સાહેબને પુછતાં ખબર મળ્યા. તે મૂર્તિ ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર પણ મેળવી જોયું. આ મૂર્તિને સાફ કરતી વખતે લેખનો ઘણોખરો ભાગ ધસી નાખ્યો છે તેથી અત્યારે અક્ષરો બહુજ ઝાંખા થઈ ગયા છે. આ લેખ મ્યુઝીયમના છાપેલા લીસમાં નંબર ૧૧૭મે જસદણના પેઠામાં મુકેલ છે તેથી તેને ઠેકાણે તેવી નોંધ કરી સુધારો કરી લીધો.

આ મૂર્તિઓ ઉપરના લેખનું ઐતિહાસિક વિવેચન જરૂર પુરતું નીચે આપ્યું છે.

નં. ૧૭-૪ વિમળનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં ૧૫૧૧ જ્યેષ્ઠ વદિ ૯ (૨વી).

ભાવાર્થ — ભજુસાળી દુહાની ભાર્યા આઠ ચપાના પુણ્ય માટે તેના પુત્ર માંડણ તથા હુમીરે શ્રી વિમળનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને તેની પ્રતિષ્ઠા ખરતર મચ્છના છત્ર રાજ સુરિપદ ધારી શ્રી છત્રભદ્રસુરોએ (વિ. સ. ૧૪૧૧થી ૧૫૧૪. ૪. એ. વો. ૧૧ પાનું ૪૯) કરાવી.

હાલ ને ભજુસાળી ઓડખ છે તેનું શુદ્ધ સંસ્કૃત સ્વરૂપ તરીકે આ લેખમાં માંદશાલિક એવું નામ આપેલ છે.

નં. ૧૮-શીતળનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં. ૧૫૧૧ જ્યેષ્ઠ વદિ ૮ શનિ.

ભાવાર્થ — શ્રીમાલી ગાતીના શેડીયા પોપા તેની ભાર્યા દીહુ તેનો દીકરો દેવા અને તેની ઓ ગોમતી એ મળીને પુત્ર ધાવર તથા પુત્રી રતિ નિમિત્ત શ્રી શીતળનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને મદારક શ્રી નયપ્રભસુરીના ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. રહેવાશી શ્રી પાદચુના.

નં. ૧૯-ચતુર્વિંશતી પટ્ટની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સ. ૧૪૫૭ જ્યેષ્ઠ સુદી ૧ સોમ.

ભાવાર્થ — પદ્મીવાલના ઉકેશ (?) વંશના અને છાડ દર (?) ગ્રામમાં ઉમન ધએલ મહં. મંડન નામના ભીમિણીના પુત્રે પોતાના જાપના શ્રેયને માટે પાર્શ્વ ચતુર્વિંશતી પટ્ટ કરાવ્યો અને શાંતિસુરિ પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

નં. ૨૦-પાર્થનાથની મૂર્તિ ઉપરનો. સમય — વિ. સં. ૧૭૫૦ જ્યેષ્ઠ સુ ૨ શુક્ર.

ભાવાર્થ — શ્રીમાલ જાતિના જગપાલના દીકરા સજ્જસિંહની ભાર્યા સલખ-છુદેની એ શ્રી પાર્થનાથનું જિંબ કરાવ્યું અને હંસમચ્છના શ્રી વીરસુરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૨૩. ગઢ ઉદ્દેહિંગોજગઢ — આને માટે જરૂર જોઇતું વિવેચન સને ૧૯૦૫-૬ના વાર્ષિક રીપોર્ટ પાને ૫૮એ આપેલું છે તેથી આહી પુનરુક્તિ કરેલ નથી.

૨૪. લોયરા — જસદણ તાગાનું જસદણથી ઇશાનમાં ૬ માક અને વિર્જીઆથી નૈઋત્યમાં આશરે ૪ માક ઉપર આ એક નાનું ગામડું છે. આમથી દક્ષિણમાં પાદરમાં

જોડાઈ-જસદણુ વચ્ચેની રેલ્વે લાઇનથી પશ્ચિમમાં એક નાનું બોમર્ડ છે અને તે બોમર્ડ ઉપરથી ગામનું નામ પણ બોમર્ડ પડ્યું હતું. આ બોમર્ડ ઉપર મકાન કરીને અભારે બાવો રહે છે.

બોમર્ડ ઉત્તર-દક્ષિણ શી. ૧૪-૪૫. લાંબું છે અને પૂર્વ-પશ્ચિમ શી. ૧૦-૪૫. પહોળું છે. સરેરાસ ઉંચાઈ શી. ૬-૧૦ ઇ. ની છે. ઉપરના ભાગના રેકા માટે ચાર સ્થંભ વચ્ચેમાં કોતરેલા છે. આ મુખ્ય ભાગથી પશ્ચિમમાં જળોલના જેવું છે તે નિજ મંદીરના જેવું લાગે છે. તે શી. ૨-૯૫. પહોળું અને શી. ૪-૧૧ ઇ. લંબુ છે. નૈઋત્ય ખૂણામાં એક બોમર્ડ છે જે ઘણું લાંબુ છે પણ અત્યારે ખુરી દીધેલું છે તેથી અંદર વધુ આગળ જવાઈ નથી. અમુક હંડાઈ સુધી ગયા બાદ દીવો પણ રહી શકતો નથી. મ્હારી માન્યતા અનુસાર આ શિવ મંદીર હોતું જોઈએ. વાયવ્ય ખૂણામાં પણ બોમર્ડ જેવું છે તેથી વખતે આ ખૂન્ને પછવાડે મળતાં હશે એટલે તે નિજમંદીરની આસપાસ પ્રદક્ષિણા પણ હોય. નિજમંદીરની બહાર સામાસામી ભીતે બે ગોખલા છે તે હનુમાન તથા ગણપતિ માટે હોય એ બનવા જોગ છે. અભારે મૂર્તિ ક્યાંય નથી.

ધાર ઉપર દક્ષિણાદિ પાદરમાં એક પાળામાં લેખ હોવાનો તોલ્લ હોતો પણ નિરપયોગી છે તેથી ઉપેક્ષિત કર્યો.

૨૫. સોમનાથ-ઉર્ધ્વ ઘેલા સોમનાથ — જસદણુ તાપ્તાના પીપળીયા ગામથી અગ્નિ ખૂણા તરફ આશરે એક માઇલને અંતરે ઘેસો નદીને કાંઠે આ દેવસ્થાનની જગ્યા છે. સાધારણ રીતે ત્યાં પુનર્વરી વર્ષ સિવાય ખીજું કોઈ રહેતું નથી. વખતે કોઈ સ્વામી સંન્યાસી સ્થાનની અલૌકિક શાંતિથી આકર્ષાઈ ત્યાં મંદિરો માસ ટકી રહે છે અને સ્થાનની યથાશક્તિ સેવા બળવી સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ પણ સાધે છે. આંદોના ૨ લેખ પૈકી એક નીલકંઠે મહા-દેવનો વિ. સ. ૧૭૮૦ની સાલનો અને જગ્યાની બહાર પશ્ચિમમાં છુટા પડેલા સર્તીના પાળાવાનો વિ. સં. ૧૫૭૫નો છે.

નં. ૨૨-સમય — વિ. સં. ૧૭૪૮ શામળ સુદ ૨.

ભાવાર્થ — પાદશાહ શ્રી મહમદશાહ (ઇ. સ. ૧૭૨૧-૧૭૪૮=વિ. સં. ૧૭૭૭-૧૮૦૪) ના રાજ્યમાં મળેંદ્રગર તથા દેવગરનું દેવળ કરાવેલ છે. ખર્ચ રૂ. ૬૨૫.

નં. ૨૩-સમય — વિ. સં. ૧૫૭૫ માગસર સુદ ૨ સોમ.

ભાવાર્થ — જેસાના દીકરા સાગાની ભાર્યા બાઈ જમણીયે સહયમન કીધું (સતી થઈ).

લેખ પત્રક પૈકીના આ બે લેખ સિવાય લેખ નં. ૨૨ વાળા નીલકંઠ મહાદેવના આરથી ઉત્તરમાં કાળી શાહીથી લગેલો વિ. સં. ૧૮૫૦નો એક લેખ છે. આ લેખ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. તેનું રચન લેવાય તેમ ન હોવાથી અક્ષરાંતર માત્ર કરી લીધી.

સમય — વિ. સં. ૧૮૫૦ માઠ સુ. ૪ સોમ મધ્યાન સમય, અમૃત ધટિકા.

ભાવાર્થ — (ભાવનગરના) ડાકેર શ્રી વપતસિંહજી (વખતસિંહજી) અરવાર ૧૦૦૦ને આશરે લખને, કામદાર, દીવાન, મુસદ્દી સહિત, મહાદેવ શ્રી સોમનાથ ની પૂજાએ આવ્યા હતા.

૧૬. ભડકી — (ભાણુ ખાયરની). આ ગામ જસદણથી શુદ્ધ પૂર્વમાં આશરે ૮ ગાઉ અને ખાખરાથી ઇશાનમાં ૭૦ ગાઉને અંતરે ઘેસો નદીના એક કાંઠા ઉપર આવેલું છે. આ ગામ ખાયરના કબજામાં આવ્યા બાદ સહીસલામતી વગરનું મણલું અને વેપારી વર્ગ તેમાં ટકી શકતો નહીં. ૧૮મી સદીના અંતરમાં લાંબાખુ ખાયરની હાક વર્તતી હતી અને તે શુરવીર તેમજ નિડર હોષને આસપાસના મુલકમાં હુલ્લટ કરી ત્રાસ વરતાવતો હતો. તેના નામ ઉપરથી અત્યારે પ્રજા ભાણુ ખાયરની ભડકીને નામે ઓળખાય છે. એની ધૃષ્ટતા માટે હુલ્લટોલાય છે કે —

ખાખા તહારી ખકરી કોઇ ન કાસે કાન

ખરીયાં રહોતી ખાઇ ગયો ભડકી વાળો ભાણુ.

ખાખા — તે ગાયકવાડી સુબાનું 'કુકુ' નામ છે.

ગામથી ઉત્તરમાં એક હંથા ડુંગરા ઉપર ભાણુ ખાયરનો મઠ છે તે જોયો. મઠને ચારે ખુણે કોઠા છે અને ઇશાન તરફનો ભાગ હજી આબાદ છે. મઠ હ. દ. ૧૪૫ કમ લાંબો અને પૂ. પ. ૧૨૫ પહોળો છે. વચમાં નાનું ઠાકું છે અને તેમાં ઉતરવાને પગથીયાં છે.

૨૭. જસદણ — આંહીના ૪ લેખ પૈકીનો ગામડીયા પીર વાળો લેખ સને ૧૮૦૫-૬માં મળ્યો નહોતો તે માટે ફરી આ વખત પણ તપાસ કર્યો પણ મળ્યો નહીં. ખાંડીના પાંચ પૈકી નં. ૨૪-૨૫-૨૬ એમ ત્રણ ને હજી મેળવ્યું છે તેના રચન લીધો (ખાંડીના નં. ૨૭-૨૮ વાળા બે આ મ્યુઝીયમમાં જ છે). આંહીથી પાંચ ગાઉ ઉપર મહાવા નામના ગામડા પાસે ધાર ઉપર મહાવેશ્વરનું જીનું મંદીર છે એમ આંહીના માછ કામદાર શ. શ. જોજાનાથ ભાઈની સુચના ઉપરથી ત્યાં જઈ લેખ વિગેરે માટે તપાસ કર્યો પણ મળ્યો નહીં, મંદીર આસપાસ મઠ હશે તેનો અચુક ભાગ હજી ટકી રહ્યો છે.

નં. ૧૪-સમય — વિ. સ. ૧૨૯૨ માઘ વદી ૫.

બાવાય — “શ્રી જયસિંહદેવે સદજગપુર ખાંધવા માટે દર માસે ૬ દમ આપ્યા.
સર્વ સંદની દયાતી સુધી ખાંધાએ પાળવું.”

દાન આપનાર જયસિંહદેવ કોણ એ સવાલનું નિરાકરણ નિશ્ચયાત્મક થઈ શકે તેમ નથી. વિ. સ. ૧૨૯૨ એટલે કે ઇ. સ. ૧૨૩૬ના અરસામાં જયસિંહદેવ નામનો કોઈ પ્રસિદ્ધ રાજા થવાનું જોવામાં આવતું નથી. પ્રસિદ્ધ સિદ્ધરાજ જયસિંહ (ઈ. સ. ૧૦૯૪-૧૧૪૩)નો સમય ૧૨મી શતાબ્દીનો છે જ્યારે આ દાન લેખનો સમય ૧૩મી શતાબ્દીનો છે. તેમજ જુનાગઢના રા' કાવટનો દીકરો રા' જયસિંહ ઇ. સ. ૧૧૫૨માં ગાદીએ આવેલ છે અને પરંતુ ઇ. સ. ૧૨૩૦-૫૩ સુધીમાં તે તે ગાદી ઉપર રા' મેપો રાજ્ય કરતો હતો (કાઠી-વાવાડ સર્વે સંપ્રદ પાત્ર ૩૯૫-૪૦૦). પરિણામે દાન આપનાર જયસિંહદેવ કયો એ નિર્ણયિત થવા પુરતાં સાધનો અભાવે આપણી પાસે નથી.

સદજગપુર એ હાલનું સેજકપુર ગામ હોવું જોઈએ. આ સેજકપુર માટે કા. સર્વે પાને ૫૧૨મે લખ્યું છે કે “જોહિલો મારવાડમાંનાં લોણી નદી ઉપરના ખેરગઢમાંથી રાઠોડોના કાઠવાથી પ્રાંતમાં આબા એ વખતે તેમનો સરદાર સેજકજી હતો. તેણે પોતાની કુંવરી વાલમ કુંવરના જુનાગઢના રા' કવાઠના કુંવર રા' ખેંભાર વેરે પરણાવી હતી. રા' કવાટે તેને પંચાસમાં શાહપુર તથા ખીલ્ બાર ગામ જગીરમાં આપ્યાં. સેજકજીએ એ પ્રદેશમાં એક નવું ગામ વસાવી તેનું, પોતાના નામ ઉપરથી સેજકપુર નામ પાડ્યું ને ત્યાં પોતાની રાજધાની કરી.

દ્રમ — દ્રમ શિકાના વિવેચન પ્રસંગે કમ્પ્લેક્સ કૃત ભોળાએ ગેઝેટીઅરમાં લખ્યું છે કે ગધેવાં શિકાને દ્રમ કહેવામાં આવતા. તેજ સંધમાં પાને ૨૦૧મે દ્રમને હાલના ચાલતા નાણા સાથે સરખાવતાં આશરે ૧ શીર્ડોગના ૨ દ્રમનું પ્રમાણ આપે છે.

છેવટમાં સદજગપુર ખનાવવા માટે આપેલા દાન સંબંધી લેખનો પરંપર સેજકપુરથી આંદી ક્યારે અને કોણ લાવ્યું હશે એ કદમી શકાતું નથી. પરંતુ એટલી તો લેખવાળા સંબંધની આગ્ય પ્રબલતા ખરી કે મમે ત્યાં રખડી રઝળી તુટી જવાને બદલે રાજ્ય ગઢમાંની સર્વ માન્ય કાળુખીરની જગામાં ખુદ દરગાહના મકાનમાંજ વાયબ્ય ખૂણા તરીકે સજ્જાત જઈને સ્વાયં સાથે પરમાર્થ સાધવાને તે શક્તિવાન થયો.

નં. ૧૫-સમય — વિ. સ. ૧૮૮૯ ચૈત્ર સુ ૧૦.

બાવાય — વિ. સં. ૧૮૮૬ના કારતક સુ. ૧૦ વાર ગુરના રોજ જસદણનો ગઢ

ખાચર શ્રી ચેલા વાળસુરે ચલાવ્યો છે. સને ૧૮૮૬ના ચૈત્ર સુ. ૧૦ દિને પુરણ થયો છે.

નં. ૧૬ — તદન પસાઈ મએલ તેમજ અરપટ છે. અક્ષરો પણ કાંઈ અમનુ માણસે કાતરેલા હોય એમ લાગે છે. કાંઈપણ સાર્ય વાંચી શકાઈ નથી.

ગોમટીયા પીરનો જે લેખ મળ્યો નહોતો તેનું અગાઉ લીધેલું રજિમ ઋગ્વીયમમાં છે તે જોતાં તે લેખમાં ફાલગી 'પદીઆર' જોડાવનું સંસ્કૃત રૂપ પદ્યારાજી આપેલ છે. સંવત ૬ બીજી કાંઈ કહી શકે ઉપયોગી નથી.

નં. ૧૭-સમય — ૧૨૬મા વર્ષમાં આદ્રપદ વદિ ૫. ૧૨૬ વર્ષ એટલે નહવાનના શક સંવતનું વર્ષ ૧૨૬મું સમજવાનું છે. ઇસ્વી સનની ગણતરીએ ઇ.સ. ૨૦૪ની સાલ આવે છે.

જાવાયે — રાજા મહા ક્ષત્રપ સ્વામી રૂદ્રસેતના સમયમાં આ સત્ર મૌનસ જોત્ર વાળા ખરના પુત્ર પ્રનાયક અને તેના પુત્રના બાઇઓએ ઉડાવ્યું.

આ લેખમાં ક્ષત્રપ વંશના ઉત્તરોત્તર પાંચ રાજાઓનાં નામો આપેલ છે.

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ ચણ (ઇ. સ. ૧૦૦-૧૩૦).

રાજા ક્ષત્રપ સ્વામી જયદામા (ઇ. સ. ૧૩૦-૧૪૦).

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ રૂદ્રદામા (ઇ. સ. ૧૪૦-૧૫૮).

રાજા મહા ક્ષત્રપ બદ્રમુખ સ્વામિ રૂદ્રસિંહ (ઇ. સ. ૧૮૦-૧૮૬).

રાજા મહા ક્ષત્રપ સ્વામિ રૂદ્રસેન (ઇ. સ. ૧૦૦-૧૨૦).

આ લેખ રોયલ એસીઆટીક સોસાઈટીના બોમ્બે બ્રાન્ચના જરનલના વોલ્યુમ ૮ નં. ૧૪મામાં પાને ૨૭૪મે છપાએલ છે પણ તેમાં પાઠ ફેર થયો છે. ક્ષત્રપ વંશી રાજાઓ અને તેના શિક્ષા લેખો વિશેનો લેખ માછ ક્યુરેટર સ્વ. વલ્લભજી હરિદાસ આચાર્યે તેવાર ક-રેલ, યેલ સમયમાં પ્રસિદ્ધિમાં આવશે તેમાં આ લેખમાંના પાઠ ફેર વિશે વિસ્તારથી લખેલું છે તેથી આંહી લગાણ અવધી વિશેષ લખવાનું મોટું રાખ્યું છે.

સત્ર શબ્દનો અર્થ સંદિગ્ધ છે પણ જે જગાએથી લેખ વાળો પથ્થર મળ્યો હતો તે જગા તપાસતાં તળાવ અર્થ વધુ બંધ એસતો લાગે છે. આસપાસ બધે કુદરતી ટેકરીઓ છે અને એકાદ બાજુએ બંધ બાંધવાથી તળાવ યદ્ય શકે એમ અત્યારે પણ સંભવે છે.

નં. ૧૮-સમય — વિ. સં. ૧૫૭૦ શ્રાવણ સુદિ ૨ સોમ.

આવાય — શ્રી નારાયણી મૂર્તિ કરાવી. મૂર્તિ કરાવનારનું નામ વિગેરે કાંઈ નથી.

હેવડમાં આ સાલની મુશાફરી દરમિયાન જે જે રોટો તેમજ શ્રદ્ધસ્થો તરફથી મળે તે મદદ તથા અનુકૂળતા મળી છે તેને માટે તે તે રોટોના સત્તાધિકારીઓનો તેમજ અન્ય શ્રદ્ધસ્થોનો ઉપકાર માની આ સીપોર્ટ પુરો કરેલ છે.

તા. ૩૦-૧-૧૪

આવાય ગિરજાશંકર પટલભાઈ

મુ. રાજકોટ.

મુરેદર વૉ. મ્યુ. ઓ. એ.

આંક ૨.

મુકામ પત્રક સને ૧૯૧૪-૧૫

સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ દરમિયાન ભેગેલાં સ્થળોનું વિગતવાર પત્રક.

તારીખ.	વાર.	ત્રિમાસ.	ગામ કે સ્થળનું નામ.	કેટલા માઉં	જવાનો હિસાબ.	લેખ મળ્યા.	વિશેષ યુ ભેયું તથા મેળવ્યું.	સીમાકં.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૯-૧૧-૧૪	ગુરુ	૧	જુનાગઢ	૩૬૬૨	૧	૦	૦	૧૦
૨૦-૧૧-૧૪	સોમ	૨	વેશવલ	૦	૦	૦	૦	૦
૨૪-૧૧-૧૪	બુધ	૩	પાટણ	૧	૦	૦	૦	૦

તથા સોત્રનાથનું જુનું મંદાર ભેયું.

શનિ	બીમોસા	પાલ	ચકત; તપાસ માટે	લીમની ધરા બેઠક.
૧૭-૧-૧૫	ગેવાસા	૧	મુકામ	૦
"	સુખસર	ના	રસ્તો	૦
૧૮-૧-૧૫	ચીરોડું	ના	"	૦
"	હડમતીયું	૧	"	૦
"	ઝોરા	૧	"	૦
"	વિહીઆ	ના	૩ ભેખ છાપવા મુકામ	૦
૩-૩-૧૫	સાજવડા	૧	રસ્તો	૦
"	મઠ-દિગ્ગજગઢ	૧	મુકામ	૦
૫-૩-૧૫	બાવરા	૧	બાવરું બેઠવા તથા ભેખ ૧ છાપવા	૧
"	ટુંકઝર	ના	રસ્તો	૦
૧૦-૩-૧૫	ધેલા સોમનાથ	ના	ભેખ ૩ છાપવા	૧
"	બડલી	૩	મુકામ	૦
૧૦-૩-૧૫	પતરીબા	૨	તપાસ માટે	૦

પાદરમના પાળીયા બેઠવા.

બાવરું બેઠવા તથા ભાપ મુકું.

નદીને સામે કાઠિના પાળીયા તપાસવા

પાદરમનું બુનું મંદીર બેઠવા.

19-3-14	ક્રમ	ક્રમ	વાવડા	111	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	૦
"	"	૩૬	કોલ્ડા પીઠા	1	મુકામ; તપાસ માટે	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	છત્રીમાંના પાળીયા ભેખો.
14-3-14	૩૭	૩૭	ખાનપુર	111	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૩૮	જસદણ	111	મુકામ; લેખ ૪ માટે	૩ ૦ 1	૦ ૦ ૦	(સિદ્ધિ) ૧ ઓ-ટોનીનસ પામસનો ભેખો તેનું લાખ ઉપર રબિંગ લીધું.
14-3-14	૩૯	૩૯	ખાંડાધાર	111	દાનપના લેખની સ્થાનિક જગ્યા ભેખો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	લેખનું સ્થળ ન્તેમું. પાસેના તળાવના ખાંડામાં છુટી વાવ ભેખ.
"	"	૪૦	ખાખભવડ	1	આશુ સાગર ભેખો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૪૦	જસદણ	111	પાછા	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
14-3-14	સોમ	૪૧	અળીયાણું	૩	રસ્તો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૪૨	કડુકા	1	"	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૪૩	મદાવા	1	મદાવેશ્વરનું મંદીર ભેખો	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	મંદીર તથા દરતો ગદ ભેખો; લેખ નથી.
"	"	૪૪	કડુકા	1	પાછા	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૪૫	અળીયાણું	1	"	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"
"	"	૪૬	જસદણ	૩	"	૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦	"

રક-૩-૧૫	મંત્રણ	૪૪	આદકોદ	૨	દબીદુમડીની ચાર જોડા	૦	૦	૦	૦	દબીદુમડીની ચાર જોડા; લાખા કુલાણી- તો પાળીયો જોયો. લેખ નથી.
૨૪-૩-૧૫	કુમ	૪૫	ખારેચીખા	૧	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	૪૬	દડવા	૨	મુકામ	૦	૦	૦	૦	પાદરખાના પાળીયા જોયા.
૨૫-૩-૧૫	ગુર	૪૭	બળધાલ	૧	મુકામ બળધવો કુંગર જોયા	૦	૦	૦	૦	બળધવો કુંગર (હિપર જાંધને) જોયો.
૨૬-૩-૧૫	શુક	૪૮	દલોદા	૧૫	મુકામ	૦	૦	૦	૦	ગદ જુતો જોયો.
૨૭-૩-૧૫	શનિ	૪૯	ખારેચીધું	૧૫	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	"	સરધાર	૧૫	મુકામ	૦	૦	૦	૦	૦
૨૮-૩-૧૫	રવિ	૫૦	લાખલુંકું	૧૫	રસ્તો	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	૫૧	સમડીઆળા	૧	"	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	૫૨	તંબા	૧	કામ	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	૫૩	ચોરાળું	૨૫	કામ	૦	૦	૦	૦	૦
"	"	"	રાજકોદ	૨	પાછા	૦	૦	૦	૦	૦

આચાર્ય મિ. વ.

કચ. વો. મ્યુ.

લેખ પત્રક

સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ દરમીયાન પાલીતાણા તેમજ

આંકનો નંબર.	ગામનું નામ.	ચોકસ રચણ.	લેખનો પદ્ધત					
			લાંબો ઉંચો શી. ઈ.	પહોળો આડો શી. ઈ.	ઝડો શી. ઈ.	જમીનથી ઉંચો શી. ઈ.	ખત.	રૂંધ વિગેરે
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	પાલી-તાણા સત્તુજમ કુંભર ઉપર	આદેશરના મંદિરમાં પેસતાં ડાબી બાજુનો ખડોટો.	૪-૧	૧-૭ા	બીંતમાં	૨-૭	માનીટ	કાળો
૨	"	" નાનો	૦-૮	૦-૬	"	૪-૭	આરસ	ધોળો
૩	"	" જમણી બાજુનો ખડોટો.	૧-૭	૧-૭	"	૧-૮	"	"
૪	"	" નાનો જમણો	૦-૧ા	૦-૪ા	"	૫-૩	"	"
૫	"	" નાનો ડાબો	"	"	"	"	"	"
૬	"	સદાચ દુરમાં પેસતાં જમણી બાજુએ ભોંત ઉપરનો	૦-૭	૦-૮	"	૪-૫ા	"	"
૭	"	" સામે જમણી બાજુનો	૧-૫ા	૦-૧ા	૦-૭	૧-૦	"	"
૮	"	" સામે ડાબી બાજુનો	"	"	"	૧-૧	"	"

૩. સંસ્કૃત વિભાગમાંથી મળેલા લેખોનું વિગતવાર પત્રક.

સને ૧૯૧૪-૧૫.

જસણ આરકોડ વિભાગમાંથી મળેલા લેખોનું વિગતવાર પત્રક.

પુસ્તકો.								આવૃત્તિ.	રીમાર્ક.
ક્રમીક સી. નં.	પ્રકાશક શી. નં.	પૃષ્ઠા પૃષ્ઠા	પૃષ્ઠા પૃષ્ઠા	સં. પિ.	ભાષા.	સાલ વિ. સં.	નવે કુનો		
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૪-૨	૧-૭૫	૮૭	૪૮	૨૬.	સંસ્કૃત	૧૬૫૦	નવે	માત્રા કરી	ગ્રંથીકા શી.આ. ૬૩૩૩ વે. ૨૦૭ પાટ ૧૦ પાટ ૫૦ નં. ૧૨
૦-૮	૦-૬	૧૫	૨૦	"	ગુજ.	૧૬૧૫	"	"	"
૨-૭	૧-૭	૫૮	૪૪	"	સં.	૧૫૮૭	"	છળોંદાર કરાંબો.	" પાટ ૬ પાટ ૪૨ નં. ૧
૦-૧	૦-૪૫	૬	૮	"	ગુજ.	૧૭૮૬	"	માત્રા દીધી	"
"	"	૮	૧૨	"	"	"	"	"	"
૦-૭	૦-૮	૧૨	૧૮	"	સં.	૧૬૬૧	નવે	પાટવંતાયનું ખિમર્યાયું	" પાટ ૧૦ પા- ટ ૭૨ નં. ૩૧
૧-૧૦૧	૦-૨૫	૩૪	૫-૧	"	"	૧૭૧૦	"	સહઅકૂટની સ્થાપના કરી	" પાટ ૧૦ પા- ટ ૭૩ નં. ૩૩
૧-૧	"	૪૨	૮-૬	"	"	"	"	"	" પાટ ૧૦ પા- ટ ૭૪ નં. ૩૪

ક્ર.	પાડી- તાલુકા શરૂઆત કુલર ઉપર.	આદેશરના ડેરાની દક્ષિ- ણમાં સમેત શિખરના ડેરા સામે ડેરા નં. ૧૫ તથા ૧૬ વચ્ચે.	૧-૧૦	૧-૦	ભીતમાં	૧-૨	કુખરે	ધોળા
૧૦	"	આદિનાથની પશ્ચિમ ભાગીમાં વામુ કાણુ તરફ ડેરા નં. ૨૬૫ની મૂર્તિ ઉપરનો.	૦-૧૧	૧-૪	"	૧-૮૧	આરસ	"
૧૧	"	આદિનાથના મંદિરથી ઉત્તર તરફ પાશ્વેષ ભે- નાની સાદી ડેરા છે તેની ગોશીમાં દક્ષિણ ભીતે.	૦-૧૧	૦-૨૨	"	૧-૨	કુખડી	"
૧૨	"	આદેશર ભગવાતની પલાડીનો.	૦	૦	"	૦	આરસ	"
૧૩	"	ચોમુપછની મૂર્તિની પલાડીનો દક્ષિણ આગુનો.	૦-૧	૫-૫	૦	૨-૭	"	"
૧૪	"	પુંડરીકજીની પલાડીનો.	૦-૧	૩-૧૦	ભીતમાં	૦-૮	"	"
૧૫	"	અવનુતજીના મંદિર પહાર અમણી આગુ ભીતે.	૦-૧	૧-૨	"	૫-૪	"	"
૧૬	"	આદેશરથી અમિ ખૂણે નવા આદેશરના મંદિરમાં વાયવ્યમાં ઉભી મૂર્તિની એસણીનો.	૦-૩	૧-૪	"	૧-૪૧	"	"
૧૭	ચિંછીઆ	ગામમાં ડેરાસરમાંની વિભજનાથની પીતળની પ્રતિમાની પાછળનો.	૦-૭૧	૦-૪૧	૦-૧	૪૨	પીતળની	પીળી
૧૮	"	"	"	૦-૪૧	"	"	"	"
૧૯	"	શીતળનાથની	"	"	"	"	"	"
૨૦	"	સુવિંશતી પટ્ટી	૦-૮	૦-૩૧	"	"	"	"

૨-૧૦	૧-૦	૨૨	૧૦	દેવ.	સંસ્કૃત	૧૧૫૦	નવો	મુતિ કરાવી	
૦-૨	૧-૧	૭	૨૭	"	"	૧૪૩૦	જુનો	"	
૦-૫૫	૦-૧૦	૮	૧૬	"	"	૧૬૨૦	નવો	મહાવીર દેવ કુલિકા કરાવી	ઐષીઆરીઆ ઉડીકા વો. ૨૦૫ પાટું ૬ પાટું ૪૮ નં. ૪.
૦-૪	૪-૪	૫	અનિ- મિત	"	"	૧૫૮૭	"	આદિનાથના ખિંબનીચા- પના કરી	" પાટું ૬ પા- તું ૪૭ નં. ૨.
૦-૫	૫-૫	૬	"	"	"	૧૬૭૫	"	"	" પાટું ૧૦ પા- તું ૬૩ નં. ૧૮.
૦-૪૧	૧-૪	૫	૧૮	"	"	"	"	ખિંબ કરાવ્યું	
૦-૬	૧-૨	૬	૨૫- ૨૬	"	"	૧૬૮૬	જુનો	અદ્ભુતજ્ઞના મંદિરનોજ્ઞો દાર કરાવ્યો	" પાટું ૧૦ પા- તું ૭૨ નં. ૨૬.
૦-૩	૧-૪	૫	૩૨	"	"	૧૩૪૩	નવો	મુતિ કરાવી	
૦-૭	૦-૪૧	૭	૭-૮	"	"	૧૫૧૨	જુનો	વિમળનાથ- નું ખિંબ કરાવ્યું.	
૦-૬	૦-૪	૬	૮-૯	"	"	"	"	શિતળનાથ- નું ખિંબ કરાવ્યું.	
૦-૬	૦-૩૧	૫	૮	"	"	૧૪૫૩	"	પાટું ચ- પુર્વિ શતી પટું કરાવ્યો.	

૨૦	વિંછીઆ	જસદણમાંથી કણુપીના ધરમાંથી નીકળેલી પામર- નાથની પ્રતિમા જે હાલ આંહી છે તેનો દેરા- સરમાં.	૦-૭	૦-૩૧૧	૦-૨	છૂટી	પીતળની પીળી	
૨૧	ભોપરા	ગામના દક્ષિણાદ્ય પાદ- રમાં ઘેર ઉપરના પા- ળીઆનો.	૪-૦	૧-૬	૦-૪	દાટેલો	ધંટીઓ	રત્ન- ખડા
૨૨	મેઘા સોમનાથ	ની જગોમાં નીલકંઠે મ- હાદેવનો આરશાખ ઉ- પરનો.	૦-૬૧૧	૨-૨	ભોતમાં	૪-૩	"	કાળો
૨૩	"	ની જગોથી પશ્ચિમમાં અહાર છુટો એકલો સ- તીનો પાળીયો છે તેમાંનો.	૩-૩	૧-૨૧	૦-૬૧	દાટેલો	ભુખરો	ધોળો
૨૪	જસદણ	કાળુપીરની જગામાં દર- ગાદના મકાનને ત્રાયવ્ય ખુલ્લે પીલરમાંનો	૧-૧૨	૨-૦	ભોતમાં	૧-૭	"	"
૨૫	"	દરબારમદની દોદીના દરવાજામાં દક્ષિણ આગુનો.	૨-૧	૧-૦	"	૭-૪	ધંટીઓ	"
૨૬	"	દોદીના દરવાજાની અહાર ઉપરાંત આગુએ પાળીયો (જસમતીયાનો) છે તેનો.	૪-૬	૨-૦	૦-૬	ખોડેલો	ભુખરો	"
૨૭	"	ખાંડાધાર પાસેથી મળેલો કોતપ વંશનો પ્રાચીન.	૧-૧૦	૭-૦	૧-૧	જમીન ઉપર	કાળમોઢ	રત્ન- ખડા

૦-૫૧	૦-૩૧	૪	૫-૬	દેવ.	સંસ્કૃત	૧૩૫૦	જુનો	પાશ્વનાથનું મિંગ કરાવ્યું
૦-૬	૧-૫	૩	૧૦	ગુજ.	ગુજ.	૧૮૦૩	"	અરપટ્ટ
૦-૬૧	૨-૨	૬	૧૮	"	"	૧૭૬૮	"	પાદશાહ શ્રી મહામદશાહ ના રાજ્યમાં મળે દ્રગર તથા દેવ- ગરતું દે- વળ કરા- વેલ છે.
૦-૮	૧-૨	૫	૮	"	"	૧૫૭૫	"	જેસાના હી- કરા સામાની વહુ જમણી સતી થઈ.
૧-૪	૧-૦	૮	૧૦	દેવ.	સં.	૧૨૬૨	"	જયસિંહ દેવે સહજમ- પુર આંધવા માટે દર માસે ૬ દ્રમ આપ્યા.
૧-૦	"	૧૨	૭-૮	ગુજ.	ગુજ.	૧૮૮૬	"	મહા અણાવો
						૧૮૮૮		
૦-૧૦	૨-૦	૪- ૫	?	?	?	?	"	?
૧-૮	૩-૭	૬	૨૦- ૨૩	હાવપ સમયની	સંસ્કૃત	શક સં. ૧૨૬	"	સત્ર કરાવ્યું આ ભેખ હાલ વોટસન મ્યુઝી- યમમાં ઉત્તર ઓ- શરીમાં પશ્ચિમાદી આગુએ છે.

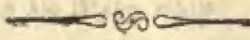
Date	Particulars	Dr	Cr	Balance	By	Particulars	Dr	Cr	Balance
1891-92	By Balance								
1892-93	By Balance								
1893-94	By Balance								
1894-95	By Balance								
1895-96	By Balance								

By Balance

By Balance

આંક ૪.

સને ૧૬૧૪-૧૫નો સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવોરીઝમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયો છે
તેના વર્ગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર નિધા.

આ વર્ગમાં કોઈ પણ આ સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

લેખનાં રખિયો.

૧ થી ૨૮ સાલ દરમીયાનની કીરટ્ટો. આજમ કબુરેટરે છાપી ૧૬૧૪-૧૫ની
કટમાંથી લીધેલાં રખિયો. જુઓ લીધાં. સાલ દરમીયાન.
લેખ પત્રક આંક ૩ જો.

શિક્ષાઓ.

કુતુબ વંશના.

નામ.

કિંમત

તારીખ

૧ રૂપાના નંગ ૨

રૂ. ૮-૬-૮

૧૮-૧૧-૧૪

અરપદ-ધસાએલા.

ગુલ્શ વંશના.

૧ સફંદગુલ કમાદિલનો.

રૂ. ૦-૨-૦

૧૮-૨-૧૫

૧ સ્કંદગુપ્ત કુમારિલ્લનો	રૂ. ૦-૩-૪	૧૮-૧૧-૧૪
૩ કુમારગુપ્ત મહેન્દ્રાદિલ્લનો	રૂ. ૦-૧-૦	૧૮-૧-૧૪
૪ અરપટ-સંદિગ્ધ.	"	"

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧ મધૈયાં નં. ૧ હમકી ધાતુનાં	મે. એન. ટુ ધી ગવર્નર સાહેબ તરફથી ભેટ હા. ડે આ. પો. એન. ટુ ધનચાર્જ હુર એકાઉન્ટસ.	૧૩-૭-૧૪
૨ કાપીપણ નં. ૨	રૂ. ૦-૧૨-૦	૨૩-૧૧-૧૪
૩ હન્ડા પોર્ટુગીઝ શિકેતો નં. ૧	રૂ. ૦-૧-૧	૧૮-૧૧-૧૪

મુસલમાન આદશાહોના.

૧ ચોરસ આદશાહી ધસાએલો	રૂ. ૦-૧૨-૦	૧૮-૧-૧૪
૨ " હમકી ધાતુનો	રૂ. ૧-૦-૦	"
૩ " ઝીણા આઠો ગોળ	રૂ. ૦-૨-૦	૧૬-૩-૧૪

મુસલમાની ધાતુના હિંદુ રાજાઓના.

૧ ગમસાહી નવી દગની કોરી ૧ સોનાની.	મે. એન. ટુ ધી ગવર્નર સાહેબ તરફથી ભેટ હા. ડે આ. પો. એન. ટુ ધનચાર્જ હુર એકા- ઉન્ટસ.	૧૩-૭-૧૪
૨ " રૂપાની	"	"
૩ દીવાનશાહી કોરી ૧ વિ. સં. ૧૮૭૭ની	"	"
૪ રાણાશાહી કોરી ૧	"	"
૫ ગમસાહી અરધી કોરી	"	"
૬ દીવાનશાહી અરધી કોરી	"	"
૭ રાણાશાહી "	"	"
૮ રાણાશાહી પા કોરી	"	"

- ૬ કચ્છ જુજનું પાંચીયું (પાંચ
કોરીનું) ખેંગારજીનું વિ.
સં. ૧૯૫૪નું.

૩. ૦-૧૧-૦

૧૮-૧-૧૫

રૂપીઆ હિંદુસ્તાનમાંના.

- ૧ એક રૂપીઆ પોર્ટુગીઝનો હિં-
દુસ્તાન માટેનો ઇ. સ.
૧૯૧૨નો.

૩. ૧-૦-૦

૮-૧-૧૫

રૂપીઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ સ્ટ્રેઇટ સેટલમેન્ટસ માટેનો
૫૦ સેન્ટનો ઇ. સ.
૧૮૯૬નો.

૧-૨-૦

૫-૫-૧૪

- ૨ બ્રહ્મીનો વિક્ટોરીઆ
ઇમેન્યુઅલ રમ્મનો
સોમાલીઆ માટેનો
ઇ. સ. ૧૯૧૦

૧-૦-૦

૨-૧૨-૧૪

અરબી રૂપીઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ પોર્ટુગીઝનો ઇમેન્યુઅલ
રમ્મનો ૧૦૦ રેસનો

૦-૧૦-૦

૫-૫-૧૪

પાવલાં હિંદુસ્તાન બહારનાં.

- ૧ ક્વીન વિક્ટોરીઆનો
૬ પેન્સનો ઇ. સ. ૧૮૮૨નો

૦-૬-૦

૫-૫-૧૪

એઆનો હિંદુસ્તાન બહારનો.

- ૧ ક્વીન વિક્ટોરીયાની
ત્રણ પેની ઇ. સ. ૧૮૭૫ની

૦-૩-૦

૫-૫-૧૪

- ૨ „ ઇ. સ. ૧૯૦૧ની

„

„

- ૩ ક્વીન વિક્ટોરીયાની

૦-૪-૦

૧-૧૦-૧૪

ચાર પેની ઇ. સ. ૧૮૭૫

એકબાની હિંદુસ્તાન બહારની.

- ૧ એક સેન્ટ ઇસ્ટ આફ્રિકા અને વાંકાનેરના દસપતરામ ૩૦-૭-૧૪
યુગન્ડા પ્રોટેક્ટોરેઇટનો બટાસાંકર મહેના
બ્યોર્ન પાંચમાનો તરફથી બેટ
ઇ. સ. ૧૯૧૧નો.

પાંચ હિંદુસ્તાન બહારની.

- ૧ મોરીશીયસ માટેનો કીનનો બમસરાના મેધાણી ૯-૬-૧૪
એક સેન્ટ ત્રાંચાનો ઇ. સ. ધરમચંદ બેચર
૧૮૮૮નો તરફથી બેટ

ત્રણ હોકડા.

- ૧ જામશ્રી વિમાળનો મે. એન્ટ દુ ધી મવર્નર ૧૩-૭-૧૪
ત્રણ હોકડાનો તરફથી બેટ હા. ડે. આ.
વિ. સં. ૧૯૧૮નો પો. એન્ટ ઇન ચાર્જ
હજુર એકાઉન્ટસ
બે હોકડા.

- ૧ જામશાહી બે હોકડાનો ૧૧
નવી દળનો
૨ શ્રી સોરઠ સરકારનો બમસરાના મેધાણી ધરમચંદ ૯-૬-૧૪
વિ. સં. ૧૯૬૪નો બેચર તરફથી બેટ
હોકડા.

- ૧ જામ શાહી જુની દળના નં. ૩ મે. એન્ટ દુ ધી મવર્નર ૧૩-૭-૧૪
તરફથી બેટ હા. ડે. આ.
પો. એન્ટ ઇન ચાર્જ
હજુર એકાઉન્ટસ.

- ૨ જામશાહી ત્યાર પછીના નં. ૧ ૧૧
૩ જામશાહી નવી દળનો નં. ૧ ૧૧
૪ મુંબરોળી જુની દળના નં. ૩ ૧૧

૫ માંગરોળી નવી દળના નં. ૩ મે. એન્ટ દુધી ગવર્નર ૧૩-૭-૧૪
તરકથી બેટ હા. ૩. આ.
પો. એન્ટ ધન ચાર્જ
હબ્બર એકાઉન્ટસ.

૬ પાળીયાદ વાળા જુના નં. ૩	"	"
૭ રાણાશાહી જુનો નં. ૧	"	"
૮ ખીરસરા વાળા નં. ૩	"	"
૯ નીલવળા વાળા નં. ૩	"	"
૧૦ વડેદ વાળા લાંબ ચોરસ નં. ૩	"	"
૧૧ સો, ગો, તથા સુરજમુખી નં. ૩	"	"
૧૨ ગોડશાહ દુકા ફેરના નં. ૩	"	"
૧૩ ખંભાળાના જાડા નં. ૩	"	"

મુસલમાની દોકડા.

૧ પ.ળીયાદના મુસલમાની નં. ૩	"	"
----------------------------	---	---

દોકડા પરચુરણ.

૧ લાંબા જાડા ચપટા નં. ૩	"	"
-------------------------	---	---

ત્રાંખો આ.

૧ જામશાહી ત્રાંખીઓ નવી દળ.	"	"
નો નં. ૧	"	"
૨ રાણાશાહી ત્રાંખીઓ નં. ૧	"	"

પા દોકડા.

૧ રાણાશાહી પા દોકડા નં. ૧	"	"
---------------------------	---	---

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

વનસ્પતિ વિદ્યા, પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્ર શાસ્ત્ર,
આ ચારે વર્ગમાં આ સાક્ષમાં કાંઈ સંબંધિત જ્યોત નથી.

(૫૨)

વર્ગ ૭ મો.

હુન્નર કારિગરી.

ખળુરી વિગેરેનો.

- ૧ જૈન મંદિરામાં વપરાતી કુમાસ- પાક્ષીતાણાના જૈન કાર- ૩૧-૩-૧૫
દાર ખડની ગંઠેલી સાવરણી. ખાના તરફથી બેઠ.

માટીનો.

- ૧ રાતી માટીનો ડબો દોવો બાળ- શ. નરવરજાલ મગનલાલ ૧૪-૫-૧૪
વા માટેનો. અંતાણી તરફથી બેઠ.

લાકડાનો.

- ૧ ફેલ્ડીંગ રીવાલ પુસ્તક રાખવા- આંબરજી તામે ફરસર- ૭-૬-૧૪
ની છેડી. ના રહીશ ટપુ માંડજી
તરફથી બેઠ.

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ તથા શીવજી ભરત.

આ બંને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

હિંદી.

નામ	કર્તા	વેચાતાં કે બેઠ	તારીખ
૧ ખાનાચાર્ય માલા પ્રથમ પ્રકાશ-મુલાધાર	મીનાપા વ્યંકાપા	રૂ. ૪-૦-૦	૨૧-૫-૧૪

ગુજરાતી.

- ૧ બુનામઠ-ગીરનારનો નેસુખલાલ પ્રભુલાલ ર. ૦-૨-૬ ૧-૧૨-૧૪
ભોમીયો દેશાધ
- ૨ ગુજરાતીનો હીવાળીનો ગુજરાતી પ્રેસ ભેટ ૧૧-૧૦-૧૪
સચિત્ર અંક
- ૩ બુદ્ધિપ્રકાશ પુ. ૧૨ ગુજરાત વર્નાક્યુલર શા. શા. તનસુખ- ૧૩-૨-૧૫
અંક ૧ લો જાને. સોસાઈટી રામ મનસુખરામ
૧૯૧૫ ત્રિપાઠી તરફથી
ભેટ

ઈંગ્લિશ.

- ૧ ઈંડીયન એન્ડીકવેરી સર રીચર્ડ કાર્નાક ટે. વાર્ષિક ર. ૧૦ના સને ૧૯૧૪-
વો. ૪૭ પાર્ટ ૫૪૨થી મ્પલ અને ડી. આર. બરજુાથી ૧૫ માં પ્રતિ
૫૪૮, ૫૫૦ તથા વો. માંડારકાર. માસ
૪૪ પાર્ટ ૫૫૨-૫૫૩.
- ૨ ઈંડીયન એન્ડીકવેરીના પ્રોફે. એચ. એમ. ભેટ ૧-૧૨-૧૪
વિષયની અનુક્રમણિ- બદ્ધ સાહેબે લખા-
કા વો. ૩૦ થી ૩૬ વેલી
એટલે સને ૧૯૦૧
થી ૧૯૧૦ સુધીના
ની લખેલી.
- ૩ એપીઆરીઆ ઈંડિકા સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ઓ- વાર્ષિક ર. ૧૦ના સાલ દરમીયાન
વો. ૧૦ પાર્ટ ૮મો ડીરા ઈંડીઆ પ્રેસ બરજુાથી
વો. ૧૧ પાર્ટ ૭-૮ મુખ્ય.
વો. ૧૨ પાર્ટ ૧-૨
- ૪ એપીઆરીઆ ઈંડિકા ,, ૧-૦-૦ ૧૯-૧૨-૧૪
વો. ૨ પાર્ટ ૯-૧૦
- ૫ વેરટન સરકલ આર્ટ- ડી. આર. માંડારકર ભેટ ૧૯-૪-૧૪
ઓલોજીકલ ડીપાર્ટ- સુપરી.
મેન્ટનો માર્ચ ૧૯૧૩
સુધીનો રીપોર્ટ.

૬	નોર્થન સરકલમાંના હિંદુ અને બુદ્ધ કીર્તિ સ્થંભોના નકલનો વાપિક રીપોર્ટ ૧૯૧૨-૧૩નો	સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ	મેટ	૧૪-૧-૧૪
૭	ફ્રેન્ડીઅર સરકલની આર્કે. સર્વેનો સને ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ	સુપરી.	"	૧૭-૮-૧૪
૮	સધર્ન સરકલના આર્કે. ડીપાર્ટમેન્ટનો ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ	"	"	૨-૧૦-૧૪
૯	સધર્ન સરકલના આસી. સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ એપ્રાઇઝીનો ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ	આસી.	"	"
૧૦	બર્મા આર્કે. ડીપાર્ટમેન્ટનો ૧૯૧૩-૧૪નો રીપોર્ટ	"	"	૬-૧૦-૧૪
૧૧	આર્કે. સર્વે ઓફ ઈંડી-આનો ૧૯૦૬-૧૦ નો રીપોર્ટ	ડાયરેક્ટર	"	૧-૧૨-૧૪
૧૨	અજમેરમાંના રમપુતાના મ્યુઝીયમનો ૧૯૧૨-૧૩ નો રીપોર્ટ	સુપરી.	"	૭-૧૨-૧૪
૧૩	આર્કે. સર્વે ઓફ ઈંડી-આનો ૧૯૧૦-૧૧ નો રીપોર્ટ	ડાયરેક્ટર	"	૨૧-૧૨-૧૪
૧૪	એન્ડીકનીટીઝ ઓફ ઈન્ડીઅન ટીબેટ	"	"	"
૧૫	સારનાથમાંના આર્કે. ના મ્યુઝીયમનું કેલેકેશન	દયારામ સ્વામી.	"	૭-૧-૧૫

૧૬	કુર્મીમાંના શિક્ષા લેખો ઓપીઆરીઆ કર્ણી- વીકા વો. ૧૭	ખી. લુહ રાષ્ટ્ર	લેડ	૧૮-૨-૧૫
૧૭	ધરદન સરકલની આ- કે. સર્વેનો ૧૯૧૮-૧૪ નો રીપોર્ટ.	સુપરી.	૩૩	૧-૩-૧૫
૧૮	એચીક્લચરલ પુલેટીન નં. ૩૦ અને ૩૧	એચો. ડીપાર્ટ.	૧૨	૧૪-૫-૧૪ ૧૫-૬-૧૪
૧૯	ઈન્વેસ્ટીગેશન ઓન પુ- સરવેન્ડ ઇન પુનાઈટ ટ્રાવીન્સીઝ	ડો. જી. વોલ્ટર લેધર	૩૩	૨૧-૧૨-૧૪
૨૦	કાડીયાવાડ પોલીટીકલ એગ્રન્સી ગેઝેટ વો. ૫૨. નં. ૧૪-૫૩ વો. ૫૩ નં. ૧-૧૨	કાડી એગ્રન્સી ઓરીસ	૩૩	સાલ દરમિયાન

આચાર્ય જી. વ.

મ્યુ વો. મ્યુ.

આંક ૫.

સને ૧૯૧૪-૧૫

એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધી વર્ષ ૧ રૂં

સરવૈયું.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧ શ્રી વોલસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
કચ્છેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

૨૪૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ સ્ટેડ.
૩૨૭૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર દા. એજ-
ન્સરી ટ્રેઝરી.
૪૨૮-૨-૮ શ્રી સરકાર દા. પોસ્ટલ
સેવીસ બેંક.

૫૭૧૨૮-૨-૮

૩-૫-૧૧૧ સીલક બાકી રોકડી.

૫૭૧૩૧-૮-૭૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ
કચ્છેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી મેળવતાં જરાજર લાગે છે. તા. ૨૫-૫-૧૫
શ્રી. રાજકોટ.

હરખલાલ શંકરભાઈ બક્ષી
બે. મુ. વ. મોળ સ્ટેડ.

અમુલબરાય વિ. વલ્લેશંકર વોરા
મુખ્ય વહીવટ મુળવાળા સ્ટેડ.

આંક ૬.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ અતાવનારું સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ
એટલે તા. ૧-૪-૧૪થી તા. ૩૧-૩-૧૫ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

જ	ક
૫૭૭૧૨-૦-૪ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ.	૧૮૪૭-૬-૧૧૧ અરથ સાલ દરમીઆન.
૧૧૫૨-૧૪-૫ ઉપજ સાલ દરમીઆન	૧૧-૧૦-૦ કંટીજન્ટ અર્થ.
૧૧૭૧-૧૪-૨ વ્યાજના	૧૦૮-૧૪-૦ છપામણી ,,
૭૬-૩-૯ વહાવ લોન	૩૪-૧૫-૯ ડગલા ,,
નોટોનો	૯-૧૦-૩ ડેડસ્ટોક ,,
૪-૧૨-૬ પરચુરજી	૧૮-૫-૦ દપાલ ,,
વેચાણના	૧૫૦૬-૪-૪ પગાર ,,
૧૧૫૨-૧૪-૫	૧૯-૧૩-૬૧૧ પરચુરજી ,,
	૩૮-૧૧-૦ પુસ્તક ખરીદી ,,
	૬-૩-૬ શિક્ષા સંચય ,,
	૨૬-૪-૦ સામાન દુરસ્તી ,,
૫૮૬૭૪-૧૪-૯	૫૬-૧૦-૯ મુસાફરી ,,
આચાર્ય ગિરજશંકર વટલસણ	૧૮૪૩-૬-૧૧૧
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.	૫૭૧૧૮-૨-૮ આશામીવાર લેણા.
	૨૪૦૦૦-૦-૦ વહવાણ રટેટ.
	૩૧૭૦૦-૦-૦ એજન્સી ટ્રેડરી.
	૪૨૮-૨-૮ પોસ્ટલ સે. બેંક
	૫૭૧૨૮-૨-૮
	૩-૫-૧૧૧ સૌલક ખાકી રોકડી
	૫૮૬૭૪-૧૪-૯
	આચાર્ય ગિરજશંકર વટલસણ
	ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું ખાતાવહી તથા વાહ્યચરો વિગેરે તપાસી જોતાં અમોને અસાધાર માત્રે છે.
તા. ૧૫-૫-૧૫ મુ. રાજકોટ.

હરખલાલ શંકરજી બક્ષી
જો મુ. વ. પ્રાણ રેલે.

અમુલખરાય વિ. વજેશકર વોરા
મુખ્ય વકીલ મુળવાળા રેલે.

આંક ૭.

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વરીટીઝનો સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો હીસાબ.

૬

૧૧-૧૦-૦ કંટીનનું ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૬-૧૩-૯ કામગીરી

૦-૪-૦ કામગીરી ચીકણા કવર માટે પા. ૧૦૬

૦-૧૨-૬ દુલરકેપ પા. ૫ રતલ ૫૪ પા. ૧૦૬

૦-૧૧-૩ દુલરકેપ પા. ૫ રતલ ૧૨ પા. ૧૦૬

૦-૨-૦ બ્લોટીંગ પેપર નં. ૨ પા. ૧૧૦

૦-૧૨-૦ બ્લોટીંગ પેપર બહાર ૭૦ રતલ પા. ૧ પા. ૧૧૦

૨-૦-૦ દુલરકેપ આંકિલા સાંકડી લીટીના રતલ ૧૨ રીમ બા

પા. ૧૧૩

૧-૪-૦ દુલરકેપ આંકિલા પહેાળી લીટીના રતલ ૧૪ રીમ બા

પા. ૧૧૩

૧-૦-૦ અમદાવાદી લેખ છાપવાના પા. ૨ પા. ૧૨૦

૦-૧-૦ નોટ બુક વિગેરે

૦-૪-૦ ચીટી બુક પા. ૧૦૬

૦-૨-૦ મેમેરેન્ડમ બુક પા. ૧૨૦

૧-૧-૦ કવર નોટ પેપર

૦-૬-૦ ઓશીશીયલ કવર નં. ૫૦ પા. ૧૦૩

૦-૫-૦ નોટ પેપર પેટી ૧ પા. ૧૦૬

૦-૬-૦ ચોરસ કવર નં. ૧૦૦ પા. ૧૨૦

૦-૨-૬ કાંક

૦-૧-૦ ઓ. નંબર કન્ટન ૧ પા. ૧૦૬

૦-૧-૬ રીલીફ પેન કન્ટન બા પા. ૧૦૬

૦-૫-૦ ચોડ ૧ બહુ સફેદ પા. ૧૦૬

૨-૪-૦ બહુ બલેક શાહીની બાહલી ૧ પા. ૧૨૦

૦-૩-૦ કાંઈ નં. ૧૨ પા. ૧૧૩

૦-૦-૬ ગુદ

૦-૦-૩ પા. ૧૧૭

૦-૦-૬ પા. ૧૧૮

૦-૦-૫ દડી, ટોશ આંટલી વિગેરે

૦-૦-૩ સોઈ તથા દડી પા. ૧૧૧

૦-૦-૩ આંટલી ૨ પા. ૧૧૧

૦-૦-૩ આંટલી ૨ પા. ૧૧૧

૦-૦-૩ ટાઇમ ટેબલ પાલીતાણા આશ્રુનું પા. ૧૧૮

૦-૫-૦ મીજુઅલીનું અંડલ ૧ પા. ૧૧૬

૦-૦-૩ મીજુ પા. ૧૨૧

૧૧-૧૦-૦

૧૦૮-૧૪-૦ છપામણી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૧૧૨-૬-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ના વાર્ષિક રીપોર્ટની છપામણી

૩-૮-૦ સને ૧૨-૧૩ના રીપોર્ટના એડવાન્સ આપેલ તેમાંથી ખીલના આદ્યતાં મુજરા પાછા આવ્યા તે ગાઠ

૧૦૮-૧૪-૦

૩૪-૧૫-૬ ડગલા ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૧૩-૮-૬ ડગલા ત્રણે નોકરોને પા. ૧૧૮

૧૧-૭-૩ કમરબંધ તથા પાંધડી ત્રણે નોકરોને પા. ૧૧૬

૩૪-૧૫-૬

૬-૧૦-૩ ડેડરટોક ખરચ ખાતે. ખ. પા. ૨૦.

૩-૪-૦ રેસાવાળા અકિડામાં નવો પાટ ગંભાવતાં પા. ૧૧૪

૪-૧૦-૦ ઉપર માટેની મજુરી વિગેરેના સુતારના પા. ૧૧૪

૧-૬-૩ ટ્રંક ૧ ઈંચ ૧૪ની મુસાફરીમાં દ્વિતર રાખવા માટે પા. ૧૧૬

૦-૬-૦ તાળાં નં. ૩ નાનાં પા. ૧૨૦

૬-૧૦-૩

૧૮-૫-૦ ટંપાલ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૩-૮-૦ પરચુરણ કવર પત્તાં ટીકીટ વગેરે સાલ દરમીયાન

૦-૭-૦ કોનોએજી એફ ઇડીઆ રજીસ્ટર બુક પોસ્ટથી મોકલતાં પા. ૧૦૬

૧૧-૬-૦ રીપોર્ટો ચલવતાં

૫-૧૨-૦ સને ૧૯૧૨-૧૩ના રીપોર્ટો ચલવતાં પા. ૧૧૦

૨-૦-૦ સને ૧૯૧૨-૧૩ના રીપોર્ટો ચલવતાં પા. ૧૧૦

૦-૨-૦ પા. ૧૧૪

૩-૮-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલના બજેટમાં સમાપ્ત પુરવા

ચલવતાં પા. ૧૨૧

૧૧-૧-૦

૦-૬-૦ વી. પી. ચાલુસ

૦-૪-૬ રા. નેહાલાલને પા. ૧૧૧

૦-૨-૬ શ્રીસ્થની તકલ ૧ વી. પી. પા. ૧૧૩

૦-૨-૦ રા. તનયુજરામને વી. પી. પા. ૧૧૬

૦-૬-૦

૨-૧૦-૬ તાર

૧-૬-૬ શેક આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને પા. ૧૧૭

૦-૧૦-૦ આજમ કચુરેટરને પા. ૧૧૭

૦-૧૦-૦ કલકત્તા એપી મંગાવવા પા. ૧૧૮

૨-૧૦-૬

૦-૭-૦ રજીસ્ટર્ડ ઇન્સ્યુરન્સથી શિક્ષા મોકલતાં ડી. આર. ભાંડારકરને
પા. ૧૨૨

૧૮-૧૫-૬

૦-૧૦-૬ વી. પી. ચાલુસના મુજરા આવતાં બધા ધએલ તે આદ

૧૮-૫-૦

૧૫૦૬-૪૪ પગાર ખરચ ખાતે ખ. પા. ૧૦

૧૧૩૫-૦૦ આજમ કચુરેટરનો પગાર વિગતે

૬૦-૦-૦ માહે માર્ચ ૧૯૧૪નો પગાર

૧૦૪૫-૦૦ એપ્રિલ ૧૯૧૪થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ સુધીનો પગાર

માસ ૧૧નો ર. ૯૫ લેખે

૧૧૩૫-૦૦

૧૨૦-૦-૦ શેખ હુસેન લાહુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક ર. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ઠા. નેરામ ગોવીંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક ર. ૬ લેખે

૬૬-૦-૦ મદ જીવરામ નયુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક ર. ૮ લેખે

૪૧-૮-૪ રૂપે. કારકુનનો પગાર વિગતે

૧૧-૧૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૪ તા. ૨થી ૬ તથા તા. ૧૬ થી ૩૧

દી. ૨૪ પા. ૧૦૪

૨-૮-૦ એપ્રિલ ૧૯૧૪ તા. ૧ થી ૫ દી. ૫ પા. ૧૦૬

૮-૧૧-૬ માર્ચ. ૧૯૧૪ તા. ૧૪થી ૩૧ દી. ૧૮ પા. ૧૧૫

૭-૦-૦ નવે. ૧૯૧૪ તા. ૧થી ૧૪ દી. ૧૪ પા. ૧૧૫

૧-૧૨-૫ ડીસે. ૧૯૧૪ તા. ૧૧થી ૨૪ દી. ૧૪ પા. ૧૧૬

૫-૧૪-૫ ફેબ્રુ. ૧૯૧૫ તા. ૧૮ થી ૨૮ દી. ૧૧ પા. ૧૧૬

૪૨-૮-૪

૭-૧૨-૦ મનુ પક્ષવાલાને વિગતે

૩-૦-૦ માર્ચ ૧૯૧૪ તા. ૨થી ૬ તથા તા. ૧૬ થી ૩૧

દીવસ ૨૪નું રેગ ૧ ના ૦-૨-૦ લેખે પા. ૧૦૪

૦-૮-૦ એપ્રિલ તા. ૧ થી ૪ પા. ૧૦૬

૧-૧-૦ નવે. દી. ૧૧નું પા. ૧૧૫

૧-૧૦-૦ ડીસે. દી. ૧૩ પા. ૧૧૬

૧-૪-૦ ફેબ્રુ. દી. ૧૦નું પા. ૧૧૨

૭-૧૨-૦

૧૫૦૯-૪-૪

૧૯-૧૩-૬૧૧ પરચુરબ્બ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

૦-૧-૫ દીવાસળીનું ખંડલ ૧ પા. ૧૦૫

૦-૬-૩ કાનસ માટે

૦-૯-૦ ગોળો ૧ પા. ૧૧૪

૦-૦-૩ વાટ ૧ પા. ૧૦૫

૧૦-૧૫-૬ ગ્રાસલેટ વિગતે

૨-૧૦-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૦૬

૨-૧૧-૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૧૧

૨-૧૨-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૧૫

૨-૧૨-૧૦ ડબ્બો ૧ પા. ૧૧૦

૧૦-૧૫-૬

- ૦- ૮-૦ સાવરણી
 ૦- ૪-૦ નં. ૧૨ પા. ૧૦૮
 ૦- ૪-૦ નં. ૧૨ પા. ૧૧૦
 ૦- ૦-૬ ચાક કાચ સાફ કરવા પા. ૧૧૬
 ૨- ૪-૦ નોકરો ત્રણેને કુતી પા. ૧૦૮
 ૨- ૬-૦ પાણકોર વિગતે
 ૧- ૪-૦ પાણકોર રમાલ માટે હાથ ૬ પા. ૧૧૦
 ૧- ૨-૦ " " " " પા. ૧૧૬
 ૨-૧૩-૦ બારીઓને કાચ નંખાવતાં
 ૨- ૮-૦ પા. ૧૧૨
 ૦- ૫-૦ પા. ૧૧૬
 ૦- ૧-૬ સુપડી ૧ કચરો ઉસડવા પા. ૧૧૩
 ૦- ૧-૦ સોનાગેર રબિંગ માટે પા. ૧૧૮
 ૦- ૦-૩ સાબુ
 ૦-૦-૭૧૧ ડાબલી એક દીનની તથા ગુંદ
 ૦- ૦-૪૧૧ ડાબલી પા. ૧૧૮
 ૦- ૦-૩ ગુંદ પા. ૧૧૭

૧૯-૧૩-૧૧

૩૮-૧૧-૦ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૦

- ૪- ૦-૦ ગાનાચાર્યમાળા પા. ૧૦૬
 ૦- ૧-૦ કાર્તિકી પંચાગ પા. ૧૧૪
 ૬- ૪-૦ એપીઆરીઆ ઇડિકા વો. ૨જી પાર્ટ ૮ અને ૧૦ પા. ૧૧૮
 ૧૮-૫-૦ ઇડીયન એન્ટીકવેરી અને એપીઆરીઆ ઇડિકાનું વાર્ષિક ખરણું
 પા. ૧૧૬

૩૮-૧૧-૦

૯- ૩- ૬ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૧૧

- ૨- ૮-૦ મેઘાણી ધરમચંદ પાસેથી રૂપાના અર્વાચીન નં. ૫ પા. ૧૧૩
 ૦- ૪-૦ ચાર પેની પા. ૧૧૪
 ૦-૧૧-૦ કાર્યાપણ નં. ૧ પા. ૧૧૬

૦-૧૦-૦ ક્ષત્રપ તથા ગુપ્તના નં. ૩ પા. ૧૧૬

૦-૧-૬ ઇન્ડો પોર્ટુગીઝ ત્રાંબાનો ”

૧-૦-૦ વિકટોરીઓ ઇમેન્યુઅલ ડબ્લો ”

૧-૦-૦ રીપબ્લીક પોર્ટુગીઝનો પા. ૧૨૦

૦-૧૨-૦ ભમશાહી પાંચીયું પા. ૧૨૩

૧-૧૨-૦ બાદશાહી ચોરસ નં. ૧ ”

૦-૨-૦ ગુપ્તનો ૧ રૂપાનો ”

૦-૪-૦ ગુપ્તના ૨ ત્રાંબાના ”

૦-૨-૦ બાદશાહી પાવલું પા. ૧૨૪

૯-૩-૬

૨૬-૪-૦ સામાન દુરસ્તી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

૧-૧૪-૦ વાજીત્રને ચામડાં મઢાવતાં ડબ્બગરને પા. ૧૦૭

૨૦-૦-૦ વાજીત્રો સાફ કરી પોલીશ કરી તાર બાંધી આપવાના પા. ૧૦૭

૪-૬-૦ સ્પીરીટ મેથીલેટેડ શીશા ૫ પા. ૧૨૨

૨૬-૪-૦

૫૬-૧૦-૯ મુસાફરી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૧

૪-૫-૬ વાયવ્ય હાલારની મુસાફરી દરમીયાન ક્યુરેટર મારફત પા. ૧૦૫

૧૩-૧૫-૬ ઓર્થોઓલોજીકલ ખાતાના મે. સુપરી-ટેન્ડન્ટ સાહેબ સાથે

જુનાગઢ તથા વેરાવળ જતાં ક્યુરેટર મારફત (સ્પેશીયલ)

પા. ૧૧૬-૧૨૧

૩૨-૭-૩ પાલીતાણે ખાસ જતાં ક્યુરેટર મારફત (સ્પેશીયલ) પા. ૧૧૯

૫-૧૪-૬ જસદણ આટકોટ વિભાગની મુસાફરીમાં ક્યુરેટર મારફત

પા. ૧૨૪

૫૬-૧૦-૯

૧૮૪૩-૬-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજશંકર વટસભાજી

ક્યુરેટર વોટમન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝ.

चक्रवर्ती महाराजाधिराज अशोक

लेखक

डै. वल्लभलाल हरिदत्त आचार्य-राजकोट.

भ. स. १९१९

आ पुस्तक "मुद्रराती" प्रिण्टिंग प्रेसमां मल्लिवाल छत्रशराम देसायस्ये छाप्पुं
ने प्रकट कछु. सामुन गिरिद्वार, सईक, कोट, मुंजर्.

ચક્રવર્તી મહારાજાધિરાજ અશોક

બુદ્ધ અને બૌદ્ધધર્મ*

બૌદ્ધધર્મ ધણેા ભૂનો છે અને તે વેદવિરુદ્ધ ધર્મોમાં ગણાય છે. તેના પ્રવર્તાવનાર બુદ્ધ છે. બુદ્ધનું પ્રાગટ્ય ભૂદે ભૂદે વખતે અને ભૂદી ભૂદી રીતે થયું મનાય છે. કેમકે બુદ્ધ એ વિષ્ણુનો ૧૦ મ્હાંયલો ૯ મો અને ૨૪ મ્હાંયલો ૨૧ મો અવતાર પણ છે. અવતારનો અમલ સાંપ્રત કાળમાં પ્રચલિત છે (અને તે જગત્પાત્રરૂપે છે એમ કહેવાય છે.) વિષ્ણુને બુદ્ધનો અવતાર લેવાનાં પણ ભૂદાં ભૂદાં કારણો મનાય છે. ત્રિપુરાસુર નામનો હૈલ આગ્રિ, વાયુ, જળથી અભેદ એવી ૩ પુરી કરી, તેમાં રહેતો. તેની પુરીનું નામ જેમ ત્રિપુર હતું તેમ તેનું પોતાનું નામ પણ ત્રિપુર હતું. તેની સાથે હૈલવાચક અસુર શબ્દ મળીને ત્રિપુરાસુર એ નામથી તે પ્રખ્યાત હતો. તે શિવભક્ત હતો અને વરદાનથી મહોન્મત્ત થઈ ગયો હતો. ઇદ્રાદિ દેવતાઓને રંભડતો. તેને શિવજી મારે તો મરે એમ હતું; તેમ શિવજી પોતાના ભક્તને મારે નહોં. તેથી દેવતા ગભરાણા અને શું કરવું એ વિચારવા લાગ્યા. છેવટ એમ ઠ્યું કે વિષ્ણુ પૃથ્વીમાં અવતાર લઈ વેદવિરુદ્ધ ધર્મ પ્રવર્તાવે અને ત્રિપુરાસુરને એ ધર્મનો બોધ દઈ તેને શિવભક્તિથી ચલિત કરે તો પછે તેને શિવજી મારે. વિષ્ણુએ બુદ્ધાવતાર ગ્રહણ કર્યો અને શિવજીએ ત્રિપુરાસુરને માર્યો. એ બાબતનું વર્ણન મહિમ્ન સ્તોત્રના રમ્યોળીર્વતા એ શ્લોકમાં વર્ણવ્યું છે. શિવજીએ ત્રિપુરાસુરને કાર્તિક સુદિ ૧૫ ને દિવસે માર્યો છે. એ ૧૫ નું નામ ત્રિપુરી પુનમ કહેવાય છે. જુનાગઢમાં અમરજી દીવાનના કુટુંબમાં લક્ષ્મીશંકર દીવાનની હયાતિ સૂચી તેમના વિસાળ વંદામાં ત્રિપુર દાહોત્સવ કરતા હતા. તેમાં કામળના ૩ કોડા ઉપરાઉપરી કરી છેલ્લા કોડા ઉપર કામળનો ત્રિપુરાસુર બેસાડી, આગળ મુમતી (મુખવસ્ત્ર) બાંધેલા કામળના બે સાધુ બેસાડતા. બાગવત પ્રથમસ્કંધમાં ૨૪ અવતારવર્ણન પ્રસંગે લખ્યું છે કે, કલિયુગમાં દેવતાના શત્રુઓને મોહ પમાડવા સારુ જીતના પુત્ર બુદ્ધ નામે ઉલટાં દેશમાં થશે. એક કેકાણે બુદ્ધને અંજનના પુત્ર પણ લેખ્યા છે. તેણે વેદની અને તેના કર્મની નિંદા કરી છે. બુદ્ધાવતારનું એક વર્ણન એમ પણ લખ્યું છે કે, આયુ રાજને ૫ દીકરા હતા. તેમાં નહુષ, વૃદ્ધરામો, રજ, દંબ, અને વિપાદમા નામ હતાં. તેમાંના રજના ૧૦૦ પુત્ર રાજ્યેય નામના થયા. એ રાજ્યેયોએ તપના બળવડે ઇદ્રનો વૈભવ, યજ્ઞ-બાગ અને રાજ્યપર્યંત લઈ લીધું. ઇદ્રે જુદ્ધસ્પતિની પ્રાર્થના કરવાથી તેણે ઇદ્રને

* [“જુનરાતી”ના અગાડના દીપોત્સવીના ખાસ અંકોમાં મહાન અશોક સંબંધી, આ સ્વર્ગસ્થ લેખકના લેખો પ્રકટ થયેલા છે. ત્યાર પછી બુદ્ધ સંબંધમાં તેમની તરફથી લખાયેલા આ લેખ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. અ. યુ.]

† મગધ (અથવા બહાર)માં ગયાજવાળો પ્રદેશ. (શ. એ. સુ.)

બ્રહ્મશાંતિ અને પૈતૃષ્ઠિક કર્મ કરાવ્યું, અને વેદબ્રહ્મ છત્ર ધર્મમાં જઈને વેદવિરુદ્ધ શાસ્ત્ર રચ્યું. જે શાસ્ત્રવચે રચના પુરોને વિષ્ણુએ બુદ્ધનો અવતાર લઈ વેદબ્રહ્મ કર્યા અને તેથી વેદબ્રહ્મ થયલાઓને ઇદ્રે માર્યા. ગમે તેમ હો પણ અરોહકે જે બૌદ્ધ ધર્મની ક્રિષિઓ પોતાના લેખમાં કાતરાની છે, તે બૌદ્ધધર્મ શુદ્ધોદનના પુત્ર શાક્ય મુનિ ગૌતમ બુદ્ધનો પ્રવર્તાવેલો છે, માટે આપણે તેની હકીકત લખશું.

શુદ્ધોદન-

સૂર્યવંશી ક્ષત્રિય રાજા હતો. તેની રાજધાની ની નગરી ગંગાના ઉત્તર ભાગમાં કપિલવસ્તુ કરીને હતી. એ કપિલવસ્તુ રુક્ષબાદ છોડામાં ગંગાકાંઠે કપિલ મુનિના આશ્રમ પાસે હતું. ત્યાં જૈન લોકોનું તીર્થ કપિલ આજ લગલું છે.*

શુદ્ધોદનના વંશની સંવિસ્તાર હકીકત "ધી જોની ક્વીટીઝ

સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય

જન્મ વિ. સં. ૧૮૮૬

સ્વ. વિ. સં. ૧૯૬૭

ધન્ધી નેપાલ તરાર્થે બોદ્ધ આશ્રમો લોહકલ સર્વે બોદ્ધ ઇડિયાના ઇપીરીયલ ન્યુસીરીઝ નં. ૫૫ ના પુસ્તકમાં પૃ. ૧૭મે તેનો આંખો આપ્યો છે તેમાંથી ઉપખલી કહાડી છે. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે:- કપિલ વસ્તુના રાજા જયસિંહને સિંહ હતુ નામે દીકરો હતો, અને યંશોપરા નામે ૧ દીકરી હતી, તેમાં દીકરો કોલીય વંશના રાજા

* કપિલમાં જૈન લોકો પોતાના ૧૩ મા તીર્થેકર વિમળનાથનું કલ્યાણ માને છે. પણ ફાદીયાનના લખવા મુજબ કપિલવસ્તુ ખસ્તીના છલ્લામાં કહી નગરની આસપાસ હોવું જોઈએ. (ધ. તિ. ખાતુ પૃ. ૫૨ ની નોંધ).

† આ નામ અને આગળ આવે છે તે એવા બાઇઓનાં નામ બધાં બોદ્ધ શબ્દોત્તર પદ્ધતિમાં છતાં બૌદ્ધ કેમ ન થયો, તેને માટે શબ્દાર્થ ચિત્રમાળી કોશમાં આમ લખ્યું છે. શુદ્ધ બોદ્ધનો વસ્ત્ર શર્ક ધ્વાદિલાલ પારુવં. એજ પ્રમાણે શુક્લોદનદિ નામ સિદ્ધ થયાં છે. શંક ધ્વાદિગણુ બાધ્યતિ ગણુ છે.

દેવદાહની દીકરી કાંચનાને અને દીકરી પોતાના બાહના સાળા અંબન વેરે, એમ સામ-
સામાં પ્રલુદાહની રીતે પરણ્યાં હતાં. સિંહહનુ અને કાંચનાને શુદ્ધોદન, શુક્રોદન,
અમૃતોદન, ધોતોદન અને ધનિતોદન એમ ૫ દીકરા, પ્રમિતા અને અમૃતા એમ
બે દીકરીઓ હતી. બીજી તરફ અંબન અને યશોધરાને સુમણુક અને દંડપાણિ
એમ ૨ દીકરા અને માયા તથા પ્રભપતિ એમ ૨ દીકરીઓ હતી. આ બંને બેનો
પોતાની કુઈ કાંચના અને મામા સિંહહનુના દીકરા શુદ્ધોદનને પરણી. તેમ શુદ્ધોદનની
બેન અમૃતા પોતાના બાહના સાળા સુમણુકને પરણી. એ પણ સામસામું હતું
અને તે બંને મામા કુધનાં ફરજાંદ હતાં. શુદ્ધોદનને માયાદેવીને પેટે સિદ્ધાર્થ (બુદ્ધ)
એક જ દીકરો થયો હતો. જે પાછો પોતાના મામા સુમણુક અને કુઈ અમૃતાની
દીકરી યશોધરા (બીજી)ને પરણ્યો હતો. તેને એક રાહુલ નામનો દીકરો હતો. શુદ્ધો-
દનને બીજી સ્ત્રી પ્રભપતિથી નંદ અને હપનંદ એમ બે પુત્રો થયા હતા.

બુદ્ધનો જન્મ ૬૦ સં પહેલાં ૬૨૩ વર્ષે થયો હતો. તેનું નામ શાક્યમુનિ
અને ગૌતમ પણ હતું. તેમ તેનું પ્રથમનું નામ સિદ્ધાર્થ પણ હતું. બુદ્ધનાં આ
બધાં નામ અમરકોશમાં ગણાવ્યાં છે. તે સાથે શાક્યસિંહ અને અર્કબંધુ પણ
નામ લખ્યાં છે. અમર કોશમાં હપરછત્તું એવાં સર્વજ્ઞ સુગતો બુદ્ધો એ પહેલા પાદથી
આરંભી મારજિત્ત્લોકચિચિન્નઃ એ છેલ્લા પાદવાળા પહેલા કાંડના પહેલા વર્ગના તેરમા
શ્લોકમાં બુદ્ધ અને જિન એ બંને નામ એક જગ્યાનાં (બુદ્ધનાં) લખ્યાં છે, તેમ
છતાં બૌદ્ધ (બુદ્ધનો) અને જૈન (જિનનો) એ બે પંથ ભેદા ભેદા કેમ થયા હશે,
એનો ખુલાસો દીકાકાર દીક કરે છે. તે એ કે-એક સામાન્ય બુદ્ધનું નામ અને
બીજું વિશેષ બુદ્ધનું નામ. સામાન્ય નામ સર્વજ્ઞ અથવા અર્જનું છે અને વિશેષ
નામ બૌદ્ધધર્મ પ્રવર્તાવનાર શાક્ય મુનિનું છે. તેનાં શાક્યસિંહ વગેરે નામો પણ છે.
દીકાકારે તેને બુદ્ધનો અવાંતર ભેદ કહ્યો છે, એટલે જૈન ધર્મ એ મુખ્ય અને બૌદ્ધ
ધર્મ તેનો અવાંતર ભેદ જણાય છે.

આ વિશે બુદ્ધસાતીમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે-પ્રથમ આપણા કેટલાક વિદ્વાનો
તથા યુરોપિયન પંડિતો અનુમાન કરતા હતા, પરંતુ આખરે શોધખોળ હપરથી
એ વાત સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે કે, જૈન ધર્મ એ કાંઈ બુદ્ધની સાખા નથી પરંતુ તેના
કરતાં પણ અતિ ઘણો પ્રાચીન છે. બુદ્ધના આચાર્ય ગૌતમબુદ્ધને જૈનોના આચાર્ય
માનવામાં આવતા નથી. જૈન લોકો મહાવીર જે છેલ્લા તીર્થંકર થઈ ગયા, તેના
પહેલા ગણધર તરીકે ગૌતમ અથવા ઇંદ્રભૂતિને માને છે. અને તે જૈનના ગૌતમ
અને બુદ્ધના ગૌતમ બે ભેદ છે. બુદ્ધના ગૌતમ ભત્રે કાત્રિય હતા અને તેનું
સંસારીપણુનું નામ સ્વાર્થ (સર્વાર્થ) સિદ્ધ હતું ત્યારે ગૌતમ (ઇંદ્રભૂતિ) ભત્રે
બ્રાહ્મણ હતા. તેની માનું નામ પૃથ્વી તથા પિતાનું નામ વસુભૂતિ હતું અને
મગધદેશમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. ગૌતમ બુદ્ધની માનું નામ માયાદેવી, તથા
બાપનું નામ શુદ્ધોદન હતું અને તેનો જન્મ નેપાળમાં થયો હતો. આ બે ગૌત-
મનો હેવાલ જૈન તથા બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં છે.

જૈન સંપ્રદાય કાંઈ ગૌતમ સ્વામીથી ચાલ્યો નથી, પરંતુ અનાદિ કાળથી

આલ્થો આવે છે. તેના પહેલા તીર્થંકર શ્રી મંપભદેવ યથા ને ૨૪ મા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામી યથા. આ મહાવીર સ્વામી અને બુદ્ધ શાક્યસિંહ અથવા જૌતમ સમકાલીન હતા પરંતુ એક ન હતા. જૈન ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે ૨૩ મા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથજીના સંતાનિયામાં પિહિતાશ્રવ નામના સાધુના બુદ્ધકીર્તિ નામના શિષ્ય હતા, તેમણે બૌદ્ધધર્મ ચલાવ્યો વગેરે. આ શિવાય યુરોપિયન વિદ્વાનોના શોધના પરિણામે જૈન ધર્મ બૌદ્ધ કરતાં અતિ પ્રાચીન છે, એમ સિદ્ધ થયું છે. અમર-કોરામાં બુદ્ધતું નામ જિન કહ્યું છે તેથી કાંઈ જૈન ને બૌદ્ધ એક કરતા નથી. કારણ કે એ (જિન નામ) તેા વ્યુત્પત્તિદારા કહ્યું છે. જવતિ રાગદેપશઙ્ખં કિતિ જિનઃ એ જ પ્રમાણે મહાવીર સ્વામી માટે પણ સમજવું.

રાજ શુવપ્રસાદજી જૈનોએ મંગાવેલા ખુલાસાના પ્રત્યુત્તરમાં લખે છે કે-

‘જૈન બૌદ્ધ મત એક નહિ હે, સનાતનસે બિત્ર બિત્ર ચલેઆયે. જર્મની દેશ કે એક બડે વિદ્વાનને ઇસ્કે પ્રમાણમે એક ગ્રંથ છાપા હે.’

બુદ્ધના મહા ચિત્રચતુરમાં તથા સમાન-કૃષ્ણ સૂત્રમાં મહાવીર સ્વામીને બુદ્ધના પ્રતિરૂપથી કહેવામાં આવ્યા છે.

આ બધી હકીકતથી બૌદ્ધધર્મ અને જૈન ધર્મને કાંઈ સંબંધ નથી એમ જણાયો. વળી જો બુદ્ધની શાખા જૈન હોય તો તેના ધર્મના સિદ્ધાંતો મળતા આવવા જોઈએ. પણ તે મળતા આવતા નથી.

જૈન અને બૌદ્ધ મતમાં કેટલાક ઉપર ઉપરની વ્યાવહારિક વાતનું મળતાપણું જોઈને કેટલાક યુરોપિયનોએ એવું ધાર્યું કે, જૈન અને બૌદ્ધમતો આટલા મળતા જણાય છે તો એક બીજીથી જૂદા નહી હશે. બૌદ્ધમતના શાસ્ત્રોમાં બુદ્ધના પ્રતિ-રૂપથી તરીકે અને જૈન સાધુઓ અથવા નિગ્રંથોના અગ્રેસરો તરીકે મહાવીરને તેમના પ્રસિદ્ધ નામ જ્ઞાતપુત્ર કરીને લખ્યા છે. એવું ગોત્ર બૌદ્ધોએ અગ્નિવેશાયન કરીને લખ્યું છે, પરંતુ આ તેમનું લખવું અસલ છે. કારણ કે એ ગોત્ર તેા એમના મુખ્ય ગણધર સુધર્માસ્વામી સાથે સંબંધ રાખે છે. મહાવીર સ્વામી બુદ્ધના સમકાલીન હતા. બીજીસાર, તેના પુત્ર અબયકુમાર તથા અનિતરાત્રુ, વરજીવી, અને મલ્લીપુત્ર ગોસાલો. આ નામો બંને મતના પવિત્ર પુસ્તકોમાં જોઈએ છેએ. પાછળથી ખબર પડી છે, તેમજ બૌદ્ધ પીઠિકાથી માણુમ પડ્યું છે કે, વૈશા-લીમાં મહાવીર સ્વામીના બક્ત બહુ હતા. જૈન લોકો કહે છે કે, મહાવીર સ્વામીનો જન્મ વૈશાલીની પાસે થયો હતો અને આ નગરીના મુખ્ય અધિકારી સાથે મહાવીર સ્વામીનો સંબંધ હતો. એ પીઠિકાના વચનની સાથે બરોબર મળતાપણું આવે છે. આ શિવાય પણ પીઠિકામાં નિગ્રંથોનો મત, જેમ કે ક્રિયાવાદ, આત્મા નિલ છે, તેને કંદેલા કર્મનું ફળ આ લોક પરલોકમાં ભોગવવું પડે છે, પાણીમાં છવ છે, એવું નિગ્રંથો માને છે. એમ બૌદ્ધ શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે તે સંપૂર્ણ જૈન શાસ્ત્રો સાથે મળતું આવે છે. વળી જ્ઞાતપુત્રનું (મહાવીર સ્વામીનું) નિર્વાણ બૌદ્ધ લોકો પાવાપુરીમાં માને છે તે ખરું છે, ઇસાદિથી બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામી બે અલગ અલગ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે; અને બુદ્ધના મતથી જૈન મત પહેલાનો

છે, એમ પણ સિદ્ધ થાય છે. વળી રોકેટ બુક્સ ઓફ ધી ઇસ્ટના ૪૫ મા ભાગ તરીકે ઉત્તરાધ્યયન અને સુક્રાંતગતું ભાષાંતર કરનાર મોફેસર હરમન જેકોબી અને પ્રો. મેક્સમૂલર પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે, બુદ્ધ સિદ્ધાંતોનું લખાણ હાતપુત્ર (મહાવીર સ્વામી) ૧ લા નિર્ગંધના અસ્તિત્વ સંબંધી આપણા વિચારોથી વિરુદ્ધ નથી. કેમકે બુદ્ધ ધર્મ જ્યારે શરૂ થયો ત્યારે નિર્ગંધ એક અગત્યની કોમ હોવી જોઈએ. કારણ કે બુદ્ધ પીઠિકામાં નિર્ગંધને વારંવાર વિરુદ્ધપક્ષવાળા કલા છે. તેમ જ તેમાંના કેટલાકને બુદ્ધ મતમાં લીધા એમ પણ લખ્યું છે. નિર્ગંધે નવો ધર્મ ઉભો થયો, એવું લખ્યું નથી. આ વાતને વળી એક ટેકો મળે છે તે એ કે, બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામીના વખતમાં થયેલા ગોસાલોનું કહેવું એવું છે કે, માણસ જતના ૬ ભાગ છે (જુલો બુદ્ધનું દીર્ઘ નિકાયનું સામાન્ય ૬૫૪ સૂત્ર) આ સૂત્ર ઉપર બુદ્ધ થોડે સુમનંજ વિલાસિની નામની ટીકા રચી છે. તેમાં મનુષ્યોના ૬ વિભાગોમાંના ૩ જ વિભાગમાં નિર્ગંધોનો સમાવેશ કર્યો છે. વળી જૈનોના મહિષ્મત્ત (મધ્યમ) નિકાયના ૩૫ મા પ્રકરણમાં બુદ્ધ અને નિર્ગંધના પુત્ર સન્ન્યસની સાથે ચર્ચાની વાત લખી છે, એથી પણ જૈન ધર્મ પહેલાં જૈન ધર્મ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. (જુ. તા. ૧-૧૨-૧.)

શાક્યમુનિ બુદ્ધની માનું નામ માયાદેવી હતું અને તે મરી જવાથી બુદ્ધને તેની માશી ગૌતમીએ પાલ્યો હતો. બુદ્ધ સોળ વર્ષના થયો, તેટલામાં તે ધણું બળ્યો હતો. તેને રહેવાને માટે ત્રણ મોસમના ત્રણ મોહોલ તેના બાપે કરાવી આપ્યા હતા. તેને યશોધરા નામની સ્ત્રી હતી. તેને પેટે તેને છાંદેરા થયો, તેનું નામ રાહુલ પાડ્યું હતું. બુદ્ધને તેમો બાપ બહાર નીકળવા દેતો નહીં, પણ પ્રસંગે ત્રણ વેળા બહાર નીકળવું થયું, તેમાં રૂદ્ધ, રોગી, અને મુડદું જોઈ તેનો બીજરૂપ વૈશાલ્ય અંકુરિત થઈ એકદમ વધી પડ્યો; તેથી તે પોતાની ૩૦ વર્ષની બરજુવાનીની વયે બાપથી છાનો રાતમાં થોડે સ્ત્રી વનમાં નીકળી ગયો. ત્યાં તાપસી વ્રતિ પાળી ધર્મોપદેશ થયો. દલ્યાદિ વાત થોડી મુદત ઉપર “બુદ્ધચરિત” નામના મથાળા નીચે બુદ્ધરાવી પત્રમાં લખાણથી આવી છે. બુદ્ધ એક વડના ઝાડ નીચે બેઠેલો, ત્યાં તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું અને હું બુદ્ધ (બોધ પામેલો=જ્ઞાનવાન) છું, એમ તેને બુદ્ધાઈ. (બી. સી. ૫૮૯.) એ વખતે બુદ્ધના મોંમાંથી પહેલાં વાક્ય “ધર્મે કુરુ ધર્મે કુરુ. પ્રસારય ધર્મેજ્ઞાન, પ્રતાપય ધર્મદંડુમિ પ્રાપૂરય ધર્મશંભુ.” એવાં નીકળ્યાં જેનો અર્થ—ધર્મ કરો, ધર્મ કરો, ધર્મ વગળ ફેલાવો, ધર્મનું નગારું વગાડો, અને ધર્મનો સંખ ફુંકાવો, એવો છે. તેમ જ જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી, એ વાક્ય વેદધર્મોગામાં ક્રતે જ્ઞાનાન્નમુક્તિ એવું મશહૂર છે, તે બુદ્ધના મુખમાંથી પણ નીકળ્યું.

તે હિંસાચુકત ધર્મની નિંદા, અને અહિંસા તથા દયા ધર્મની સ્થાપના કરવા લાગ્યાં, સહુને સરખી રીતે ધર્મોપદેશ કરવા લાગ્યા. કેમકે જૈન ધર્મ અમુક જાતિને માટે નહીં હતો. તે પોતાના પાંચ મેલા (સારીપુત્ર, મહામોગલાન, આનંદ, કાશ્યપ, અને શ્રદ્ધપાલી) સાથે કાશીમાં એક ગામાસું રહ્યા. રાજચુદ્ધ એટલે મગધ દેશના રાજા બિંબસારે તેને આશ્રય આપ્યો હતો. એમ તે જ્યાં જ્યાં ગયા, ત્યાં ત્યાંના રાજાઓના આશ્રયથી અને પોતાની બુદ્ધિના બળથી જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરતા.

બૌદ્ધ ધર્મમાં ભતિભેદ ન હતો. કોઈ પણ નીચ ભતિનો સાચાર થઈ પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાને પતિત બહેર કરતો તો તેને બૌદ્ધ સાધુઓ પોતાના ધર્મમાં લઈ યોગ્યતા પ્રમાણે વધારતા.

બૌદ્ધ મતનાં સિદ્ધાંત વગેરેની હકીકત “સર્વ” દર્શન સંગ્રહ” નામના સંસ્કૃત ગ્રંથમાં લખી છે-એ મતના ૪ ભેદ છે. ૧ માધ્યમિક, ૨ યોગાચાર, ૩ સૌત્રાંતિક, અને ૪ વૈશાલિક. માધ્યમિક સર્વ શન્ય અથવા કેવળ સંવિતને સ્વસ્થ માને છે. યોગાચાર બાહ્ય શન્યત્વ એટલે આકાર સહિત બુદ્ધિને માને છે, સૌત્રાંતિક બાહ્ય પદાર્થો-નુમેયત્વ એટલે બહારની વસ્તુને સત્ય અને અનુમાનસિદ્ધ કહે છે, અને વૈશાલિક બાહ્યાર્થ પ્રત્યક્ષત્વ અથવા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનયુક્ત અર્થને માને છે.

માધ્યમિક સર્વને શન્ય માને છે. તેનું કારણ એમ બતાવે છે કે-એ વસ્તુ સ્વભાવસ્થામાં નજરે પડે છે તે બ્રહ્મવસ્થામાં નજરે પડતી નથી અને એ વસ્તુ બ્રહ્મવસ્થામાં જોવામાં આવે છે તે સ્વભાવસ્થામાં દેખાતી નથી. વળી સુષુપ્તિ દશામાં કોઈ વસ્તુ જોવામાં આવતી નથી. આ હપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, વસ્તુતાઃ કોઈ વસ્તુ ખરી નથી. જો ખરી હત તો જરૂર સર્વ અવસ્થામાં નજરે પડત.

યોગાચાર માધ્યમિકની પેઠે બાહ્ય વસ્તુ માત્રને તો શન્ય માને છે ખરા, પણ વિજ્ઞાનરૂપ આત્મા એટલે બુદ્ધિને સાચ માને છે. એ વિજ્ઞાન બે પ્રકારનું જણે છે. ૧ પ્રવૃત્તિ વિજ્ઞાન અને ૨ જ્ઞાન આલય વિજ્ઞાન. બ્રહ્મવસ્થામાં અને સુષુપ્તિ અવસ્થામાં એ જ્ઞાન થાય છે તેને પ્રવૃત્તિ વિજ્ઞાન કહે છે અને સુષુપ્તિ દશામાં એ જ્ઞાન થાય છે તેને આલય વિજ્ઞાન કહે છે. એ જ્ઞાન કેવળ આત્માને જ અવલંબિત થયેલું છે.

ચારે ભેદવાળા દ્વાદશાયતનની પૂળને શ્રેયસ્કરી માને છે. (દ્વાદશ એટલે બાર વાનાં તેનું આયતન એટલે રહેવાનું સ્થાન). એ દ્વાદશ, ૫ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૫ કર્મેન્દ્રિય, ૧ મન અને ૧ બુદ્ધિ મળીને કહેવાય છે. એટલે એ બારને રહેવાનું સ્થાન તે શરીર-તેની સેવારૂપ પૂળ કરવી એ મહોદ્ધું કર્મ માને છે. વિવેક વિલાસ નામના ગ્રંથમાં અધિક એ લખે છે કે-તેનામાં “આર્ય સત્ત્વ” એવા સાગટા નામથી જોળખાતાં ૪ તત્ત્વ, પ્રલક્ષ અને અનુમાન એ બે જ પ્રમાણ, અને જગત્ ક્ષણજગુર મનાય છે. એ ચાર તત્ત્વનાં નામ-૧ દુઃખ, ૨ આયતન, ૩ સમુદય અને ૪ માર્મ છે. સંસારી ને ૧ વિજ્ઞાન, ૨ વેદના, ૩ સંજ્ઞા, ૪ સંસ્કાર અને ૫ રૂપ એ નામના ૫ સ્કંધ હોય છે, તે દુઃખ કહેવાય છે. આયતન એટલે ૫ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૫ તેના (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ) વિષય, મન અને ધર્મ (એટલે બુદ્ધિ) એ ૧૨ આયતન કહેવાય છે. સમુદય એટલે મનુષ્યના હૃદયમાં જે રાગદ્વેષાદિ હૃદય પામે છે તે, અને માર્મ એટલે સર્વ સંસ્કાર ક્ષણિક છે એવી સ્થિતિ વાસના. એ સ્થિતિ વાસનાનું નામ જ મોક્ષ. એટલે ચારે ભેદનો બોધ, રાગાદિ જ્ઞાનસંતાનની વાસનાછેદથી મુક્તિ માને છે.

બૌદ્ધ બિહુઓ પોતાના ખાસ ચિહ્ન તરીકે ચર્મ જોડે છે તથા પાથરે છે, કમંડળ રાખે છે, રાતાં* ચીર વસ્ત્ર (વસ્ત્રના હીરા અથવા જાડની જાલનાં વસ્ત્ર) પહેરે છે. પૂર્વાક્ર એટલે બપોર પહેલાં જામે છે અને સંધ્ય થઇને ફેરે છે.

* હંટર કૃત ઇતિહાસમાં બૌદ્ધ સાધુઓને પીળાં વસ્ત્ર પહેરવાનું લખ્યું છે.

કોકટ (મગધ) દેશમાં બુદ્ધગયા નામનું તેઓનું પ્રખ્યાત તીર્થ છે અને ખીન અવતારના પુરાણોની પેઠે આનું પણ બુદ્ધ પુરાણ છે. તેમાં બુદ્ધાવતારની હકીકત છે.

બુદ્ધનો જન્મ ચીનાઓને મતે ઇસવી સનથી ૧૦૨૭ વર્ષ પહેલાં, અને હિંદુ-સ્તાનને મતે ૫૪૩ વર્ષ પહેલાં થયો કહેવાય છે. પણ છેલ્લી તેના નિર્વાણની તારીખ છે. કેમકે ચોતાના પંથનો ફેલાવો કરતાં કરતાં જ કુશીનર નામના ગામમાં ઇસવી સનથી ૫૪૩ વર્ષ પહેલાં ૮૦ વર્ષની ઉંમરે બુદ્ધનું નિર્વાણ એટલે દેહથી છૂટું પડતું થયું છે, એમ “ઇતિહાસ તિમિરનારાક” માં લખ્યું છે. ડાક્ટર કનિંગહામે બુદ્ધના નિર્વાણનો સમય ઇસવી સનથી ૪૭૮ વર્ષ પહેલાં લખ્યો છે.

બુદ્ધના નિર્વાણ પછી તેની આજ્ઞા મુજબ કાશ્યપ નામનો તેનો શિષ્ય મુખ્ય ઉપદેશના પદ ઉપર આવ્યો હતો.

અરોકના વખતમાં બૌદ્ધ ધર્મનો બોધ હેવા બોધકો મોકલાતા હતા. તે પછી ત્રણસો વર્ષે બૌદ્ધ ધર્મોચાર્યો ધર્મ પ્રસાર કરવા ચીન ગયા; અને ૧૦૦-૨૦૦ વર્ષમાં ત્યાંના રાજા તથા પ્રજાને બૌદ્ધ ધર્મ સ્વીકારાવ્યો. એ પછી ત્યાંના કેટલાક વિદ્વાનો અને ધાર્મિક ચીનાઓએ બૌદ્ધ ધર્મનાં સૂત્રો અને ગ્રંથોની ભાષા કરી, મેળવી, ચોતાની ભાષામાં ભાષાંતર કરવાના ઇરાદાથી તેમ જ બૌદ્ધધર્મી તીર્થોની યાત્રા કરવાના નિમિત્તથી પરાકાષ્ટા વેરી, હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા હતા. ચીનમાં બૌદ્ધ ધર્મની સ્થાપના થયા પછી સુમારે ૧૦૦૦ વર્ષથી સંસ્કૃત પાઠશાળા છે, તેમાં ભણી પસાર થનાર વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા લેવાની પદ્ધતિ આપણી હાલની યુનિવર્સિટીઓની પરીક્ષાની પદ્ધતિ સરખી જ છે. એટલે હાલ જે રીત યુનિવર્સિટીમાં પરીક્ષાની છે, તે ચીનમાં ૧ હજાર વર્ષથી ચાલી આવે છે. અરોકના વખતમાં સંશોધન કરીને જે એક મત રિયર થયો હતો, તે આજ સુધી સિલોન, બ્રહ્મદેશ, અને સિયામમાં ચાલે છે; અને અરોકના મૃત્યુ પછી વિકાર પામેલો બૌદ્ધમત ચીન, જાપાન, નેપાલ, તિબેટ, તાર્તરી વગેરે દેશમાં જોવામાં આવે છે. (મ. અ. મ. ઇ. ૨૬)

અરોકના લેખ કેતરાવનાર અને તેમાં લખેલા વિષયના મૂળભૂત બૌદ્ધ ધર્મ વિશે લખી હવે તે લેખની લિપિ અને ભાષા વિશે લખવામાં આવે છે.

અરોકના લેખની લિપિ તથા ભાષા જાને પાલી જ્ઞાતાનાં છે. “પાલી” એ નામ રા. ઉપરથી પડ્યું હશે, એ બાબત તપાસ કરતાં મરહુમ રા. રા. હરિલાલ હર્ષદરાય કુવ જી. એ. એલ. એલ. જી. નો મત એમ છે કે, જેમ માગધી, શૌરસેની, દ્રાવડી, વગેરે તે તે દેશ ઉપરથી અને વૈસારી વગેરે નામે લોક ઉપરથી થયાં છે, તેમ “પાલી” શબ્દ કોઈ દેશ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાતું નથી; પણ “પહી” કે “પહ” શબ્દ ઉપરથી થયો હશે.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનુ
૧ ...	ઝોનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અ ગ્રેજીમાં. ...	૧
૨ ...	„ ગુજરાતીમાં. ...	૫
૩ ...	ક્યુરેટરનો રીપોર્ટ. ...	૧૧
૪ ...	સાલ દરમીયાન સંગ્રહિત સામાન આંક ૧ નો ...	૧૪
૫ ...	સરવૈયું આંક ૩ નો ...	૨૯
૬ ...	૬'૩ની સ્થિતિ બતાવનાર સરવૈયું આંક ૪ થી ...	૩૧
૭ ...	વિગતવાર દિસાબ આંક ૫ થી. ...	૩૩

To,

**The President and Members of the
Managing Committee of the
Watson Museum of Antiquities,
RAJKOT.**

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this institution for the year 1915-1916.

Personnel.

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was reelected Honorary Secretary on the 6th February, 1915.

Trustees.

3. The present trustees are Azam Pranlal V. Modi B. A. LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 35300 invested in G. P. Notes and Rs. 22000 loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 582-14-6 while the cash on hand was Rs. 12-2-9½. I would invite your kind attention to Appendix 3 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary Meetings were held during the course of the year.

Addresses.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become sufficiently attractive and so the practice has grown up to ask the Cura-

tor to prepare two or more Monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

7. During the present year the Curator proceeded on three months' privilege leave to appear at the M. A. examination of the Bombay University. He took up as his voluntary subject Pali and Palaeography, a subject, in which any Museum is most interested. As he had to devote his spare time to the study of this special subject which in spite of his failure to go through the course is bound to contribute materially towards the useful research work, he was excused from the usual district tour this year. He has not therefore been able to prepare his usual Monographs in the present year. But then the Museum has on hand still an unpublished Monograph on the history of the Kshatrappa Princes and I hope the same along with the 3rd unpublished part of Ashoka will be ready for distribution along with the report.

8. Mr. Acharya's special knowledge of his subject has been attracting to Kathiawad old coins and stone inscriptions for purposes of being deciphered. I am glad to note that his services on this branch of the useful subject are being widely appreciated by scholars and antiquarians outside Kathiawad.

Visitors.

9. Among the distinguished visitors I may be allowed to mention the name of Her Excellency Lady Willingdon, who inspite of numerous engagements in Her Excellency's short stay managed to honour this institution by a visit. Her Excellency was shown the coins and other exhibits and I could see that Her Excellency felt much interested in the work of this very useful institution.

10. I am sorry however His Excellency Lord Willingdon could

not find time to honour us with His Excellency's visit but we look forward to the visit next time when His Excellency goes to Kathiawad.

11. Lieut. C. R. Watson the son of Col. Watson whose name this institution bears also visited us in the month of October and he was glad to see with his own eyes the useful work which his distinguished father inaugurated in his days and which has been kept up by this institution which is founded to perpetuate his memory. From what diaries he had it appeared that he remembered the names of his father's old friends and was anxious to make the acquaintance of some of them who are still alive. He was however proceeding on active service and so he had no time to stay in Kathiawad.

12. R. B. Hargowindas D. Kantawala, late Director of Education in the Baroda State and sometime the Principal of the Male Training College in Kathiawad in the early seventies, visited the institution. He is a scholar and an antiquarian himself and has been doing an amount of research work in the line. He therefore examined coins, inscriptions and all other materials from a scholar's point of view and has taken very full notes on some of the subjects which I hope he will publish when he publishes his next article on the question of the Gujarati Orthography.

13. Pandit Vidyasagar, who had a seat on the currency commission, and his friend Pandit Shivprasad visited the Museum and took copious notes.

14. Mr. R. M. Antani of Jhalrapatan, who has been devoting some of his energies to the research work kindly supplied to us valuable coins bearing on the history of Rajputana.

15. The Museum was lucky this year in having thrown on its hands valuable coins from several quarters and when I was assured that several of the coins were really unique I was

tempted to buy them and thus add them to our collection which several scholars have pronounced to be really good in the whole of India. These new coins have attracted the notice of the Superintendent of the Archeological Department Western Circle and he has asked me to forward some of them for inspection. I have promised him to send them over to him as soon as this report after this Meeting goes to the press.

16. The Jasdan Darbar Sahab has kindly placed with the Museum a beautiful gold coin of the days of the Roman Emperor Antoninus Pius—a coin very rare in these days. The Darbar Sahab has thus placed the Museum under obligation by parting with the coin and I would request the Committee to express their best thanks for the same.

17. The thanks of the Committee are also due to the Political Agent Halar Prant who kindly assisted us in recovering for the Museum a beautiful idol of Sheshshayi Bhagwan, which was lying in a neglected condition in a lake near Chobari under Chotila Thana.

18. The Vala Darbar authorities sent to the Curator some of the old coins in their possession for being deciphered and you will be glad to note that the Curator did the work quite satisfactorily.

19. Before closing my report I would request the Committee to express their very best thanks to the Auditors Azam A. S. Doshi and Azam D. J. Hathi — Jafrabad and Chuda State Vakils respectively who audited the account for the year 1915–1916.

Rajkot
D/. 28th July 1916.

I beg to remain,

Gentlemen,

Your most obedient Servant

Vithaldas G. Trivedi

HONORARY SECRETARY, WATSON MUSEUM OF
ANTIQUITIES, RAJKOT.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન

પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા લઉં છું.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કાંઈપણ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૬ડી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૧૫ના રોજ મહેનજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૩. આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી., જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલ અને આજમ મગનલાલ ખી. કાશી ખી. એ., જામનગર સ્ટેટ વકીલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

૪. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૫૩૦૦ની ભોત નોટો છે અને રૂ. ૧૨૦૦૦ વઢરાણ સ્ટેટને બ્યાજ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોસ્ટ ઓફીસ સેવિંગ્સ બેંકમાં રૂ. ૫૮૧-૧૪-૬ જમા છે બ્યારે રોકડી સીલક રૂ. ૧૨-૨-૯૫૫ છે. આંક નાં. ૩ ને આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૫. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની બે સાધારણ મીટિંગો ભરવામાં આવી હતી.

૬. મ્યુઝીયમના રૂલ નાં. ૧૬ છ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટર ત્રણ બાપણો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અતુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે જાહેર બાપણ તરીકે વાંચવાથી આકર્ષક થતાં નથી અને તેહલાજ માટે એમ ઠરાવ્યું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જો જો બેખો તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્વત જાહેર પાડેલા તેવા બેખો કેટલા ઉપયોગી તથા જ્ઞાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે. ચાલુ સાલમાં મુંબઈ યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં બેસવા માટે આજમ ક્યુરેટર ત્રણ માસેની હકની રજા ઉપર ગએલ. દરેક મ્યુઝીયમ જેવી સરથા સથે અંગત સંબંધ ધરાવતો એવો પાલી

અને પાલીઓગ્રાફીનો વિષય તેમજે ઐત્તિક વિષય તરીકે પ્રદર્શ્ય કર્યો હતો. સદરહુ પરીક્ષામાં જોડે તેઓ ફતેહમંદ થઇ શક્યા નહોં તેપણુ તે વિષયના અભ્યાસથી જુના શોધ જોળ ખાતા-ને લગતી તેમની શક્તિમાં અમુક સુધારો થાય એ નિર્વિવાદ છે. તે અભ્યાસ માટે જ્યત વખતનો તેઓ ઉપયોગ કરતા તેથી દસ્તુર મુજબની મુસાફરીમાંથી તેઓને મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. પરિણામે ચાલુ સાલમાં તેઓ પોતાના લેખો તૈયાર કરી શક્યા નથી. પરંતુ ક્ષત્રપના ઇતિહાસનો વિષય હજુ છપાવ્યા વગરનો પડતર છે તેથી તે તથા અશોકનો ત્રીજો વિભાગ એ બંને રીપોર્ટની સાથે રવાના થઇ શકશે એમ આશા રાખું છઉં.

૭. મી. આચાર્યના પોતાના વિષયના ખાસ જ્ઞાનને લઇને જુદી જુદી જગાએથી શિક્ષાઓ તથા શિક્ષા લેખોનાં રચિતો વિગેરે વાંચવા માટે આંહી આવે છે, અને જ્ઞને કહેતાં ખુશાલી થાય છે કે આજમ ક્યુરેટરની આ વિષયની પ્રવૃત્તિની કાઠીયાવાડ બહાર પણ સાક્ષર વર્ગ તેમજ શોધ જોળ ખાતાના હિમાયતી વર્ગમાં સારી કદર થાય છે.

પ્રેક્ષકો.

૮. પ્રેક્ષકના વર્ગમાં નામદાર લેડી વીલીંગડનનું નામ પ્રથમ દરજ્જે ગણાવવા રજા લઉં છઉં. પોતાની આંહીની ટુંકી રિયતિ દરમીયાન પુષ્કળ કામકાજ હોવા છતાં તેઓ નામદારે આ મ્યુઝીયમને મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું. તેઓ નામદારને શિક્ષાઓ તથા ખીજ ત્રીજે જતાવવામાં આવી હતી અને હું જોઇ શકતો હતો કે આ ઉપયોગી સંસ્થાના કામકાજથી તેઓ નામદારને પૂર્ણ સંતોષ થયો હતો. નામદાર લોર્ડ વીલીંગડન સાહેબ સમય સંકોચ-ને લઇને મ્યુઝીયમની મુલાકાત લઇ શક્યા નહોતા પરંતુ ખીજ વખતે તેઓ નામદાર કાઠીયાવાડમાં પધારશે ત્યારે મ્યુઝીયમની મુલાકાત લેશે એમ આશા રાખીએ છઇએ.

૯. જે કર્નલ વોટસન સાહેબનું નામ આ સંસ્થા સાથે જોડાએલું છે તેના પુત્ર લેફ્ટેનન્ટ સી. આર. વોટસન આલુ સાલના અક્ટોબર માસમાં આંહી પધાર્યા હતા. પોતાના સ્વર્ગસ્થ મુપ્રસિદ્ધ પિતાએ પોતાના સમયમાં સ્થાપેલી આ ઉપયોગી સંસ્થાને જોઇ તેઓ જહુ ખુશી થયા હતા. પોતાના પિતાના મિત્રો પૈકીના જે અભારે હયાત હતા તેમને તે મળ્યા અને કેટલીક હકીકતની નોંધ લીધી.

૧૦. કાઠીયાવાડમાંની હંદર મેઇલ ટ્રેનીંગ કોલેજના ધણા વખત પહેલાંના પ્રીન્સીપાલ અને વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાના માણ ડાયરેક્ટર રા. બા. હરજોવીંદાસ ડી. કાંઠાવાળા-એ આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી. તેઓએ પોતે સાક્ષર અને જુના શોધ જોળ ખાતામાં પ્રવીણ હોઇને શિક્ષાઓ શિક્ષા લેખો તેમજ અન્ય પદાર્થોનું ખારીડીથી અવલોકન કર્યું.

૧૧. ડરન્સી કમીશનના મેમ્બર પંડિત વિદ્યાસાગર અને તેમના મિત્ર પંડિત શીવ-
પ્રસાદ મ્યુઝીયમની મુલાકાતે પધાર્યા ત્યારે શિક્ષા વિગેરેથી તેઓ સંતુષ્ટ થયા હતા.

૧૨. ઝાલરાપાટણના મી. આર. એમ. અંતાણી શૌધ જોગ ખાતા તરફ સારું લક્ષ
આપે છે અને તેઓએ રજપુતાનાના ઇતિહાસમાં ઉપયોગી થઇ પડે તેવા શિક્ષાઓ મ્યુઝી-
યમને પુરા પાડ્યા છે.

૧૩. આ સાલમાં જુદે જુદે સ્થળથી પુસ્તક સંખ્યામાં શિક્ષાઓ મોકલવામાં આ-
વ્યા હતા અને તેમાંના કેટલાક પ્રાચીન તેમજ ઉપયોગી છે એમ ચોક્કસ થયેથી બને તેટલા
ખરીદ કરી લેવામાં આવ્યા છે. આમાંથી કેટલાક શિક્ષા તરફ વેસ્ટર્ન સરકલના આર્કેઓ-
લોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબનું ધ્યાન ખેંચાણું છે અને તેઓએ જોવા માટે
મંગાવ્યા છે તેથી મીટીંગ ખલાસ થયા બાદ મોકલી આપવાનું લખવામાં આવ્યું છે.

૧૪. જસદણના મે. દરબાર સાહેબે, રામન રોહનશાહતના સમયનો એન્ટોનીનસ
પાયસનો સોનાનો શિક્કો મ્યુઝીયમ માટે મેહેરજાનીથી મોકલી આપેલ છે. તેવા શિક્ષા અ-
ત્યારે જવલેજ મળે છે. આ શિક્કો આપવાથી મે. દરબાર સાહેબે મ્યુઝીયમને આભારી ક-
રેલ છે અને તે કારણ તેઓ સાહેબનો આભાર માનવા માટે હું કમીટીને વિનંતિ કરીશ.

૧૫. ચોટીલા ધાણા તાબે ચોખારીના તળાવમાં પડેલી શેષશાથી ભગવાનની મૂર્તિ
મંગાવી દેવામાં મદદ કરવા માટે હાલાર પ્રાંતના મે. પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબનો ઉપકાર
માનવો જોઈએ.

૧૬. વળા સ્ટેટ તરફથી ત્યાં પડેલા કેટલાક જુના શિક્ષાઓ આજમ ક્યુરેટર તરફ
વંચાવવા માટે આવેલા હતા અને તમો જાણીને ખુશી થશે કે તેમણે તે કામ તદ્દન સંતોષ-
કારક રીતે કરેલું હતું.

૧૭. સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો હીસાબ ઓડીટ કરવા માટે આજમ અને પચાંદ
એસ. દોશી અને આજમ ડોલરરાય જે. હાથીનો આભાર માનવાની આ તક લઈ '૭૬'.

૧૮. આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૯ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમ ક-
મીટીની બે ઓર્ડીનરી મીટીંગ બરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા ઠરાવોની
વિગત નીચે મુજબ છે.

બીજી સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૭-૮-૧૫.

૧૯. આજરોજ સવારના ૮-૩૦ બજે વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની બીજી સાધારણ
મીટીંગ મ્યુઝીયમ હોલમાં બરવામાં આવી હતી, નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

જે. સ્લેડન એસ્કવાયર ખી. એ. આઇ. સી. એસ. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર એન્ડ
પ્રેસીડેન્ટ — પ્રમુખસ્થાને.

સી. મેઇન એસ્કવાયર એમ. એ. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

પ્રાણલાલ વી. મોદી એસ્કવાયર ખી. એ. એલ એલ. ખી. રેટ વકીલ જુનાગઢ.

મગનલાલ ખી. કાજી „ ખી. એ. રેટ વકીલ જામનગર.

વિક્રમદાસ જી. ત્રીવેદી „ ખી. એ. એલ એલ. ખી. રેટ વકીલ ભાવનગર.

હરખલાલ એસ. બક્ષી „ રેટ વકીલ બ્રોજ.

લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી „ „ વડવાણ.

ડોલરરાય જે. હાથી „ „ ચુડા.

જમનાદાસ એમ. વોરા „ „ વડીયા.

જી. વી. આચાર્ય „ ખી. એ. ક્યુરેટર.

આ મીટીંગમાં નીચેનું કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૬ ઠી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ ના રોજ બરાચેલ મીટીંગનું પ્રેસીડેન્ટ મંજુર રાખવામાં આવ્યું.

૨ ૧૯૧૪-૧૫ની સાલ માટેનો ઓનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવામાં આવ્યો.

૩ ઉપજ તેમજ ખર્ચનો હીસાબ મંજુર કરવામાં આવ્યો.

૪ સને ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલનો હીસાબ તપાસવા માટે આજમ અને પચંદ સવજી-આઇ અને આજમ ડોલરરાય જે. હાથી ને ઓડીટરો નીમવામાં આવ્યા.

૫ છપામણી ખર્ચ ના હેડ નં. ૩ માંથી રૂ. ૧૫ શિક્ષા સંમહના હેડ નં. ૯માં રીએ-પ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજુરી આપવામાં આવી.

૬ લખનૌ મ્યુઝીયમમાંથી શિક્ષા ખરીદવા માટે સાલ આખર બચત રહેલી સીલકમાંથી રૂ. ૬૦ની ખાસ રકમ મંજુર કરવામાં આવી.

આ છેલા ઠરાવ માટેની દરખાસ્ત, રૂલ ૧૧ મુજબ મે. પ્રેસીડેન્ટ સાહેબની ખાસ મંજુરીથી મીટીંગ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલ.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માનવાની મે. સી. મેઇન સાહેબે દરખાસ્ત અને તેને આજમ ખી. વી. મોદીએ ટેકો આપવાથી તે સર્વાનુમતે પસાર થઇ.

પેહેલી સાધારણ મીટીંગ તા. ૬-૩-૧૯૧૬.

૨૦ વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની પેહેલી સાધારણ મીટીંગ આજરોજ સવારે ૮-૩૦ બજે બરવામાં આવી હતી.

નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

- ૧ મે. ઇ. મેકાનીકી એસ્કવાયર આઇ. સી. એસ એજન્ટ ડુ. પી. મવનર કાઠીયાવાડ
એન્ડ પ્રેસીડન્ટ મ્યુઝીયમ — પ્રમુખસ્થાને.
- ૨ આનંદ પ્રા. વ. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જુનાગઢ સ્ટેટ વકીલ.
- ૩ „ એમ. ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર સ્ટેટ વકીલ.
- ૪ „ વી. જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર સ્ટેટ વકીલ.
- ૫ „ ત્રિભોવન એન. વેદ પાલીતાણા સ્ટેટ વકીલ.
- ૬ „ હરખલાલ એસ. જક્ષી પ્રોળ „
- ૭ „ લક્ષ્મીશંકર જે. જક્ષી વઢવાણ „
- ૮ „ ડોલરરાય જે હાથી તુડા „

આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ૧ તા. ૧૭મી અગસ્ટ ૧૯૧૫ના રોજ મળેલી મીટીંગનું પ્રેસીડીન્સ વાંચી જહાલ રાખવામાં આવ્યું.
- ૨ સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલ માટેનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.
- ૩ સને ૧૯૧૬-૧૭ માટેની નીચેના ગ્રહસ્થોની મેનેજિંગ કમીટી નીમવામાં આવી.

ફર્સ્ટ કંલસ.

- ૧ આનંદ ખી. વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જુનાગઢ વકીલ.
- ૨ „ એમ. ખી. કાજી ખી. એ. જામનગર વકીલ.
- ૩ „ વી. જી. ત્રીવેદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. ભાવનગર વકીલ.
- ૪ „ એલ. કે. શુક્લ „ ગોંડલ „
- ૫ „ એ. એસ. દોશી નદરાબાદ વકીલ.

સેકન્ડ કંલસ.

- ૬ „ ટી. એન. વેદ પાલીતાણા વકીલ.
- ૭ „ એચ. એસ. જક્ષી પ્રોળ „
- ૮ „ એલ. જે. જક્ષી વઢવાણ „

થર્ડ કંલસ.

- ૯ „ ને. એમ. વોરા વળા „

૧૦ „ એચ. જી. વોરા જસદણ વકીલ.

૧૧ „ એ. એસ. દોશી જેતપુર ખીલખા રોડ વકીલ.

હુદાની રૂએ.

૧૨ મે. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર.

૧૩ મે. પ્રીન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

૧૪ આજમ કયુરેટર વોટસન મ્યુઝીયમ.

૪ આજમ એમ. પી. કાજીએ દરખાસ્ત કરી અને આજમ એચ. એસ. બક્ષીએ ટેકા આપ્યો કે આજમ વિદ્યુત્ત્વાસ જી. ત્રીવેદીએ સેક્રેટરી તરીકે કામ કરવાનું જાહેર રાખ્યું. તે દરખાસ્ત સર્વાનુમતે મંજૂર થઈ અને આજમ વિદ્યુત્ત્વાસે તે માન્ય રાખી.

૫ સર્વાનુમતે ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે — કમીટી દીક્ષીતર છે કે હમેશને માટે મુંબઈ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્થ મ્યુઝીયમને શિક્ષાઓ વિગેરે યીજી આપી દેવાનું તેઓને યોગ્ય લાગતું નથી. તોપણ એમ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે તેવી યીજી અમુક મુદત માટે શોધ ખોળના કાર્ય માટે આપવામાં આવશે.

૬ મ્યુઝીયમમાંની યીજીની તપાસણી માટે મેસર્સ હરખલાલ એસ. બક્ષી અને ડોલરરાય જે. હાથીને નીમવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપદાર માની મીટીંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

૧૧. આજમ કયુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૫-૧૬) રીપોર્ટ આંક ૧ થી આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૧૨. આ સાલમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૨ ને રાખ્યું છે.

૧૩. આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૩-૪-૫ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે સને ૧૯૧૫-૧૬માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૪૨-૨-૮નું થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થયેલી રકમની અંદર છે.

૧૪. આ સાલમાં મ્યુઝીયમ જેવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદર ૭૮૮૯૧ની છે જેની રોજીંદી સરેરાસ ૨૨૬ની આવે છે.

તા. ૨૭-૭-૧૬

શ્રી. રાજકોટ.

Vithaldas G. Trivedi

જા. સેક્રેટરી વો. મ્યુ. જા. એ.

(૧૧)

આંક ૧.

સને ૧૯૧૫-૧૬ એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી

તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધીના રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝની
મેનેજીંગ કમીટીના ઓનરરી સેક્રેટરી સાહેબ
મુ. રાજકોટ.

વિ ને સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજૂ કરવા રમ્મ લઈ જઈ.

ડીસ્ટ્રીક્ટ.

૧. ચાલુ સાલની આખરે મ્હારે એમ. એ. ની પરીક્ષા આપવાની હોવાથી, તેમજ ડીસ્ટ્રીક્ટમાં જવાનેજ વખતે મ્હારે પુસ્તક વિગેરેની સંગવડ આંદી ન મળવાથી ત્રણ માસની હકની રમ્મ ઉપર મુંઝવ જવું પડ્યું હતું તેથી સપ્ટેમ્બર માસમાં તા. ૨૨થી ૨૪ એમ ત્રણ દિવસ જુનાગઢ આર્કેઓલોજીકલ સોસાયટીની મીટીંગમાં હાજર રહેવા લાં મએલ તે ત્રણ દિવસ સિવાય ડીસ્ટ્રીક્ટમાં જઈ શકાયું નથી.

બાપણો.

૨. ઉપર જણાવેલ કારણને લીધે ચાલુ સાલમાં નવાં બાપણો તૈયાર થઈ શક્યાં નથી ; પરંતુ હપાવવાની સંગવડ ન થવાથી મહ સાલનું પડતર રહેલું કાત્રપોનું બાપણ હપાવી આ સાલના રીપોર્ટ સાથે ઘણું કરી રવાના કરવામાં આવશે. મહ સાલના દીવાળીના હપાએત્રો અશોકના બાપણનો વિભાગ પણ તૈયાર થઈ અત્યાર સુધી નહીં આવવાથી પણ આ સાલના રીપોર્ટ સાથે રવાના થશે.

પ્રેક્ષકો.

૩. મુંગઢના નામદાર મર્વનર લોડ વીલીંગડન સાહેબ ચાલુ સાલના દેવુખા આંદી પધારેલા ત્યારે જો કે સમય સંકેતને લીધે તેઓ સાહેબ જાને પધારી શક્યા પરંતુ નામદાર લેડી વીલીંગડને તા. ૮-૨-૧૬ના રોજ આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી.

૪. ઠાઠીયાવાડમાં જુના શોષ યોગ ખાતાને લગતી ચળવળ ઉત્પન્ન કરનાર, અધ્યાગ મહેનત, વ્યવ તથા ખંતથી બિન બિન સાધનો દ્વારા ઐતિહાસિક તત્ત્વો મેળવી ઠાઠીયાવાડના

ક્રતિદાસને સ્થૂલ રૂપ આપનાર તેમજ આ મ્યુઝીયમનું બીજા રૂપનાર કાઠીવાવાડના માજી પોલીટીક્સ એજન્ટ સ્વર્ગસ્થ કર્નલ વોટસન સાહેબના પુત્રો પૈકીના સૌથી નાના લેફ્ટેનન્ટ સી. આર. વોટસન સાહેબ તેમની લાહોરમાં રિયલિટી હતી તે દરમિયાન પોતાના પિતાના નામ સાથે જોડાએલી સંસ્થાનાં દર્શન કરવા તેમજ પોતાના પિતા સાથે સંબંધમાં આવેલા તેમજ અન્ય મિત્રો પાસેથી જીવન વૃત્તાંત માટે ઉપયોગી દફતરીત મેળવવા માટે તા. ૮-૧૦-૧૫ના રોજ આંહી પધારેલા હતા. તેઓએ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને તેમાં રાખેલા કર્નલ વોટસનના ઓષ્ઠક પેન્ટિંગ ઉપરથી નાનો ફોટો પાડી લીધો હતો. તેઓ પાસેથી મે. વોટસન સાહેબના કુટુંબનું હુંકું વર્ણન લખી લીધું જેથી તે કાચમને માટે મ્યુઝીયમના દફતરમાં રહી શકે.

૬. રા. બા. હરગોવિંદદાસ ડી. કાંટાવાળાનું વ્યવહારિક પ્રસંગે આંહી આવવું થયું હતું ત્યારે તેઓએ આ મ્યુઝીયમની મુલાકાત લીધી હતી અને હળવદના તામ્રપત્ર સંબંધી ઉપયોગી ચર્ચા કરી હતી.

૭. ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાંના સુપ્રસિદ્ધ પંડિત વિદ્યાસાગર તેમજ પંડિત શિવપ્રસાદ ચાલુ સાલમાં મ્યુઝીયમ જોવા પધારેલા હતા અને શિક્ષાઓ વિગેરેનો સંગ્રહ રસ પૂર્વક જોઈ સંતોષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

૮. રા. રા. રતિલાલ મગનલાલ અંતાણી બ્યારે ઝાલરાપાઠજીથી આંહી રંગ ઉપર આવેલા ત્યારે તેમણે રજપુતાના બાળ્યના કેટલાક શિક્ષાઓ મ્યુઝીયમને પુરા પાડવા હતા તેમજ કેટલાક મુસલમાની શિક્ષા સંબંધી શંકાઓ દુર કરી હતી.

૯. જામનગરના રહીશ રા. રા. કરજીરાજેકર એચ. પંડયા જેઓ ખાણ સંબંધી કામ કાજ કરતા હોઈને હુસ્તર વિદ્યાનું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે તેઓ આંહી અમુક અમુક જાતના પથ્થરોના નમુના જોવા માટે આવેલા અને તેમને જરૂર જોઈતી દફતરીત પુરી પાડવામાં આવી હતી.

ઉપયોગી પત્ર વ્યવહાર.

૧૦. ઝીંજુવાડાના રહીશ અને ગુજરાતી સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ રા. રા. હનનલાલ વિદ્યારામ રાવજો ચાલુ સાલમાં નાંદોદમાંના કેટલાક શિક્ષા લેખોની નકલો મોકલી હતી જેના અક્ષરોંતર સંબંધી મધ્યાશક્તિ મુચનાઓ લખી મોકલવામાં આવી હતી.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ.

૧૧. આકસ્મિક સંજોગોને લીધે ચાલુ સાલમાં જુદાં જુદાં સ્થળો તેમજ વ્યક્તિઓ

તરફથી શિક્ષાનો મોટો જથ્થો રજુ થયો હતો અને સુભાગ્યે તેમાંના ધણાખરા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી હોવાથી હર સાલ મંજુર થતી રકમ ઉપરાંત રીએપ્રોપ્રીએશનથી તેમજ સ્પેશીયલ ગ્રાન્ટથી વધુ રકમની સમવડ કરી બન્યા તેટલા ખરીદી ક્ષેત્રમાં આવેલ છે. તે બધાનું લીસ્ટ આંક નં. ૨ ને વર્ગ ૨ નાના પેટામાં આપેલ છે તોપણ નીચેના શિક્ષાઓ ખાસ ધ્યાન ઉપર મુકવા લાયક માલમ પડશે.

- ૧ દશદશત શુભકતા ગ્રંથોના શિક્ષા નંબ ૩ તથા.
- ૨ ચંદન પુત્ર જયદામનના ગ્રંથોના શિક્ષા નં. ૧ બે. ઉપરના બંને જાતના શિક્ષાઓ આજ પૂર્વત બહુજ જુજ સંખ્યામાં મળેલા છે અને તે કવચિત્તજ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષીટ્રીશ મ્યુઝીયમમાં તે જાતના માત્ર ૩-૪ શિક્ષાઓ છે જ્યારે હિંદુસ્તાનમાં કોઈ-પણ મ્યુઝીયમમાં તે જાતના શિક્ષા હોવાનો સંભવ નથી.
- ૩ મધ્યેયું વધારે પહોળું રૂપિઆ જેવડું પ્રાચીન નં. ૧.
- ૪ કાર્યપણ નં. ૨.
- ૫ મુગલ બાદશાહ ઔરંગઝેબ તેમજ મહમદશાહની સોનાની મોરો.
- ૬ મુગલ બાદશાહ શાહઆલમ ૨ જાતના શિક્ષા ૨ થી તથા શ્રી વિનાના.
- ૭ દીલ્હીના પકાણ સુરતાન પૈડીના મહમદ ખીન સામ, અલ્તમશ, નાસરુદીન, અલાઉદીન મહમદશાહ ૨ બે, આસુદીન તખલક અને શીરોજશાહ ૩ બે બે બધા રાજેઓના પ્રાચીન તેમજ કટપ્રાપ્ય શિક્ષાઓ લખનાથી મળેલા છે.
- ૮ રજપુતાના વિભાગમાં જેપુર, ટોંક, ઇદોર, નરવર, છોટાઉદેપુર, ખુંદી, નેપાલ, ધાર. રતલામ અને ઉજ્જન સ્ટેટના તેમજ તોપશાહી શિક્ષાઓ અને વિશેષમાં જેપુર, જાલાવાર, અને કોટા સ્ટેટના શિક્ષાઓ માટેની આખી છાપના શિક્ષાઓ સંગ્રહિત કરવામાં આવેલ છે.
- ૯ મધ્ય કાલમાં જસલણ વિભાગમાંની મુસાફરી પ્રસંગે મહારજે જસલણ જવું થયું હતું ત્યારે ત્યાંના નામદાર દરબાર સાહેબ પાસે જોએલા રોમન બાદશાહ એન્ટોનીનસ પામસના સોનાના શિક્ષા માટે દરબાર સાહેબને ખાસ વિનંતિ લખવા ઉપરથી તેઓ સાહેબે મ્યુઝીયમમાં રાખવા માટે તે શિક્ષકો મોકલી આપવાની મેહેરબાની કરી છે જેને માટે મ્યુઝીયમ કમીટી સર્વથા આભારી છે.

૧૨. મુસાફરી દરમિયાન યોગ્યરી જવું થયું હતું ત્યારે ત્યાંના તળાવમાંના મંદીરમાં પડેલી શેષશાયી ભગવાનની ખડિત મૂર્તિ મ્યુઝીયમને બેઠા તરીકે આપવા માટે હાલાર પ્રાંતના મેહેરબાન પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબને વિનંતિ પત્ર લખવામાં આવેલ તે ઉપરથી તેઓ સાહેબે

સ્થાનિક દરબાર સાહેબોને યોગ્ય સલાહથી સમજાવી તે મુર્તિ મંગાવી આપી મ્યુઝીયમ ક-ગ્રીડીને આભારી કરી છે.

૧૩. જુનાગઢ એ એક પ્રાચીન શોધ ખોળને માટે ઉપયોગી સ્થળ છે અને ત્યાંથી હજુ પશુ પ્રાચીન વસ્તુઓ પુષ્કળ સંખ્યામાં મળી આવે છે. તે બધી વસ્તુઓ તેમજ અન્ય ઐતિહાસિક સાધનોનો સંગ્રહ કરી તે ઉપરથી વાદગ્રંથ ઐતિહાસિક વિષયો ઉપર અગ્રવાણું પાડવા માટે ત્યાં એક એકેડેમીએટીકલ સોસાયટી સ્થાપવામાં આવેલ છે. સદરહુ સોસાયટીની એક બેઠક વખતે હું જાતે હાજર થયો હતો અને સોસાયટી દસ્તકની પ્રવૃત્તિઓને તેના એક મેમ્બર તરીકે જાનતી મદદ કરવા માટે તત્પરતા બતાવી હતી. ઉપરાંત ઉપરકોટ ઉપરના એક શિક્ષા લેખનું રજિંગ જાતે લખ દઇને રજિંગ લેવા માટેની રીતિ સોસાયટીના એક પ્રતિનિધિને સમજાવી હતી.

૧૪. સ્વસ્થાન વળા તરફથી કેટલાક પ્રાચીન શિક્ષાઓ વાંચીને કલાસવાર કરી દેવા માટે આવેલા તે બધાને, રેઝોલ્યુશન નં. ૫ ને અનુસરીને દરતુર મુજબ શી ચાર્જ કરી, વાંચી તેનું વિભાગવાર લીસ્ટ કરી દેવામાં આવેલ છે.

તા. ૨૫-૬-૧૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વટસલજી

મુ. રાજકોટ.

ક્યુરેટર વોલસન મ્યુઝીયમ એફ એન્ડીકવીટીઝ.

આંક ૨.

સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ આફ્રો એન્ડીક્રીટીઝમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયો છે
તેનો વર્ગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

આ વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કોઈ પણ સંગ્રહિત થયેલું નથી.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

પરચુરણ પથ્થરો વિગેરે.

૧	મૂર્તિ શેપશાયી ભગવાનની ખંડિત ચોખ્ખારીના મે. તાલુકદાર	૭-૧૧-૧૫
	કાળા પથ્થરની ચોખ્ખારીના ત- સાહેબો તરફથી બેઠ.	
	ગાવ માહેતા મંદીરમાં પડેલી.	

પ્રાચીન પુસ્તકો — છૂટક પાનાં.

૧	લઘુ સંગ્રહણીનાં પાનાં ૧-૩૩ સુધીનાં.	જીનાગઢના વૈદરાજ પ્રભા- ૧૩-૪-૧૫
		શંકર ઉમેદરામ તરફથી બેઠ.
૨	શ્રાદ્ધલિન કૃત્ય પ્રકરણ જૈન દેવેન્દ્ર-
ચરિત્ર બનાવેલું પાનાં ૧-૭
પુરં.	” ”

પ્રાચીન પરચુરણ ચીજો.

૧	દીકાટ ૧ દીલ્હી કોરોનેશન વ-
ખતે મારેલી હાપવાળા.	રા. રા. નરવરલાલ એમ. ૧૩-૪-૧૫
		ખંતાણી તરફથી બેઠ.

- ૨ ટીકોટાનું ફોર્મ—ગુનાગઢ રોડ- આ. કયુરેટરે સંપ્રદિત ૧૧
 માંની ફેશી ટપાલની ૨૦ ટી- કુર્ડુ.
 ટીકોટાનું ફોર્મ જાપેકુ.
 ૩ મુખારફી પત્રનો નમુનો સને રા. રા. પ્રાચીલાલ વિશ્વ- ૨૦-૪-૧૫
 ૧૮૬૬ના બેસતા વર્ષને દિવસે નાય શુક્લ તરફથી બેટ.
 વિકુલ નાગરે લખેલો.

શિક્ષાઓ.

નામ	કિંમત	તારીખ
ઝીક અને બેકટ્રોઅન.		
૧ બેસીલીઅસ સોટર મેગસનો ત્રાંખાનો.	૦-૫-૦	૨૪-૬-૧૧
૨ „ વધુ લાસો.	„	„
૩ ? લાસો અરપટ.	„	„
૪ ? „ ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો.	„	„
૫ ? કટાઈ ગએલ.	„	„
૬ ? „	„	„

ક્ષત્રપાદિ વંશના.

૧ કાલરાત જુમકનો ત્રાંખાનો.	૦-૫-૦	„
૨ „ ધસાએલો.	„	„
૩ „ તદન ધસાએલો.	„	„
૪ અદન પુત્ર જયદામનનો ચોરસ ત્રાંખાનો.	„	„
૫ „ „	„	„
૬ સ્વામી જયદામ પુત્ર રૂદ્રસિંહ ખીજનો	„	„
૭ રૂદ્રસિંહ પુત્ર યશોદામાનો સં. ૨૪૨.	„	„
૮ સ્વામી રૂદ્રદામા પુત્ર રૂદ્રસેન	„	„
કળનો સં. ૨૬૧.		
૯ „ સં. ૨૬૪	„	„
૧૦ „ સં. ૨૮૪ (?)	„	„
૧૧ „ સં. ૨૯૬	„	„

ગુપ્ત વંશના.

- ૧ સ્કન્દગુપ્ત કમાદિત્યનો હલકી ૦-૫-૦ ૨૪-૬-૧૫
ધાતુનો.

રોમન શેહેનશાહના.

- ૧ એન્ટોનીનસ ઓગસ્ટસ પાયસ- મે. જસદણ દરબાર સાહેબ ૨૪-૧૧-૧૫
નો સોનાનો. તરફી.

પરચુરણ પ્રાચીન.

- ૧ ગધૈયું પહોળું વધારે પ્રાચીન ૧-૦-૦ ૨૪-૬-૧૫
રૂપાનું.
૨ ગધૈયું સાધારણ રૂપાનું. ૦-૫-૦ ૨૨
૩ કાર્યાયણ નાં. ૧ ત્રાંખાનો. ૨૨
૪ „ સાસો નાનો. ૨૨
૫ મત્સ્ય તથા અક્ષરોવાળો. ૨૨
૬ હાથી તથા અક્ષરોવાળો ૨૨
૭ „ ૨૨
૮ „ ૨૨
૯ ચક્રીના મીત્ર વાળો. ૨૨
૧૦ સિસાનો નાનો. બેટ. ૧૭-૧-૧૬
૧૧ મલય વર્મ દેવનો. ૨૨

મોગલ આદરશાહના.

- ૧ ઔરંગઝેબની સોનાની મ્હોર ૨૪-૧૫-૬ ૧-૫-૧૫
હી. સ. ૧૦૮૦ જુલુસ ૧૨
ઝર્મ શાહજહાનાબાદ.
૨ મહમદશાહની સોનાની મ્હોર ૨૨
હી. સ. ૧૧૩૫ જુલુસ ૫
ઝર્મ શાહજહાનાબાદ.
૩ શાહઆલમ રત્નનો શ્રી વાળો ૧-૭-૦ ૨-૮-૧૫
રૂપાનો.

૪	શાહઆલમ રજાનો શ્રી વિનાનો રૂપાનો	૧-૫-૦	૨-૮-૧૫
૫	અકબર બાદશાહનો ચોરસ હી. સ. ૯૮૮.	૧-૦-૦	૪-૬-૧૫
૬	રોઝાના ચિત્રવાળો — રોઝે ફુસેન કરબલા શબ્દો વાળો.	આ તથા આ પછીનો એમ બન્નેના ૨. ૧-૮-૦	૨૧-૧૧-૧૫
૭	મહમદશાહ બાદશાહનો.	,,	,,
૮	મહમદખાન સામનો ત્રાંખાનો.	બેદ	૧૭-૧-૧૬
૯	તજુદ્દીન ચલક	,,	,,
૧૦	અલ્લતમશનો	,,	,,
૧૧	નસિરુદ્દીન મહમદ ૧લાનો રૂપાનો	,,	,,
૧૨	અલાઉદ્દીન મહમદશાહ ૨ જ્યે રૂપાનો	,,	,,
૧૩	,, ત્રાંખાનો હી. સ. ૭૦૨નો	,,	,,
૧૪	,, સાલ વગરનો.	,,	,,
૧૫	ગ્યાસુદ્દીન તખલખ ૧લાનો હી. સ. ૭૨૪ ત્રાંખાનો.	,,	,,
૧૬	શીરોજશાહ ૩ જ્યેનો	,,	,,
૧૭	,,	,,	,,
૧૮	ફુઝા ફેરનો ઔરંગઝેબનો રૂપાનો હી. સ. ૧૧૧૪ જુલુસ ૪૬ ઝડાવા મીન્દનો.	,,	,,
૧૯	,, હી. સ. ૧૧૧૬ જુલુસ ૪૮.	,,	,,
૨૦	,, હી. સ. ૧૧૧૭ જુલુસ ૪૯	,,	,,

૧૧	મહમદશાહનો રૂપાનો હી. સ.	બેટ	૧૭-૧-૧૬
	૧૧૫૫ જુલુસ ૨૫ શાહ- જહાનાબાદનો.		
૧૨	" "	"	"
	હી. સ. ૧૧૫૬ જુલુસ ૨૬.		
૧૩	" "	"	"
	હી. સ. ૧૧૫૮ જુલુસ ૨૮.		
૧૪	શાહજાહમ ખીજનો રૂપાનો	"	"
	મહમદખાન (ખનારસ)નો		
	હી. સ. ૧૨૧૬ જુલુસ ૧૭.		
૧૫	" "	"	"
	ખરેશીનો હી. સ. ૧૨૧૩		
	જુલુસ ૩૭.		
૧૬	" "	"	"
	હી. સ. ૧૨૧૪ જુ. ૩૭.		
૧૭	" "	"	"
	હી. સ. ૧૨૧૫ જુ. ૩૭.		

હિંદુ રાજાઓના મુસલમાની ધારના.

૧	જેપુરનો રૂપિઓ મહારાજ	આ તથા પછીના ત્રણ	૪-૬-૧૫
	ધિરાજ રામસિંધજીનો	એમ ચારના રૂ. ૨૪-૦.	
૨	જેપુરનો રૂપિઓ.	"	"
૩	" પા "	"	"
૪	" બેઆની	"	"
૫	ટોંકોનો રૂપિઓ	૧-૦-૦	"
	હી. સ. ૧૨૯૦.		
૬	ખંડોરનો રૂપિઓ	"	"
	હી. સ. ૧૨(૭)૮.		
૭	તોપસાહી રૂપિઓ ૧	૧-૪-૦	"
૮	નરવરનો રૂપિઓ ૧	"	"
	હી. સ. ૧૨૦૫નો		

૯ ઉચ્છન્નનો રૂપિઓ ૧	૦-૧૨-૦	૪-૬-૧૫
૧૦ હાથીના ચિત્રવાળી બેઆની	૦-૫-૦	૨૪-૬-૧૫

રૂપિઆથી મહોટા કદના અર્વાચીન.

૧ બહી શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨. રાજાવાવના મુસા હાજી		૧૨-૪-૧૫
મહમદ તરફથી બેટ.		
૨ નેપુરના રૂપિઆ પાડવાની	૨-૮-૦	૪-૮-૧૫
આખી છાપનો શિકકો.		
૩ ઝાલાવાર રોટના રૂપિઆ	"	"
પાડવાની આખી છાપનો.		
૪ કોટા રોટના રૂપિઆ પાડવા-	"	"
ની આખી છાપનો.		

રૂપિઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ બે શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨નો	રાજાવાવના મુસા હાજી	૧૨-૪-૧૫
	મહમદ તરફથી બેટ.	
૨ રૂપિઓ ૧ ગુચેલ ચોટલા	૧-૨-૦	૪-૬-૧૫
વાળા મહોરાવાળો.		
૩ રૂપિઓ ૧ સૂર્ય તથા દેવળ વાળો	૧-૨-૦	૬-૧૨-૧૫

અરધા રૂપિઆ હિંદુસ્તાન બહારના.

૧ એક શીલિંગ ઇ. સ. ૧૮૯૨નો.	રાજાવાવના મુસા હાજી	૧૨-૪-૧૫
	મહમદ તરફથી બેટ.	
૨ કેરોલ ૧લાનો રોમાનીઆનો	૦-૮-૦	૪-૬-૧૫
૧ એલ.		

પાવલાં હિંદુસ્તાન બહારનાં.

૧ પાંચ દીનારનો હી. સ. ૧૨૨૧નો.	આજમ હાકરથી પંચા-	૩-૫-૧૫
	જી તરફથી બેટ.	
૨ હી. પેન્સનો ઇ. સ. ૧૮૮૭નો.	૦-૪-૦	૪-૬-૧૫
૩ પાંચ દીનારનો હી. સ. ૧૨૨૪નો.	૦-૪-૦	"

બેઆની હિંદુસ્તાન બહારની.

૧ ૧૦ સેન્ટનો ઇ. સ. ૧૮૬૭. ૦-૨-૦ ૪-૬-૧૫

બેવડીઆ પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧ ઇંદોરનો અર્ધો આનો બે ટોકડા ૧-૮-૦ના ૪૫ ૧૪-૬-૧૫
જેવો. પૈકીનો.

૨ " આ અક્ષર વાળો. " "

૩ " " લાસો. " "

૪ " " " " "

પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧ ભોપાલ સ્ટેટનો પૈસો ૧. ઝાલરાપાટણથી રા. રતિ- ૪-૬-૧૫
લાલ મગનલાલ અંતાણી
તરફથી બેટ.

૨ ટોંક સ્ટેટનો પૈસો ૧. " "

૩ ભવરા સ્ટેટનો ડી. સ. ૧૭૧૧નો આજમ ઠાકરશી પંચાણ ૮-૬-૧૫
તરફથી બેટ.

૪ નેપાલ સ્ટેટનો સં. ૧૭૯૦નો ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈકીનો. ૧૪-૬-૧૫

૫ " ૧૭૯૧નો " "

૬ " ૧૮૫૪ " "

૭ " ૧૮૬૦ " "

૮ " ૧૮૬૧ " "

૯ " પશુપતિનાથનો સં. ૧૮૬૧નો " "

૧૦ શ્રી દીવાન અક્ષર વાળો સં. ૧૮૮૫નો " "

૧૧ " ૧૮૮૦નો " "

૧૨ " ૧૮૮૮નો " "

૧૩ " ડી. સ. ૧૯૪૭નો " "

૧૪ " " ૧૨૫૨નો " "

૧૫	છોટાઉદેપુરનો સં. ૧૪૪૮નો	૧-૮-૦૦ના ૪૫ પૈકીનો.	૨૪-૬-૧૫
૧૬	એક પાઇ શિક્કા શબ્દો વાળો	"	"
	પહેલો		
૧૭	" બીડો નાનો	"	"
૧૮	પાઇસ બોમ્બે શબ્દો વાળો	"	"
	બીજી બાજુ સ્વસ્તિક વાળો		
૧૯	હારતી નાની કબરના જેવા	"	"
	દેવળ વાળો		

પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

૧	શીમુલખીન ટકીનો હી. સ. આજમ ઠાકરશી પંચાણુ	૩-૬-૧૫
	૧૩૧૨ તરફથી બેટ	
૨	" હી. સ. ૧૨૧૫ રા. આણંદરાય ગુલાબરાય	૪-૬-૧૫
	તરફથી બેટ	

અરધા પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

૧	હેઢાગાદનો હારતી હી. સ. આજમ ઠાકરશી પંચાણુ	૩-૫-૧૫
	૧૩૧૩નો તરફથી બેટ	

પાઇ હિંદુસ્તાન બહારની.

૧	એકના અંકવાળી ઇ. સ. રોખ ફુસેન લાલુ તરફથી બેટ	૪-૬-૧૫
	૧૮૯૬	

બે ટોકડા મુસલમાની રાજાઓના.

૧	બુંદીનો રાસિંહ શબ્દવાળો	૧-૮-૦૦ના ૪૫ પૈકીનો	૨૪-૬-૧૫
૨	" લાસો	"	"
૩	બોમ્બે બી. ઇ. ન. ઓ. ૧૦૭૦ વાળો	"	"
૪	૨૦ ઠાસનો પાછળ સિંહ વાળો	"	"

ટોકડા હિંદુ રાજાઓના.

૧	ધાર્ડેટનો ટોકડો હી. સં. ૧૨૮૧	૧-૮-૦૦ના ૪૫ પૈકીનો	૨૪-૬-૧૫
૨	" સાલ નથી	"	"

૩	રાજદેવ મહિ પ્રતપમનો સં. ૧-૮-૦ના ૪૫ પૈશીનો.	૧૬૫૪નો	૨૪-૬-૧૫
૪	"	"	"
૫	"	"	"
૬	શ્રીનાથજી શબ્દવાળો	"	"
૭	" તથા તરવારવાળો	"	"
૮	" "	"	"
૯	" "	"	"
૧૦	સુરજમુખી રમાસત શબ્દવાળો	"	"
	સં. ૧૬૪૩		
૧૧	એક બાળુ શાહ બીજી બાળુ	"	"
	સંવત ૧૬૪૪		
૧૨	રસાઇ બીજી બાળુ ત્રિશુળ છે	"	"
૧૩	રતલામનો ૧૮૮૫નો	"	"
૧૪	ઉદગર શબ્દવાળો	"	"
૧૫	સુરજમુખી તથા શાહ અક્ષરવાળો	"	"

દોઢડા પરચુરણ.

૧	ત્રિશુળ મથા ડુંકરી તરવારવાળો	"	"
૨	સિંહના ચિત્રવાળો	"	"

વર્ગ ૩-૪-૫-૬.

વનસ્પતિ વિદ્યા, પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્ર શાસ્ત્ર.

આ ચારે વર્ગમાં આ સાલમાં કોઈ સંબંધિત થએલ નથી.

વર્ગ ૭ મો.

હુત્તર કાશીગિરી.

ધાતુનો.

૧	દેડ માકું ચકતું ૧ બાલાવાળો	૧-૮-૦ના ૪૫ પૈશીનો	૨૪-૬-૧૫
---	----------------------------	-------------------	---------

પુરવટું ખરીદ્યા તે પૈશી

પ્લાસ્ટ ઓફ પેરીસ વિગેરેના.

- ૧ ખરટ ૧ પ્લાસ્ટ ઓફ પેરીસનું બ- આવનમરને ઉતારેથી ૧૨-૪-૧૫
નાવેલું આવનમરના માછ બેટ
દીવાન મવરીશંકર ઓઝાનું

ઓઈલ પેન્ટીંગ ફોટોગ્રાફ વિગેરે.

- ૧ આજમ વજેશંકર પ્રભુરામ વો. બેટ ૨૦-૬-૧૫
મ્યુ. ના સને ૧૮૮૮થી ૧૯૦૨
સુધીના ઓ. સેક્રેટરીનો ફોટોગ્રાફ
૨ કાઠીયાવાડના જુદા જુદા રાજા- લક્ષ્મીચંદ ડોસાભાઈની ૭-૬-૧૫
ઓના ફોટોગ્રાફ કેલેન્ડરમાં કંપની તરફથી
છાપેલા

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ શીવણ ભરત.

આ બન્ને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કાંઈ સંગ્રહિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

ગુજરાતી.

- ૧ સોરઠનું સાહિત્ય વકીલ કેશવજી ૦-૮-૦ ૧૮-૪-૧૫
જેરામ કૃત
૨ બુદ્ધ પ્રકાશ આંકે ૩ જો પુસ્તક રા. રા. તનસુખરામ મન- ૨૨-૪-૧૫
૧૨મું માર્ચ ૧૯૧૫ સુખરામ તરફથી બેટ
૩ મહિમ્ન સ્તોત્ર સ. રા. વ્યાસ રતનજી ૨૮-૫-૧૫
માધવજી તરફથી બેટ

૪	નિબંધ કાવ્ય સંગ્રહ	રા. રા. નરભેરામ જમીવત.	૧૫-૭-૧૫
		રામ મહેતા તરફથી બેટ	
૫	બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક ૬૨ અંક	૦-૭-૪	૩-૮-૧૫
	૧ જુન ૧૯૧૫.		
૬	"	"	"
	એપ્રિલ ૧૯૧૫ અંક ૪ થી		
૭	"	"	"
	મે ૧૯૧૫ અંક ૫ થી		
૮	જુનાગઢનો ઇતિહાસ કવિ ગુ-	૦-૧૨-૦	૧-૧૦-૧૫
	લાલસાંકર કલ્યાણજી કૃત		
૯	ગુજરાતીનો દોવાળીનો અંક	ગુજરાતી પ્રેસના મેનેજર	૮-૧૧-૧૫
		સાહેબ તરફથી બેટ	

ધ્રુવેણ,

૧	ઈન્ડિયન એન્ડીકવેરી વો. ૪૭ પાર્ટ	વાર્ષિક ર. ૨૦ના લવા-	૧૪-૪-૧૫
	૫૪૯ નવે. ૧૯૧૪	જમથી.	
૨-૧૧	"		
	વો. ૪૪ પાર્ટ ૫૫૪ થી ૫૬૭	"	સાલ દરમિયાન
	માર્ચથી ડીસે. ૧૯૧૫		
૧૨	"	"	૩૧-૩-૧૬
	વો. ૪૫ પાર્ટ ૫૬૫ અને. ૧૯૧૬		
૧૩	ઈન્ડિયન એન્ડીકવેરી વો. ૪૯ની	"	૧૪-૪-૧૫
	અનુક્રમશિકા પાર્ટ ૫૩૮ એ.		
૧૪	"	"	૧-૧૧-૧૫
	વો. ૪૭ની અનુક્રમશિકા પાર્ટ ૫૫૧		
૧૫	એપીઆરીઆ ઈડિકા વો. ૨ પાર્ટ ૪	વાર્ષિક રા. ૮થી	૨૩-૭-૧૫
૧૬	"	"	"
	વો. ૧ પાર્ટ ૫		
૧૭-૨૦	"	"	૩૧-૩-૧૬
	વો. ૧૧મું પાર્ટ ૩થી ૬		

૨૧	આર્થેઓલોજીકલ સર્વે ઓફ ઈડિઆ- નો રીપોર્ટ ૧૯૧૧-૧૨નો	બેઠ	૧૯-૧-૧૫
૨૨	,, પાર્ટ ૧લો ૧૯૧૨-૧૩નો	,,	૯-૮-૧૫
૨૩	નોર્થર્ન સરકલમાંના મુસલમાની અને બ્રીટીશ બાંધ કામના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૪ સુધીનો.	,,	૮-૪-૧૫
૨૪	,, ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો	,,	૨૪-૨-૧૬
૨૫	નોર્થર્ન સરકલમાંના હિંદુ અને બુદ્ધ બાંધ કામના સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ સા- હેબનો રીપોર્ટ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૪ સુધીનો	,,	૫-૭-૧૫
૨૬	કોન્ટીન્યુઅર સરકલના આર્થે. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫.	,,	૭-૯-૧૫
૨૭	સર્વર્ન સરકલના આર્થે. ડીપાર્ટમેન્ટ- નો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૧૯-૧૦-૧૫
૨૮	સર્વર્ન સરકલમાંના એપીગ્રાફી મા- ટેના આસી. સુપરી. નો વાર્ષિક રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	
૨૯	વેસ્ટર્ન સરકલના આર્થે. સર્વેનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ	,,	૯-૨-૧૬
૩૦	ઇસ્ટર્ન સરકલના આર્થે. સર્વેનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો રીપોર્ટ	,,	૩૧-૩-૧૬
૩૧	બર્માના આર્થે. સર્વેનો વાર્ષિક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૩-૬-૧૫
૩૨	નાગપુર સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમનો રીપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫નો	,,	૭-૧-૧૬
૩૩	ગેઝેટમેન્ટસ ઓફ હાઉસ આઈકોનો- ગ્રાફી વો. ૧ પાર્ટ ૧લો અને ૨લો.	૧૬-૬-૦	૧૮-૬-૧૫

૩૪	સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સીઝ અને બરારનો પ્રાચીન સમયથી ઇતિહાસ	બેઠ	૧૬-૮-૧૫
૩૫	ગાંધારની પ્રાચીન બુદ્ધોળ ઉ- પરની નોટ	"	૧-૧૦-૧૫
૩૬	નાગપુર મ્યુઝીયમના આર્કે. સેક્શન ના લીસ્ટની પ્રસ્તાવના	"	૧૬-૮-૧૫
૩૭	નાગપુર મ્યુઝીયમના આર્કે. સેક્- શનનું લીસ્ટ.	"	"
૩૮	લાહોરના પંજાબ મ્યુઝીયમમાંના ઇન્ડો ગ્રીક શિકાઓનું લીસ્ટ	"	૩૧-૭-૧૫
૩૯	" મુગલ બાદશાહના શિકાઓનું લીસ્ટ	"	"
૪૦	ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ લેન્ડ રેકર્ડ અને એગ્રીકલચરનું બુલેટીન નં. ૩૧	"	૨૩-૧૦-૧૫
૪૧	" બુલેટીન નં. ૩૩	"	૨૬-૭-૧૫
૪૨	" " નં. ૩૪	"	૬-૧૨-૧૫
૪૩	એનન્સી ગેઝેટ, કાઠીયાવાડનાં વો. ૫૩ નં. ૧૩ થી ૫૨ વો. ૫૪ નં. ૧ થી ૧૩	"	સાલ દરમીયાન

તા. ૩૧-૩-૧૬

મુ. રાજકોટ

આચાર્ય ગિ. વ.

કચ્છરેઠર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

1. The first of these is the fact that the

second of these is the fact that the

third of these is the fact that the

fourth of these is the fact that the

fifth of these is the fact that the

sixth of these is the fact that the

seventh of these is the fact that the

eighth of these is the fact that the

ninth of these is the fact that the

tenth of these is the fact that the

eleventh of these is the fact that the

twelfth of these is the fact that the

thirteenth of these is the fact that the

fourteenth of these is the fact that the

fifteenth of these is the fact that the

(૨૯)

ચાંક ૩.

સને ૧૯૧૫-૧૬

એટલે તા. ૧-૪-૧૫થી તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધી વર્ષ ૧ નું

સરવૈયું.

૫૭૮૯૫-૧-૩૧ શ્રી વોલસન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૭૮૯૫-૧-૩૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ

કુરુર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

૧૧૦૦૦-૦-૦ શ્રી વડવાણ રોડ.
૩૫૩૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એન્-
ન્સી ફેઝરી.

૫૮૧-૧૪-૬ શ્રી સરકાર હા. પો-
સ્ટલ સેવાંગ બેંક.

૫૭૮૮૧-૧૪-૬

૧૧-૨-૯૧ સીલક બાકી રોકડી.

૫૭૮૯૫-૧-૩૧

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ

કુરુર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી મેળવતાં બરાબર છે. તા. ૧૯-૬-૧૬

શ્રી. રાજકોટ.

અનોપચંક સવલ્લભાઈ

મુખ્ય વકીલ બારીયાદ રોડ

(અંગ્રેજીમાં) ડાહ્યારાય જે. હાથી

મુખ્ય વકીલ ચુડા રોડ

(ઓડીટરો).

આંક ૪.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ બતાવનારું સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ
એટલે તા. ૧-૬-૧૫ થી તા. ૩૧-૩-૧૬ સુધી વર્ષ ૧ નું

સરવૈયું.

અ	ક
૫૭૧૩૧-૮-૭૧૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ	૧૮૪૨-૨-૮ ખચ સાલ દરમીઆન ૧૧-૧૨-૧૧ કંટીજાં ખચ
૨૧૦૫-૧૧-૪ ઉપજ સાલ દરમીઆન	ખાતે
૨૪૫૭-૫-૬ વપાજના	૭૮-૧૨-૪ હપામણી ખ.
૧૭૫-૬-૪ વટાવના	ચં ખાતે
૮-૧૫-૬ પરચુરણ વે.	૧૭-૧૧-૩ દપાલ ખચ
ચાણના	ખાતે
૪-૭-૭ કચુરેદરની	૧૫૬૫-૯-૦ પમાર ખચ
શીમાંથી	ખાતે
૨૧૦૫-૧૧-૪	૨૦-૫-૨ પરચુરણ ખચ
	ખાતે
૫૬૭૩૭-૭-૧૧૧	૪૬-૧૧-૬ પુરતક ખરીદી
	ખચ ખાતે
આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ	૮૭-૧૧-૦ શિક્ષા સંગ્રહ
કચુરેદર વો. મ્યુ. ઓ. એ.	ખચ ખાતે
	૧૭-૨-૦ સામાન દુરરતી
	ખચ ખાતે
	૪-૭-૬ સામાન સંગ્રહ
	ખચ ખાતે
	૧૮૪૨-૨-૮
	૫૭૮૮૨-૧૪-૬ આશામીવાર લેણા
	૨૨૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ રટેદ
	૨૫૩૦૦-૦-૦ એનર્સી રૂઝરી

૫૮૧-૧૪-૬ પોસ્ટલસેવોગ બેંક

૫૭૮૮૧-૧૪-૬

૧૨-૧-૬૫ સીલક બાકી રોકડી

૫૯૭૭૭-૭-૧૧૧

આચાર્ય ગિરજશંકર વલ્લભભટ્ટ

ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આ સરવૈયું તથા ખાતાવહી તપાસી એળવતાં બરાબર છે. તા. ૨૬-૬-૧૬.

અનોપચંદ સવલ્લભાદ્ર

મુખ્ય વહીવટી અધિકારીના રોડ

(અંગ્રેજીમાં) ડાહ્યારાય બે. દ્વારા

મુખ્ય વહીવટી મુદ્રા રોડ

(એડીટરો).

વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકીટીઝનો સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલનો હીસાબ.

૬

૧૧-૧૨-૧૧ કંટીનન્ટ ખરચ ખાતે ખ. પાનું ૨૩

૩- ૨-૬ કાગળો

૦-૧૦-૦ દસ રતત્રી ટુલસ્કેપ બા ૫ પા. ૧૨૫

૦-૧૨-૬ બાર રતત્રી „ બા ૫ પા. ૧૨૮

૧- ૦-૦ લેખ છાપવાના જાડા અમદાવાદી બા ૧ પા. ૧૩૬

૦- ૪-૦ ફ્રેચ પેપર બા ૨ પા. ૧૪૧

૦- ૮-૦ આકેલાઝીણી લોટીના બા ૨ પા. ૧૪૧

૩- ૨-૬

૪- ૦-૦ નોટ પેપર કવર

૦- ૪-૦ પેટી ૫ હમકા ચલણી પા. ૧૨૮

૧- ૦-૦ „ સફેદ જાડા કાગળ „

૦-૧૦-૦ ઓરીશીયલ કવર નં. ૫૦ જાડાં પા. ૧૨૫

૧- ૦-૦ કવર બારે જાડાં પેટી ૧ પા. ૧૨૮

૦-૧૨-૦ ઓરીશીયલ કવર નં. ૫૦ મ્હોટાં પા. ૧૨૮

૦- ૬-૦ કવર નં. ૧૦૦ હલકાં પા. ૧૩૩

૪- ૦-૦

૦- ૨-૯ ઠાંક

૦-૧-૬ રીલીફ પેન દ. ૦૧ પા. ૧૨૮

૦-૦-૯ ઓ નંબર દ. ૦૧ „

૦-૦-૬ ફાયર પેન દ. ૦૧ „

૦-૨-૯

૦-૧૨-૦ દોરી સુતળા વીંચેરે

૦-૩-૦ સુતળાનો દડો ૧ પા. ૧૨૮

૦-૩-૦ લાલ શીતની ઝુંડી ૩ „

૦-૬-૦ સુતરની દોરી ચે. ૦૧ „

૦-૧૨-૦

- ૧-૧૨-૦ લાલ સાહી હોલેજની શીસી ૧ પા. ૧૨૮
 ૦-૧૨-૦ ક્ષત્રી ૧ જાડો લેખના મથર ઘોવા મારેનો પા. ૧૨૫
 ૦-૮-૦ મીજીવતીનું ખંડ ૧ પા. ૧૪૧
 ૦-૦-૬ પેન્સીલ ગ્રાટેક્ટર પા. ૧૨૮
 ૦-૧-૧ બ્લોટીંગ પેપર નં. ૨ પા. ૧૨૮
 ૦-૬-૦ ક્રાઉન પેપર થા ૦૧ પા. ૧૨૮
 ૦-૩-૦ લાખ શેર ૦૧ પા. ૧૨૮
 ૦-૦-૮ મુંડ
 ૦-૦-૫ મુંડ પા. ૧૨૮
 ૦-૦-૩ ,, પા. ૧૩૪

 ૦-૦-૮

૧૧-૧૨-૧૧

- ૭૮-૧૨-૪ હપામણી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૩
 ૬-૧૦-૪ સાનાની મુદ્રા સંબંધી બાપજીની હપામણી પા. ૧૩૬
 ૦-૪-૦ ,, ,, પાર્સલ ચારજસના મુનાગદથી રાજકોટ મુધીન
 પા. ૧૩૩

૭૧-૧૪-૦ વાર્ષિક રીપોર્ટ સને ૧૯૧૪-૧૫ની હપામણી ખર્ચના પા. ૧૩૭

૭૮-૧૨-૪

- ૧૩-૧૧-૩ દપાલ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૩
 ૪-૦-૩ પરચુરણ દપાલ ખર્ચ સાલ દરમીયાન
 ૧-૧૫-૦ મુકપોર, રજીસ્ટર્ડ પાર્સલ વિગેરે
 ૦-૬-૦ ડી. આર. બંડારકરને ઇન્સ્યુરંડ રજીસ્ટર્ડ પાર્સલથી શિક્ષા
 મોકલતાં પા. ૧૨૭
 ૦-૬-૦ એન. એમ. બીલીમોરીવાને શિક્ષા રજીસ્ટર્ડ ઇન્સ્યુરંડ
 પાર્સલથી મોકલતાં પા. ૧૩૨
 ૧-૩-૦ મુકપોર રજીસ્ટર્ડ ચોપડી મુગલ મોકલતાં પા. ૧૪૦

 ૧-૧૫-૦

૭-૧૨-૦ વાર્ષિક રીપોર્ટ રવાનગી

૪-૦-૦ સને ૧૯૧૩-૧૪ની સાલના પા. ૧૨૫

૩-૧૧-૦ સને ૧૯૧૪-૧૫ની સાલના પા. ૧૪૦

૧૩-૧૧-૦

૧૩-૧૧-૩

૧૫૧૫-૬-૦ પગાર ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૧૧૬૫-૦-૦ આજમ ડ્યુરેટરનો પગાર વિખતે

૯૫-૦-૦ માલે માર્ચ ૧૯૧૫નો

૧૧૦૦-૦-૦ ઓગ્રીલ ૧૯૧૫થી ફેબ્રુ. ૧૯૧૬ સુધીનો પગાર માસ

૧૧નો રા. ૧૦૦ લેખે

૧૧૬૫-૦-૦

૧૧૦-૦-૦ શેખહુસેન સાધુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ડા. જોરામ ગોવિંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૬ લેખે

૯૧-૦-૦ બટ જીવરામ નથુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રા. ૮ લેખે

૪૩-૧-૦ સ્પેશીયલ કારકુનનો પગાર વિખતે

૧૪૦-૦-૬ માર્ચ માસના દી. ૨૮ તા. ૧ થી ૨૮ સુધીના

પા. ૧૨૫

૧૪-૦-૬ જાને. ૧૯૧૬ના દી. ૨૯ તા. ૩થી ૩૧મી સુધીના

પા. ૧૪૦

૧૫-૦-૦ ફેબ્રુઆરી માસનો પા. ૧૪૧

૪૩-૧-૦

૩-૮-૦ ભત્તું પદ્માવાળાને વિખતે

૩-૮-૦ દી. ૨૮નું ડીસ્ટ્રીક્ટ ઇરમીવાનનું માર્ચ ૧ થી ૨૭ સુધીનું

પ્ર.) =

૧૫૧૫-૬-૦

૧૦-૫-૨ પરચુરશ્ચ ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૧૩-૧૧-૦૧ દીવા બત્તી ખરચ ખાતે વિખતે

૦- ૧-૧૦૧ દીવાસળીનું ખંડલ પા. ૧૨૬

૦- ૦- ૩ વાટ ફાનસની પા. ૧૩૪

૨-૧૧-૧૦ બાસલેટનો ડબો ૧ પા. ૧૨૫

૨-૧૦-૧	આસથેટનો ડબો ૧ પા.	૧૩૨
૨-૧૧-૪	" "	પા. ૧૩૫
૨-૧૦-૦	" "	પા. ૧૩૭
૨-૧૩-૮	" "	પા. ૧૪૧

૧૩-૧૧-૦૧

૨-૪૦ પાણકાદ વિમલે

૧-૨-૦	હાય ૯ રૂમાલ માટે પા.	૧૨૯
૧-૨-૦	" "	પા. ૧૩૬

૨-૪૦

૦-૭-૦ સાવરણી

૦-૪-૦	નં. ૧૨ પા.	૧૩૨
૦-૩-૦	નં. ૧૨ પા.	૧૪૧

૦-૭-૦

૧-૧૦-૦ ગાડી ભાડું પરચુરણ

૧-૦-૦	બાજુ સેવા જતાં પા.	૧૨૮
૦-૧૦-૦	" "	પા. ૧૩૧

૧-૧૦-૦

૨-૪-૦ છત્રી પટ્ટાવાળા ૩ વચ્ચે પા. ૧૩૦

૦-૧-૦ ડબાનું ઢાંકણું કરાવતાં પા. ૧૩૮

૦-૦-૧૧ આંખની સિક્કા સાફ કરવા પા. ૧૨૬

૨૦-૫-૨

૪૬-૧૧-૬ પુસ્તક ખરીદી ખરચ ખાતે ખ. પા. ૨૩

૦-૮-૬ સોરઠનું સાદિલ પા. ૧૨૭

૦-૧૦-૦ બુદ્ધિ પ્રકાશના અંક ૩ છુટક પા. ૧૩૩

૧૬-૬-૦ એવીમેન્ટસ ઓફ હોડ આઇકોનોમીસ્ટી વો. ૧ પાટ ૧ તથા ૨ને પા. ૧૩૪

૦-૧૨-૦ જુનાગઢનો ઇતિહાસ પા. ૧૩૫

૦-૨-૦ કાર્તિકિ પંચાંગ "

૨૮-૫-૨ ઈંડીયન એન્ડીકવેરી અને એપીગ્રાફીના ઇંડીકાનું વાર્ષિક અરણું
પા. ૧૩૯

૪૬-૧૧-૬

૨૭-૧૧-૦ શિક્ષા સંગ્રહ અરથ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૪૯-૭-૦ સોનાની મ્હોર ૨ પા. ૧૨૯

૦-૮-૦ ,, મની, શીતા ,,

૨-૧૨-૦ શાહબાલમ રમના ૨ શિક્ષા છી તથા છી વિનાનો પા. ૧૩૪

૨-૨-૦ અર્વાચીન ખીલ ૨૪ અનુસાર પા. ૧૩૪

૧૫-૦-૦ રજપુતાનાના શિક્ષાઓ પા. ૧૩૪

૧-૨-૦ ગ્રીનનો રૂપિઓ ,,

૧-૮-૦ મુસલમાન બાદશાહના પા. ૧૩૫

૧૦-૨-૦ પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન જુનામઢથી લીધેલા પા. ૧૩૭

૧-૨-૦ સીધામનો પેગડાવાળો

૮૭-૧૧-૦

૧૭-૨-૦ સામાન દુરસ્તી અરથ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૧૩-૧૨-૦ ટેબલ કને કપડાં જડાવતાં ખીલ મુજબ પા. ૧૪૦

૭-૦-૦ પીતળનાં હામ ધસાવતાં પા. ૧૪૦

૦-૬-૦ નેપથેલાઈન બોક્સ શે. ૦૧ પા. ૧૪૦

૧૭-૨-૦

૪-૭-૬ સામાન સંગ્રહ અરથ ખાતે ખ. પા. ૨૪

૦-૧-૬ બાદશી ૧ મીઠું બરવા પા. ૧૩૫

૪-૬-૦ યોગારીથી શેષશાથી ભગવાનની મૂર્તિ આવતાં ગાડા ભાડા તથા
મજૂરીના પા. ૧૩૬

૪-૭-૬

૧૮૪૧-૨-૮

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી

કચ્છેટર વો. મ્યુ. જો. એ.

The daily morning and evening prayers

1830

1831

1832

1833

1834

1835

1836

1837

1838

1839

1840

1841

1842

1843

1844

1845

1846

1847

1848

1849

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

પાલી લિપિ અને પાલી ભાષા

તથા

અશોકનો જુનાગઢનો લેખ

લેખક

સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય

મસિદ્દ કર્તા

ગિરભરાંકર વલ્લભજી આચાર્ય
વોટસન મ્યુઝીઅમ ક્યુરેટર-રાજકોટ

મુંબઈ-કોટ સાસુન બિલ્ડિંગ "જુનરાતી" મિન્ટીંગ પ્રેસમાં મણિલાલ
ઈશ્વરરામ દેસાઈએ છાપ્યું છે.

સંવત્ ૧૯૭૩

ઈ. સ. ૧૯૧૭

પાલી લિપિ અને પાલી ભાષા

(સ્વ. વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય)

“પાલી” શબ્દની ઉત્પત્તિ-પાલી એ નામ શા ઉપરથી પડ્યું હશે, એ બાબત તપાસ કરતાં જણાય છે કે, મશ્હુમ હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ બી.એ., એલ. એલ. બી.નો મત એમ છે કે એમ માગધી, શૌરસેની, દ્રાવડી વગેરે તે તે દેશ ઉપરથી અને વૈસાની વગેરે નામો લોક ઉપરથી થયાં છે તેમ “પાલી” શબ્દ કોઈ દેશ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાતું નથી; પણ “પલ્લ” કે “પલ્લિ” શબ્દ ઉપરથી થયો હોય એમ જણાય છે.

“પલ્લિ” એટલે નાનાં ગામડાં એટલે તે વેળાની ગામડીયા લિપિ તથા ભાષા હોય. “પ્રાચીન લિપિભાષા”માં “પાલ” એ એક જાતના લોકનું નામ ગયું છે; મારવાડમાં પાલી નામનું એક ગામ છે, “દેશી નામભાષા”માં “પાલી” શબ્દ દિશાવાચક છે, “હસ્તિવંશ”માં “પાલિત” એકું એક દેશનું નામ લખ્યું છે, અને “પાલિત” એકું પ્રધુ સંજ્ઞાના લોકોનું નામ લખ્યું છે; એટલે આ બધામાંથી કોઈ એક પણ પાલીનો પિતા થાવાનો દાવો કરી શકે. અથવા એ શબ્દ રુઢ હોય. જૌહર સિદ્ધાંતોની એ સૂચના છે.

પાલી લિપિની પ્રાચીનતા-અરોકના બધા લેખોની લિપિ એકસરખી નથી. ગિરિનાર અને બીજા સ્થળોના લેખની લિપિ પાલી છે અને શાહાબાજ ગઢી તથા માન્સેરાની ધર્મલિપિ ગાંધાર લિપિમાં કાતરેલી છે; અને તે કારશી, ઉરદુ, અરબી, પેહેલવી વગેરેની પેઠે આપણા જમણા હાથ તરફથી ડાબા હાથ તરફ લખાય છે તથા વંચાય છે. પાલી, સંસ્કૃત અરોકના વખતમાં હિંદુસ્તાનની પ્રચલિત થયેલી પ્રાચીન દેવનાગરી લિપિ છે. તેની પંજાબી, ઉત્તરની, અને માગધી એમ દેશપરત્વે ત્રણ શાખા હતી. (મ. અ. વ. પૃ. ૭૭)

લખેલી બાબતમાં અરોકના લેખ સદૃશી પેહેલો નંબર લે છે, એમ આગળ લખાઈ ગયું છે. એનાથી પૂર્વેનું કોઈ પણ લખાણ ઉપલબ્ધ નથી. અરોકના વખતમાં પાલી અને ગાંધાર એમ બે લિપિઓ પ્રચલિત હતી, એમ પ્રાચીન લેખ અને શીક્રાઓથી જણાય છે. ગાંધાર દેશ (અફઘાનીસ્તાન અને પશ્ચિમ પંજાબ મળીને કેહેવાતો દેશ) સિવાય બધે ઠેકાણે પાલી લિપિનો પ્રચાર હતો, તેથી અને ઘણુંકરી આ દેશની બધી પ્રાચીન અર્વાચીન લિપિઓ પાલીમાંથી બની છે તેને લીધે પાલી લિપિને આ દેશની મુખ્ય લિપિ માનવી જોઈએ.

પાલી લિપિ અને ક્રીનીશીયન અક્ષરો-પાલી લિપિ ક્રીનીશીયન અક્ષરોમાંથી બની છે એમ મનાય છે; કેમકે આર. એ. કસ્ટ સાહેબે (રો. એ. સો. જર્નલના વો. ૧૬ પૃ. ૩૨૮-૩૫૬ માં) લખ્યું છે કે ઇ. સ. થી ૮૦૦ વર્ષ પેહેલાં એશીયાના પશ્ચિમમાં રહેનારા ક્રીનીશીયન લોકો લખવાની વિદ્યા સારી પેઠે જણતા હતા અને તેના અક્ષરોમાંથી ગ્રીક (યુનાની) રોમન અને સેમેટીક (હીબ્રુ, ક્રીનીશીયન,

અરામિયન, આસીરીયન, અરબી, એથીયોપીક, આદિ પશ્ચિમની એશીયા અને આફ્રિકા ખંડની ભાષાઓ કે જે નૂહના દીકરા “શેમ”ની સંતતિની ભાષા એવા અર્થ ઉપરથી સેમેટિક નામ પરચું તે) ભાષાઓના અક્ષરો બન્યા છે તેથી પાલી અક્ષરો પણ ક્રીનીશીયન અક્ષરો ઉપરથી થયા હશે, એમ અનુમાન કરે છે. તેમ બીજા વિદ્વાનો પણ એજ અભિપ્રાય આપે છે. પણ ત્રીજા વળી પાલી લિપિને ક્રીનીશીયનમાંથી નીકળેલી સિંહલકીપની લિપિ અથવા અરામિયન લિપિ અથવા દ્વિઆરિટિક લિપિમાંથી નીકળ્યાનું કહે છે. પણ ઉપર જણાવેલી લિપિઓના અક્ષરો સાથે પાલી લિપિના અક્ષર મળતા આવતા નથી.

પાલીના અક્ષરોમાંથી ૨ અલેફની સાથે, ૩ એનની સાથે, અને ૯ લામની સાથે એમ ઉરદુના ૩ અક્ષર મળે છે. અંગ્રેજ અક્ષરો સાથે પાલી અક્ષરોને સરખાવીયે તો ‘a’ ‘એ’ ની સાથે, ‘t’ ‘ટિ’ ‘થ’ ની સાથે, ‘e’ ‘ઇ’ જ ની સાથે ‘i’ ‘આઈ’ ‘ર’ ની સાથે ‘j’ ‘જે’ ની સાથે ‘l’ ‘લે’ જ ની સાથે, ‘o’ ‘ઓ’ ટ ની સાથે, ‘u’ ‘ટી’ ઉલટાવીયે તો ન ની સાથે, ‘v’ ‘વૂ’ વ ની સાથે, ‘x’ ‘એક્સ’ ક ની સાથે અને ‘z’ ‘ઝેડ’ ‘ઝો’ની સાથે એમ ૧૧ અક્ષર થયે બાકે મળતા આવે છે, અને ગ્રીક અક્ષરોમાંથી ઇઓટા (δ) ર ની સાથે, ઉપ્સીલન (ઊ ઉલટો) ત ની સાથે, કાપ્પા (ક) જ ની સાથે, એપ્સીલન (એ) અને સિગ્મા (સ) જ ની સાથે, ઝેટા (જ) જ ની સાથે, ટાઉ (ટ ઉલટો) ન ની સાથે, ડેલ્ટા (ડ) દ ની સાથે, થેટા (થ) થ ની સાથે, ફી (ફ) છ ની સાથે, પ્સી (પ્સ) વ ની સાથે, ખી (ખ) ક ની સાથે, અને લામ્બા (લ) ન ની સાથે એમ ૧૩ અક્ષર મળે છે, તોપણ એ ઉપરથી એમ ન કહી શકાય કે ઉરદુ અથવા અંગ્રેજ કે ગ્રીકમાંથી પાલી કે પાલીમાંથી ઉરદુ, અંગ્રેજ કે ગ્રીક લિપિ નીકળી છે.

ક્રીનીશીયન અથવા તેમાંથી બનેલી લિપિમાંની કોઈ પણ લિપિમાંથી પાલી લિપિ ન નીકળ્યાનું કરવામાં બે બીજાં કારણો છે-૧ તે બધી લિપિનાં બારખરીનાં ચિહ્ન તદ્દાં નથી પણ અંગ્રેજની પેઠે સ્વરોથી જ તે કામ ચલાવાય છે. પાલીમાં તેનાથી ઉલટું આજની આપણી ચાલતી લિપિઓને મળતાં આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, એ વગેરેનાં તદ્દાં ચિન્હો છે અને તે અક્ષરની ઉપર કે નીચે મુકવામાં આવ્યાં છે. ૨ બીજી લિપિઓની વર્ણમાળા જ, વ, ગ, ઢ, હ ઇત્યાદિ કમથી ચાલે છે. પણ પાલીમાં આપણી પેઠે જ, બ, ઢ, ઈ થી ચાલે છે. એ બધા ઉપરથી જણાય છે કે પાલી લિપિ કોઈ પણ પરદેશી લિપિમાંથી નીકળી નથી પણ તે આર્ય લોકોએ નિર્માણ કરેલી એક સ્વતંત્ર લિપિ છે. અને તેમાંથી બીજી લિપિઓ બની છે. એડવર્ડ ટોમ્સ સાહેબ પણ લખે છે કે પાલી અક્ષર આર્ય લોકોએ બનાવ્યા છે અને તેની સરલતાથી સાબિત થાય છે કે તેના બનાવનારા ધણા બુદ્ધિમાન હતા. આ અભિપ્રાયને જનરલ કનિંગહામ,* પ્રોફેસર ક્રીશીયન લેસન, પ્રોફેસર

* જનરલ (અલેક્ઝાંડર) કનિંગહામે તો એ અક્ષરો આજ જેમ છેકરાઓને કાગડાનો ક, ખાંડનો જ, ગાયનો ન વગેરે શીખવે છે તે પ્રમાણે પાલી રાખેલા આવાક્ષર લખેને જ નહીં પણ તે તે શબ્દની આકૃતિ સહિત આવાક્ષર લખેને બતાવ્યા છે છતાં મુઠ્ઠી અભિપ્રાય લખ્યો છે જેમકે ક ને માટે કટાર, જ ને માટે જનિત્ર (કોદાળી) ને ને માટે ગમન અથવા ગુહા, વ ને માટે જમસ (એક યજ્ઞનું પાત્ર) છ ને માટે જજ વગેરે (પેઠે નં ૦ ૨૮).

નેત્રન ડાહસન અને ગ્રાફેસર ગોલ્ડ સ્ટ્રુકર પણ મળે છે. પાલી રાજ્ય ઉત્તરમાં આવે એવાં બાકરીયન પાલી, આશિયન પાલી, એવાં ખરેખરી (એટલે માંધાર) લિપિનાં નામ લલિત વિસ્તરમાં ૧૪ લિપિઓનાં નામ ગણાવ્યાં છે તેમાં લખ્યાં છે.

પ્રાચીન પાલી લિપિના ઉકેલનો ઇતિહાસ—હવે પ્રાચીન પાલી લિપિ શી રીતે ઉકેલી રાખાણી અને એ વિશે યુરોપીયન વિદ્વાનોએ જે પરિશ્રમ કર્યો તે લખવામાં આવે છે. આગળ લખ્યા મુજબ ઈ. સ. ૧૭૮૪ ના બનેવારીની ૧૫ મી તારીખે કલકત્તામાં સર વિલિયમ જેન્સની ગ્રેસલાથી જે “એશિયાટિક સોસાયટી” નામની મંડળી સ્થપાઈ હતી તેનો ઉદ્દેશ એજ હતો કે, એશિયા ખંડનાં ઇતિહાસસાક્ષ, કારીબરી અને સાહિત્ય આદિનો શોધ કરવો તેમાં ઘણા વિદ્વાનો સામીલ થયા, અને પોતપોતાની રૂચિના વિષયો પાછળ શોધ કરી કરી ભિન્ન ભિન્ન વિષયો મોકલી મંડળીનો ઉદ્દેશ સફળ કરવા લાગ્યા. તેમાંના કેટલાએક વિદ્વાનો ઐતિહાસિક શોધપર મંજૂર અને તેઓએ લેખ, તામ્રપત્ર, સિક્કા, અને ઐતિહાસિક પુસ્તકોની શોધખોળ ધણી ખંતથી ચલાવી. એ રીતે હિંદુસ્તાનની પ્રાચીન લિપિઓ ઉપર વિદ્વાનોની દ્રષ્ટિ પડી અને તેઓએ કેટલીક મુશ્કેલીથી આજ સુધી બંધ ન બેસતા અક્ષરોના લેખો ઉકેલવા શીરૂઢ કર્યા. જેમાં ઈ. સ. ૧૭૮૫ થી તે ઈ. ૧૮૩૮ સુધીના ૫૩ વર્ષના અરસામાં ચાર્લસ વિકિન્સ, પંડિત રાધાકાંત શર્મા, જે. એમ. હેરિંગ્ટન, ડાક્ટર બી. ઇ. બૈમિંગ્ટન, બાઈટર ઇલિયટ, કપ્ટન ડ્રાયર, ડાક્ટર મિલ, ડબલ્યુ. એચ. બાયન અને જેમ્સ પ્રીન્સેપ, એ વિદ્વાનોએ જુદા જુદા પરિશ્રમથી ગુપ્ત લિપિ, પ્રાચીન તામિલ, પ્રાચીન કાનરી, અને વલ્લભી તામ્રપત્રોની લિપિ, જુના લેખ, તામ્રપત્ર, સિક્કા વગેરે વાંચી તે તે ઉપરથી તે તે લિપિઓની વર્ણમાળા તૈયાર કરી પણ પાલી લિપિ સહુથી જુની હોવાને લીધે તે હજી બેસારી શક્યા નહોતા. એ લિપિ કેવી રીતે બંધ બેસારી એના વિશે “પ્રાચીન લિપિમાળા”માં જે વર્ણન આપ્યું છે તે નાજુલા લાયક નાણી તેનું બાષાંતર સદાજીવં નીચે આપવું દુસ્તર ધારે છે.

“સર ચાર્લ્સ મેલેટ ઇલેરાની ગુફાના કેટલાએક નાના નાના લેખોની છાપ ઈ. સ. ૧૭૯૫ માં તૈયાર કરીને સર વિલિયમ જેન્સને મોકલી. તેણે એ લેખ બીલકુઈ સાહેબ પાસે મોકલ્યા. પણ ન્યારે તેમનાથી પણ તે ન વંચાણા ત્યારે એક પંડિતે કેટલીએક પ્રાચીન લિપિની વર્ણમાળાનું પુસ્તક તેને બતાવી, એ લેખો પોતાની મરજ મુજબ ઠોકી બેસારી વાંચી આપ્યા. બિલકુઈ સાહેબે એ રીતે વાંચેલા લેખનાં પણ અંગેજી બાષાંતર કરી સર વિલિયમ જેન્સને પાછાં મોકલી દીધાં. પણાં વર્ષ સુધી તેા એ લેખને શુદ્ધ વાંચવામાં કોઇને શંકા થઈ નહિ, પણ પછવટેથી એ વાંચેલું અને બાષાંતર કપોલકલ્પિત કર્યો.

“એશિયાટિક સોસાયટી” એક બંગાળના સંપ્રદમાં દીલ્લી અને પ્રયાગના સ્તંભો તથા ખંડ ગિરિમાં ખોદેલા લેખોની છાપ આવી ગઈ હતી પણ બિલકુઈ સાહેબનું પ્રયત્ન નિષ્ફળ નીવડવાથી કેટલાંક વર્ષ સુધી એ લેખો વાંચવાનું કામ આગળ ચાલ્યું નહીં. પ્રીન્સેપ સાહેબ એ લેખોમાંની હરીકત નાજુલાને આતુર હતા. જેથી તેણે ઈ. સ. ૧૮૩૪-૩૫ માં પ્રયાગ, રધિયા અને રધિયાના સ્તંભોના લેખોની નકલ મંગાવી અને પછી તેને દીલ્લીના લેખ સાથે મેળવી નેવા માંગ્યા-કે તેમાં કોઈ સખ્ત મળતા

આવે છે કે નહીં. એ પ્રમાણે ચારે પાસાપાસે રાખીને મેળવવાથી જાણવામાં આવ્યું કે આ ચાર લેખ એકજ છે જેથી તેની ઉલ્લેખ વૃદ્ધિ પામી અને પોતે પોતાની ઇચ્છામાં સફળ થશે એમ નક્કી કર્યું. એ પછી અલાહબાદ(મયાગ)ના લેખથી જુદી આકૃતિના અક્ષરોને જુદા તારવવા માંડયા, તો ગુપ્તની લિપિની પહે આમાં પણ કેટલાક અક્ષરોની સાથે સ્વરનાં જુદાં જુદાં પાંચ ચિન્હ લખેલાં માળ્યાં એટલે તે ભેળાં કરી બાહ્યાર પાઘ્યાં. આથી કેટલાક વિદ્વાનોને આ અક્ષર યૂનાની છે એમ જે શંકા હતી તે દૂર થઈ. સ્વરોનાં ચિન્હ હાથ લાગ્યા પછી મી० પ્રીન્સેપ અક્ષરો જોળખવાનો પ્રયત્ન કરવા પાછળ મંથ્રા અને જે મળતા જાય તેને ક્રમવાર અક્ષર-માળામાં ગોઠવવા માંડયા. એ પ્રમાણે મી० પ્રીન્સેપે ઘણા ખર્ચ અક્ષર જોળખી કાઢયા.

“પ્રીન્સેપ સાહેબની પેઠે પાઠરી જેમ્સ સ્ટીવન્સન પણ એ જ રોધમાં મરાણુલ થયા હતા. તેણે એના ક, જ, પ, અને જ, એ ચાર અક્ષર બંધ બેસાર્યા હતા. અને પછે એ અક્ષરોની સહાયતાથી લેખ વાંચીને તેનું બાબતર કરવાનો ઉદ્યોગ ચલાવ્યો. પણ કાંઈક અક્ષર જોળખવામાં ભૂલ હોવાથી અને એ શિવાય એ લેખોની બાબતે સંસ્કૃત માનીને તે બાબા પ્રમાણે વાંચવા માંડવાથી તેના ઉદ્યોગ વ્યર્થ ગયે; પણ પ્રીન્સેપ સાહેબ નિરાશ નહોતા થયા. ઈ० સ० ૧૮૩૬ માં પ્રોફેસર લૈસને એક બાકત્રીયન શીક્ષા ઉપર એ જ અક્ષરોમાં “આમે ચોક્લીસ”નું નામ વાંચ્યું. ઈ० સ० ૧૮૩૭ માં મી० પ્રીન્સેપે સાંચીમાંથી મળેલા સ્તંભો ઉપરના નાના લેખોને ભેળા કરીને તપાસ્યા તો એ બધેની સમાપ્તિએ જે અક્ષર સરખા બેવામાં આવ્યા. અને તેની પેઢેલાંનો અક્ષર “સ” છે એમ જાણવામાં આવ્યું; જેને માફત બાબાની છઠ્ઠી વિભક્તિના એકત્રચનનો પ્રત્યય માનીને એવો અનુમાન કર્યો કે બધા લેખ જુદા જુદા માણસોએ દીધેલી બક્ષીસ બહાર કરતા હશે અને છેવટના જે એ અક્ષર વાંચી રાખતા નથી તેમાં પેઢેલાંની સાથે આકારનું ચિન્હ અને બીજાની ઉપર અનુસ્વાર છે. તેથી પેઢેલાં અક્ષર હા અને બીજા અક્ષર ન હશે જેથી “દાન” શબ્દજ તે હશે એમ અનુમાન કરવાથી દ અને ન એવા અક્ષર બંધ બેઠા. એટલે વર્ણમાળા પુરી થઈ ગઈ. તેથી પછી દીલ્લી, મયાગ, સાર્વી, મધિયા, રધિયા, ગિરનાર અને ધોળા વગેરેના લેખો સુગમતાથી વંચાઈ રાકાણા. એમ પાલી અક્ષરો બંધ બેસી જવાથી તે પછીના વખતના બધા લેખ વાંચવા સુગમ થઈ ગયા. કેમ કે ભારતવર્ષની તમામ પ્રાચીન લિપિ-ઓનું મૂળ એ પાલી લિપિ છે.”

કેઈ એમ પણ લખે છે કે મી० પ્રીન્સેપે પાલી લિપિના ૧૭ અક્ષર બંધ બેસાર્યા અને મી० નૌરીસ સાહેબે ૬ અક્ષર બંધ બેસાર્યા. મી० પ્રીન્સેપ વિલાયત ગયા પછી હાકતર કર્નીગહામે બાકી રહેલા ૧૧ અક્ષર બંધ બેસારી પાલી લિપિની વર્ણ-માળા પુરી કરી. અને જોડાઅક્ષરો પણ બંધ બેસાર્યા. એ રીતે આજથી ૬૭ વર્ષ ઉપર પાલી લિપિ પુરે પુરી ઉકેલતાં આવડી. અને મુંબઈના રેવરંડ હાકતર જે. વિલ-સને ૧૮૩૭ માં અરોહના લેખ છાપીને* જેમ્સ પ્રીન્સેપને કલકત્તે મોકલ્યા હતા. જે ઉપરથી અરોહના લેખનું ‘હેલવેલ્ડ’ બાબતર જેમ્સ પ્રીન્સેપ આજથી ૬૮ વર્ષ

* કાઈ કહે છે કે હાથે લખીને.

ઉપર તૈયાર કરવાને આગ્યશાળી થયા. તે વખતે તે કલકત્તાની એશીયાટીક સોસાયટીના સેક્રેટરી હતા.*

ઈ. સ. ૧૮૫૫-૫૬ ના સુમારમાં આ એનન્સી મારફત પ્રાચીન લિપિનું પત્રક જુનાગઢની સંસ્કૃત પાઠશાળામાં આવેલું. તે વખતે ત્યાં અધ્યાસ કરનારાઓમાંથી ડાકતર પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી, પાઠશાળાના શાસ્ત્રી છનાભાઈ અને આ લખનાર એમ ત્રણ જણ પ્રાચીન લિપિ શીખ્યા હતા. એ અરસાની લગભગ આપણા ફેરોગોમાં પ્રાચીન લિપિ હકેલવાનો પ્રચાર થયો હતો, એમ જણાય છે. તે પછી ભગવાનલાલ પાસેથી તેમના ભત્રીજા શાસ્ત્રી હરિદાસ કર્ણધારાંકર, ભાવનગરવાળા ગિરિનંદરાંકર સ્યામલજી અને શાંદેહીના પંડિત ગૌરીરાંકર હીરાચંદ ઓઝા અને મહારી પાસેથી મહારા બાણેજ ત્રવાડી રામરાંકર મયારાંકર, અને રા. બા. પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ શીખ્યા હતા. આ સિવાય બીજા પણ પરંપરા શીખ્યા હશે પણ ચોક્કસ જાણવામાં નથી.

પાલી લિપિની આકૃતિ—આ લિપિ સીધી લીટીમાં અને સમાન રેખાઓમાં લખાણી છે. તેના જ, આ, ઇ, ઈ, ઍ, અને ઓ એમ ૬ સ્વર અને ક થી હ સુધીમાં ક, જ, તથા ષ એ ત્રણ વ્યંજન વિનાના બધા (૩૦) વ્યંજન લેખોમાંથી મળ્યા છે. પણ નેમ્સ પ્રીન્સેપે પોતાના પુસ્તકમાં પ્રાચીન લિપિનું પત્રક મૂક્યું છે તેમાં ડ, ક અને ઐ એ ત્રણ સ્વરો અને ક, જ ને ષ એ ત્રણ વ્યંજનો પણ દેખાડ્યા છે તેથી ૯ (૬+૩) સ્વરો અને ૩૩ (૩૦+૩) વ્યંજનો થયા છે. જો કે પાલી ભાષામાં ક, જ અને ઘનો ઉપયોગ નથી એટલે તે લેખોમાં દેખાતા નથી તોપણ ખાલસીના લેખમાં જ નેવામાં આવે છે. પાલી લિપિનો જ આલેખના ૫ નેવો અથવા ફટિલા ડાચાવાળા ત્ર નેવો થાય છે. જાને માટે જ લખી તેની જમણી બાજુએ લીંટી ઉપર નાની આડી લીંટી કરે છે. ઇને માટે ત્રિકોણાકારમાં ત્રણ ટપકાં મુકે છે. તેમાં વખતે એક ડાબી બાજુ અને બે જમણી બાજુ અને વખતે એથી હલકાં અથવા વાંકાં પણ મુકે છે. જ ને માટે ઉભી પાંદરી લીંટી કરી તેને નીચેને છેડે નાની આડી લીંટી જમણી તરફ વળગાડે છે જેથી કાંઈક અંગેજી 'ગ્રેસ' નેવો દેખાય છે. દીર્ઘ જને માટે ફક્ત જ ને ઉપર છેડે પણ ડાબી બાજુ આડી લીંટી કરે છે. ક આપણા અવળા ૫ નેવો અથવા એક હલ્લી લીંટી કરી તેના મધ્યમાંથી બીજી આડી નાની જમણી બાજુએ લીંટી કરી તેની ઉપર છેડેથી ઉપરને ભાગે જતી હલ્લી તેવડી જ લીંટી થાય છે. (આ બંને અક્ષર ક અને કઠ, ઓ અને ઝ ને મળે છે તેથી તે સંકિત છે.) ઘ ને માટે ત્રિકોણ કરે છે અને તેનો એક ખુણો ઘણુંકરી જમણી બાજુએ અને બાકીના બે ઉપર અને નીચે એમ આવે છે. વેને માટે પાલી "એ" કરી તેને ઉપર બે ખુણે ડાબી આડી લીંટી થાય છે. જોને માટે ઉભી સીધી લીંટી કરી તેને બંને છેડે આડી નાની

* સને ૧૮૩૮ માં નેમ્સ પ્રીન્સેપે બે લેખની ઘણી અગત્ય જાહેર કરતાં મુંબઈ સરકારે તેની નકલ લેવા લેફ્ટનેન્ટ પોસ્ટાન્સને મોકલ્યા હતા, જેણે તે વખતના કાઠિયાવાડના પોલીટીકલ એન્ટ કરનલ લાંગની સાથે જઈ વધારે સારી નકલ ઉતારી હતી. સને ૧૮૬૯ માં બે લેખના ફેરોગાફ ઉતાર્યા. તથા કાંગો ડોકીને નકલો પાડી લેવામાં આવી. (ગુ.)

નાની લીંદીઓ કરે છે, તેમાં નીચેને છેડે જમણી બાજુએ અને ઉપરને છેડે ડાબી બાજુએ હોય છે. જંને માટે જની જમણી બાજુએ અનુસ્વાર મૂકે છે. આજની પહે માથે અનુસ્વાર મુકતા નહીં.

કને માટે એક વચમાં આડી અને એક તેના મધ્યને છેડોને ઉભી એમ બે લીંદી તાણી ચોકડી અથવા સાથિયાનો આકાર કરે છે. જંને માટે ઉભી અને ડાબી બાજુ વાળેલો આપણો આઠડો અથવા આપણા દીર્ઘ ઈના ચિન્હ (અ) જેવો કરે છે. પણ તેનો નીચેનો છેડો જરા જરા કરે છે. જંને માટે માથેથી જોડેલી બે લીંદી વાંકી ઉભી મૂકે છે તે તંજુ આકારે થાય છે. જંને માટે માથા (લીંદી) વગરનો અને ડાજુ અંગ ઉપર જરા વધુ તાણેલું હોય એવો આપણે વ કરી તેના વચમાં ઉભી નાની લીંદી કરે છે. જ આપણા ગુજરાતી “વ” જેવો પણ તેનું મીઠું લીંદીને નીચલે છેડે આવે છે. જંને માટે લંબગોળ આડું મોઢું એક મીઠું કરી તેના ઉપર નીકળતી ઉભી લીંદી કરે છે. જ અંગેલ “ઈ” જેવો પણ જરા યેડાળ અથવા ગુજરાતી “હ” જેવો થાય છે. જ અવળા પણ ચત્તો ગુજરાતી “પ” જેવો અને જ અવળા અને ઉઘા “પ” જેવો થાય છે, પણ વિશેષમાં તેની લીંદીને ઉપલે છેડે ડાબી બાજુ આડી નાની લીંદી કરે છે. ટ આડી અને ઉભી લીંદી વગરના ગુજરાતી લ જેવો અથવા મોળા મોળા આઠડા જેવો થાય છે. ઠનું ગોળ મોળા મીઠું હોય છે. જંને વસ્તે એક આડી લીંદી કરી તેને ડાબી બાજુને છેડે નીચે ઉતરતી અને જમણી બાજુને છેડે ઉપર ચડતી નાની નાની લીંદીઓ કરી પગથિયા જેવું કરે છે. જ આપણા ગુજરાતી “ટ” જેવો માથાની લીંદી વગરનો અને મોઢા પેટવાળો તેમ નાનાં મીઠાંવાળો થાય છે. એક ઉભી અને તેની ઉપર તથા નીચે એકેકી સમાંતરે આડી લીંદી એમ ૩ લીંદીનો અંગેલ “દી”ને મળતો જ થાય છે. ત એક ઉભી લીંદી કરીને તેને વચમાંથી ટેકો દેવાની પહે બીજી લીંદી કરી કરે છે. જંને માટે પાક્કી “ઠ” જેવું મીઠું કરી તેના વચ્ચેવચ એક બિંદુ કરે છે. જંને આજનાથી ઉલટાવીને કરે છે, એટલે તેની પુઠ જમણા હાથ તરફ આવે છે, જ તો ચોખો અંગેલ છાપવાનો મોઢો “ડી”જ હોય છે. જ પાક્કી “ણ”માંથી ઉપરની લીંદી બાદ કરી માત્ર બે લીંદીનો અંગેલ મોઢા લંબા “દી” જેવો થાય છે. વ આજના લીંદી માથા વગરના “પ” જેવો પણ તેનો ડાબો છેડો ઉપર વધારેલો હોય છે. જ પાક્કી “પ” જેવો કરી તેને જમણે છેડે “હ”ના જેવું મીઠું વાળે છે. જનું સમચતુરસ્ર કરે છે. જંને માટે નાની નાની બે ઉભી લીંદી કરી તેની ઉપર ત્રીજી આડી અને જમણી બાજુએ જરા બહાર નીકળતી લીંદી કરી તે બહાર નીકળેલા છેડા ઉપર પાછી ઉભી નાની ઉંચી ચડતી લીંદી કરે છે. જ તો મોઢા અને જરા લાંબાં મીઠાંવાળો ગુજરાતી ચોખો ચોળો છે. જ ઉભી અને ચત્તો ગુજરાતી નવરો અને ૧ ઉભી પણ ઉપરથી જરા જરા આંચાઓવાળી એક લીંદી અને ૭ લીંદી માથા વગરનો અને જમણે છેડેથી ઉપર વધુ ચઢાવેલો રાસ્ટી “ચ” છે. જનું સરખું અથવા ઉજું લંબ ગોળ મીઠું અને તે ઉપર ઉભી લીંદી હોય છે. જ પાક્કી “ન”ની વચમાં ઉભી લીંદી કરી કરેલો છે. જંને માટે પ્રથમ પાક્કી “વ” જેવો કરી પછે તેને ડાબી બાજુ ટેકો મુકવાની પહે લીંદી કરે છે. જ ઉલટા પાક્કી “લ” જેવો અથવા “પ” જેવો કરી તેને જમણી બાજુ નાની આડી લીંદી થાય છે.

વ્યંજન ને “આકાર”ના ચિન્હ માટે જ, ઙ, ઢ, ઠ, ણ, ઘ, ઘ, ઘ, ઘ, એટલા અક્ષરને વચમાંથી અને બીજાઓને ઉપરથી જમણી બાજુએ આડી નાની લીંટી કરે છે. હ્રસ્વ “ઇ”ના ચિન્હ માટે અક્ષરને ઉપલે બાજે અર્ધ ચતુરસ્ર જેમાં એક આડી અને બીજી તેને જમણે છેડે હલ્કી એમ જમણી બાજુ છે લીંટી કરે છે. કાઈ વખત અર્ધચતુર કુંડાળી પણ કરે છે. દીર્ઘ “ઈ”ને માટે હ્રસ્વ “ઇ”ના ચિન્હમાં એક બીજી વચમાં હલ્કી લીંટી કરે છે. દૂસ્વ “ઊકાર” માટે એક અને દીર્ઘ “ઊકાર” માટે બે જમણી બાજુ આડી નાની લીંટીઓ અક્ષર નીચે કરે છે. પણ બે અક્ષરનો નીચેનો ભાગ હલ્કી લીંટીવાળો ન હોય તો એ લીંટીઓ અક્ષર નીચે વચલે બાજે હલ્કી કરે છે. માત્રાને માટે ટાપી બાજુ ઉપરને બાજે આડી એક લીંટી કરે છે. બે માત્રા, કાનો માત્રા અને બે માત્રા કાનો, આ જગા નિયમ પ્રમાણે કરે છે, અનુસ્વાર અને વિસર્ગ અને જમણી બાજુ અનુક્રમે એક અને બે બિંદુ કરે છે. જો કરતી વખત જાની ભ્રાંતિ મટવા સાદ કાનો અને માત્રા ‘જરા ઉપર નીચે’ રાખે છે.

સંયુક્તાક્ષરમાં પ્રથમ બોલાતો ઉપર અને પછે બોલાતો નીચે એમ પુરે-પુરા બંને કે ત્રણ અક્ષર જરૂર જોવા મુકે છે. પણ વ્યંજનને ૨ જોડતાં અક્ષરની લીંટીને ઉપરના બાજમાંથી બે ત્રણ મરડ દે છે. માત્ર પ્રથમ બોલાતો જ, “ચ્ચ” કરવામાં જ ની નીચે લખે છે અને પછે બોલાતો જ “સ્” કરવામાં સ ની ઉપર મુકે છે. ભૂગણ હસ્તામલકમાં જો ને જ લખી તેને કાનો માત્રા વચમાંથી કર્યા છે (++). વ્યંજનમાં જ પણ લખ્યા છે તે પ્રીન્સેપના પત્રકમાંથી લખ્યા લાગે છે પણ કતો તદેન લખેજ બે લખ્યા છે જે પાલી જ ને કાંઈક મળે છે. આવે ૬ બીજે ક્યાંઈ જોયો નથી તેથી એ કાંઈક ભૂલ થઈ છે એમ કહેવું પડે છે.

અરોહના વખતની આ પાલી લિપિ પ્રાચીન દેવનાગરી લિપિ છે. એમ આગળ લખાઈ ગયું છે તેથી તે અક્ષરો આજની આપણી અર્થોચીન દેવનાગરી લિપિના અક્ષરોનાં મૂળ છે. એ અક્ષરો હજાર વર્ષ સુધી જરા જરા બદલાતા જઈ તેમાંથી બંગાળી, ઉડીયા, મરાઠી, સિંધી, મારવાડી, તિબેટન, બરમા, ગુજરાતી અને હાલની સંસ્કૃત (દેવનાગરી) લિપિઓ બની છે. સંસ્કૃત સાથે સંબંધ રાખનારી તેલંગી, તામિલ, મલયાલમ અને કાનડી લિપિઓ પણ આ મૂળભૂત પાલી લિપિમાંથી ફેરફાર થઈને થઈ છે.

પાલી અથવા પ્રાચીન અક્ષરોમાંથી હાલના દેવનાગરી અથવા શાસ્ત્રી અક્ષરો કેવી રીતે રૂપાંતર પામતાં પામતાં આજના રૂપમાં આવ્યા એ બતાવવા સાદ તેનો મુકાબલો દેખાડનાર પત્રક સાથે મુક્યું છે.*

પાલી ભાષા-અરોહના ધણુ લેખની ભાષા પણ પાલી જ છે. પાલી ભાષા પ્રાકૃતમાં ગણાય છે. પ્રાકૃત એટલે પ્રકૃતિ: સંસ્કૃત તસ્માન્નર્ત પ્રાકૃત (હેમાચાર્ય) પ્રકૃતે: સંસ્કૃતશબ્દાત્ જાગત્ બળ્ (રા. સ્તોત્ર) અર્થાત્ સંસ્કૃતમાંથી અપભ્રંશ થયેલી ભાષા. પ્રાકૃત

* (સ્વ. આચાર્ય ઉપર જણાવેલાં પત્રકોના, પ્રાચીન લિપિમાંથી રૂપાંતર પામેલા હાલની લિપિના અક્ષરો બતાવવા મુકેલ હોવાથી આ પત્રકો અહીં આપેલાં નથી. અ. જી.)

રાખ્તોનો રૂઢ અર્થ ચાલતી, સાંપ્રતકાળની એમ પણ થાય છે. એટલે તે અરોઢના વખતની ચાલતી ભાષા. જેમ આજ પૌર ભાષા અને ગ્રામ્ય ભાષા ભૂંડી પડે છે અને તેમાં પણ “ચારી” “ગરો” “કરો” “વાંનીયા” “ભુઢાડ” વગેરે રાખ્તો શુદ્ધ રાખ્તોઆર ન કરી રાકનારા લોકો બોલે છે તેમ તે દિવસે ગ્રંથની, દફતરની, અને ઉચ્ચ વર્ણમાં વપરાતી સંસ્કૃત ભાષા હરો અને ગ્રામ્ય લોકોમાં પ્રાકૃત ભાષા હરો. નાટકાદિ રૂપકોમાં ઉચ્ચ પાત્રની સંસ્કૃત ભાષા અને નીચ પાત્રની અપભ્રંશ ભાષા મૂકી હોય છે. કયા પાત્રની કયી ભાષા મૂકવી એ વિશે સાહિત્યદર્પણમાં વિસ્તારથી લખ્યું છે. અરોઢના વખતમાં આર્ય દેશમાં ઘણું કરી એક સરખી ભાષા ચાલતી હતી એમ જણાય છે. સંસ્કૃતમાંથી થયેલી અથવા તે સાથે સંબંધ રાખનારી પ્રાકૃત, માગધી, પૈશાચી, સિંધી, ગુજરાતી, મરાઠી, બંગાળી, ઉડીયા, બ્રીજ, અને પંજાબી; તેમજ સંસ્કૃત સાથે સંબંધ ન રાખનારી તૈલંગી, દ્રાવડી, કાનડી, મલાયમ, ગોંડ, કોડ, સંથાલ, ખાસિયા, કિરાત, રાખર, ઉરામકોલ, ખડીયાકોલ, મુંડાકોલ અને ટોડા વગેરે તાતાર અને બાહ્ય ભાષા સાથે સંબંધ રાખનારી અને ઘણુંકરી હિંદુસ્તાનના જંગલી લોકોમાં વપરાતી ભાષાઓની પેઠે અથવા સંસ્કૃત, શૌરસેની, મહારાષ્ટ્રી, માગધી, અર્ધમાગધી, ગ્રામ્ય, અવંતિકા, દક્ષિણાત્મા, શાકરિ, વાલ્લિક, દ્રાવિડી, આબીરી, ચાંડાલી, રાખરી, પૈશાચી, શૌરસેનિકા પ્રાકૃત અને દેશ એ નાટકાદિ રૂપકોમાં વપરાતી ૧૮ ભાષાની પેઠે પાલી ભાષા એટલી પ્રખ્યાતિ પામેલી જણાતી નથી; કેમકે તેનું એ ભાષાઓની પેઠે ક્યાંઈ નામ જોવામાં આવતું નથી. પણ કદિ પ્રાકૃત એ સામાન્ય નામમાં તેનો સમાવેશ હોય કે અર્ધ માગધી એ પાલી ભાષાનું નામ હોય ! કેમકે પાલી ભાષા માગધી ભાષા કરતાં સંસ્કૃત ભાષા સાથે વધારે સંબંધ રાખનારી છે. એટલે તેમાં માગધીના જેટલા અપભ્રંશ રાખ્તો આવતા નથી. અથવા કદિ આપાવિવેચન માટે “આપાર્ણવ” નામનો ગ્રંથ છે તેમાં તે ભાષાનું વર્ણન ભૂંડું પાડી કરેલું હોય પણ તે ગ્રંથ ઉપલબ્ધ નથી, એટલે તે વિશે વધુ લખી શકાતું નથી.

બૌદ્ધ ધર્મની લિપિ જેમ એક સરખી નથી તેમ તેની ભાષા પણ એક સરખી નથી. જે દેશમાં જે લેખ છે ત્યાંની પ્રાચીન સ્થાનિક ભાષામાં તે ઘણુંકરીને છે. તેનું કારણ એમ હરો કે ત્યાં ત્યાં તે તે લોકો સેહેલાઈથી વાંચી શકે. પણ આમાં એક તેજે ભૂલ કરેલી આપણે માનવી જોઈએ. તે એ કે દેશભાષા કાળે કાળે વિકાર પામતી જવાનો સંભવ, અને સંસ્કૃત ભાષા પ્રાચીનમાં પ્રાચીન કાળથી તે આજ સુધી એવી ને એવી અવિચ્છિન્ન રહેલી છે તેથીજ તેનું નામ સંસ્કૃત ભાષા છે. સંસ્કૃત એટલે સંસ્કાર પામેલી. સંસ્કાર પામેલી ચીજ જગડે નહીં. તેથી આ પ્રસંગે આધુનિક સમયમાં એવા કે બીજા મતલબના શીલાલેખો નખાવનારને નમ્ર બલામણુ છે કે-તેઓએ જે લેખ કોતરાવવા તે દેશભાષામાં નહીં પણ સંસ્કૃત ભાષામાં તૈયાર કરી કોતરાવવા, કે જે ભાષા આખા હિંદુસ્તાનમાં એક સરખી હોઈને ચાવચ્ચંદ્ર દિવાકરી એકસરખી રહેનારી ઉત્તમોત્તમ ભાષા છે.

અશોકનો જુનાગઢનો લેખ

(સ્વ. વલ્લભજી હરિદત આચાર્ય)

—સમસ્તસમસ્ત—

લેખનું સ્થલ—જુનાગઢનો અશોકનો લેખ જુનાગઢ શહેરથી અને ઉપરકોટના કીર્તિસ્થાથી પૂર્વમાં ગિરિનાર જવાને રસ્તે, વાઘેશ્વરી દરવાજાથી બાહાર નીકળ્યા પછી સુમારે ૧૧ માઇલ છેડે, જ્યાંથી બે પર્વત (બેંસલો તથા ભેગણીયો) વચ્ચે યદને આગળ જવાનો રસ્તો સીધું થાય છે તેની જમણી બાજુએ સડકથી ૮-૧૦ કદમ છેડા જરા ઉંચા દક્ષિણમાં છે. ત્યાં હાલ તે લેખના પથ્થરને ફરતી દીવાલ ફાંડાં રાખી ચાલી લઈ ઉપર ટાંકણું કરેલું છે અને તે જગાની ઉત્તરમાં સડકની બીજી બાજુ બાવાની જગો નવી બંધાવેલી છે. અર્થાત્ જમણી બાજુ લેખવાળી જગો, અને ડાબી બાજુ બાવાની જગો એ બેની વચ્ચેમાં યદને સડક ચાલે છે. પ્રથમ લેખનો પથ્થર ખુલ્લી જગામાં હતો, તેમ બાવાની જગો પણ સડકને જમણે પડખે લેખના પથ્થરની અને સડકની વચ્ચેમાં હતી. તેમ આ ઠેકણેથી પથ્થરનો બાંધેલો રસ્તો સીધું થતો હતો. જે “દામોદરજીની પાટ”ને નામે પ્રખ્યાત હતો. તેની સીધાચાતની નીચાની દાખલ બે બાજુ બે મોટા બાંધેલા વાવના જેવા ટાંડા અને તેની આગળ બે બાજુ બે મોટા પડયાર બાંધેલા હતા. તેથી અમે એ લેખ “ટાંડાની પાટના લેખ” એ નામથી ઓળખતા તથા અમારી ફાઇલો ઉપર અને અંદર પણ એજ નામ લખાણું છે. તે પછે માછ મરદુમ દીવાન આજમ હરિદાસ વિહારીદાસના વખતમાં ગિરિનારના ચાત્રાણુઓના મુખને માટે ચઢાડની વાવ્ય સુધી ઘોડાગાડી જઈ શકે એવી સડક કરવાની ખાતર રસ્તો સીધો બંધાવતાં એ પથ્થરની પાટ જે પ્રથમ ઉંચાનીચી હતી તેને સુધારવા, બાંધેલા પથ્થરો ક્યાંકથી કાઢાડી નાંખી, ક્યાંક ઉપર પૂરણી પૂરી ધણો ફેરફાર કરેલો છે. તે સાથે ટાંડા અને પડયાર તદ્દન નીકળી ગયા છે. લેખના પથ્થર પાસે સડક ઉપરથી જવાને પથ્થરનાં પગથીયાં બંધાવ્યાં છે. રસ્તે જતાં વંચાય એવી રીતે આરસની પાટમાં અંગ્રેજ અને સંસ્કૃત અક્ષરે ત્યાંના ત્રણે લેખનાં નામ કોતરાવી તે લેખને ફરતી દીવાલ છે તેમાં નંખાવી છે. તે-પહેલાં ત્યાં જુનાગઢના જુના રોધખાતા તરફથી લેખના નામનું પાટીયું રસ્તા ઉપર રાખતા. લેખના પથ્થરને મધાળે ચઢડવા સાડે હાલમાં વાયુ કોણમાં નાની પથ્થરની સીડી બંધાવી છે. આવી રીતે સુધરેલા જમાનાએ સુધરેલી સગવડ કરી આપેલી છે. પણ તે પછે પાણું નવેસરથી ભવ્ય મકાન બન્યું છે તે દેખાવડું અને જેવા લાયક છે. આ જગો પૂર્વ પશ્ચિમ રણા કુટ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૧૬૧ કુટ બાંધેલી છે.

લેખનો પથ્થર પૂર્વ, ઉત્તર અને પશ્ચિમ બાજુએ ખુલ્લો અને દક્ષિણ બાજુએ જમીનમાં દબાયેલો છે. તે પૂર્વ અને ઉત્તર બાજુએ ઉપરથી નીચે દબતો છે અને પશ્ચિમ બાજુએ સપાટ જેવો છે. ઉપરથી શંકુ આકારે પણ બેડી ટાંચવાળો નથી. ૧૭ કુટ ઉંચી ટાંચવાળો, પૂર્વ પશ્ચિમ કુટ ૨૦ ને ૫ ઇંચ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૨૧

* હાલમાં ભવ્ય મકાન બન્યું છે.

કુટની લ'બાઈ પ્લોબાઈને એ આખો પથર છે. પૂર્વ બાજુના કુવ બાગે પ્લોબા બાગમાં આપણા આ વિષયનો નાયક અરોહનો લેખ કોતરેલો છે. ઉત્તરમાં સ્કંદ-ગ્રંથ અને પશ્ચિમમાં રૂદ્રામાતા માયીન લેખો કોતરેલા છે.

લેખની નકલ અને પડેલો ભાગ—અરોહના લેખના અક્ષર ઉડા, મ્હોટા (એક ઉચ પાંચ હોરાના) અને ચોખા છે. તેમજ તે બાગનો પથર પણ ધણો સાફ કરેલો છે. ઉપર દ્વાપ ફેરવતાં છાના જેવો લાસો લાગે છે. આજ લગભગ ૨૧૫૫ વર્ષ થયાં તેમાં અક્ષર લખાણ છે પણ કોઈ અક્ષરની કોર અપવાદ સિવાય ઘસાણી કે પથરની સફાઈમાં ફેર પડેલો નથી, એવો એ પથર મજબુત છે. એવાજ અક્ષરથી એ લેખની પ્રતિકૃતિ (નકલ) બીજા અક્ષર ઉપર કરાવવાનો જુનાગઢ સરકારનો ઇરાદો હતો કે જેથી બીજાં તેટલાં વર્ષ એ લેખ હયાતી ભોગવવાને બાગ્યશાળી થાય. પ્રતિકૃતિ સાથે એ અક્ષરોમાં આજની દેવનાગરી લિપિમાં અક્ષરાંતર કોતરાવવાનો પણ વિચાર છે અને તે સાફ આજ ન્યાં લાસી પાઞ પાસે હુજરની ચોટીનાં મકાન છે, તેની પાછળના બાગમાં એક ચોગ્ય પથર મુક્કર કરી તેને ટાચી ટાચી તૈયાર કરાવ્યો અને તે ઉપર સારા કરીગરો મારફત તે પ્રતિકૃતિનું કામ સને ૧૮૯૯ની સાલથી જ સીરફ યઈ ચૂક્યું છે જે લગભગ પુરું થઈ રહેવા આવ્યું છે. પથરના આગળના બાગ (પશ્ચિમ બાજુના)માં મૂળ અક્ષર કોતરવામાં આવ્યા છે અને ૫ મા તથા ૧૩ મા શાસનના જે બાગ ગયા છે તેટલા બાગ બાકી છે. આ ગત બાગ મઠે મ્હારા મનમાં ધણા વખતથી હતું તેવામાં સને ૧૮૯૯નીજ સાલમાં મીં એં ઈં કેડી અરોહનો લેખ આખમ્હુજ કલકતામાં ઉભો કરવા સાફ તેનું મેરિલ લેવા આવેલા અને તેને મદદ દેવાના કામ સાફ મ્હારે જુનાગઢ જપુ' યએલ તે વખતે તેની પાસે અરોહના લેખોના સંગ્રહની અંગ્રેજ ચોપડી “કાર્પેસ ઇન્સ્ક્રિપ્શન” ઇડિકા વોલ્યુમ ૧ હું ઇન્સ્ક્રીપ્શન્સ એફ અરોહ” હતી. તેમાં શાહાબાજ ધટી, ખાલસી, ગિરિનાર, ધૌલી અને જોગદના લેખોના મુકાબલા અંગ્રેજ અક્ષરે લખ્યા છે. તેમાંથી તે રહ્યા ત્યાં સુધી ૫ મા અને તેરમા શાસનની નકલ ઉતારી. દરમીઆન અમેા છુટા પડ્યા એટલે અપૂર્ણ કામ રહ્યું પણ તે પછે એ છુક જુનાગઢ સરકારમાં મગાવી તેમાંથી નકલ પુરી કરી, જેમાંથી જુનાગઢના લેખનો ગત બાગ જે બીજા લેખોમાં તે બાગમાં આબાદ હતો તે મળ્યો તે અને મીં ગૌરીશંકર ઉદેશંકર એકાએ એપી પ્રાક્ષીયા ઇડિકા (૧) માંથી એવીજ નકલ ઉતારી મોકલી તે એ મેળવી અરોહના લેખમાં બીજાં શાસનોમાં અને ખુદ ૫ મા તથા તેરમા શાસનમાં જે વાકયો આ ગત બાગનાં વાકયો સાથે મળતાં છે તે તેમાં દાખલ કરી બંને શાસનોના ગત બાગ લખી કાઢાડયા. પણ તે એકમત કરતાં વધુ મતના ગરજામાં ગળાઈ શુદ્ધ થાય તો સાફ એમ ધારી તેની એકેક નકલ હૈનરી કઝીન્સ, મોસ્થ એમિલ્ સેના, ડાં ભાંડારકર, અને મીં ગૌરી-શંકરને સવિસ્તર નોટ સહિત લખી મોકલી છે તેમાંથી મોસ્થ સેનારનો જવાબ આવ્યો છે. બાકીનાના બાકી છે. તે આવેથી તેને છેવટની શુદ્ધ યએલ નકલમાંની અરોહન લેખની પ્રતિકૃતિમાં અને ફાઇલમાં તે તે સ્થળે તેટલો બાગ કૅંસમાં તથા નવા કરકો મળ્યા છે તે ખુલ્લા મુકવા તથા કોતરાવવા વિચાર છે. અને બનશે તો

અસલ લેખમાં પણ ગત ભાગમાં ચુનાવું મળ્યુંત પડ કરાવી કોતરાવી કાઢાડવા તથા ઉપલબ્ધ ૨ કટકા પણ વચમાં તેને તેને સ્થળે મ્હોડાવી દેવા વિચાર છે.

આ નવા કટકા વિશે મં. અ. ચં.માં પૃ. ૪૧ એ વળી નવું જ લખ્યું છે કે જુનાગઢના અરોહના લેખના ૧૩મા શાસનનો કેટલોક ભાગ પાસેના પૂલ બાંધવાના કામમાં સુરંગ મારવાથી ગયો છે. પણ કેટલોક વર્ષે કેપટન પાસ્ટન સાહેબને એ પૂલ પાસેની જમીન ખોદતાં એ શાસનનો કંઈક ભાગ-કોતરેલા પથ્થર મળી આવ્યા. (કર્નીગહામનું કોર્પસ ઈન્સ્ક્રિપ્શન ઇન્ડિકાર વો. ૧ પૃ. ૧૪).

આને માટે કોર્પસમાં જોતાં કેપટન મોસ્ટુકને ૩ કટકા મળ્યાનું લખ્યું છે ખરું. કોર્પસ ૭૭ની સાલમાં છપાણું છે એટલે તે પહેલાં તે કટકા નીકળવા ભેદએ પણ એ કટકા હાલ ક્યાં છે અથવા તેનાં રમિંગ વગેરે ક્યાંઈ પ્રસિદ્ધ થયાં છે કે નહીં, એ વાત જાણવામાં નથી તો તે માટે તજવીજ કરી જો તે કોઈ પણ રૂપમાં મળી આવશે તો તે પણ પ્રતિહૃતિમાં તથા અસલમાં મુકવામાં આવશે.

આગળ જો એ નવા કટકા નીકળ્યાનું લખ્યું છે તેમાં ૧ કટકો નાનો સને ૧૮૬૩માં પ્રથમ મારાજ જોવામાં આવ્યો હતો અને બીજો મહોદો કટકો સને ૧૮૬૮ માં ઉપરકોટમાં ખોદકામ ચાલતું હતું તેમાંથી નીકળેલો પ્રથમ મનેજ બતાવવામાં આવ્યો હતો. એ બંને વિષે સવિસ્તર હકીકત એ કટકાની કાંઈલામાં છે જે તે વાંચતી વખતે વાંચવામાં આવશે.

અરોહના લેખમાં કુલ કેટલા સબ્જો છે અને તે કેટલી વાર ક્રીયા ક્રીયા શાસનની કહી કહી પંક્તિમાં આવે છે એ પ્રતિહૃતિ પ્રસંગે તથા ગતભાગ ઉમેરવાને પ્રસંગે ઉપયોગી થવા સાર તેનો અકારાદિ ક્રમનો કોરા કરવામાં આવ્યો છે.

લેખનાં શાસનનાં માપ-આ લેખમાં જૈનધર્મની ધર્મલિપિનાં ૧૪ શાસનો અથવા કલમબંધી લખેલી છે. તે બે તરફે અથવા બે કોલમમાં લખેલ છે. એ બે ભાગ છુટા પાડવા વર્તમાનપત્રમાં જેમ વચમાં લીટી હોરે છે તેમ આમાં પણ વચમાં એક મ્હોટી હલી લીટી હોરેલી છે અને એક શાસન પૂરું થઈ રહેતાં પણ એવી આડી લીટી હોરેલી છે. આખા લેખમાં એવી ૧ હલી અને ૧૧ આડી લીટીઓ કરેલી છે. આખા લેખનું માપ પૂર્વ પશ્ચિમ અથવા લંબાઈ અથવા ઉપરથી નીચે સુધી પેહેલા ભાગમાં ૬ ફુટ ૧ ઇંચ, અને બીજા ભાગમાં ૧૧ ફુટ ૧૧ ઇંચ છે; એટલે લેખની મ્હોટામાં મ્હોટી લંબાઈ એ છે અને હતર દક્ષિણ અથવા પહોળાઈ અથવા બે કોલમની પંક્તિઓની લંબાઈ ઉપલે ભાગે ૫ ફુટ ૪ ઇંચ, વચમાં ૬ ફુટ ૪ ઇંચ અને નીચેના ભાગમાં ૧૩ા ફુટ ૦ા ઇંચ છે અને સાવ નીચે માત્ર ૪ા ફુટ જ છે. આખા લેખમાં અગ્રિ કોણનો ભાગ માત્ર ખંડિત થયેલો છે, જેને લીધે પાંચમું શાસન નીચેથી અને ૧૩ મું શાસન સીરઆતની બાજુથી અપૂર્ણ છે. તેથી જ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પહેલા ભાગે અથવા કોલમની લંબાઈ બીજા ભાગ કરતાં બોણી છે અને બાજી બધો ભાગ કોઈ કોઈ ટેકાણે સેનસાજ કોઈ અક્ષરો સિવાય અવિચિત્ર છે. ૧૩ મું અને ૧૪ મું શાસન ૧૨ મા શાસન નીચે જોડાલેક લખેલાં છે. બધાં શાસનની પંક્તિઓના આરંભ અને સમાપ્તિના છેડા સીધા નથી તેનું કારણ પથ્થરના ટોળાવની સરખાઈ ન હોય એ છે. તોપણ છેલ્લા ભાગના ૫ મા શાસન સુધીના સમાપ્તિના અને બાજીનાં

બધાં શાસનોના આરંભના છેડા પછે બાજે સરખા છે. કેમકે તે વચમાં આવ્યા છે. બધાં શાસનોમાં મહોદ્યામાં મહોદ્દું શાસન ૧૨ મું છે. કેમકે પહેલું શાસન પૂર્વ પશ્ચિમ ૨૧ કુટ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૩ કુટ ૨ ઇંચ લાંબું પહોળું હોઇને તેમાં ૧૨ લાઇન અને દરેક લાઇનમાં ૧૧ થી ૧૯ સુધી અક્ષર થઈ કુલ ૧૯૭ અક્ષરનું છે. બીજું શાસન ૫૧૧ કુટ ૨૧ ઇંચ અને ૩ કુટ ૧૦ ઇંચનું, પંક્તિ ૮, દરેક પંક્તિમાં અક્ષર ૨૦ થી ૨૭ અને કુલ અક્ષર ૨૦૬ નું છે. ૩જું ૧ કુટ ૨૧ ઇંચ, ૪૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, પંક્તિ ૬, અક્ષર ૨૫ થી ૩૨ અને કુલ અક્ષર ૧૭૫ નું છે. ૪ થું શાસન ૨ કુટ ૩ ઇંચ, અને ૫૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, પંક્તિ ૧૨, અક્ષર ૨૬ થી ૩૭ અને કુલ અક્ષર ૨૧૬ નું છે. ૫ મું શાસન ૧૧૧ કુટ અને ૬ કુટ ૪ ઇંચ, પંક્તિ ૯, અક્ષર ૨૬ થી ૩૮ અને કુલ ૨૮૮ અક્ષરનું છે. ૬ થું શાસન ૨૧૧ કુટ, અને ૪ કુટ ૧૧ ઇંચ, પંક્તિ ૧૪, અક્ષર ૨૬ થી ૩૨ અને કુલ અક્ષર ૩૬૯ નું છે. ૭ મું શાસન ૬૧૧ ઇંચ, અને ૪૧૧ કુટ, પંક્તિ ૩ અક્ષર ૩૨ થી ૩૮ અને કુલ અક્ષર ૧૦૫ નું છે. ૮ મું શાસન ૧ કુટ અને ૪ કુટ ૧૧ ઇંચ, પંક્તિ ૫ અક્ષર ૩૦ થી ૩૬ અને કુલ અક્ષર ૧૬૫ નું છે. ૯ મું શાસન ૧૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, અને ૬ કુટ, પંક્તિ ૯, અક્ષર ૨૨ થી ૪૩, અને કુલ અક્ષર ૩૫૬ નું છે. ૧૦ મું શાસન ૮ ઇંચ, અને ૭ કુટ, પંક્તિ ૪, અક્ષર ૪૦-૪૩-૫૦ ને ૪૯ મળી કુલ અક્ષર ૧૮૨ નું છે. ૧૧ મું શાસન પાંચ લાંબું પહોળું તેવડુંજ, પંક્તિ પાંચ ૪, પાંચ અક્ષર ૪૭-૫૦-૫૦ ને ૩૪ મળીને કુલ અક્ષર ૧૮૧ નું છે. ૧૨ મું શાસન ૧૧૧ કુટ ૨ ઇંચ, અને ૮ કુટ ૬ ઇંચ, પંક્તિ ૯ અક્ષર ૪૩ થી ૫૯ અને કુલ અક્ષર ૪૫૮ નું છે. ૧૩ મું શાસન ૨ કુટ ૪ ઇંચ, ૪ કુટ ૫ ઇંચ, પંક્તિ ૧૩, અક્ષર ૧૫ થી ૪૦, અને કુલ અક્ષર ૩૦૨ નું છે. ૧૪ મું શાસન ૧ કુટ ૧ ઇંચ, ૩ કુટ ૧૦ ઇંચ, અને પંક્તિ ૬, અક્ષર ૧૩ થી ૩૩ અને કુલ અક્ષર ૧૪૭ નું છે. આખા લેખની પંક્તિઓ ૧૧૪ એટલે પહેલાં ભાગ(કાલમ)માં ૪૭ અને ૨ ના ભાગમાં ૬૭ અને ૬ અક્ષર ૩૬૩૦ નો એ લેખ છે. એટલે ૩૨ સા મ્લોક ૧૧૩૧ ના આશરોનો છે.

આ લેખ અશોકે ક્યારે કોતરાવ્યો હતો એ બાબત તેમાં કંઈ સાલ કે સંવત્ નથી તોપણ તેના ૩ ના ૪ થા શાસનમાં લખ્યા પ્રમાણે પોતાને ગાદીએ બેઠાને ૧૨ વર્ષ થઈ ગયા પછી તેરમા વર્ષમાં કોતરાવ્યો છે. એટલે ઇસવી સનથી ૨૫૦ વર્ષ પહેલાં કોતરાવ્યો છે, એમ જણાય છે.

લેખનું વાંચન-આ લેખનું પ્રથમ વર્ણન કર્નલ ટોડે કરેલું છે, તેણે તે સને ૧૮૨૨ માં જ્યોતી તેથી ટીક્લીની લાઠ અને બૌદ્ધની ગુફાઓ ઉપરના અક્ષરો જેવા આ અક્ષરો છે એમ લખ્યું હતું.* તોપણ તેને પ્રથમ વાંચવાનું માન તો મી. બી. પ્રીન્સેપેજ

* કર્નલ ટોડે આ લેખ કાંઈ પ્રાચીન ચક્રવર્તી રાજા કે લઠવેયાના કીર્તિ-સ્તંભની પ્રશસ્તિ જેવા છે એમ ધાર્યું હતું. તેણે તેના તે વખતના ડેખાવનું વર્ણન વિસ્તારથી આપ્યું છે તે વખતે બધા ભાગ આબાદ હતા. સને ૧૮૪૨ માં સર લિન્ડેલ જેકબ તથા પ્રોફેસર ગાર્ડે જે લેખ જોવા ગયા હતા. અને તે પછી પછા શાંકર વિદ્યાનો જે લેખની કોટ લઈ ગયા છે (ગ્ર.) સર લિન્ડેલ જેકબે તેની ૧૮૮૩ માં નકલ કરી હતી. (મું. સ.)

મેળવ્યું છે. મી० પ્રીન્સેપે તે કેવો વાંચ્યો હશે એ તેનું પુસ્તક આંહી હાલ નહીં હોવાથી કહી શકાયું નથી, પણ તેનો એ પ્રથમ પ્રયત્ન હતો, એટલે ક્યાંક ક્યાંક ફેર રહ્યો હોય તો સંભવ છે. કેમકે તેણે સાદા વંશના શિક્ષા વાંચવામાં પ્રથમ શ્રેણી કરેલી હતી તેનો નમુનો તેની જ છુકમાંથી ઉતારેલો મ્હારી પાસે છે જે વિષે એ લિપિ અને એ વખતના લેખ વિષેના બાપણમાં વિવેચન કરવામાં આવશે. તો-પણ મી० પ્રીન્સેપે પરાક્રાણ-મ્હેનત કરી એ લેખ પેહેલ વેહેલો વાંચવાનું જે માન મેળવ્યું છે તેનો શતાંશ પણ આપણે મેળવી શકીએ નહીં અને એ ખાતે આપણે કાંઈ તેના થોડા ઉપકારી નથી. કેમકે આપણા પૂર્વજો જેને દેવતાઈ અક્ષર છે તે કોઈથી ઉઠેલાયજ નહીં એમ માની તેની ઉપેક્ષા કરતા, એ લેખ એક પરદેશી અને સંસ્કૃત બાષાના બક્ષતવર્ગથી ભિન્ન માણસ વાંચી આપણને તેનો અર્થ સમજાવે, એ કાંઈ આપણને થોડું લક્ષ્મણ સાથે આશ્ચર્યદાયક નથી। એવો દસ્તુરજ છે કે પ્રથમ શોધ થયેલા ઉપર જેમ જેમ કાળ જાય તેમ તેમ તેમાં વધુ વધુ અજવાળું પડતું જાય. અરોહના લેખ બાબતમાં પણ તેમ થયું હોય તો કાંઈ અસંભવિત નથી. તે ઉપર પણ જેમ જેમ વખત થતો જાય છે તેમ તેમ તેના વાંચનમાં ફેર પડતો જાય છે. તેનો થોડો નમુનો પેહેલા શાસનના થોડા બાબતો આંહી બતાવી તે વિષે સંક્ષેપમાં વિવેચન લખી આ ઉપોદ્ધાત જે જરા વધુ લાંબો થઈ જવાથી કંટાળો આપતો હશે તે સમાપ્ત કરશું.

અરોહના લેખ જુદા જુદા વિદ્વાનો જુદી જુદી રીતે વાંચે છે તેનો નમુનો જુનાગઢની પાઠશાળાના મહર્ષિ શાસ્ત્રી હરિદત્ત કશ્યપાચંકર વાંચે છે—

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरभित्ता प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

ઉદેપુરના શાસ્ત્રી ગૌરીશંકર હીરાચંદ્ર જોશી વાંચે છે.

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरभित्ता प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

હતિહાસતિભિરનાશકના કર્તા લખે છે.

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरभित्ता प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

આ કાંઈલમાં છે.

इयं धंमलिपि देवानं प्रियेन प्रियदसिना राजालेखापिता
इधन किंचिजीवं आरभित्ता प्रजुहितव्यं न च समाजो कतव्यो

આ ૪૭ અક્ષરના વાચનમાં જે મતભેદ દેખાય છે તે ર કાર જોડેલા અક્ષરમાં, મિત્ર ના ત્રા માં અને પ્રજૂહિતવ્યં એ શબ્દમાં છે. જેણે એ પ્રિ અને એક પ્ર ને પ્રિ અને પ વાંચ્યા છે તેમાં કાંઈ તેનો હોય નથી, કેમકે પ્રાકૃત બાષામાં સંયુક્તાક્ષર પ્રાયઃ આવતા નથી એ નિયમ જ્યાંલમાં હોય. વળી ગુપ્તાદિની લિપિની પડે પાઠી લિપિમાં ર કાર અક્ષરની નીચે જોડાયેલો નથી પણ અક્ષરની ઉપરની સીધી

હોંદીને જરા જરા વાંક ખવરાવી લખીને ર ભેગેલો હોય છે. તે ર નહીં પણ છેલ્લે-થી અક્ષરની સીધી હોંદીને બદલે તેને મરોડ દઈ લખ્યા હોય એમ સદૃશ ભાંતિ થાય જ. તા માત્ર એક જાણે લખ્યો છે તે ખોટો છે. જ્ઞાન છે. પ્રવૃત્તિત્વ-ને એકે પ્રવૃત્તિત્વ, બીજે પ્રવૃત્તિત્વ, ત્રીજે પૂજાહિતાય અને ચોથે પ્રવૃત્તિત્વ એમ વાંચેલું છે. તે પ્ર પને માટે તો ઉપર ખુલાસો આવી ગયો છે. જુ ટૂંક નથી પણ ચોખ્ખો દીર્ઘજ છે, જા લખ્યો છે તે ભૂલજ છે, તા ખોટો છે, તજ છે, તમાં કાનાના ચિહ્નની શંકા પણ નથી, જ્યને માટે અને તેના અનુસ્વાર માટે વાંધો લેવાય એવું છે ખરું. આખા લેખમાં જેટલા જ્ય આવે છે, તે બધા ઉભા ગુજરાતી નવડા જેવા “જ”ની નીચે જને માટે જોળમટોળ મીંડું મૂકી ઉપર નવડાને અડતી શાસ્ત્રી ઠ ના જેવી પાંશરી હોંદી મૂકે છે, એમ આ જ્યને માટે નથી. આમાં તો અર્ધગોળ મીંડા જેવું અને તેના બે છેડા નવડાને નીચે વળગાડ્યા હોય એવું દેખાય છે. તે વ નહીં પણ પથ્થરમાંના ખાડાનો વધુ સંભવ લાગે. એજ રીતે પડખે અનુસ્વારની ભાંતિ કરનાર ટપકું છે ખરું પણ તેને પણ અનુસ્વાર માનવામાં શંકા લેવાય. કેમકે એવાં ટપકાં ઉપરાઉપર વાંકાઈમાં લ્યાં ક છે અને તે પણ પથ્થરના ખાડા હોય એમ ભાંતિ થાય તોપણ ઘના કરતાં જ્યનો વધુ સંભવ છે. પ્રવૃત્તિત્વ તું સંસ્કૃત દોકતર બચવાનલાયે પ્રજોત્ત્વ લખ્યું છે એ પૂજાહિતાય અને પ્રજાહિતાવના કરતાં વધુ બંધબેસતું છે. કેમકે તે વિના ચાલમ્વના પ્રાદૃતવાળા આરમ્ભના સારો સંબંધ બંધ બેસતો નથી.

મતલબ કે જેમ જુદાં જુદાં પુસ્તકોમાં સંદિગ્ધાક્ષરને લીધે વાંચનના ફેરફારથી પાકફેર હોય છે તેમ આ અને બીજા લેખોમાં પણ વાંચનના ફેરફારથી પાકફેર આવ્યાં કરે. આખરે રજિંગ કે છાપના કરતાં અસલ લેખ પાસે જઈ ધૈર્યથી પાકી તજવીજ કર્યાથી અર્થને. અનુકૂળ પડતો ખરો રાજ કે અક્ષર બંધબેસતો આવી પણ જાય ખરો.

જેમ જેમ વખત જતો જાય છે તેમ તેમ વાંચન ફેર વધતો જાય એ આગળ લખ્યું છે, એ સ્વાભાવિક જ છે. આમાં પણ તેમ થયું જ છે. તેની એક ફાઇલ કરી છે અને તે તે ઉપરથી વખતોવખત અસલ લેખની મુલાકાત લઈ મૂળમાં બહુ બારી-કાથી અવલોકન કર્યાં છીયું. તેના પરિણામમાં કેટલીક તેઓની અને કેટલીક આપણની ભૂલો જણાણી તે ચોખ્ખતા પ્રમાણે અક્ષરોત્તરમાં સુધાર્યું અને નોટમાં લખ્યું વગેરે ફેરફારવાળી ઢાલ તૈયાર થયેલી નકલ છે. તોપણ મોસ્ય સેનારે પોતાના કાગળમાં મને શીખામણ દીધી છે તે ભૂલી જવું ન જોઈ. તે એ કે “આપણે ક્યું તે હવે પરિપૂર્ણ અને છેવટું છે, હવે તેમાં કાંઈ ફેરફાર કોઈ નહિ કાઢારે એમ સમજવાનું નથી” એ કેહેવું વાસ્તવિક છે, કેમકે કાલોપ્યયં નિરવધિર્વિપુલ ચ પૃથ્વી એ બચભૂતિનું વચન પણ યાદ રાખવાનું છે.

એ વાંચનફેરની ફાઇલમાં આવનગરની છુક સાથે, મીંઠ ગૌરીસાંકર સાથે, મોસ્ય એમિલ સેનાર સાથે અને અલેક્ઝાંદર કર્નાગદામ સીંઠ એસ. આઇ. વગેરે સાથેના વાંચનફેર છે.

અરોહના લેખમાંના ૩ સ્થળના લેખોના ૧ લા શાસનનો મુકાબલો જે આગળ દેખાડ્યો છે તેમાં પંડિતવર્ચ બગવાનલાલે ગિરિનારના લેખની ૧૧ મી અને ૧૨મી પંક્તિમાં મળે વાંચ્યું છે તે પણ હવે વધુ વિચાર કરતાં મૂળે હોય એમ નજીક છે. કેમકે પાલી મ ગુજરાતી ચોગડા (૪) નેવો યાય છે. તેમાં સાધારણ મ ના ઉપરના બે બાબતુના બે છેડા ગોઠવવાય અથવા પરમેશ્વરની ગાયનાં વાળનાં શીંગડાંની પેઠે બે બાબતુ ઢળતાં લખે છે પણ આ બંને મ ના છેડા વીંછીના આંકડાની પેઠે વચમાં સામસામા વળેલા ક્યો છે. (૪) તેમાં ૧૧ મી પંક્તિવાળા મ ના બંને છેડા અને ૧૨ મી પંક્તિવાળા મ નો એક ડાબી બાબતુનો છેડો અંદર નજા વાળેલો (૪) ક્યો છે. એ બાબતુ કાંઈ નહીં પણ રતું ચિહ્ન જ છે નહિતર તેની પાસેનાજ દો મોરા એ વાક્યના મો માં કાંઈ એવો વાંક નથી ક્યો. તેમ ખાલસીના લેખમાં મૂળે એવો શબ્દ એજ મુકાબલામાં દેખાય છે.

છઠ્ઠા શાસનની ૭ મી પંક્તિમાં અવાવિવાદોતિ એટલા અક્ષર પછે જે (૫) અવળા પ નેવો અક્ષર છે તેને અંગ્રેજી પુસ્તકોમાં k A મૂકી ક કરાવ્યો છે. પણ તે પાલી લિપિનો જ છે ક નથી.

છઠ્ઠીયત એન્ડી કવેરીના વોલ્યુમ ૫ માના પૃષ્ઠ ૨૧૬ મે અરોહના ગિરિનાર-વાળા લેખની અંગ્રેજી અક્ષરે નકલ લખી છે તેમાં તેમજ જેમ્સ બરનેસે કાઢીયા-વાડ અને કચ્છની એન્ડીકનીટીક બાબતની અંગ્રેજી છુક છપાવી છે તે બંનેમાં k A મૂક્યા છે પણ તે 'કે' સામાન્ય કે નેવો નથી ધણું કરી તે રોમન 'કે' છે. એવા 'કે' ને માટે પ્રાઈસર મેક્સમૂલરની સેકેડ છુકમાં બીજા કલાસના મીસ્તરી આલ્ફા બેટાતું નામ આપી તેને દેવનાગરીમાં ચ ઉચ્ચાર યવાતું લખ્યું છે. ગમે તેમ હો પણ આ લેખનો ઉપર લખ્યો અક્ષર તો જ જ છે. ક કે જ નથી. ૧૨ મા શાસનમાં ૬ મી લેનમાં માહામાત ચ ફથી એટલા અક્ષર પ છે. એવા જે જે અક્ષર છે તે બધાએ જ લખેલો છે એટલે તેને માટે અંગ્રેજીમાં JHA લખેલા છે. જેથી ઉપરના છઠ્ઠા શાસનવાળો અક્ષર પણ જ* જ છે એમ હું માતું છઉં. સીરિઆતમાં ૧૪ મા શાસનના આલોચેત્તા ને સીરિઆતમાં એક અંગ્રેજી રોલાવેપૂ બેસારી તેને લેખકતું નામ કરાવી પાડ્યું હતું.

આટલો બધો ઉપોદ્ધાત જેને માટે લખવો પડ્યો એ લેખ પોતે કેવો દરો અને તેમાં શું લખ્યું દરો એ બહુવાની અધીરાઈ સહુને સ્વાભાવિક જ યાય તો હવે એ લેખની નકલ, અક્ષરાંતર, સંસ્કૃત અવતરણ અને ગુજરાતી ભાષાંતર પછે હુંકોમાં ઉપસંહાર તથા નવા મળેલા કટકા અને ૫ મા તથા ૧૩ મા શાસનના ગત બાગની પુરવણી આ નીચે મૂકી આ વિષય સમાપ્ત કરવામાં આવશે.

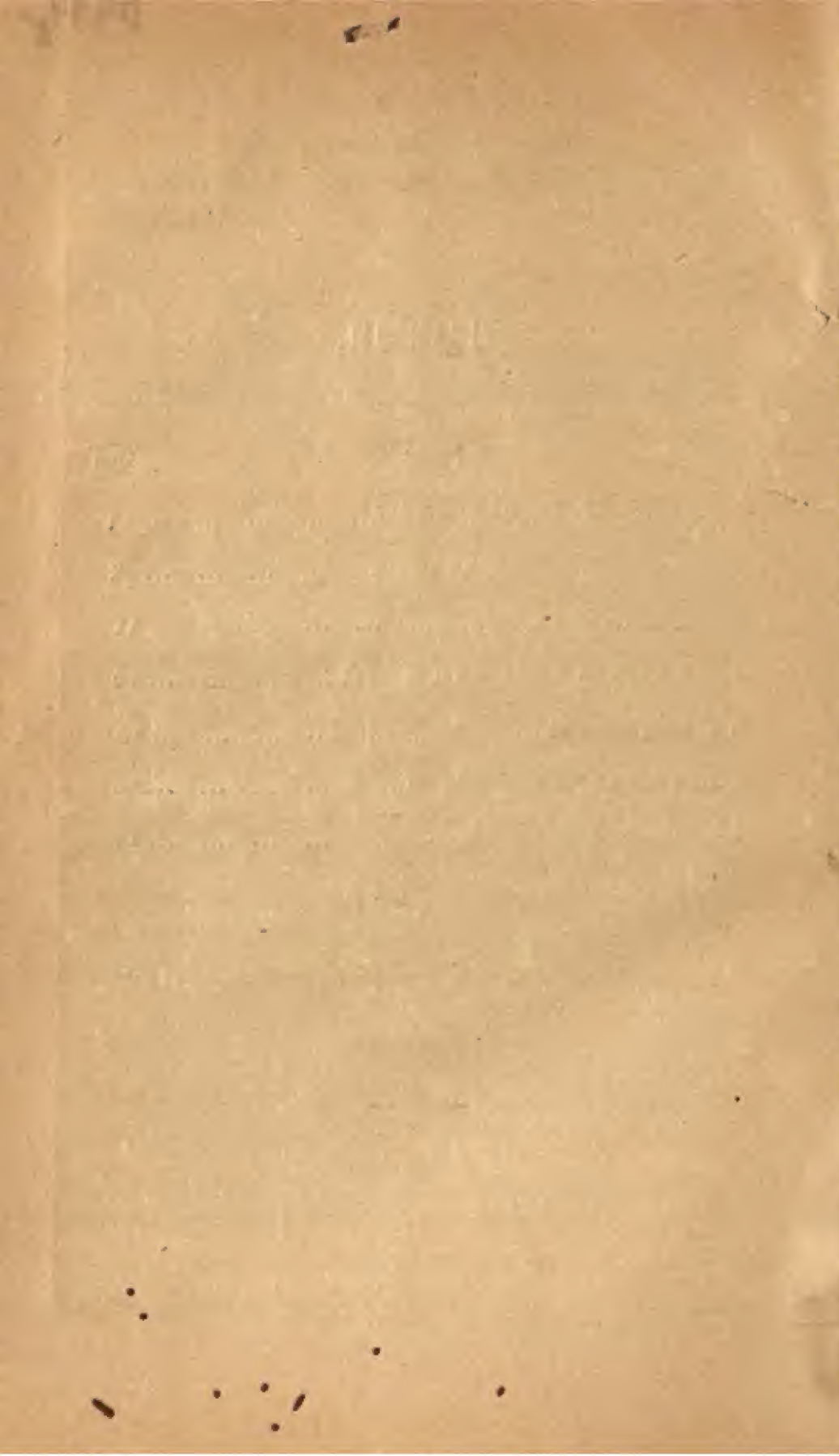
* આ અભિપ્રાય બાંધ્યા પછી આબરોજ એટલે આ હકીકત છપાયા પહેલાં આવનગર તરફથી બાહાર પડેલી "કલેકશન ઓફ પ્રાહિત એન્ડ સંસ્કૃત ઇન્ડીય-શાન્સ" નામની છુક વાંચવામાં આવી તેમાં પણ એ અક્ષરને જ જ લખ્યો છે.

† સ્વ. આચાર્યજીના હસ્તલેખ સાથે આ સર્વ વિગતોની નકલો ટાંકેલી છે. પરંતુ તેની ફોટોગ્રાફિક નકલ કરાવવી પડે એમ છે, તથા તેવી બીજી કેટલીક મુશ્કેલીઓ પણ છે. તેથી મૂળ લેખની નકલ વગેરે અહીં આપતું બની શક્યું નથી. અ. ગુ.

પા. ૪૬

અનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય	પાનું
૧...	જ્ઞાનસ્તરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ અંગ્રેજીમાં...	૧
૨...	ગુજરાતીમાં...	૫
૩...	કયુરેટરનો રીપોર્ટ...	૧૧
૪...	સાથ હરમીયાન સંબંધિત સામાન આંક ૧ નો...	૧૩
૫...	સરવૈયું આંક ૩ નો...	૧૭
૬...	કેડની રિયલિટી જતાવનાર સરવૈયું આંક ૪ થી...	૧૯
૭...	વિગતવાર હિસાબ આંક ૫ થી...	૩૧

To,

**The President and Members of the
Managing Committee of the
Watson Museum of Antiquities,
RAJKOT.**

Gentlemen,

I have the very great pleasure of submitting the Annual Report for the working of this Museum for the year 1916-1917.

Personnel.

2. There has been no change in the personnel of this institution because I was re-elected Honorary Secretary on the 6th March, 1916.

Trustees.

3. The present trustees are Azam Pranal V. Modi B. A. LL. B., the Junagadh State Vakil and Azam Maganlal B. Kaji, B. A., the Jamnagar State Vakil.

Funds.

4. Funds at the close of the year amount to Rs. 38000/- invested in G. P. Notes and Rs. 20,000/- loaned out to the Wadhwan State. The current account with the Post Office Savings Bank has about Rs. 997-6-8 while the cash on hand was Rs. 15-7-5½. I would invite your kind attention to Appendix 3 for details on this point.

Meetings.

5. As usual two ordinary Meetings were held during the course of the year.

Addresses.

6. The Curator is required to deliver 3 addresses under rule 26 E of the rules of the Museum but then it has been found from experience that the public addresses delivered do not become suffi-

ciently attractive and so the practice has grown up to ask the Curator to prepare two or more monographs on subjects connected with archaeology or antiquities and you all are aware how interesting and instructive essays have been contributed by the Curator in the past.

7. During the present year the Curator again tried to go up through the M. A. course with Pali and Palaeography as his voluntary subjects and so he was excused from his annual tour in the districts. His regular studies for the important subjects of Pali and Palaeography did not leave him sufficient time to prepare his usual monographs in the present year but then the Museum has still on hand one unpublished monograph on Kshatrapa kings and one such part of the Asoka monograph. I have been in correspondence with the publisher of the *Buddhiprakash* a monthly magazine at Ahmedabad and with the Editor and publisher of the weekly newspaper the *Gujarati* for these monographs being given a place in their said publications. Neither of these publishers has yet finally replied to my inquiries and I therefore am not in a position to say whether the one or the other will undertake the work as suggested by me.

8. In the present year there was no special call on the Curator for the utilization of his expert knowledge to decipher old coins and inscriptions.

9. The year has all through been an uneventful year except that the Museum had two rare portraits of Messrs. Dullabhaji Mulshanker, and Bhagwanlal Madanji as a gift from Major General James Black who from his retirement in England at his age of 95 remembered us and transferred to us his own possessions viz the valuable portraits of the two Kathiawar gentlemen who did useful

work in their days when the Province was yet being organized. Mr. Bhagwanlal was the Daftardar to the Agency and Mr. Dullabhaji Mulshanker was the Jamnagar Vakil. We had also a portrait of late Dr. Bhagwanlal Indrajī who was a great archaeologist and an antiquarian himself and as such did valuable work in his line in Kathiawar, Gujarat, and in the Western Presidency and who is so highly spoken of by Dr. Burgess in several of his writings.

10. The Museum was fortunate enough to have added to its stock one old coin of Kshaharat Kshatrapa Bhumak (with the full legend in Brahmi). The Museum was also fortunate in being able to secure the 3rd. Volume of the *Corpus Inscriptionum Indicarum* a rare and useful publication to all students of archaeology.

11. Before closing my report I would request the Committee to express their very best thanks to the Auditors Azam J. M. Vora and Azam H. G. Vora — Vala and Jasdan State Vakils respectively who audited the accounts for the year 1916-17.

Rajkot,
Dated, 11th July, 1917.

I beg to remain,
Gentlemen,
Your most obedient Servant,
Vithaldas G. Trivedi
Honorary Secretary Watson Museum
of Antiquities, Rajkot.

The first of these is the fact that the
 system of the world is not a simple one
 but a complex one. It is a system of
 many parts, each of which is
 connected to the others in a
 way that is not obvious to the
 eye. The second fact is that the
 system is not static but dynamic.
 It is constantly changing and
 evolving. The third fact is that
 the system is not uniform but
 varied. It is made up of many
 different parts, each of which
 has its own characteristics and
 its own role to play. The fourth
 fact is that the system is not
 isolated but connected to the
 world around it. It is a part of
 a larger system, and it is
 affected by the changes in that
 larger system. The fifth fact is
 that the system is not perfect but
 imperfect. It is a system of
 many parts, each of which is
 connected to the others in a
 way that is not obvious to the
 eye. The sixth fact is that the
 system is not static but dynamic.
 It is constantly changing and
 evolving. The seventh fact is
 that the system is not uniform
 but varied. It is made up of
 many different parts, each of
 which has its own characteristics
 and its own role to play. The
 eighth fact is that the system is
 not isolated but connected to the
 world around it. It is a part of
 a larger system, and it is
 affected by the changes in that
 larger system. The ninth fact is
 that the system is not perfect but
 imperfect. It is a system of
 many parts, each of which is
 connected to the others in a
 way that is not obvious to the
 eye. The tenth fact is that the
 system is not static but dynamic.
 It is constantly changing and
 evolving.

વોટસન મ્યુઝીયમ મેનેજિંગ કમીટીના મેહેરબાન પ્રેસોડન્ટ સાહેબ તથા મેમ્બર્સ સાહેબો તરફ—

વોટસન મ્યુઝીયમના ઓનરરી સેક્રેટરી તરફથી સલામ સાથે.

મેહેરબાન સાહેબો,

આ વોટસન મ્યુઝીયમનો સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ રજુ કરવા રજા લઈ છું.

૧. આ સાલ દરમિયાન મ્યુઝીયમના કાર્યવાહક મંડળમાં કાંઈપણ ફેરફાર થયેલો નથી કારણ કે ચાલુ સાલ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે તા. ૧૬ી માર્ચ સને ૧૯૧૬ના રોજ મહેનજ પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

૩. આજમ પ્રાણીલાલ વી. મોદી ખી. એ. એલ એલ. ખી. જીનાગઢ રોડ વડોલ અને આજમ મગનલાલ ખી. દાહ ખી. એ. જામનગર રોડ વડોલ હાલમાં ટ્રસ્ટીઓ છે.

૪. ચાલુ સાલ આખર રૂ. ૩૮૦૦૦ ની લેન નોટો છે અને રૂ. ૨૦૦૦૦ વડવાજી રોડને બાજુ આપેલા પૈકીના બાકી રહેલા છે. પોરબંદર ઓરીસ સેવીંગ્સ બેંકમાં રૂ. ૬૬૭-૬-૮ જમા છે બપોરે રોકડી શીલક રૂ. ૧૫-૭-૫૫૫ છે. આંક નાં. ૩ જે આ બાબતમાં વિગતવાર આંકડા આપેલા છે.

૫. મ્યુઝીયમના ધારાને અનુસરીને ચાલુ સાલમાં મેનેજિંગ કમીટીની બે સાધારણ મીટીંગો બરવામાં આવી હતી.

૬. મ્યુઝીયમના રૂલ નં. ૨૬ ઇ પ્રમાણે દર વર્ષે આજમ ક્યુરેટરે ત્રણ માપણો તૈયાર કરવાનાં છે પણ અનુભવ ઉપરથી એમ જણાયું છે કે તે મહેરબાન તરીકે વાંચવાથી આકર્ષક થતાં નથી અને તેટલાજ માટે એમ ઇરાબું છે કે આજમ ક્યુરેટર દર વર્ષે જ સેજો તૈયાર કરે તે જુદા છપાવીને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા. આજ પર્યંત બહાર પાડેલા તેવા સેજો કેટલા ઉપયોગી તથા જ્ઞાનદાયક થયા છે તે આપ સર્વેના જાણવામાં છે.

૭. ચાલુ સાલમાં આજમ ક્યુરેટરે પાલી અને પાલીઓગ્રાફી ઐતિહાસિક વિષય તરીકે

લખને એમ. એ. ની પરીક્ષામાં બેસવા માટે ફરી નૈમારી કરેલ તેથી તેને ડીરટ્ટીક્ટમાંની વાર્ષિક સુસાફરીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવેલ. તેવા વિષયોના નિયમિત અભ્યાસને પરીણામે સમય સંકેતને લીધે ચાલુ સાલમાં બાપલો લખવા પુરતો વખત તેમને મળેલ નથી પરંતુ મ્યુઝીયમમાં અશોકના લેખનો હેલ્થો વિભાગ તેમજ ક્ષત્રપનો લેખ હજી અપ્રસિદ્ધ પડતર છે. બુદ્ધપ્રકાશના તંત્રી તેમજ ગુજરાતી પત્રના એડીટર સાથે તે તે માસિક તેમજ પત્રમાં આ વિષયોને સ્થાન આપવા માટે પત્રવ્યવહાર ચાલે છે અને જો કે હજી મહેને ચેકિસ જવાબ મળેલ નથી તેથી તેઓ મ્હારી માગણી અનુસાર છાપવાનું કલુક કરશે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. તો-પણ જો તે પ્રમાણે છપાવવાની સગવડ થશે તો મ્યુઝીયમને તેની છપામણી પુરતા પૈસાની બચત થશે અને આ ઐતિહાસિક વિષયો માટે તેમાં છપાવાથી વાચકવર્ગનું ક્ષેત્ર અતિ વિશાળ થશે.

૮. ચાલુ સાલમાં શિક્ષા તેમજ શિલાલેખો ઉકેલવા વિગેરે માટે આજમ ક્યુરેટરની માગણી થએલી નહોતી.

૯. મેસર્સ દુલમજી મૂળશંકર અને ભગવાનલાલની કિંમતિ છપીઓ મ્યુઝીયમને બેઠ મળી તે સિવાય બીજી કશી ઉપયોગી હકીકત ચાલુ સાલમાં નોંધ કરવા લાયક નથી. સદરકુ છપીઓ ઇંગ્લાંડમાંના મેજર જનરલ જેમ્સ બ્રેક સાહેબે પોતાની ૬૫ વર્ષની હુમ્મરે આપણને યાદ કરી બેઠ તરીકે આંહી મોકલી આપીને મ્યુઝીયમ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. આ બન્ને મરદુમ ગૃહસ્થોએ જ્યારે હજી કાઠીયાવાડ સુવ્યવસ્થિત થતો આવતો હતો ત્યારે બહુ અગત્યની રાજસેવા બજાવી હતી. સ્વ. ભગવાનલાલ મદનજી એજન્સીમાં દક્ષતરદાર હતા અને સ્વ. દુલમજી મૂળશંકર જામનગર વકીલ હતા. ઉપરાંત સ્વ. ડૉ. ભગવાનલાલ ઈંદ્રજીની પશ્ચુ તસખીર ચાલુ સાલમાં મળેલી છે. ડૉ. ભગવાનલાલ જીના શોધખોળ ખાતાના એક ઉત્તમ શોધક તરીકે મશહુર છે અને તેણે કાઠીયાવાડ ગુજરાત તેમજ પશ્ચિમ ઇલાકામાં સંગ્રહિત કામ કરેલું છે. તેને માટે ડૉ. બરજેસે પશ્ચુ પોતાના લખાણોમાં બહુ સારા શબ્દોમાં કદર કરેલી છે.

૧૦. ક્ષેત્રાત ક્ષત્રપ જુમકનો (આખી છાપવાળો) પ્રાચીન શિક્ષા મેળવવાને મ્યુઝી-યમ બાગ્યશાળી થયું છે તેમજ પ્રાચીન ઇતિહાસ શોધક જનોને અતિ ઉપયોગી એનું કૌપ્યસ ઇન્ડીપન્ડીએનમ ઇડીકારનું વોલ્યુમ ત્રીજું પણ ચાલુ સાલમાં મળેલું છે.

૧૧. સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હીસાબ એડીટ કરવા માટે આજમ જમનારાસ એમ. વોરા અને આજમ હરખચંદ જી. વોરાનો આભાર માનવાની આ તક લઉં છઉં.

૧૨. આ મ્યુઝીયમના ધારાની કલમ ૭-૮-૬ને અનુસરીને આ વર્ષમાં મ્યુઝીયમ

કમીટીની બે ઓડીનરી મીટીંગ બરવામાં આવી હતી. આ મીટીંગમાં પસાર થયેલા ઠરાવોની વિગત નીચે મુજબ છે.

ખીજ સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૨-૮-૧૬.

૧૩. આજરોજ સવારના ૮-૩૦ બજે વોટસન મ્યુઝીયમ કમીટીની ખીજ સાધારણ મીટીંગ મ્યુઝીયમ હોલમાં બરવામાં આવી હતી. નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

૬. મેકેનીફ્રી એસ્કનાથર આઇ. સી. એસ. એન્ટ હુ ધી ગવર્નર એન્ડ પ્રેસીડન્ટ — પ્રમુખસ્થાને.

આજમ પ્રાણલાલ વી. મોદી	ખી. એ. એલ એલ. બી.	રટેલ વકીલ જુનાગઢ.
મગનલાલ ખી. કાજી	ખી. એ. રટેલ વકીલ	ભવનગર.
વીક્રમદાસ જી. ત્રિવેદી	ખી. એ. એલ એલ. બી.	ભાવનગર.
હરખલાલ એસ. બક્ષી		ક્રોળ
લક્ષ્મીશંકર જે. બક્ષી		વડવાણ.
જમનાદાસ એમ. વોરા		વળા.
હરખચંદ જી. વોરા		જસદણ.
ગિરમશંકર વલ્લભજી. આચાર્ય	ખી. એ.	કુરુદર.

આ મીટીંગમાં નીચેનું કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

- ૧ તા. ૬મી માર્ચ ૧૯૧૬ના રોજ બરાએલી મીટીંગનું પ્રેસીડીંગ્સ મંજુર રાખવામાં આવ્યું.
- ૨ સને ૧૯૧૫-૧૬ની સાલ માટેનો એનરરી સેક્રેટરીનો રીપોર્ટ બહાલ રાખવામાં આવ્યો.
- ૩ ઉપજ તેમજ ખર્ચનો હિસાબ મંજુર કરવામાં આવ્યો.
- ૪ સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હિસાબ તપાસવા માટે આજમ જમનાદાસ એમ. વોરા રટેલ વકીલ વળા અને આજમ હરખચંદ જી. વોરા રટેલ વકીલ જસદણને ઓડીટરો નિમવામાં આવ્યા.
- ૫ ઉપામણી ખર્ચના હેડમાંથી રૂ. ૪૦ પુસ્તક ખરીદી ખર્ચના હેડમાં રીએપ્રોપ્રીએટ કરવાની મંજુરી આપવામાં આવી.
- ૬ ઓટીલા થાણા તાબે ચોખ્ખારીના તળાવમાંની શેષશાયી ભગવાનની મૂર્તિ મંગાવી આપવા માટે હાલાર પ્રાંતના નામદાર પોલીટીકલ એન્ટ સાહેબનો તેમજ એન્ટોનીનસ પાઅસની સોનાની મહેર મ્યુઝીયમમાં મુકવા માટે જસદણના મે. દરબાર સાહેબનો આજાર માનવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

- ૭ મ્યુઝીયમની લેનનોટોના એન્ડોસમેન્ટમાં પી. બી. જુનરકર સાહેબની સહીમાં સુધારો કરાવવા માટે જરૂર પડે તો આજમ ક્યુરેટરને નવાનગર જવા માટે રેલ્વે વિગેરેના ખર્ચના રૂ. ૧૫ સુધીનો ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી.
- ૮ જી. આર. (ગવર્નમેન્ટ રેઝોલ્યુશન) નં. ૨૭૦૫ તા. ૧૪ એપ્રિલ ૧૯૧૬ના પારા ૭માં ઉદ્ભવેલા પ્રશ્ન સંબંધી પુરતો વિચાર કરીને કમીટીએ ઠરાવ કર્યો કે કમીટી તરફથી માનસર નામદાર મુળદાર સરકારને નીચે પ્રમાણે નિવેદન કરવા માટે કમીટીએ નામદાર એજન્ટ ડુ ધી ગવર્નર સાહેબને વિનંતી કરવી. “તેઓ પોતાના મ્યુઝીયમમાં જીવન કિંમતી સંપ્રદિત યજ્ઞેલી યીજે સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમને આપી દેવા ખુશી નથી. ક્ષત્રપના શિક્ષણો છપાઇ ગયા છે તેમ તેના અક્ષરોંતર પણ થઇ ગયા છે તેથી દુનિઆના ગમે તે ભાગમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓ તેનો અભ્યાસ તથા સરખામણી કેમ ન કરી શકે તે તેઓના ખ્યાલમાં આવતું નથી. વિશેષમાં રાજકોટ હિંદુસ્થાનના ગમે તે ભાગ સાથે રહેલે લાઇનથી જોડાએલું છે તેથી ખુદ શિક્ષા લેખોનો અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ ગમે ત્યારે આંહી પધારી શકે તેમ છે. જે દરખાસ્ત સાહેબોની સખાવતથી આ મ્યુઝીયમ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તેઓનોજ આ અભિપ્રાય કમીટી દર્શાવે છે એમ માનવાને કમીટીને સખળ કારણ છે. કાઠીયાવાડના મરહુમ માનવંત પોલીટીકલ એજન્ટ માટેની લોકોની ચાહનાને તાજી રાખવા માટે સ્થપાએલા આ મ્યુઝીયમ માટે કાઠીયાવાડ મગરૂર છે અને જે અમલદારની યાદગિરિમાં આ મ્યુઝીયમ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તેને તેમજ આખા કાઠીયાવાડ પ્રાંતને દીપાવે તેવું તેને બતાવવા માટે (કમીટી) સદા તત્પર રહેશે. કમીટી એમ માને છે કે જે જે હપયોગી યીજે વેરહન સરકારના આઈએસોલજીકલ સર્વેના મુપરીન્ટેન્ડન્સના બક્ષમાં આવે તે તે યીજે સેન્ટ્રલ મ્યુઝીયમને આપી દેવાની તેની ફરજ છે એમ મણવામાં આવે તો પછી હપરના ઉદ્દેશો પાર પડી શકે નહીં.”
- ૯ સેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠીના રેપ્રોસેન્ટેટીવ્સને એમ જણાવતું કે જ્યે તેઓ જોઈતું ખર્ચ આપવાને કમ્પલ કરે તો તેઓની મામણી ખુશીથી મંજૂર કરવામાં આવશે.
- ૧૦ એડીટરનો રિપોર્ટ તેમજ તે વિષયમાં એનરરી સેક્રેટરીનો અભિપ્રાય દાખલ રાખવો અને એનરરી સેક્રેટરીના ખુલાસા હપરથી જણાય છે કે એડીટરના રિપોર્ટમાં એવી કોઈ ખાસ ખામત નહોતી કે જેના હપરથી કોઈ ફેરફાર (ફીસાગ) રાખવાની રીઠીમાં કરવો યોગ્ય મણાય. પરચુરજી ખર્ચ ખાતે યજ્ઞેલો ૦-૫-૨ને ૬ વધારાનો ખર્ચ જનરલ એલેન્સમાંથી મંજૂર થએલો ગણી લેવો.
- ૧૧ સે. પ્રમુખ સાહેબનો હપકાર માનવા માટે આજમ પી. વી. મોદીએ દરખાસ્ત કરી

અને તેને આજમાદરખલાલ એસ. ખડી તરફથી ટેકો તેમજ આજમા વી. છ. ત્રીવેદી તરફથી અનુમોદન મળવાથી તે દરખાસ્ત મંજૂર થયેથી મીટીંગનું કામ ખલાસ કરવામાં આવ્યું. બી. આર. બાંડારકર તરફથી આવેલા બે કાગળ ઉપરથી ગવર્નમેન્ટ રેઝોલ્યુશન આંદો મોકલાવવામાં આવેલ તે કાગળ સંબંધમાં મે. દરખાસ્ત સાહેબોના વિચારોને બે માન આપ્યું તેને માટે, ઉપલી દરખાસ્તને અનુમોદન આપતાં મી. વી. છ. ત્રીવેદીએ મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માન્યો.

પહેલી સાધારણ મીટીંગ તા. ૧૦-૨-૧૬.

૧૪. મ્યુઝીયમની મેનેજિંગ કમીટીની પહેલી સાધારણ મીટીંગ આજરોજ સવારના ૮૧૧ વાગે મ્યુઝીયમ હોલમાં ભરવામાં આવી હતી. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર અને મ્યુઝીયમના પ્રેસીડન્ટ મે. ઇ. મેકોનીફી સાહેબની માંદગીના અનિવાર્ય કારણને લીધે ગેરહાજરીને લઇને મે. સી. મેઇન સાહેબને પ્રમુખ નિમવામાં આવ્યા હતા. નીચેના મેમ્બર સાહેબો હાજર હતા.

મે. સી. મેઇન એક્ઝવાયર એમ. એ. પ્રિન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

આજમા પ્રાણલાલ વી. મોદી બી. એ. એલ એલ. બી. રેટલ વડીલ જુનાગઢ.

„ મગનલાલ બી. કાછ બી. એ. „ જામનગર.

„ વિદુલદાસ છ. ત્રીવેદી બી. એ. એલ એલ. બી. „ બાવનગર.

„ ત્રિજોવન એન. વેદ „ પાલીતાણા.

„ જમનાદાસ એમ. તોરા „ વળદ.

„ ગિરમશંકર વી. આચાર્ય બી. એ. „ ધુરેટર.

મી. વી. છ. ત્રીવેદીએ દરખાસ્ત કરી અને તેને મી. જમનાદાસ એમ. તોરાએ ટેકો આપવાથી મી. મેઇને પ્રમુખપદ લીધું. આ મીટીંગમાં નીચે મુજબ કામકાજ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧ તા. ૧૨મી અગસ્ટ સને ૧૯૧૬ના રોજ ભરાયેલી મીટીંગનું પ્રેસીડિંગ્સ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું.

૨ સને ૧૯૧૭-૧૮ની સાલ માટેનું બજેટ મંજૂર રાખવામાં આવ્યું.

૩ સદરહ સાલ માટે મેનેજિંગ કમીટીમાં નીચેના મેમ્બર સાહેબો નીમવામાં આવ્યા.

૧ મે. એન્ટ ટુ ધી ગવર્નર — પ્રમુખ.

૨ પ્રિન્સીપાલ રાજકુમાર કોલેજ.

૩ જુનાગઢ, જામનગર, બાવનગર, ગોંડલ, જહરાપાડ, પાલીતાણા, દિાળ, વડ.

વાણી, માણીવદર, ઘાણીદેવળી અને બળજાના રોટ વણીયા અને આજમ ક્યુરેટર.

૪ મી. વિઠ્ઠલદાસ છ. ત્રીવેદીને જોનરરી સેક્રેટરી નિમવામાં આવ્યા.

દરખાસ્ત મુકનાર—મી. મગનલાલ બી. કાછ.

ટોકા આપનાર—મી. જમનાદાસ એમ. વોરા.

૫ મેસર્સ મગવાનલાલ અને દુલભજીનાં તેમજ ડૉ. મગવાનલાલ ઈ'દજીનાં જોષ્ઠક પેપરનીયો મ્યુઝીયમને બેટ આપવા માટે અનુક્રમે મેજર જનરલ બ્રેક સા-
હેબને તેમજ મી. વિશ્વનાથ પ્ર. વૈદ્યને ઉપકાર પત્રો લખવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો. પ્રમુખનો ઉપકાર માની મીટિંગ બરખાસ્ત કરવામાં આવી.

૧૫. આજમ ક્યુરેટરનો આ સાલનો (૧૯૧૬-૧૭) રીપોર્ટ આંક ૧ બે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે.

૧૬. આ સાલમાં જે નવો સામાન સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે તેનું લીસ્ટ આ સાથે આંક ૨ જે રાખ્યું છે.

૧૭. આ સાલનો હીસાબ તથા સરવૈયાં આંક ૩-૪-૫ મે આ સાથે સામેલ રાખેલ છે તે ઉપરથી જણાશે કે સને ૧૯૧૬-૧૭માં કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૭૫૦-૦-૪ થયું છે અને તે બજેટમાં મંજૂર થએલી રકમની બંદર છે.

૧૮. આ સાલમાં મ્યુઝીયમ બોવા આવનારાઓની સંખ્યા એકંદર ૫૪૭૦૬ ની છે તેની રોજીંદી સરેરાશ ૧૬૦-૧૭૦ની આવે છે.

તા. ૧૧ જુલાઈ ૧૯૧૭

Vithaldas G. Trivedi.

મુ. રોજકોટ.

જો. સે. વો. મ્યુ. જો. એ.

આંક ૧.

સને ૧૯૧૬-૧૭ એટલે તા. ૧-૪-૧૯૧૬

તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધીના રીપોર્ટ.

આજમ મેહેરખાન વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીક્વીટીઝની
મેનેજિંગ કમીટીના ચોનરરી સેક્રેટરી સાહેબ
મુ. રાજકોટ.

વિ. ને સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો રીપોર્ટ નીચે પ્રમાણેનો રજુ કરવા રમ્મ લઈ છઉં.

ડીસ્ક્રીક્ટ.

૧. ગયા વર્ષ માફક અને તેજ કારણ સગળ આ વર્ષે મ્હારાથી ડીસ્ક્રીક્ટમાં જવાનું
જની શક્યું નથી અને તેથી રીપોર્ટમાં ઐતિહાસિક તાલેના અભાવે ને નિરસતા માણુમ પ-
ડશે તેને માટે દરગુજર ચાહું છઉં.

બાપણો.

૩. વિશેષમાં તેજ કારણ સગળ ચાલુ સાલમાં નવાં બાપણો પણ તેવાર થઇ શક્યાં
નથી પરંતુ અરોઠના ખાદી રહેલા બાપણમાંથી ત્રોળે વિભાગ છપાંછને આવી જવાથી મધ
સાલના રીપોર્ટ સાથે વેચવામાં આવેલ છે. ક્ષત્રપનું બાપણ ધણું લાંબુ હોવાથી હજુ સુધી
છપાવવાનું જની શક્યું નથી. જુદી પ્રકાશ તેમજ ગુજરાતી પત્રના મેનેજર સાહેબો સાથે
પત્ર વ્યવહાર ચાલે છે અને પહેલી તકે છપાવી સગરકાંઈજરોને પહોંચાડવામાં આવશે.

અન્ય પ્રવૃત્તિઓ.

૪. ચાલુ સાલમાં સંમંદિત થએલા શિક્ષા પૈકી નીચેના ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ખાસ
ઉપયોગી છે.

૧ મઠ સાલમાં કાદરાત જૂમકના ત્રાંખાના ત્રણ શિક્ષા મળેલા હતા પણ તેમાં ચિન્હ માત્ર-
જ દેખાતા હોવાથી તેટલા ઉપરથીજ જૂમકના શિક્ષા તરીકે એકસ કરવામાં આવેલ.
પરંતુ આ સાલમાં એક તદ્દન સાદ તથા આખો શિક્ષકો જૂમકનો મળેલો છે જેમાં
બાદમી લિપિમાં કાદરાતસ ક્ષત્રપસ જૂમકસ એ બધા અક્ષરો રપટ વાંચી શ-

શકાય છે. જેથી હવે ગયા વર્ષના શિક્ષા પત્ર બુમકનાજ હતા એમ નિઃશંક સિદ્ધ થાય છે.

૧. વળી એક ચટ્ટનનો ત્રાંખાનો ચોરસ શિક્ષક મળેલો છે જેમાં એક બાળુ સ્થંભ છે અને તેની સામે (જમણે મ્હેંએ) ઉભેલા ઘોડાનું ચિત્ર છે.
૨. ઉપરાંત ખીજે એક ચોરસ ત્રાંખાનો શિક્ષક શ્રદ્ધામાનો મળેલ છે. આ બંને જાતના શિક્ષા જીજ્ઞ સંખ્યામાં અને કવચિત્તજ મળે છે.

૫. જુદા જુદા વિભાગના આર્ટ્સોલોજીકલ ડીપાર્ટમેન્ટના વાર્ષિક રીપોર્ટો પ્રતિવર્ષ આવે છે તે ઉપરાંત કૃષીકૃત ચુપ્તના શિક્ષા લેખોનું કેપેસ ઇન્ટ્રીપરીએનમ ઈડિકાર વોલ્યુમ ૭ જી જે મ્યુઝીયમ માટે ખરીદવા ઘણા વખતથી પ્રયાસ કરવામાં આવતો હતો તે ચાલુ સાલમાં ખરીદવામાં આવેલું છે.

૬. વિશેષમાં આંહીના એક સેકન્ડ હેન્ડ લુકસેવર પાસેથી ઐતિહાસિક પ્રકાશક માંધાતા-આખ્યાન, શીતરતી રાસ (પ્રાચીન કાવ્યમાળા અથવા માળા) દમ્પતી ધર્માર્થો નિધિ કાવ્ય વિગેરે કેટલાંક પ્રાચીન અને ઐતિહાસિક પુસ્તકો જીજ્ઞ કિંમતમાં મેળવવામાં આવેલ છે.

૭. લાંડનમાંના મેજર જનરલ નેપ્થમ્ જ્યેક સાહેબે પોતે આંહી કાઠીવાવાડમાં હતા ત્યારે (ઇ. સ. ૧૮૬૬માં) મેજર જનરલ શોર્ટ સાહેબે ચિતરેલાં ૨૫ ફુલમજી મુજશંકર તેમજ ૨૫. ભગવાનલાલ બાઈનાં ઓછા પેઇન્ટિંગો ફ્રેમ સહિત મે. એજન્ટ કુધી ગવર્નર સાહેબ દ્વારા આ મ્યુઝીયમને બેઠ મોકલ્યાં છે.

૮. કાઠીવાવાડના સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી પી એચ. ડી એ હિંદુસ્તાનમાં જુતા શોધ ખોળ ખાતાની પાલવાવરધામાં જે આગળ પડતો બાગ લાંધો છે તે હરકોઇના જાણુવામાં છે. તેઓથીનું ઓમ્મલ પેઇન્ટિંગ મુંગમના રા. રા. વિશ્વનાથ પ્રજુરામ વૈદ્ય ખારી-રટર-એટ-લો એ આ મ્યુઝીયમને બેઠ આપી એક ઘણા વખતથી ખોટ પુરી પાડી છે.

તા. ૩૦-૧-૧૭

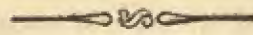
શુ. રાજકોટ.

આચાર્ય ગિરજાશંકર વટલસજી

કયુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

આંક ૨.

સને ૧૯૧૬-૧૭નો સાલ એટલે તા. ૧-૪-૧૯૧૭ તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધીમાં
વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકીટીઝમાં જે સામાન સંગ્રહિત થયે છે
તેના વર્ગવાર નોંધ.

વર્ગ ૧ લો.

ભુસ્તર વિદ્યા.

- ૧ પથ્થર—ચીરોડી નં. ૩ પકાણુ બહાદરખાં મુલતાનખાં ૨૩-૮-૧૬ રાજકોટ
તેના ઉપર સફેદ સોષ તરફથી બેઠ.
જેવા કોરલસ વાળા.

વર્ગ ૨ જો.

પ્રાચીન શોધ.

પરચુરણ પથ્થરો વિગેરે.

- ૧ જુનાગઢ તાજે સાનાના આજમ કુચેટર ડીગટીકટ દર ૩૧-૮-૧૬ સાનાનો
ડુંગરમાંની ગુફાના પ- મીયાન સંગ્રહિત કર્યા. ડુંગર
થયેના નમુના નં. ૧૬.
૨ નાગપુર પાસે રામટંકનું રા. રા. હેમતલાલ હરિપ્રસાદ ૩૧-૮-૧૬ જુનાગઢ
યાત્રાનું સ્થાન છે ત્યાંના તાજાવટી તરફથી બેઠ.
ડુંગરના પથ્થર નમુ-
નાના નં. ૨.

ઐતિહાસિક તસખીરો.

- ૧ જુનાગઢના પંડિત ભગ- રા. રા. વિશ્વનાથ પ્રભુરામ ૨૬-૮-૧૬ મુંબઈ
વાનલાલ ઈંદ્રજી પી. બારીરટર-એઠ-લો તરફથી
એચ. ડી.નું ઓઠક પે- બેઠ.
ઈન્દોગ.

૨. સ્વ. દુલભજી મૂળસંકર મેજર જનરલ લેફ્ટનન્ટ ૧૬-૧૦-૧૬ લંડન
 જુન એન્ટ ઓફ ધી (ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કુના) ૩
 જમ ઓફ નવાનમર સરવીસ કલમ ૧૩ કેપ્ટન
 નું મેજર જનરલ શોર્ટ હીલ રોડ પેરટ) તરફથી
 સાહેબે ઇ. સ. ૧૮૬૬ બેટ.
 માં તૈયાર કરેલું ઓફિસ
 પેન્ટોંગ.

૩. સ્વ. ભગવાનલાલ ભાઈ " " "
 કાઠીવાવાડ પોલીટીકલ
 એગ્રીકલ્ચરલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ
 નું ઓફિસ પેન્ટોંગ
 મેજર જનરલ શોર્ટ
 વીતરેલું સને ૧૮૬૬માં.

શિક્ષાઓ.

ઓફ અને એક્ટ્રીઅન.

૧. વીમા કેડ શીસીઝ તાંખાનો પ્રારંભ નેમચંદ નાથા પાસે ૧-૧૧-૧૬ જુનામદ
 ઓ. ૧૯૩ કદ '૧ થી ૦-૮-૦ની કિંમતે
 ખરીદ્યો.

૨. એસીવીઅસ સોલરમેગસ ત્રાં. " " "
 ઓ. ૧૧૫ ક. '૮

૩. " " " " "
 ત્રાં. ઓ. ૧૦૩ ક. '૯

૪. ? જન્મે બાળુ ઉમા પુરપત્રી " " "
 આશ્રિતિ વાળો લાસો નાનો ૦-૪-૦ની કિંમતે
 ત્રાં. ઓ. ૫૩ ક. '૫૫

૫. ? એક બાળુ પુરપત્ર જરૂર " " "
 ફરતા અક્ષરો બીજી બાળુ ૦-૧-૦ની કિંમતે
 બે મનુષ્યે ઉપાડેલી પાલખી
 (અંદર મુર્તિ છે) ફરતા
 અક્ષરો ત્રાં. ઓ. ૫૮ ક. '૯

ક્ષત્રપ વંશના.

રૂપાના.

૧	વીરલાભા પુત્ર રૂદ્રસેન રાજનો રૂપાનો ઐ. ૨૮ ક. '૫૫	પારેખ નેમચંદ નાથા પાસેથી ૧-૧૧-૧૬ જુનાગઢ ૦-૫-૦ની કિમતે ખરીદ્યો.	
૨	રૂદ્રસેન બીજાના પુત્ર ક્ષ. ભર્તૃદામાનો ર. ઐ. ૩૩ ક. '૫૫	"	" "
૩	રૂદ્રસેન બીજાના પુત્ર મહા ક્ષત્રપ ભર્તૃદામાનો ર. ઐ. ૨૪ ક. '૬	"	" "
૪	મહા ક્ષત્રપ ભર્તૃદામા પુત્ર વિશ્વસેનનો ર. ઐ. ૩૪ ક. '૫૫	"	" "
૫	" ર. ઐ. ૨૬ ક. '૬	"	" "
૬	" ર. ઐ. ૩૨ ક. '૬ સાલ ૧૧૨૨	"	" "
૭	સ્વામી શુવદામ પુત્ર રૂદ્રસિંહ બીજાનો સાલ ૧૧૨૨ ર. ઐ. ૩૧ ક. '૬	"	" "
૮	" સાલ ૧૩૩૨ ર. ઐ. ૩૦ ક. '૬	"	" "
૯	રૂદ્રસિંહ બીજાના પુત્ર વસી-દામાનો સાલ ૨૪૭ ર. ઐ. ૩૦ ક. '૫૫	"	" "
૧૦	" સાલ ૧૪૪૨ ર. ઐ. ૩૧ ક. '૫૫	"	" "
૧૧	સ્વામી રૂદ્રદામનર બીજા પુત્ર સ્વામી રૂદ્રસેન ૩ બીજાનો ર. ઐ. ૩૨ ક. '૬	"	" "

૧૪ સ્વામી રૂદ્રામન ૨ જ્ઞાના પુત્ર પારેખનેમંચંદ નાથા પાસેથી ૧-૧૧-૧૬ જ્ઞાનામંદ
સ્વામી રૂદ્રસેન ૩ જ્ઞાનો ૩. ૦-૫-૦ની કિંમતે ખરીદ્યો
પ્રે. ૩૧ ક. ૬

साल २०२३. ३०. ६. '५५

ત્રાંજી તથા બીજી ધાતુના.

૧	દાહ રાત દાનપ ભૂમકનો આ- ખી રમણ જાપવાળો એ. ૬૬ ક. ૫	૩. ૩-૦-૦ની કિંમતે	૩૩	૩૩
૨	અરમણ એ. ૫૫ ક. ૭૩	૦-૮-૦ની કિંમતે	૩૩	૩૩
૩	ચિત્રો ભાત દેખાય છે ચપટો એ. ૭૦ ક. ૫		૩૩	૩૩
૪	ખાડાવીળો નાનો એ. ૪૮ ક. ૧૫		૩૩	૩૩
૫	ચપટો નાનો એ. ૪૩ ક. ૫૭		૩૩	૩૩
૬	ચટનનો ચોરસ સ્થંભ તથા ઘોડાવાળો એ. ૫૭ ક. ૭૫	૦-૪-૦ની કિંમતે.	૩૩	૩૩
૭	રૂદામાનો ચોરસ એ. ૧૩ ક. ૫		૩૩	૩૩
૮	વિશ્વસિંહનો ચોળ એ. ૧૫ ક. ૫		૩૩	૩૩
૯	(૧) કાથી ઉપર ચંદ્ર રેખા ખીજાળુ ચૈત્ય, સર્પ તથા સાલ ૧૩+ એ. ૨૨ ક. ૫૫	૦-૧-૦	૩૩	૩૩
૧૦	ચોરસ, લાસો, એક ખાળુ ખળદ ઉભો જમણો (૦૧૫- દાંતવનો) એ. ૧૪ ક. ૫	૦-૪-૦	૩૩	૩૩

૧૧	! ચોરસ બળદ સ્થંભ સામે ઝે. ૧૨ ક. '૪૫	પારેખ નેમચંદ નાથા પાસેથી ૦-૪-૦ની કિંમતે ખરીદ્યો.	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
૧૨	! ગોળ હાથી ચાલતો બડો ઝે. ૭૮ ક. '૬	૦-૧-૦	૧૧	૧૧ ૧૧
૧૩	! ગોળ નૈઋત્ય ખુણામાં બ- ળદ ખીણ બાજુ સ્વરિતક ઉત્તરવન ચિન્હ ઝે. ૭૩ ક. '૭	૦-૪-૦	૧૧	૧૧ ૧૧
૧૪	! ચોરસ એક બાજુ ચિત્ર ખીણ બાજુ ઉત્તરવન ચિન્હ દીપેશો ઝે. ૩૦ ક. '૫	૦-૪-૦	૧૧	૧૧ ૧૧
૧૫	! ચોરસ પીળાશ પડતો બ- ળદનું ચિત્ર ખીણ બાજુ લાસો ઝે. ૪૫ ક. '૬	૦-૪-૦	૧૧	૧૧ ૧૧
૧૬	! ચોરસ નાનો એક બાજુ ચૈત્ય ખીણ બાજુ હાથી નેતું પ્રાણી નાનો ઝે. ૧૦ ક. '૪	૦-૪-૦	૧૧	૧૧ ૧૧

ગુપ્ત વંશના.

૧	કુમાર ગુપ્તનો ત્રાંખાનો ગોળ ઝે. ૧૭ ક. '૪૫	૦-૪-૦ની કિંમતે પા. નેમ- ચંદ નાથા પાસેથી ખરીદ્યો.	૧૧	૧૧
---	--	---	----	----

પ્રાચીન પરચુરણ.

૧	ગધૈયું પાતળું વધારે મોટું એક બાજુ ઝુંપડું તથા મા- લ્યસ ખીણ બાજુ ગધૈયા નેતું ચિત્ર ઝે. ૫૮ ક. '૫ રપાતો.	૩-૦-૦ની કિંમતે પા. નેમ- ચંદ નાથા પાસેથી ખરીદ્યો.	૧૧	૧૧ ૧૧
૨	ત્રાંખાનો ચોરસ કાર્પાસ ઝે. ૧૦૫ ક. '૭૫	૦-૮-૦	૧૧	૧૧ ૧૧
૩	ઝે. ૯૫ ક. '૭૫	૦-૮-૦	૧૧	૧૧ ૧૧

૪	ત્રાંબાનો ચોરસ કાર્યાપણ	૦-૮-૦ની કિંમતે પા. નેમ.	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
	એ. ૮૨ ક. ૧૮	ચંદનાથા પાસેથી ખરીદ્યો		
૫	,, એ. ૮૮ ક. ૧૭૫	,,	,,	,,
૬	,, એ. ૬૪ ક. ૧૬૫	,,	,,	,,
૭	,, એ. ૪૮ ક. ૧૬	,,	,,	,,
૮	બળદના ચિત્ર વાળો એ. ૪૨	૦-૧-૦	,,	,,
	ક. ૧૫			
૯	અતિ ત્રીણો એ. ૧૭ ક. ૧૪૫	૦-૧-૦	,,	,,
૧૦	,, એ. ૧૦ ક. ૧૪	,,	,,	,,
૧૧	બાંડો મ્હોટો બોળ એ. ૧૬૩	,,	,,	,,
	ક. ૧૮૫			

મુસલમાન બાદશાહોના.

૧	સાહજદાનનો રૂપિઓ જુલુસ	એવાણી ધરમચંદ બેચર	૦-૮-૧૬	બગસરા
	૨૪ વાળો એ. ૧૧૨ ક. ૧૮	પાસેથી ૧-૨-૦ની કિંમતે.		
૨	? ત્રાંબાનો એક બાળુ કાથી તથા ઉપર ચંદ બીજ હી.	૦-૧-૦ની કિંમતે પા. નેમચંદ નાથા પાસેથી	૧-૧૧-૧૬	જુનાગઢ
	સ. ૧૨૨૫ એ. ૧૭૦ ક. ૧૬			
૩	? ત્રાંબાનો એક બાળુ સિંદ બીજ બાળુ તદન ભાસો (બહાંગીરનો?) એ. ૧૪૮	૦-૨-૦	,,	,,
	ક. ૧૬			
૪	? ત્રાંબાનો એક બાળુ મત્સ્ય નેવા ચિત્ર વાળો બીજ બાળુ કારસી ચપટો એ. ૧૩	૦-૧-૦	,,	,,
	ક. ૧૭૫			

હિંદુ રાજાઓના મુસલમાની દબના.

૧	રૂપિઓ બોધપુરનો નાગોરી પારેખ ગુલાબચંદ ખોડી-	૨૩-૫-૧૬	રાજકોટ
	વિ. સ. ૧૯૧૭ એ. ૧૭૩	દાસ પાસેથી ૦-૧૨-૦	
	ક. ૧૮૫	ની કિંમતે.	

- ૨ રૂપિયા જોષપુરનો નાગોરી પારેખ ગુલાબચંદ બોડી- ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
શ્રી માતાજી અક્ષરો વાળો દાસ પાસેથી ૦-૧૨-૦
ગ્રે. ૧૭૭ કદ '૮૫ ની કિંમતે.
- ૩ રા રાજ વાળો રૂશીઆ રૂ- " " "
પિઆ જુલુસ ૧૨ ગ્રે. ૧૭૪
કદ '૮૫
- ૪ જાડ આહુ તરવાર અક્ષરો " " "
ગ્રે. ૧૭૧ ક. '૮૫
- ૫ વાસવાડાનો લક્ષ્મણ સાહી ૧-૦-૦ની કિંમતે " "
રૂપિઆ ગ્રે. ૧૨૪ કદ '૮

અરબા રૂપિઆ જવડા હિંદુસ્તાન બહારના

- ૧ (શીલોંગ ૧) જ્યોર્જ ત્રીમનો પારેખ રામચંદ્ર અબે- ૭-૮-૧૬ રાજકોટ
ખ. સ. ૧૮૧૯ ગ્રે. ૭૦ ચંદ પાસેથી ૦-૭-૦
કદ '૮૫ ની કિંમતે.
- ૨ ધરાનનો દીનાર સિંહના ચિત્ર " " "
વાળો દસ દીનારનો.

પાવલાં હિંદુસ્તાન બહારનાં.

- ૧ દસ સેન્ટ કેનેડા માટેનું એડ- રા. રા. મનલાલ બાપુ- ૧૫-૧૧-૧૬ આવનગર
વડે સાતમાનો ગ્રે. ૩૩ ક. '૭ બાઇ તરફથી ભેટ.

બે આની હિંદુસ્તાન અંદરની.

- ૧ બે આની આરકાટની હી. સ. હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
૧૧૭૧ જુલુસ ૬ ગ્રે. ૧૨ ૦-૧-૦ની કિંમતે વેચાતી.
કદ '૫૫

બે આની હિંદુસ્તાન બહારની.

- ૧ હાથ ડાઇમ યુનાઇટેડ રટેઇટ્સ હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૨૩-૫-૧૬ રાજકોટ
ઓફ અમેરીકાનો ખ. સ. ૦-૨-૦ની કિંમતે વેચાતી.
૧૮૬૮ ગ્રે. ૧૮ કદ ૬૫.

એકબાની હિંદુસ્તાન અંદરની.

- ૧ એકબાની આરકાદની હી. સ. હીરાચંદ દામોદર પાસેથી ૧૭-૫-૧૬ રાજકોટ
૧૧૭૧ જુલુસ ૬ ગ્રે ૧૦ ક. ૪૫ ૦-૨-૦ની કિંમતે વેચાતી

બેવડીયા પૈસા હિંદુસ્તાન અંદરના.

- ૧ હોલકરનો બેવડીયો પૈસો પલટણના સીપાઈ બળ- ૨૨-૧૧-૧૬ રાજકોટ
ગ્રે. ૧૭૨ ક. ૧૩ વિ. સ. પંતરાવ તરફથી બેઠ
૧૯૫૬.

પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ મુલતાન સૈયદ ખીન બરગસ ૨૫. આજમ હાકરશી પં- ૧૯-૫-૧૬ ”
ખીન મુલતાન હકૂમનો ચાણુ તરફથી બેઠ.
હી. સ. ૧૨૯૯ ગ્રે. ૯૫ ક. ૧
૨ દસ રેસનો પોર્ટુગાલનો લુપ્ત ” ” ”
૧ લાનો ઇ. સ. ૧૮૮૨
ગ્રે. ૮૦ ક. ૧૦

અરધા પૈસા હિંદુસ્તાન બહારના.

- ૧ અરધા સેન્ટ એડવર્ડ બાનો ” ” ”
સીલોન માટેનો ઇ. સ. ૧૯૦૮
ગ્રે. ૭૫ ક. ૭૫

ઝીણા મુસલમાન રાજાઓના.

- ૧ ચારભારીનો માલદેવીમાં ચાલતો મુસ્લાં હુસેનખાલી મહમદ- ૧૭-૧૧-૧૬ પડધરી
ગ્રે. ૪૯ ક. ૧૫ અલી તરફથી બેઠ
૨ ૧ ભારીનો માલદેવીમાં ચાલતો ” ” ”
ગ્રે. ૨૫ ક. ૪૫

વર્ગ ૩ બે.

વનસ્પતિ વિદ્યા.

- ૧ બાજરાનું કુંડું ૧, ૯ કળીવાળું રા. ગવરીચંદર લાલજી દિ- ૧-૧૨-૧૬ લુધીઆ
ચાંદા સહિત ક્ષીત, સરકારી ગુજરાતી
સ્કુલના ભારતર તરફથી બેઠ.

(૧૧)

વર્ગ ૪-૫-૬.

પ્રાણી વિદ્યા, ખેતીવાડી તથા યંત્રશાસ્ત્ર.

આ ત્રણે વર્ગમાં આ સાલમાં કોઈ સંમંદિત થયેલ નથી.

વર્ગ ૭ મો.

હુલ્લર કારીગિરી.

૧ મારીતું કુંડું ૧ ઘોળાશ પડતું ધાનના કુંબાર પીતાંબરે ૧૭-૧૧-૧૬ ધાન
બે કડકે પડધી વાળું. જનાવેલું ૦-૮-૦ ની
કિંમતે લીધું.

વર્ગ ૮-૯.

કપડ વણાટ, શોવણુ બરત.

આ બન્ને વર્ગમાં આ સાલ દરમીયાન કોઈ સંમંદિત થયું નથી.

વર્ગ ૧૦ મો.

પુસ્તકો.

પાલી.

૧. સુત નિપાત ડી. ખી. તારાપોરવાળા ૮-૧-૧૭ મુંબઈ
૧૪-૫-૦ની કિંમતે

સંસ્કૃત.

૧ ઔદિચ્ય પ્રકાશ (સદીક શ્રી ઠા. કમળશી દામોદરસે. ૫-૧૧-૧૬ રાજકોટ
રથલ પ્રકાશ) કન્ડ હેન્ડ છુલસેલર પા.
સેથી રૂ. ૧-૮-૦ની કિંમતે

- ૧ હમ્પતી ધર્મામ્બો નિધિ કાવ્ય ઠા. ઠમળસી ઘમોદર સે. ૫-૧૧-૧૬ રાજકોટ
પ્રથમ ભાગ કન્ડ હેન્ડ બુકસેલર પા.
સેથી ૦-૧૦-૦ની કિંમતે

બુજરાતી.

- ૧ માંધાતા આખ્યાન પ્રાચીન " " "
કાવ્ય માળા અંથ ૩૪. ૦-૮-૦ની કિંમતે
૨ શીલવતી રાસ પ્રાચીન કાવ્ય " " "
માળા અંથ ૩૫. ૦-૧૦-૦ " "
૩ હિંદુસ્તાનની મુસાફરી લ- " " "
ક્ષમીશંકર દુર્લભજી સ્વા-
દીપા કૃત. ૦-૧૧-૦ " "
૪ દક્ષિણનો પૂર્વ સમયનો ઇ- " " "
તિલાસ નવનીધરાય ના.
મહેતાએ ભાષાંતર કરેલ. ૦-૫-૦ " "
૫ સ્વા. રાજકોટનો સંક્ષિપ્ત " " "
ધનિલાસ પોપટલાલ કે.
શાહ કૃત ૦-૧-૦ "

હંગ્રેજી.

- ૧ ઇંગ્લીશ એન્ટીકવેરી વો. ૪૪ બ્રીટીશ ઇંગ્લીશ પ્રેસ વા. ૭-૬-૧૬ મુંબઈ
પાર્ટ ૫૧૪ સને ૧૯૧૫ની પિંક ૩. ૧૦)ના ભવા-
અનુક્રમણિકા. જમથી
૨ ઇંગ્લીશ એન્ટીકવેરી વો. ૪૫ " સાલ ૬૨- મુંબઈ
પાર્ટસ ૫૬૧થી ૫૭૫ ફેબ્ર. થી મીઆન
નવે. સુધીના અંકો. માસિક
૩ આર્કેઓલોજીકલ સર્વે ઓફ ઇ- મવનમેંટ તરફથી એટ ૧૯-૫-૧૬ મોમલા
ડીઆનો વાર્ષિક રીપોર્ટ સને
૧૯૧૨-૧૩નો.
૪ " " " " "
સને ૧૯૧૩-૧૪નો પાર્ટ ૧નો.

- ૫ બર્માના આર્ટ. સર્વેના સુપરીન્ટેન્ડેન્સીનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો. ગવર્નમેન્ટ તરફથી બેઠ ૧૪-૮-૧૧ રંગુન
- ૬ રજપુતાના મ્યુઝીયમનો વા. રી. સુપરી. રજપુતાના મ્યુ. ૨૧-૮-૧૧ અજમેર ૧૯૧૪-૧૫ની સાલનો. ઝીયમ
- ૭ હિંદુ અને બુદ્ધ મોન્યુમેન્ટસના ગવર્નમેન્ટ તરફથી બેઠ ૨૮-૮-૧૧ લાહોર સુપરી. ઉત્તરવિભાગ ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૫ સુધીનો.
- ૮ ફ્રેન્ડીઅર સરકલના આર્ટ. સર્વેનો ૧૯૧૫-૧૬નો વા. રીપોર્ટ. ૫-૯-૧૧ પેશાવર
- ૯ સર્વેન સરકલ મદ્રાસના આર્ટ. ડીપાર્ટ. નો ૧૯૧૫-૧૬નો વા. રીપોર્ટ. ૧૯-૧૦-૧૬ મદ્રાસ
- ૧૦ સર્વેન સરકલના એપીઆઈ માટે ના આસી. સુપરી. નો ૧૯૧૫-૧૬નો. ૪-૧૧-૧૬
- ૧૧ નિઝામ સરકારના આર્ટ. ડીપાર્ટમેન્ટનો ૧૯૧૪-૧૫નો વા. રીપોર્ટ. ૧-૧૧-૧૬ હૈદરાબાદ
- ૧૨ આર્ટ. સર્વે ઓફ ઇંડિયા પાર્ટ ૧લો સને ૧૯૧૪-૧૫. ૩૦-૧૨-૧૬ સીમલા
- ૧૩ મેહોમેડન અને બ્રીટીશ મોન્યુમેન્ટસના સુપરી. નોર્થર્ન સરકલનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો. ૧૯-૧-૧૭ અલ્હાબાદ
- ૧૪ આર્ટ. સર્વે. ઓફ ઇંડિયા વેસ્ટર્ન સરકલનો ૩૧ માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો. ૩૦-૧-૧૭ મુંબઈ
- ૧૫ રજપુતાના મ્યુઝીયમનો ૩૧ સુપરી. રજપુતાના મ્યુ. ૧૯-૩-૧૭ અજમેર માર્ચ ૧૯૧૬ સુધીનો વા. ઝીયમ રીપોર્ટ.

૧૬	ઇસ્ટર્ન સરકલના આર્કે. સર્વેનો વા. રીપોર્ટ ૧૯૧૫-૧૬નો.	ગવર્નમેંટ તરફથી બેટ	૧૬-૭-૧૭	કલકત્તા
૧૭	ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ લેન્ડ રેકર્ડ એન્ડ એમીકલચર નોટ બોન ઇન્ડ્રુન્ડ મેથડસ ઓફ કેપન કલકત્તા વેશન બુલેટીન નં. ૩૫	"	૮-૬-૧૬	અલ્હાબાદ
૧૮	" બુલેટીન નં. ૩૬ હિન્દસ બોન ધી કલકત્તા વેશન ઓફ રાજીક	"	૧૬-૬-૧૬	"
૧૯	" બુલેટીન નં. ૩૭ પોપિયાનું વાવેતર તથા તેના ઉપયોગ સંબંધી.	"	૪-૧૧-૧૬	"
૨૦	" બુલેટીન નં. ૩૮ આરેન્જસ અને લેમન્સ સંબંધી સુચનાઓ.	"	૧૧-૧૨-૧૬	"
૨૧	" બુલેટીન નં. ૩૯ લોન સંબંધી	"	૧૩-૧૨-૧૬	"
૨૨	કોર્પસ ઇન્ડીપેન્ડેન્સ બ્રી- કાર વો. ઇન્ડ્રુ બુમના શિક્ષા લેખો ક્લીટ કૃત.	એન. એમ. પીલીમોરીયા પાસેથી શ. ૪૦-૦-૦ ની કિંમતે ખરીદ્યું	૧-૪-૧૬	બુબ
૨૩	ઇન્ડીયન આર્કેઓલોજીકલ પો- લીસી સને ૧૯૧૫.	ગવર્નમેંટ તરફથી બેટ	૧૬-૫-૧૬	સીમલા
૨૪	ગોળ અને ખાંડ બનાવવા બ- રના સુધારા સંબંધી સુચના.	"	૧૮-૮-૧૬	અલ્હાબાદ
૨૫	લેક્ટર્સ ઓફ ઓરિએન્ટેલ (શિક્ષા અતઃ આલમચિરી)	ડા. કમળશર્મા દામોદર સેકન્ડ હેન્ડ બુક્સેલર પાસેથી ૦-૧૨-૦ની કિંમતે	૬-૧૧-૧૬	રાજકોટ
૨૬	ગુજરાત એન્ડ ગુજરાતીક (બ- હોરામજી એમ. મલખારી કૃત)	" ૦-૮-૦ની કિંમતે	"	"

૨૭ ઓફ એન્ટીકવીટીઝ.

દા. હમળશી હામોદર ૯-૧૧-૧૬ રાજકોટ
સેકન્ડ હેન્ડ બુકસેલર
પાસેથી ૦-૩-૦ની
કિંમતે

૨૮ ઓફ-દીસ્ટરી પ્રાઇમર્સ.

૦-૩-૦

૨૯ કાઠીયાવાડ પોલીટીકલ એજન્સી
ગેઝેટ વો. ૫૪ નં. ૧૪થી ૫૬
વો. ૫૫ નં. ૧થી ૧૩.

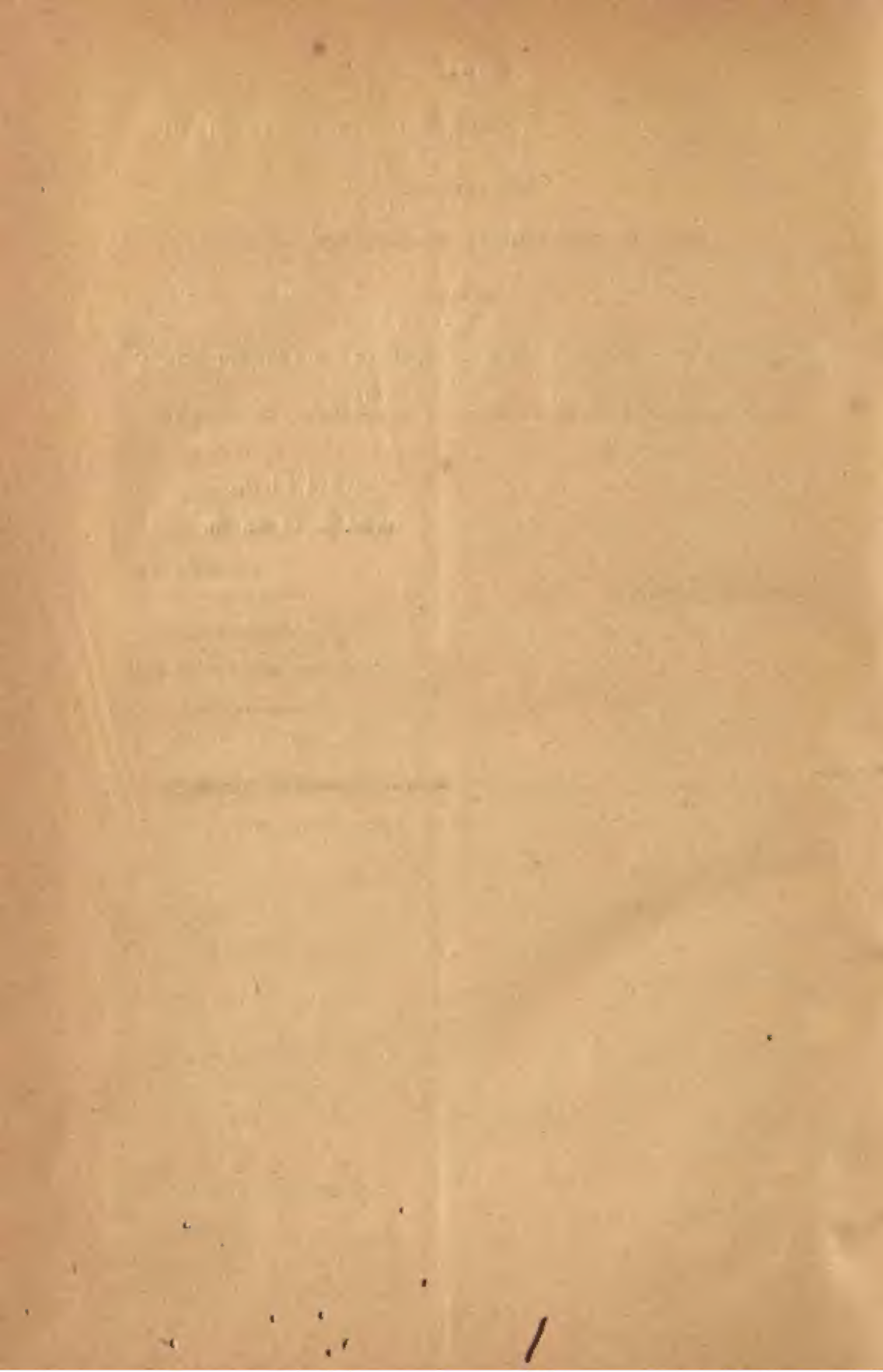
કાઠીયાવાડ પોલીટીકલ સાલ દરમીયાન રાજકોટ
એજન્સી તરફથી બેટ

તા. ૩૧-૩-૧૭

સુ. રાજકોટ.

આચાર્ય ગિ. વ.

હ્યુસેન વો. મુ. ઓ. ઓ.

(૨૭)

આંક ૩.

સને ૧૯૧૬-૧૭

એટલે તા. ૧-૪-૧૬થી તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધી વર્ષ ૧૬
સરવૈયું.

અ

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧ શ્રી વોલ્સન મેમોરીયલ
ફંડ.

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભભાઈ
હયરેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

ઉ

૧૦૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ રોડ.
૩૮૦૦૦-૦-૦ શ્રી સરકાર હા. એન-
ન્સી ફેઝરી.

૪૪૭-૬-૮ શ્રી સરકાર હા. પો-
સ્ટલ સેવીંગ બેંક.

૫૮૪૬૭-૬-૮

૧૫-૭-૫૧૧ સીલીક બાકી રોકડી.

૫૯૦૧૨-૧૪-૧૧૧

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભભાઈ
હયરેટર વો. મ્યુ. એ. એ.

1861

Received of the Treasurer of the State of New York
the sum of \$100.00

for the year 1861

John J. Van Hook
Treasurer of the State of New York
New York
1861

Received of the Treasurer of the State of New York
the sum of \$100.00
for the year 1861

John J. Van Hook
Treasurer of the State of New York
New York
1861

Received of the Treasurer of the State of New York
the sum of \$100.00
for the year 1861

આંક ૪.

શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડની સ્થિતિ ખતાવનારં સને ૧૯૧૬-૧૯ની સાલ
એરલે તા. ૧-૪-૧૬ થી તા. ૩૧-૩-૧૭ સુધી વર્ષ ૧નું

સરવૈયું.

ખ	ક
૫૭૮૬૫-૧-૩૧ શ્રી વોટસન મેમોરીયલ ફંડ	૧૭૬૦-૦-૪ ખર્ચે સાલ દરમીયાન
૧૯૦૭-૧૩-૧ ઉપજ સાલ દરમીયાન	૮-૧૩-૩ કંટીનન્ટ ખર્ચે
૧૪૧૬-૬-૭ બ્યાનના	૬૭-૧૪-૦ છપામણી ખર્ચે
૪૭૬-૬-૭ વટાવ	૪- ૬-૦ ડેડસ્ટોક ખર્ચે
૫-૧૩-૦ પરચુરણ વેચાણ	૭- ૩-૭ દવાલ ખર્ચે
૬- ૦-૦ ક્યુરેટરની શીમાંથી	૧૫૪૦- ૦-૦ પગાર ખર્ચે
૧૦૮૩૧ લેખે	૮૬-૧૩-૦ પુસ્તક ખરીદી ખર્ચે
૧૯૦૭-૧૩-૧	૧૬- ૩-૦ પરચુરણ ખર્ચે
	૧૬- ૬-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચે
	૧૮- ૩-૦ સામાન દુરસ્તી ખર્ચે
	૧૦-૧૦-૬ મુસાફરી ખર્ચે
	૦- ૮-૦ સામાન સંગ્રહ ખર્ચે
૬૦૮૦૧-૧૪-૫૧૧	૧૭૨૦-૦-૪
આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ	૫૮૬૬૭-૬-૮ આશામીવાર લેખા
ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.	૧૦૦૦૦-૦-૦ શ્રી વલ્લભ રટેલ.
	૩૮૦૦૦-૦-૦ શ્રી એન-સી દેઝરી
	૬૬૭-૬-૮ પોસ્ટલ સે. ખેંક
	૫૮૬૬૭-૬-૮
	૧૫-૭-૫૧૧ સીલક બાફી રોકડી
	૬૦૮૦૨-૧૪-૫૧૧
	આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભટ્ટ
	ક્યુરેટર વો. મ્યુ. ઓ. એ.

1871

Received of the Treasurer of the County of ...

the sum of ...

for ...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

1

વોરસન મુઝીયમ ઓફ એન્ડીક્વીટીઝનો સને ૧૯૧૬-૧૭ની સાલનો હીસાબ.

૬

૮-૧૨-૨ કંડીબંદ ખચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૧-૧૨-૬ કાચબો

૦-૧૫-૦ દુબરકેપ રી. ૦૧ પા. ૧૪૫

૧-૨૦-૦ બાકિલા મા ૪ રતલ ૧૪ પા. ૧૪૫

૦-૧-૬ બ્લોટીંગ પેપર તા. ૧ પા. ૧૪૫

૦-૬-૦ કાંડ બોર્ડ સફેદ "

૦-૪-૦ બ્રાઉન પેપર બા. નં. ૬ પા. ૧૪૫

૨-૧૨-૬

૧-૪-૦ નોટ પેપર કવર વિઝેરે

૦-૮-૦ ઓશીક્ષીયલ કવર નં. ૫૦ પા. ૧૪૫

૦-૫-૦ નોટ પેપર પેટી ૧ હલકા પા. ૧૪૫

૦-૬-૦ કવર ચોરસ નં. ૧૦૦ પા. ૧૪૫

૧-૪-૦

૦-૩-૯ કાંક, પેન વિઝેરે

૦-૦-૬ 'ઓ' નંબરની કા. ૦૧ પા. ૧૪૫

૦-૧-૬ રીલીફ પેન કા. ૦૧ પા. ૧૪૫

૦-૧-૬ રાયર પેન કા. ૦૧ પા. ૧૫૦

૦-૩-૯

૧-૦-૦ સાદી સ્ટીવન્સની બાઇબી ૧ બ્લુ બ્લેકની પા. ૧૪૫

૦-૮-૦ બાખ રી. ૦૧ પા. ૧૪૫

૧-૨-૦ શીત બાબ ઝુડી ૧૨ પા. ૧૫૦

૦-૩-૦ પેનસીલ બ્લેનફેવરની નં. ૩ પા. ૧૫૦

૦-૬-૦ ચુંદ વિભાવતીની શીશી ૧ નાની પા. ૧૫૧

૦-૬-૦ ટાંકણી પાનાં ૪ નાનાં મ્હેઠાં પા. ૧૫૪

૮-૧૦-૩

૧૭-૧૪-૦ છપામણી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૧૦-૧૪-૦ અશોકના બાવણુનો ત્રીજો વિભાગ છપાવતાં પા. ૧૪૮

૫૭-૦-૦ સને ૧૫-૧૬નો વો. ગ્રુ.નો વાર્ષિક રીપોર્ટ છપાવતાં ખીજ
મુજબ પા. ૧૫૧.

૧૭-૧૪-૦

૪-૬-૦ ડેડરટોક ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૪-૬-૦ ખુરશી નં. ૭ને નેતર બરાવતાં પા. ૧૪૯

૭-૩-૭ દપાલ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૨-૪-૩ પોસ્ટ પેઇડ કામઝો હપર સાલ દરમીયાન

૩-૧૧-૦ સને ૧૫-૧૬ના વાર્ષિક રીપોર્ટ નં. ૧૧૮ દપાલમાં રવાના કર્યા
તેના પા. ૧૫૨

૦-૮-૪ પાર્સલ ચાલુંસ

૦-૪-૨ ડી. આર બંડારકરને શિક્ષા મોકલતાં પા. ૧૫૦

૦-૨-૮ " " પા. ૧૫૧

૦-૧-૬ " " પા. ૧૫૩

૦-૮-૪

૦-૧૨-૦ મનીઝોરડર કમીશન તથા વી. પી. ચાલુંસના

૦-૭-૦ એન. એમ. ખીલીમોરીયાને રૂ. ૪૦ મોકલતાં પા. ૧૪૪

૦-૫-૦ બીલીશ ઉડીયા ગ્રેસને રૂ. ૨૮ મોકલતાં પા. ૧૫૫

૦-૧૨-૦

૭-૩-૭

૧૫૪૦-૦-૦ પગાર ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૧૨૦૦-૦-૦ આજમ કુચરેટરનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૧૦૦ લેખે

૧૨૦-૦-૦ રીખલુસેન લાલુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૧૦ લેખે

૧૦૮-૦-૦ ડા. જ્ઞેરામ ગોવીંદજીનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૯ લેખે

૯૬-૦-૦ બટ જીવરામ નયુનો પગાર વર્ષ ૧નો માસિક રૂ. ૮ લેખે

૧૬-૦-૦ રમેશીયલ કારકુનનો પગાર

૧૫-૦-૦ માર્ચ માસનો પા. ૧૪૩

૧૦૦ એપ્રિલના દી. રનો પા. ૧૪૫

૧૬૦૦

૧૪૪૦૦૦

૧૬-૩-૦ પરચુરજી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૬-૧૨-૬ આસલેટ

૩-૫-૦ ડબો ૧ પા. ૧૪૭

૩-૪-૩ ડબો ૧ પા. ૧૫૦

૩-૩-૩ ડબો ૧ પા. ૧૫૪

૬-૧૨-૬

૦-૩-૬ દીવાસળી

૦-૧-૬ ખંડલ ૧ પા. ૧૪૪

૦-૨-૦ ,, પા. ૧૫૪

૦-૩-૬

૨-૪-૦ પાણકોરું દુવાલ સાર

૧-૨-૦ હાથ ૬ પા. ૧૪૭

૧-૨-૦ ,, પા. ૧૫૧

૨-૪-૦

૨-૪-૦ છત્રી નોકરો ૩ વચુને પા. ૧૪૭

૦-૧૧-૬ ધોખીને આઝાડ વિગેરેના ૧૩-૧૪, ૧૪-૧૫, ૧૫-૧૬ની
સાલના

૦-૪-૦ સાવરણી નં. ૧૨ પા. ૧૫૦

૦-૧-૦ પાવળું ૧ આસલેટ ભરવાનું પા. ૧૫૦

૦-૬-૦ તાળાં નં. ૨ પા. ૧૫૦

૦-૧-૬ કુચી ૧ પીતળની કસાવતી પા. ૧૫૪

૧૬-૩-૦

૧૬-૧૩-૦ પ્રસ્તક ખરીદી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૬

૪૦૦૦૦ કોર્પસ ઇન્ડીપેન્ડીઓનમ ઇન્ડિયન નોલ્ડમ કલ્ચર સુન્દરા શિક્ષા ભેજો
ફરીક ફૂલ પા. ૧૪૩

૦-૪-૦ કાર્તિકી પંચાંગ પા. ૧૫૧

૭-૦-૦ ઠા. કમળશી હામોદર પાસેથી સેકન્ડ હેન્ડ બુક્સ ઐતિહાસિક નં.

૧૧ પા. ૧૫૧

૧૪-૯-૦ સુતનિપાત (પાલી) બુદ્ધ ધર્મ સંબંધી પા. ૧૫૪

૨૮-૦-૦ હિંદીયન એન્ટીકવેરી તથા એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડિયાનું વાર્ષિક લવાજમ
પા. ૧૫૫

૮૯-૧૩-૦

૧૮-૩-૦ સામાન દુરસ્તી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૩- ૦-૦ પક્ષીઓનાં ફાળીયાંને કાચ નખાવતાં પા. ૧૪૯

૩- ૭-૦ મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બાટલી ૫ પા. ૧૪૯

૩-૧૨-૦ મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બાટલી ૫ પા. ૧૫૦

(સર્પના બાઈલામાં ઉમેરવા)

૦- ૨-૬ આંકડી ૧ ભોદાની પા. ૧૫૨

૭-૧૩-૬ બાકડો ૧ બેસી જતાં પાયા નવા નાંખી ઉભો કરી મજબુત કરતાં
પા. ૧૫૪

૧૮-૩-૦

૦- -૮-૦ સામાન સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૦-૮-૦ કુંડું ૧ બે કટકે માટીનું ફસોવર પોટ જેવું પા. ૧૫૨.

૧૦-૧૦-૬ મુસાફરી ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૧૦-૬-૬ જામનગર લોન નોટોમાં સુધારો કરાવવા જતાં પા. ૧૫૧

૦-૪-૦ સદરમાં પદ્માવાળાને પા. ૧૫૨

૧૦-૧૦-૬

૨૬- ૬-૦ શિક્ષા સંગ્રહ ખર્ચ ખાતે ખ. પા. ૨૭

૪- ૦-૦ રજપુતાનાના રૂપીઆ વિગેરે પારેખ ગુલાબચંદ પાસેથી પા. ૧૪૬

૦- ૬-૦ અર્વાચીન હીરાચંદ હામોદર પાસેથી પા. ૧૪૬

૧- ૨-૦ શાહજહાનને મેધાણી ધરમચંદ બેચર પાસેથી પા. ૧૪૭

૦-૧૪-૦ અર્વાચીન પરચુરજી ખીલ નં ૧૦ પા. ૧૪૮

(૩૫)

૨૦૦ ૦૦૦ પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન ઉપયોગી મા. નેમચંદ નાથા પાસેથી
ખીજ નં. ૩૪ મા. ૧૫૩

૧૬-૬-૪

૧૭૬૦-૦-૪

આચાર્ય ગિરજશંકર વલ્લભજી
રુપરેદર વો. મ્યુ. એ. એ.

169) 2nd
k

IV. ✓
V.R. 1/12/75
ent.

Central Archaeological Library,

NEW DELHI. 22484

Call No. 069.09(5432)/W.M.

Watson Museum of
Author—Antiquities.

Title—Annual report
1912-13

"... book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.
